

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

ПАВЛЕНКО ОЛЕНА ПАНТЕЛІЇВНА

**РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ:
ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ СТРАТЕГУВАННЯ**

МОНОГРАФІЯ

Одеса – 2020

УДК 352.9 (477)
П12

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Одеського державного екологічного університету
Міністерства освіти і науки України
(протокол № 3 від 21.05.2020 р.)*

Рецензенти:

Ульянченко О.В. – доктор економічних наук, професор, член кореспондент НААН України, академік АЕН України, ректор Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва;

Князь С. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів, НУ «Львівська політехніка»;

Немченко В. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та аудиту Одеської національної академії харчових технологій.

П12 Павленко О.П. Регіональні аспекти публічного управління: теорія та методологія стратегування: монографія. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2020. 356 с.

У монографії викладено теоретико-методологічні засади і практичні рекомендації щодо публічного управління регіонами у процесі реалізації стратегії сталого розвитку та удосконалення підходів щодо стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління. Здійснено проблемний аналіз сучасного стану публічного управління регіонами. Оцінено ефективність публічного управління регіоном у контексті забезпечення сталого розвитку. Сформовано стратегічні пріоритети та моделі публічного управління сталим розвитком регіону в трансформаційних умовах.

© Павленко О.П., 2020

© Одеський державний екологічний університет, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	9
1.1. Теоретичні підходи до визначення сутнісних характеристик публічного управління регіону в умовах децентралізації.....	9
1.2. Особливості та структура інституційного забезпечення державного управління в процесі реалізації стратегії.....	21
1.3. Управління розвитком території: моделі, інструментарій, механізми.....	37
1.4. Екологізація регіонального публічного управління як основа сталого розвитку.....	49
Список використаних джерел до розділу 1	61
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА МАКРО-, МЕЗО-, МІКРО- РІВНЯХ.....	69
2.1. Методологія дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.....	69
2.2. Концептуальні підходи до визначення дисфункцій публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях.....	82
2.3. Методичні підходи до оцінювання детермінант-факторів розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління....	90
Список використаних джерел до розділу 2.....	101
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАМИ.....	107
3.1. Особливості сучасного стану регіонального управління в умовах децентралізації	107
3.2. Інституційне забезпечення публічного управління регіонами.....	130
3.3. Аналіз фінансового забезпечення регіонального розвитку.....	144
3.4. Розвиток публічного управління в умовах цифрового суспільства	171

Список використаних джерел до розділу 3	182
РОЗДІЛ 4. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	190
4.1. Методичні підходи до оцінювання ефективності публічного управління регіоном у контексті реалізації Цілей сталого розвитку.....	190
4.2. Порівняльний аналіз економічного розвитку областей Причорноморського регіону.....	210
4.3. Ефективність публічного управління у контексті реалізації вектору сталого людського розвитку регіону.....	238
Список використаних джерел до розділу 4.....	257
РОЗДІЛ 5. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ.....	261
5.1. Моделювання фінансової самодостатності та добробуту населення в системі публічного управління регіонами.....	261
5.2. Концептуальні засади стратегування сталого розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.....	279
5.3 Екологічний профіль та стратегічні пріоритети екологізації сталого розвитку Причорноморського регіону.....	299
5.4. Моделі забезпечення синергії економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії сталого розвитку регіону.....	321
Список використаних джерел до розділу 5.....	337
ПІСЛЯМОВА.....	341
ДОДАТКИ.....	351

ПЕРЕДМОВА

Євроінтеграційні орієнтири нашої держави тісно корелюють із внутрішніми реформами, що забезпечують політичний супровід системи публічного управління. Основні орієнтири національної політики управління регіонами сформовані на засадах децентралізації влади та фінансів, а також на основі формування фінансово спроможних територіальних громад, тобто відбувається процес оптимізації адміністративно-територіальної структури.

Сучасний етап трансформаційних перетворень, що серед іншого, передбачає децентралізацію публічного управління з делегуванням повноважень за принципом субсидіарності змінюється архітектура функцій, повноважень і завдань публічної влади вимагає нових підходів і моделей розробки та імплементації стратегії сталого розвитку у регіонах.

В умовах трансформаційних змін та турбулентності, що характерні для поточного періоду розвитку соціально-економічних систем, особливо на регіональному рівні, та водночас нагальної актуалізації потреб щодо збалансування економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії новостворюваних адміністративно-територіальних утворень, одним з перспективних напрямків науково-практичного пошуку є дослідження можливостей формування соціально-економічних систем, в основі розвитку яких є забезпечення синергетичної взаємодії елементів та використання ресурсів, як необхідної умови досягнення Цілей сталого розвитку.

Питанням публічного управління регіонами присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, аналітичних звітів громадських організацій, міністерств та відомств, інших агенцій. Питанням публічного управління та соціально-економічного розвитку регіонів присвячені праці багатьох зарубіжних дослідників, серед яких: А.

Гранберг, П. Кругман, Р. Лукас, Д. Родрік, Р. Ромер, М. Фуджита, А. Чистобаєв, А. Швецов та інші, а також праці вітчизняних науковців: Г. Геєця, І. Іртищевої, В. Козак, В. Лагодієнко, О. Павлова, Н. Попадинця, Л. Шевчук та інших.

Питання сталого регіонального розвитку попередньо досліджували відомі вчені України, зокрема: І. Бистряков, М. Долішній, І. Крамаренко, Л. Левковська, М. Стегней, М., В. Химинець, М. Хвесик, Є. Хлобистов та ін.

Разом з цим, в сучасних трансформаційних умовах суттєво змінюється організаційний дизайн, повноваження та, відповідно, вимоги до органів публічного управління і місцевого самоврядування. Перед регіонами, окрім забезпечення економічного і соціального функціонування на належному рівні, постає нове коло завдань, що передбачають забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку територій, впровадження інновацій та перехід до нових моделей використання ресурсів, що базуються на їх ефективному відтворенні, ощадливому використанні та екологічній безпеці. Тому актуальним залишається питання обґрунтування системи публічного управління регіонами у процесі реалізації стратегії сталого розвитку.

У монографії «Регіональні аспекти публічного управління: теорія та методологія стратегування» розкрито теоретико-методологічні та прикладні засади публічного управління регіонами у процесі реалізації стратегії сталого розвитку та удосконалення підходів щодо стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.

У першому розділі «Наукові засади публічного управління в процесі реалізації стратегії регіонального сталого розвитку» узагальнено теоретичні підходи до визначення сутнісних характеристик публічного управління регіону в умовах децентралізації, розкрито особливості та структуру інституційного забезпечення державного управління в процесі реалізації стратегії, систематизовано та виокремлено інструментарій публічного управління розвитком регіону.

У другому розділі «Методологічні підходи щодо публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях» обґрунтовано методологію дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління, розвинуто концептуальні підходи до визначення дисфункцій публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях; наведено методичні підходи до оцінювання детермінант-факторів розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.

У третьому розділі «Проблемний аналіз сучасного стану управління регіонами» здійснено моніторинг особливостей регіонального управління в умовах децентралізації, досліджено інституційне забезпечення публічного управління регіонами, здійснено аналіз фінансового забезпечення регіонального розвитку та публічного управління в умовах цифрового суспільства.

У четвертому розділі «Ефективність публічного управління регіоном у контексті забезпечення сталого розвитку» проаналізовано методичні підходи до оцінювання ефективності публічного управління регіоном у контексті реалізації Цілей сталого розвитку, здійснено порівняльний аналіз економічного розвитку областей Причорноморського регіону, охарактеризовано ефективність публічного управління у контексті реалізації вектору сталого людського розвитку регіону.

У п'ятому розділі «Стратегічні пріоритети та моделі публічного управління сталим розвитком регіону в трансформаційних умовах» охарактеризовано моделі фінансової самодостатності та добробуту населення в системі публічного управління регіонами, визначено концептуальні засади стратегування сталого розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління, окреслено моделі забезпечення синергії економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії сталого розвитку регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування сформульованих практичних рекомендацій щодо

стратегічних орієнтирів публічного управління регіонами у процесі реалізації стратегії сталого розвитку. На основі результатів дослідження розроблені концептуальні засади стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління у вигляді відповідної ієрархічної моделі стратегії сталого розвитку регіону.

Монографія може використовуватись здобувачами вищої освіти при виконанні курсових, дипломних робіт, а також аспірантами, спеціалістами, науковцями та викладачами.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні підходи до визначення сутнісних характеристик публічного управління регіону в умовах децентралізації

Процеси реформування публічного управління в Україні вимагають дослідження теоретичних підходів до їх сутнісних характеристик. Теоретичні підходи до визначення сутнісних характеристик публічного управління регіону в умовах децентралізації дозволять визначити основи філософії цих понять, навести чинники розбудови демократичного урядування, розкрити зміст, форми та інструментарій децентралізації.

З роками зростає роль державного управління, постійні процеси глобалізації та інтеграції вимагають від державного сектору влади публічного та відкритості. Відповідно вже сформовані теоретичні підходи до сутності та значення публічного управління. Якщо розглядати окремих регіон, то публічне управління в ньому розглядається ще більше вимогливіше адже процеси децентралізації надають значні повноваження та використання фінансових ресурсів.

О.І. Бобровський наголошує, що «Визначення територіальних громад як нових суб'єктів управління з наданими їм повноваженнями і завданнями зумовило появу нового змісту і джерел управлінського впливу на розвиток суспільних ланок, суспільства в цілому, сформувало умови для соціально орієнтованої ринкової економіки і парадигми державного управління, трансформуючи її в публічне управління. Уже перші спроби імplementування змісту публічного управління в державне управління і місцеве самоврядування засвідчили, що управлінські впливи на суспільні сфери діяльності з боку держави за змістом є публічними і їх можливо

розвивати як елементи публічної влади не тільки в державному управлінні, а й у місцевому самоврядуванні. Тому з часом стали розширюватися межі і напрями «публічності» в усіх видах влади» [1]. Погоджуємося з думкою автора, що сьогодні публічність є основною демократичного суспільства. Роль публічного управління в органах державної влади посилюються, це сприяє підвищенню довіри населення до дій зі сторони можновладців. Тому визначення сутності поняття публічного управління є значим у процесі нашого дослідження. Генезис поняття «публічне управління» наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Основні підходи до визначення поняття «публічне управління»

Автори	Визначення поняття
1	2
Авер'янов В. [2, с. 243]	Публічне управління – це владно-організуочий вплив керуючих суб'єктів на спільну діяльність людей з метою їх впорядкування, координації та спрямування задля ефективного досягнення загальних (спільних) цілей і завдань цієї діяльності.
Букерт Г. [3]	Публічне управління не є якимось нейтральним, технічним процесом, натомість – діяльністю, яка тісно пов'язана з політикою, законом та громадянським суспільством.
Кілінг Д. [4, с. 15]	Публічне управління – це пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики.
Мельник А. [5, с. 229]	Публічне управління зорієнтоване на реалізацію публічних (загальних) інтересів і включає такі складові, як: державне управління (суб'єктом є органи державної влади) і громадське управління (суб'єктом є громадські інституції). Як елементи публічного управління державне і громадське управління взаємодіють, взаємодоповнюють одне одного, виходячи з єдності публічних інтересів та доцільності узгодження управлінського впливу з метою посилення його дієвості. У системі публічного управління визначальну роль відіграє державне управління, яке здійснює управлінський вплив на всі сфери суспільного життя. Водночас, в умовах розгортання демократичних перетворень, зростає активність і громадських структур в управлінні не тільки суспільними, а й державними справами.
Мельник Р. [6, с. 96]	Публічне управління являє собою різновид суспільно корисної діяльності, який здійснюється певною сукупністю суб'єктів, зокрема органами державної влади.

1	2
Міжнародна енциклопедія державної політики та адміністрування Шавріц Дж. [7]	Публічне управління – це галузь практики і теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне постачання, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінки ефективності.
Новак-Каляєва Л. [8, с. 144]	Публічне управління – це діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Публічне управління забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, воно пов'язане з демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки, ефективності та ін.
Поллітт К., Букерт Г. [9, с. 12-13]	Термін «публічне управління» можуть використовувати у щонайменше трьох основних значеннях: 1) діяльність державних службовців і політиків; 2) структури і процедури органів державної влади; 3) системне вивчення: діяльності та структур і процедур.
Семенчук Т. [10, с. 388].	Публічне управління – це взаємодія органів державної влади із суспільством у вигляді реалізації специфічних державних функцій з метою забезпечення соціально-політичного ефекту.
Шаров Ю. [11, с. 7]	В європейському дискурсі поняття «публічне (державне) управління» охоплює три виміри: урядування (governance) як процес колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень на основі механізмів консенсусу формування й узгодження політики та координації дій ключових учасників; адміністрування (administration) як чіткий розподіл повноважень і обов'язків між учасниками процесу та інформаційно-комунікативне забезпечення вертикальної та горизонтальної координації дій між суб'єктами врядування; менеджмент (management) як сукупність процесів, що спираються на інституційну основу адміністрування і спрямовані на забезпечення виконання стратегічних рішень, прийнятих у системі врядування, за рахунок використання раціональних управлінських технологій, методів, засобів і форм управління.

Джерело: згруповано автором на основі [2-11]

Дослідження сутності філософії поняття «публічне управління» показало, що єдиного підходу щодо його визначення серед науковців та практиків відсутнє. Генезис поняття «публічне управління» розглядають з різних сторін як: діяльність органів влади, яка направлена на реалізацію

функціональних обов'язків та із законодавчо визначеними повноваженнями [3, 6, 8, 11]; процес вироблених та реалізованих стратегічних рішень з виконанням основним функцій управління [11]; процедура впливу органів публічної влади на реалізацію поставлених цілей та завдань визначених державою та за допомогою ресурсів [2, 4, 9]. На нашу думку, «публічне управління регіонами», необхідно розглядати як загальну функцію регіональних демократичних інституцій, які реалізують процес виконання стратегічних, тактичних, оперативних цілей та завдань, що поставленні державою та суспільством, із застосуванням всіх видів управління на засадах відкритості.

Стадниченко Т. зазначає, що «Сучасне державне управління у сфері регіональної політики передбачає функціонування універсального організаційно-правового механізму виявлення, узгодження і реалізації суспільних потреб та інтересів на основі використання різних правових засобів, формування суб'єктивних прав та обов'язків учасників суспільних процесів, переведення їхніх зв'язків та відносин у конкретні правовідносини. З огляду на те, що регіональна політика як об'єкт управління є визначальним фактором для суб'єкта управління – національної держави, тобто впливає на його побудову, поведінку, діяльність, вибір цілей та використання всього масиву засобів їх досягнення, саме він визначає адекватну йому форму владного регулювання. Поряд із такими звичайними об'єктами управління, як суспільство та його сфери (політична, економічна, соціальна, міжнародна), галузі всередині кожної сфери, комплекси та адміністративно-територіальні одиниці, особливим об'єктом управління є регіон» [12]. На думку автора, публічне управління кожного регіону повинно формуватися під впливом конкретних факторів окремої території. Публічне управління регіону реалізується через визначену політику та включає механізм, завдання, інструменти, принципи її досягнення.

Необхідне зазначити, що вектори та цілі регіонального публічного управління залежать від соціально-економічного, фінансового, політичного, демографічного, екологічного стану окремої території. В публічному управлінні державних органів влади важливим набуває дослідження організаційних зв'язків між суб'єктами процесу.

Організаційну структуру в органах державної влади формують такі типи організаційних зв'язків між суб'єктами управління (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Організаційні зв'язки між суб'єктами управління

Джерело: [13, с. 8].

Отже, організаційні зв'язки між суб'єктами публічного управління класифікують на реординаційні, субординаційні та координаційні. Типи організаційних зв'язків залежать від ступеня можливості приймати управлінські рішення. Якщо ступінь довіри найвища, то використовують реординаційні (знизу в гору). Протилежним за значенням є використання субординаційних зв'язків (згори до низу). В цілому використання та розміщення на різних ієрархічних рівнях у системі управління формує координаційні зв'язки.

Сьогодні для реалізації поставлених цілей та завдань публічного управління, необхідно сформувати демократичне суспільство та

урядування. Тому однією з головних цілей соціально-економічного розвитку країни слід визначити партнерство держави і організацій як вагомий чинник розбудови демократичного урядування, що ґрунтується на постулатах зображених на рис. 1.2.

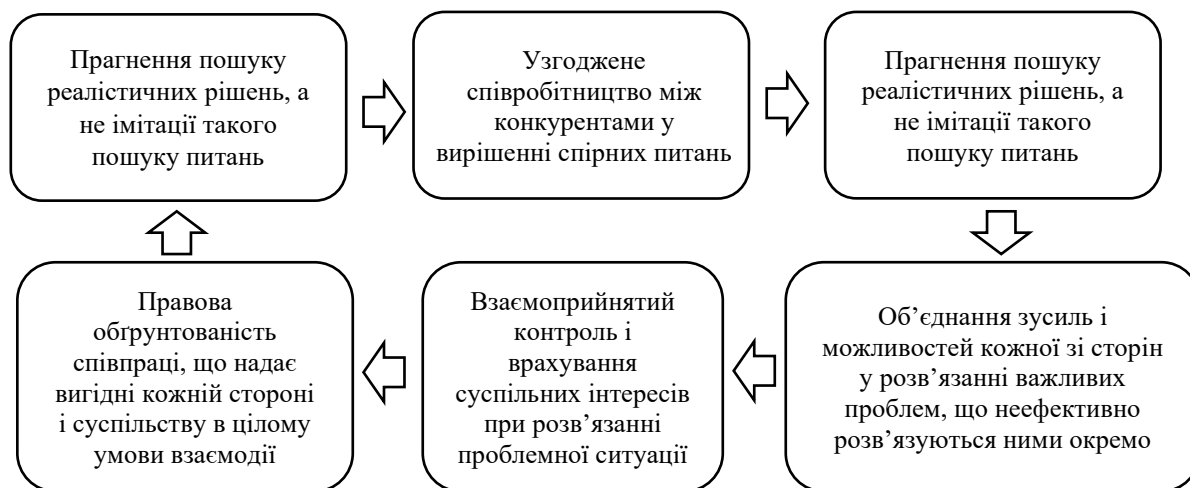

Рис. 1.2. Чинники розбудови демократичного урядування

Джерело: [13, с. 10].

Демократичне урядування є вимогою сучасного суспільства, для реалізації поставлених цілей та завдань органів публічної влади. Необхідно відзначити ряд переваг демократичного урядування, а саме: спільна співпраця населення, органів державної влади та бізнесу; юридична обґрунтованість визначеної співпраці; вирішення важливих проблем для задоволення потреб кожної із сторін, контроль врахування суспільних інтересів.

Окрім демократії, для регіонального публічного управління важливості сьогодні набуває процес реформування. Фактично процес реформування формує регіональну політику. Сьогодні процес реформування регіонів передбачає децентралізацію повноважень органів публічної влади.

Для більш глибокого розуміння сутності поняття «децентралізація» пропонуємо дослідити його філософію. Закордонний досвід децентралізація показує свої переваги у його використанні. Необхідно

значити, що українські науковці почали його досліджувати ще з 2000 року. Однак, процес реформування розпочався з 2014 року. Дослідимо сутність поняття «децентралізація» адже вітчизняні та закордонні науковці розглядають його по-різному. Генезис поняття «децентралізація» наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Генезис поняття «децентралізація»

Автори	Визначення поняття
1	2
А. Філіпетті [14]	Децентралізація – це багатовимірне явище, що охоплює декілька аспектів, пов'язаних один з одним, і, по суті, це сформульовано по-різному в різних країнах.
А. Матвієнко [15]	Децентралізація – це неодноразова передача владних повноважень від органів державної влади до органів місцевого самоврядування, та комплексний процес, що включає у себе такі елементи, як питання спроможності органів державної влади передати, а органів місцевого самоврядування – отримати і ефективно розпорядитися владними повноваженнями; визначення обсягу повноважень, який необхідно передавати механізм передачі владних повноважень; механізм взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування; питання адміністративно-територіальної реформи тощо.
Великий тлумачний словник сучасної української мови [16, с. 218]	Децентралізація – подається як система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління.
Г. Одінцева, Г. Мостовий, О. Амосов [17, с. 112]	Децентралізація – це самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, в суттєвому.
Ж. Веделем [18, с. 392]	Децентралізація, на його думку, полягає у передаванні владних повноважень не державним службовцям і органам, що представляють центральну владу, а іншим органам, що не знаходяться в ієрархічному підпорядкуванні останній, переважно, які обрані населенням.
Короткий словник політологічних термінів [19]	Децентралізація – це управлінська політична система, покликана здійснювати владно значущі практичні рішення, що географічно чи організаційно перебувають поза межами безпосереднього впливу центральної влади; політичний процес, що передбачає делегування центральним урядом певних повноважень на місцевий рівень з метою оптимізації практичного вирішення питань загальнонаціонального значення, а також утілення в життя специфічних регіонально-локальних програм.

1	2
М. Малиновський [20, с. 51]	Децентралізація – це процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); у широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації.
О. Бориславська [21]	Децентралізація є доволі складним поняттям, яке можна розкривати через його вплив на адміністративно-територіальний устрій держави та систему органів публічної адміністрації, розподіл між ними функцій, повноважень та фінансових ресурсів.

Джерело: сформовано автором на основі [14-21].

Отже, серед науковців та практиків не має єдиного теоретичного підходу визначення поняття децентралізація. Погоджуємося з більшістю науковців, що децентралізація це процес законодавчо закріпленої передачі певних функцій та повноважень з найвищої ступені ієрархії до нижчої в системі публічного управління. Також значна категорія науковців зазначають, що децентралізація є складним та багатограним процесом з розподілу між центральними органами та місцевими органами виконавчої влади функцій, повноважень та фінансових ресурсів.

Децентралізація як будь-який складний процес визначається відповідними формами та інструментами його реалізації тому потребують розкриття. Важливою є ідентифікація основних форм та інструментів децентралізації, що наведено у табл. 1.3.

До основних форм децентралізації належить: політична, адміністративна, фіскальна та економічна. Кожна із форм децентрації формується та реалізовується через відповідний інструментарій. Так, політичні децентралізація полягає в забезпеченні більшої влади через законодавчо-нормативну базу, адміністративна - через розподіл повноважень, відповідальності та фінансових ресурсів за допомогою деконцентрації, делегування та передачі; фіскальна - відбувається за рахунок формування належного рівня доходів через самофінансування, спільного фінансування, міжбюджетних трансфертів; економічна -

створення ринкового середовища на засадах приватизації, партнерства, дерегуляції та впровадження стратегій, планів дій.

Таблиця 1.3

Зміст, форми та інструментарій децентралізації

Форма	Сутність	Інструментарій
1	2	3
Політична децентралізація	Політична децентралізація прагне дати громадянам або їх обраним представникам, більше влади в процесі прийняття державних рішень	<ul style="list-style-type: none"> - конституційні чи законодавчі реформи; - розвиток плюралістичних політичних партій; - створення місцевих політичних одиниць; - заохочення ефективних суспільних та громадських груп.
Адміністративна децентралізація	Адміністративна децентралізація прагне перерозподілити повноваження, відповідальність і фінансові ресурси для надання державних послуг між різними рівнями влади	<ul style="list-style-type: none"> - деконцентрація – перерозподіл повноважень щодо прийняття рішень, фінансових та управлінських обов'язків між різними рівнями центрального уряду та регіональних органів; - делегування – передача відповідальності за прийняття рішень і адміністрування державних функцій напіваавтономним органам, що не контролюються повністю центральним урядом, але в кінцевому рахунку підзвітні йому; - передача – для розподілу функцій, центральні органи передають повноваження для прийняття рішень, фінансів та управління квазі-автономним одиницям місцевого самоврядування з корпоративним статусом.
Фіскальна децентралізація	Формування достатнього рівня доходів на місцевих рівнях для прийняття рішень про витрати	<ul style="list-style-type: none"> - самофінансування або відшкодування витрат через залучення виплат користувачів; - спільне фінансування або спільне виробництво, через які користувачі беруть участь у наданні послуг та інфраструктури шляхом грошових або трудових внесків; - розширення місцевих доходів через податки на власність, податки з продажів, або непрямих витрат; - міжбюджетні трансферти, які надаються центральним урядом місцевим органам влади для загальних або конкретних цілей; - дозвіл муніципальних запозичень і мобілізація національних чи місцевих державних ресурсів через кредитні гарантії.

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Економічна (ринкова) децентралізація	Формування ринкового середовища	- приватизація – перехід об'єктів з державної до приватної власності; - партнерство – залучення до процесів фінансування органів місцевої влади та бізнесу; - дерегуляція – зниження рівня впливу держави на економіку та інші сфери суспільного життя; - впровадження в управлінську практику стратегій, планів і дій з оптимізації умов виробництва на основі ринкових механізмів.

Джерело: [22-24].

Основні причини проведення децентралізації у системі публічного управління наведено на рис. 1.3.

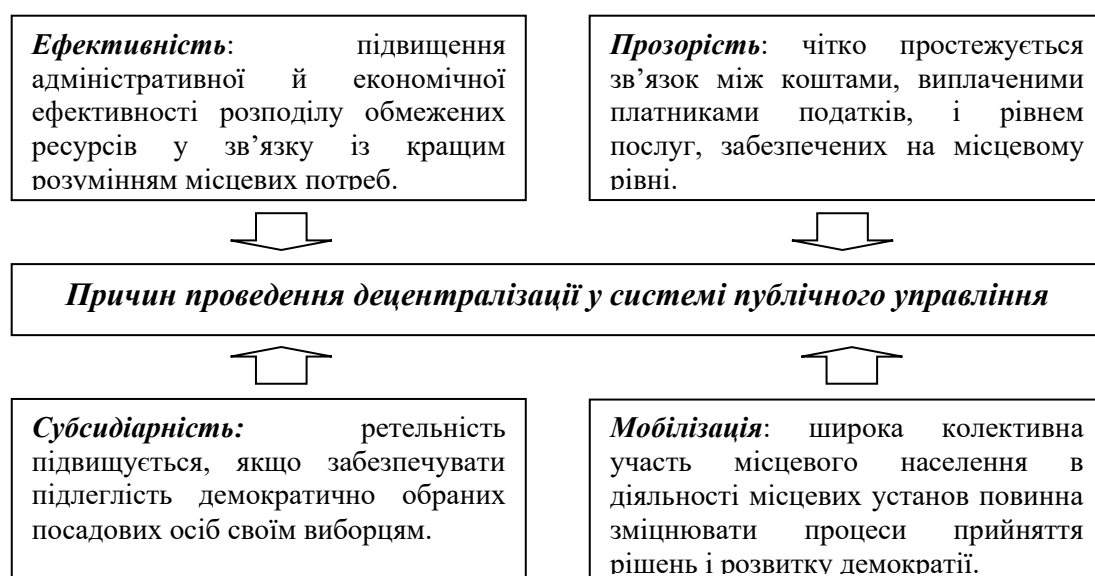

Рис. 1.3. Причини проведення децентралізації у системі публічного управління

Джерело: [25, с.44].

До основних причин, що призвели до процесу реформування публічного управління з використанням філософії децентралізації є прозорість, ефективність, субсидіарність та мобілізація. Також складовими процесу створення нової децентралізованої системи

управління є поєднання всіх інтересів як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному та місцевому (рис. 1.4).

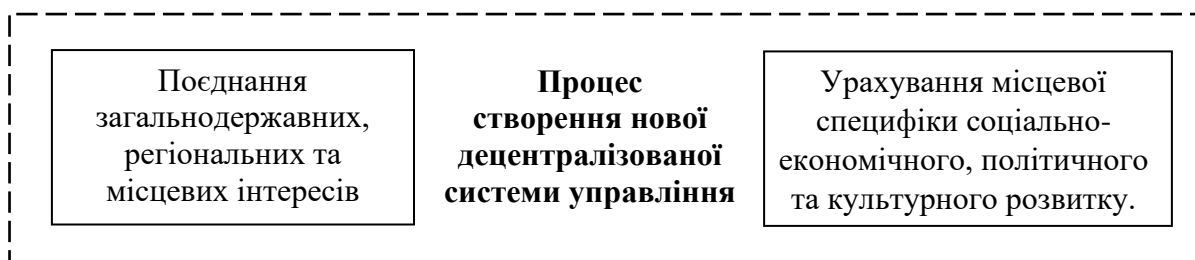

Рис. 1.4. Складові процесу створення нової децентралізованої системи управління

Джерело: [26, с. 102].

Важливим в процесі створення інноваційної децентралізованої системи враховувати специфіку соціального, економічного, культурного розвитку кожної території. Необхідно зазначити, що нові децентралізовані системи повинні формуватися під дією факторів інтеграції у європейське співтовариство. Основні напрями розвитку системи публічного управління в умовах децентралізації влади на засадах інтеграції до ЄС наведено на рис. 1.5.

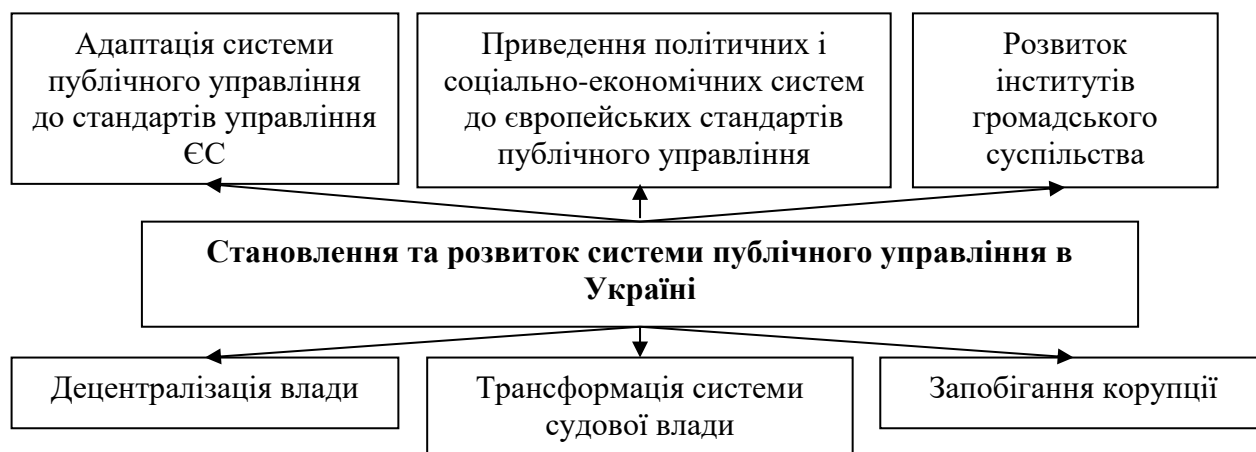

Рис. 1.5. Основні напрями розвитку системи публічного управління в умовах децентралізації влади

Джерело: згруповано та запропоновано [27, с. 21].

До головних напрямів розвитку системи публічного управління в умовах децентралізації влади належить: адаптація та приведення до

європейських стандартів публічного управління соціально-економічних систем, з урахуванням розбудови інститутів громадянського суспільства та повної «перезагрузки» судової влади

Отже, напрями розбудови публічного управління територій, які зорієнтовані на децентралізацію влади, зокрема в частині розвитку регіональних інститутів громадянського суспільства, гармонізації політичних та соціально-економічних систем з європейськими, що дозволить адаптувати основні функції управління до стандартів ЄС.

Оболенський О. Ю. вважає, що «Саме сукупність цих закономірностей формує науковий образ публічного управління. Як відомо, сучасна наука дисциплінарно організована і в розвитку її галузей особливу роль відіграють схеми-образи та моделі публічного управління, завдяки яким фіксуються основні характеристики реальності, що вивчається. Моделювання як метод дослідження публічного управління та створення його теоретичної моделі дозволить глибше пізнати його властивості та виробити практичні рекомендації» [28, с. 8]. Структурні складові наукової теорії «публічне управління» наведено на рисунку 1.6.

Рис. 1.6. Структурні складові наукової теорії «публічне управління»

Джерело: [28, с. 8].

Розкрито теоретичні підходи до визначення сутнісних характеристик публічного управління регіону в умовах децентралізації. Наведено основні підходи до визначення поняття «публічне управління». Охарактеризовано організаційні зв'язки між суб'єктами управління. Наведено чинники розбудови демократичного урядування. Розкрито генезис поняття «децентралізація». Визначено зміст, форми та інструментарій децентралізації. Наведено причини проведення децентралізації у системі публічного управління. Запропоновано основні напрями розвитку системи публічного управління в умовах децентралізації влади. Наведено структурні складові наукової теорії «публічне управління».

1.2. Особливості та структура інституційного забезпечення державного управління в процесі реалізації стратегії

Важливою передумовою успішного публічного управління є його інституційне забезпечення. Інституційне забезпечення публічного управління має свої відмінності у кожній країні через сукупність особливостей соціального, економічного, територіального, демографічного розвитку. Тому дослідження особливостей та структури інституційного забезпечення державного управління в процесі реалізації стратегії є досить актуальним.

Мельниченко В. І. зазначає, що «Поняття «інститут» розглядаємо як інститут публічної влади – фактично існуюча, відносно відокремлена організаційно-функціональна структура в цілісній системі демократичного урядування. Отже, інституційний розвиток на рівні регіону постає як системний розвиток організаційних структур публічної влади, оновлення форм і методів діяльності, механізмів і засобів взаємодії на регіональному рівні» [28, с. 7]. В цілому інститут публічної влади є організаційно-

функціональною структурою, що відокремлена, а інституційне забезпечення є рівнем належного розташування інституцій в цій ієрархічній системі.

Інституційне забезпечення органів публічної влади дозволяє не тільки сформулювати уявлення про розташування у ієрархічній системі, а ще й визначити основні складові та суб'єктів, які беруть безпосередню участь в цьому процесі. Важливою умовою процесу дослідження є комплексний підхід до інституційного забезпечення регіонального розвитку.

Гонцяж Я. та Гнидюк Н. вважають, що «Регіональне управління вимагає формування належного інституційного механізму, який включав би різні за природою елементи, що забезпечують ефективну діяльність державно-управлінської системи. Інституційний механізм регіонального управління передбачає, з одного боку, використання потенційних можливостей всіх існуючих елементів апарату держави (парламенту, Глави держави, уряду, регіональних представницьких і виконавчих органів тощо), а з другого – створення спеціальних органів загальнодержавного та субнаціонального рівня чи відповідних структурних підрозділів вже існуючих органів. Крім того, у демократичних суспільствах питання регіонального розвитку не розглядаються як питання тільки державних органів, а до них широко залучаються структури громадянського суспільства» [30]. Погоджуємося з думкою авторів, що без належного інституційного механізму регіональне публічне управління буде не реалізовано. Тому інституційний механізм включає інструменти, завдання, методи реалізації регіонального публічного управління.

Необхідно звернути увагу на основні складові інституціональної основи архетипного підходу до публічного управління наведено на рис.

1.7.

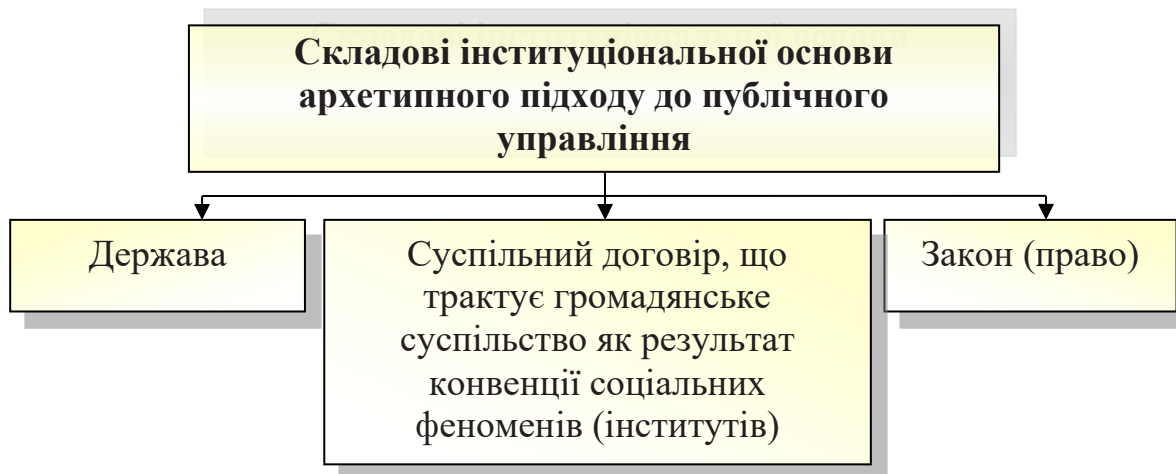

Рис. 1.7. Складові інституціональної основи архетипного підходу до публічного управління

Джерело: [31, с. 9].

Відомі науковці-економісти О. Амосов та Н. Гавкалова визначають архетипний підхід до складових інституційного забезпечення публічного управління. До складових інституціональної основи архетипного підходу до публічного управління належить: держава та соціальні інститути, закон.

Обов'язковою передумовою успішного інституційного забезпечення публічного управління є виконання функцій. Функціональне інституційне забезпечення регіонального розвитку наведено на рисунку 1.8.

Інституційне забезпечення регіонального публічного управління виконує наступні функції: забезпечення діяльності консультативно-дорадчого органу, створення координаційних рад, наукових центрів, публічно-приватних агенцій з питань регіонального розвитку та введення їх у структуру територіальних органів.

Васильєва О. І. зазначає, що «Разом концепцією державної регіональної політики було запропоновано і концепцію реформи місцевого самоврядування в Україні, а також, паралельно було підготовлено законопроект «Про засади державної регіональної політики», прийняття якого дозволить не тільки узгодити політики галузевих міністерств, які реалізуються на конкретному регіоні, не тільки виробити стратегію розвитку конкретного регіону, враховуючи всі його особливості, але й

підготувати ґрунт для наступних серйозних реформ» [33]. Отже, інституційне забезпечення регулюється законодавчо-нормативною базою, що формує стратегію регіонального розвитку та напрями її формування, забезпечення, реалізації та моніторингу.

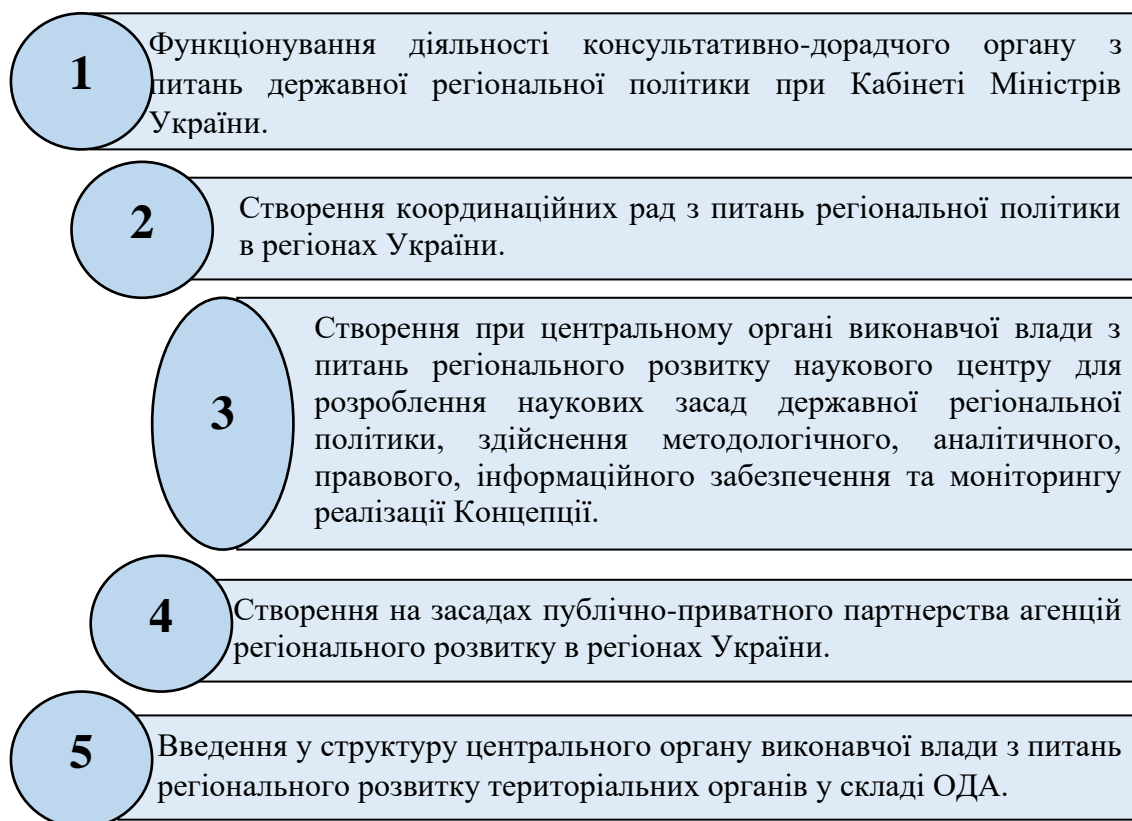

Рис. 1.8. Функціональне інституційне забезпечення регіонального розвитку
Джерело: [32, с. 13-14].

Розглянемо комплексний підхід до інституційного забезпечення регіонального розвитку, що запропонований авторами-науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» [34, с. 19] (рис. 1.9).

Комплексний підхід до інституційного забезпечення регіонального розвитку враховує створення умов, врахування територіальної особливості, збалансування публічного управління для забезпечення діяльності мережевих форм економічних суб'єктів.

В умовах України удосконалення регіональної політики та механізмів її реалізації має відбуватись за умов забезпечення комплексного підходу до управління регіональним розвитком, що забезпечить:

- 1 створення умов для розвитку мережеских форм економічних суб'єктів на міжрегіональному, макрорегіональному, національному і міждержавному рівнях тощо;
- 2 врахування територіальної специфіки, яка має сприяти дієвості управлінських впливів на локальному рівні;
- 3 збалансування управлінських впливів шляхом покращення координації політики між різними рівнями державної влади і місцевим самоврядуванням; горизонтальної інтеграції всіх секторальних політик, що забезпечуватиме синергетичний ефект управлінських рішень.

Рис. 1.9. Комплексний підхід до інституційного забезпечення регіонального розвитку

Джерело: [34, с. 19].

«На загальнодержавному рівні має бути чітке усвідомлення того, що подібний стан справ слід обмежити в часі, а на зміну перерозподілові ресурсів між регіонами треба впровадити інститути й механізми, які дадуть змогу максимально використовувати внутрішній потенціал територій та поліпшувати їх конкурентоспроможність. Водночас перерозподільна регіональна політика не повинна перетворюватися на тотальне вирівнювання, тому що це не стимулює регіонів-аутсайдерів до розвитку» [33].

Важлива роль в інституційному забезпеченні регіонального розвитку належить суб'єктам державної політики (рис. 1.10).

Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII до «суб'єктів державної регіональної політики в Україні відносять: Президент, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, центральні і місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування» [35].

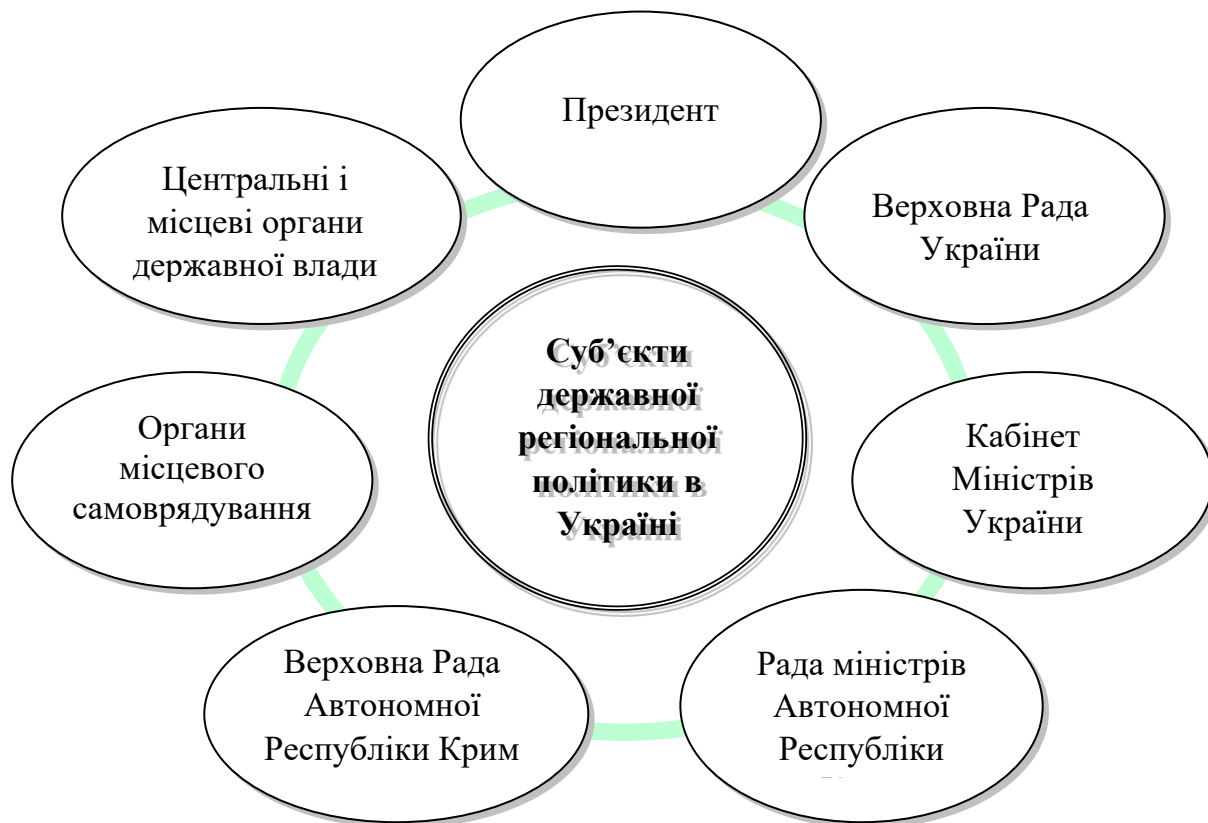

Рис. 1.10. Суб'єкти державної регіональної політики в Україні
Джерело: побудовано автором на основі [35].

Погоджуємося з думкою Кошелевою Л., що «Залишається потреба в зміні ієрархічного адміністрування на нову форму управління, оскільки при цьому змінюються умови політики й управління громадськими справами в політичній сфері, відкриваються можливості мережевого підходу до політики й публічного управління, а саме співпраця з громадськими організаціями» [36].

Авторський колектив науково-аналітичної доповіді «Інституціоналізація публічного управління в Україні» визначає, що «Насправді тектонічними зрушеннями ознаменувалося останнє п'ятиріччя реформ в політичному, економічному й соціальному житті України та її геополітичному становищі. Триває децентралізація державної влади. Зникали старі та з'являлися нові суспільно-політичні інститути й інституції. Вжито суттєвих заходів щодо протидії корупції. Розпочалося

економічне зростання. Україна впевнено крокує по шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції. Загалом ці зміни можна охарактеризувати як початок інституціоналізації вітчизняної моделі демократії, за якої відбувається перехід від традиційної системи державного управління до нової формації вітчизняного державотворення – публічного управління» [37, с. 6]. Погоджуємося з колективом авторів, про суттєві зміни в публічному управлінні як на рівні держави, так і окремого регіону. Процес реформування публічного управління в Україні триває.

Сьогодні глобальні виклики та тренди спонукають до подальших змін у системі публічного управління. Дослідження та вивчення закордонного досвіду публічного управління дозволяє імплементувати найкращі практики розвинутих країн щодо законодавчо-нормативної бази. Процеси, пов'язані з глобалізацією, визначають уряду країни основні вектори та цілі стратегічного розвитку, що пов'язується з підвищенням ефективності, безпеки та екологічності. Визначені вектори та цілі сталого розвитку повинні бути враховані місцевими органами публічної влади у своїх регіональних стратегіях. Однак суспільство повинно розуміти і відповідні загрози від європейської інтеграції. «Формування політичної асоціації між Україною та ЄС без підпорядкування корпоративних інтересів великого бізнесу національним інтересам може завершитися невдачею. Загрожують призвести до паралічу державного управління, дискредитації курсу на європейську інтеграцію, розчарування народу, втрати довіри європейських партнерів до України, послаблення її підтримки на міжнародній арені незавершеність реформ та косметичні зміни. Це сприятиме реалізації нейтралізації України як незалежної держави щодо неоімперіалістичного курсу Росії» [37, с. 20].

В контексті останнього висловлювання, очевидним є дослідження проблем України щодо повноцінної європейської інтеграції (рис. 1.11).

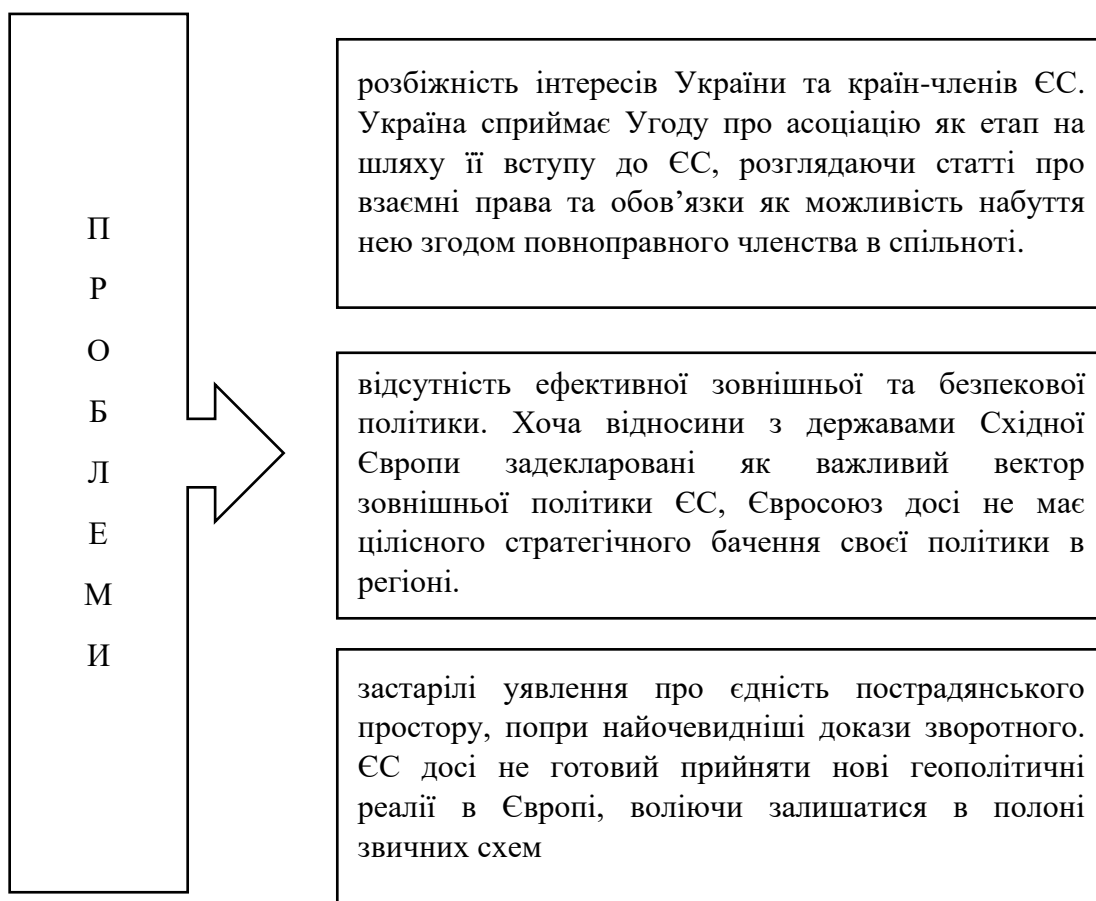

Рис. 1.11. Основні проблеми формування політичної асоціації між ЄС та Україною

Джерело: Згруповано автором [37].

Відповідні неузгодженості в інтересах, відсутність ефективної зовнішньої та безпекової політики, розуміння реалістичності загроз з боку Російської Федерації приводе до основних проблем формування політичної асоціації між ЄС та Україною. Нажаль, ЄС і досі тримає уявлення про єдність пострадянського простору та зростанні російської агресії. Відповідно в сучасних умовах зростає роль відповідальності ЄС перед Україною, з приводу посилення обороноздатності та підтримки зміцнення української армії, допомогою у проведенні внутрішніх реформ.

Серед головних проблем, що стримують повноцінну асоціацію ЄС та України є війна на її Сході. Військові дії Російської Федерації на Сході України породжують паралельно неконтрольовану міграцію, тероризм, фінансові проблеми, що віддаляє формування політичної асоціації.

Для України глобалізація та інтеграція сьогодні залишаються другорядними, серед першочергових викликів є геополітика. Відповідно в умовах сучасних геополітичних викликів для українського уряду та ЄС є формування розвитку безпекового сектору та системи антикризового реагування, що дозволить зміцнити позиції щодо національної безпеки України. Для визначення стратегічної цілі - забезпечення національної безпеки необхідно здійснити переформатування геополітичних векторів.

Національна безпека України сьогодні залишається під загрозою. Найбільшими чинниками, що вплину на рівень національної безпеки є посилення ролі транснаціональних корпорацій та ведення різного характеру та форм війн. Серед головних негативних наслідків діяльності транснаціональних корпорацій є формування і використання приватних армій. Також, окрім негативних наслідків існування приватних армій, введення різного характеру та форм війн приводе до дестабілізації національної безпеки. Адже за рахунок науково-технічного прогресу породжуються нові нетрадиційні війни: інформаційні, “сміслові”, економічні, “гібридних”.

Важливо в сучасних умовах війни Російської Федерації на Сході України визначити причини, що призвели до низької ефективності системи забезпечення національної безпеки (рис. 1.12).

Серед основних причини погіршення системи національної безпеки є відмова України від ядерної зброї, що супроводжувалося тиском світових та регіональних лідерів та не врахуванням національних інтересів; несформоване безпекове середовище, невідповідність законодавства у сфері безпеки; високий рівень корупції; незначний науково-технологій прогрес, розбіжність національної орієнтації серед населення. Більшість визначених причин мають внутрішній характер, що говорить про неефективність публічного управління в системі національної безпеки.

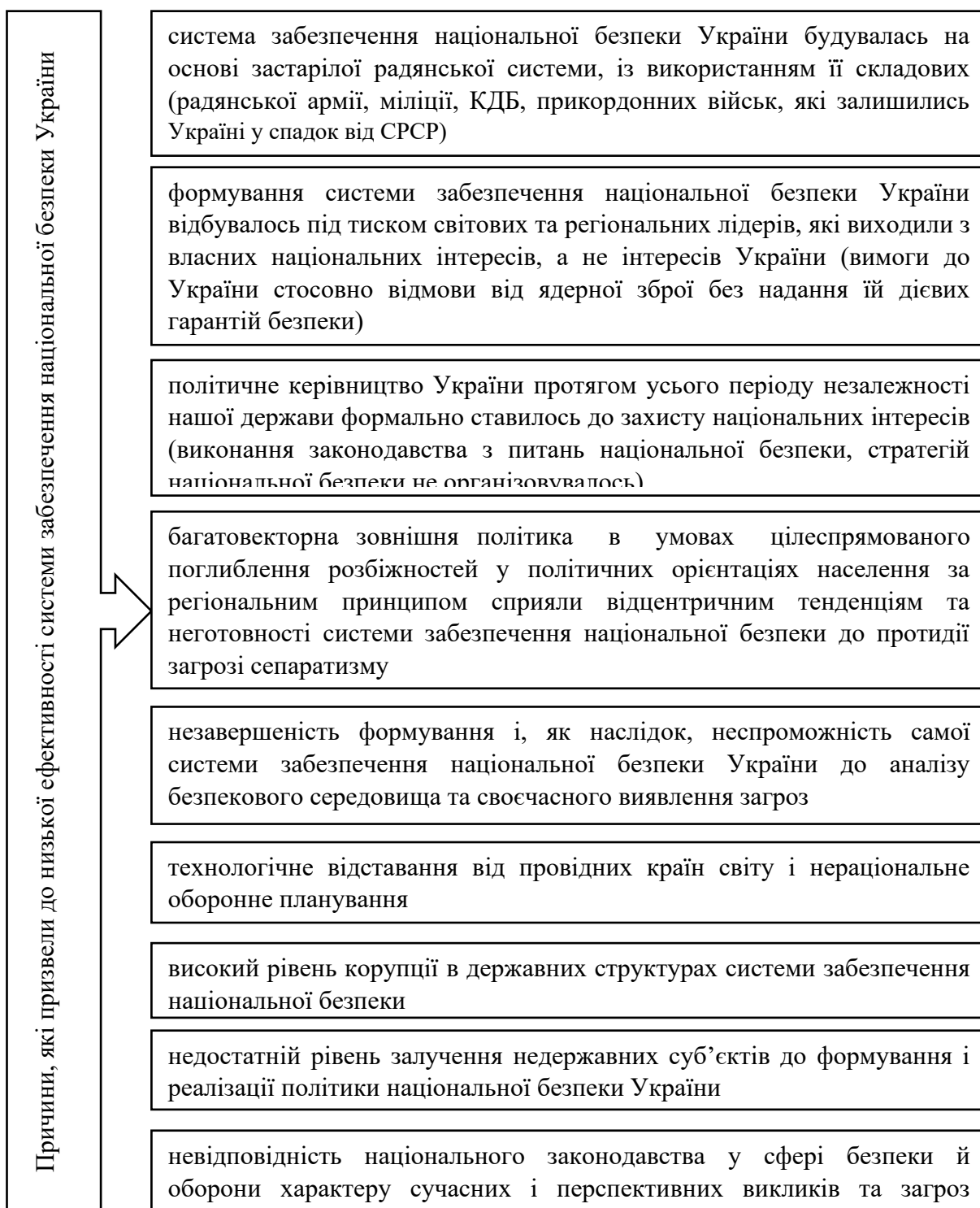

Рис. 1.12. Причини, які призвели до низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України

Джерело: згруповано автором [38].

За роки незалежності України фактично не сформовано національної системи, що гарантує безпеку. Подолання визначених причин зміцнить

систему національної безпеки держави, визначить вектори розвитку та забезпечить ефективне управління.

Для зміцнення системи національної безпеки пропонуємо наступне:

- вивчити закордонний досвід держав щодо розв'язання військових конфліктів, зовнішніх деструктивних впливів;
- використання сучасних комунікативних технологій, в тому числі специфічних способів, та методів психологічно-інформаційної протидії;
- формування та забезпечення системи стратегічних комунікацій з суспільством;
- формування критичного мислення та суб'єктивності у службовців публічного управління.

Тобто формування інституційного забезпечення публічного управління в процесі реалізації стратегії повинно відбуватися з урахуванням викликів глобалізації, загроз європейської інтеграції та в умовах геополітичних змін. За визначених умов доцільно уряду запровадити державну систему кризових реагувань, що забезпечить належне функціонування суб'єктів. Державна система кризових реагувань повинна сформуватися за допомогою визначеної нормативно-правової бази та інституційно-організаційних основ, враховуючи інтереси на національному, регіональному, місцевому та об'єктивному рівнях (рис. 1.13).

Державна система кризових реагувань на кожному рівні виконує відповідні функції. На національному рівні до основних функцій належить: створення або визначення органу, який буде здійснювати координацію із захисту суб'єктів; використання інструментів державно-приватного партнерства для інвестування в суб'єктів державної системи кризових реагувань. Підготовка пропозицій, збирання, узагальнення, попередній аналіз елементів критичної інфраструктури належить до функцій регіональних. На місцевому рівні необхідно розроблювати відповідні програми та плану дій щодо захисту, відновлення, функціонування

критичної інфраструктури. Завдання об'єктивного рівня пов'язанні із визначенням, формуванням та захистом самого об'єкта.

Рис. 1.13. Завдання державної системи кризових реагувань

Джерело: [37].

Процес формування системи політичних, економічних та соціальних інститутів є в цілому інституціоналізація взаємодії влади та бізнесу, що сприятиме зниженню загального рівня корупції, легітимності, підвищенню прозорості, ефективності взаємодії влади та бізнесу, стабілізуватиме цю взаємодію та визначають особливості її розвитку, а також політичних та економічних процесів у країні в цілому.

Оптимальне використання системних принципів є основною інституціоналізацією в процесах публічної політики взаємодії влади та бізнесу. Як вже визначалося раніше, фактори, що впливають на формування регіонального публічного управління, визначають і перспективи подальшої співпраці держави та підприємництва. В умовах геополітичних змін, військових дій, тільки спільна взаємодія та співпраця всіх суб'єктів публічного управління та населення дозволить подолати визначені бар'єри.

«Спонукатиме міністерства розширювати вертикальні взаємодії з органами місцевого самоврядування розвиток багаторівневої публічної політики в Україні, забезпечувати умови для участі приватних та громадських заінтересованих сторін у формуванні та реалізації державної політики. За доцільне визначити стратегію інституціональних змін, спрямовану на розширення участі заінтересованих сторін, основою для побудови партнерства між усіма управлінськими рівнями, відповідно, орієнтуючись на досвід розв'язання проблем ЄС стосовно забезпечення вироблення та реалізації політики від глобального до місцевого рівнів. Серед основних завдань вважаємо за потрібне: директоратам Мінрегіону забезпечити проведення аналізу регіональних місцевих політик, а також територіальних наслідків упроваджуваної політики, Міжвідомчій координаційній комісії з питань регіонального розвитку та Агенціям регіонального розвитку – обов'язкову публічну звітність» [37, с.58].

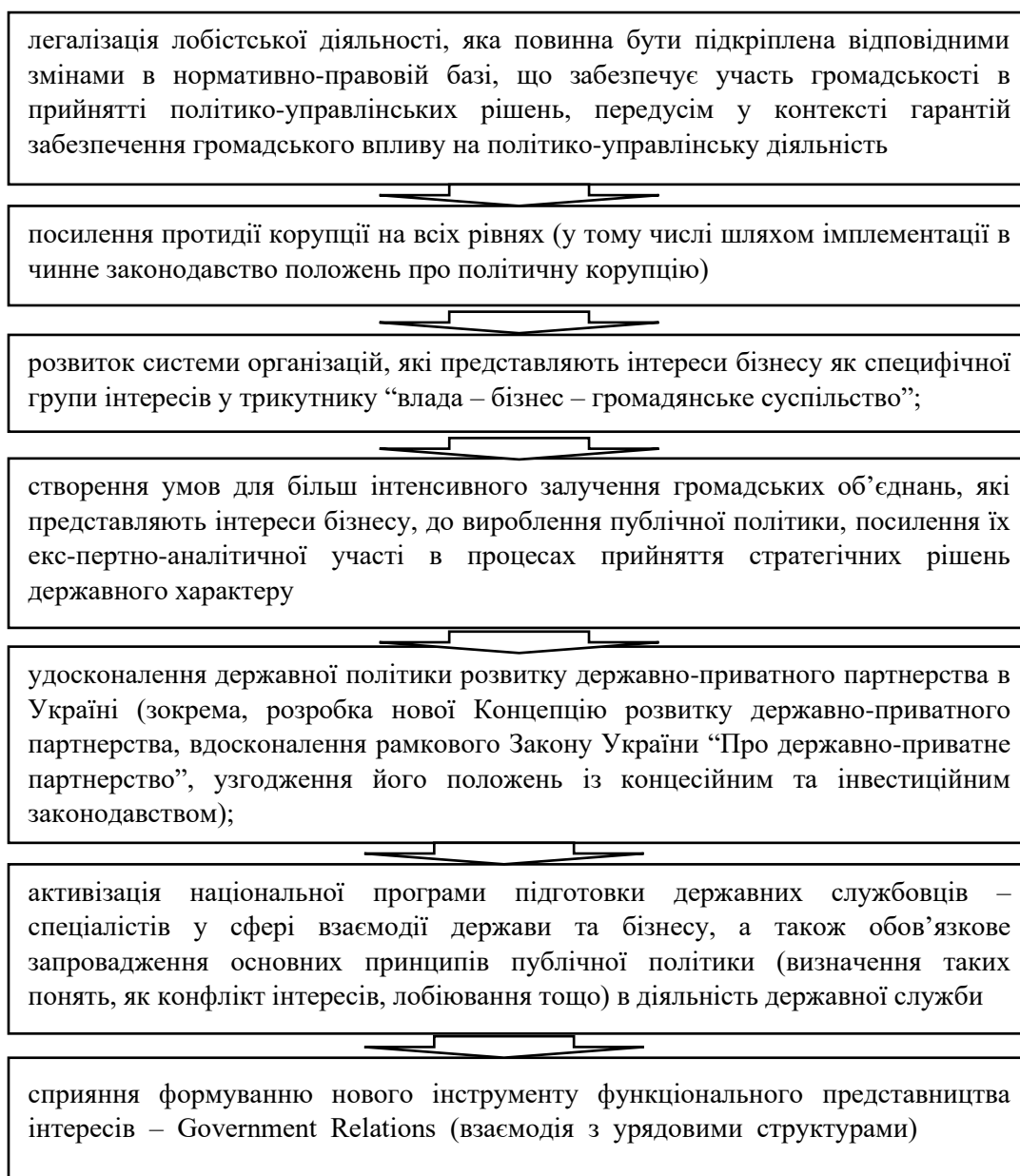

Рис. 1.14. Перспективними напрямками подальшого розвитку інституціоналізації взаємодії влади та бізнесу

Інституціоналізація взаємодії влади та бізнесу, сприятиме легітимації їх діяльності для громадськості, оскільки вузькокорпоративні інтереси з часом трансформуються у суспільні; дасть змогу основним заінтересованим сторонам суттєво зменшити свої трансакційні витрати при досягненні цілей.

Для зміцнення та відновлення взаємодії влади та бізнесу необхідно використовувати інформаційні технології. Вони дозволять своєчасно

інформувати населення, бути доступними, інформативними, а тому цифровізація забезпечить налагоджену взаємодію влади та бізнесу.

Інформування населення відбувається за допомогою цифрових майданчиків. Цифрові майданчики поділяються на урядові, громадські, громадсько-експертні (рис. 1.15).

Рис. 1.15. Цифрові майданчики інформування щодо стану реалізації реформ

Отже, цифрові майданчики інформування щодо стану реалізації реформ забезпечують інформацією органи публічної влади та громадкість. За допомогою цієї інформації оцінюється стан реалізації державних реформ.

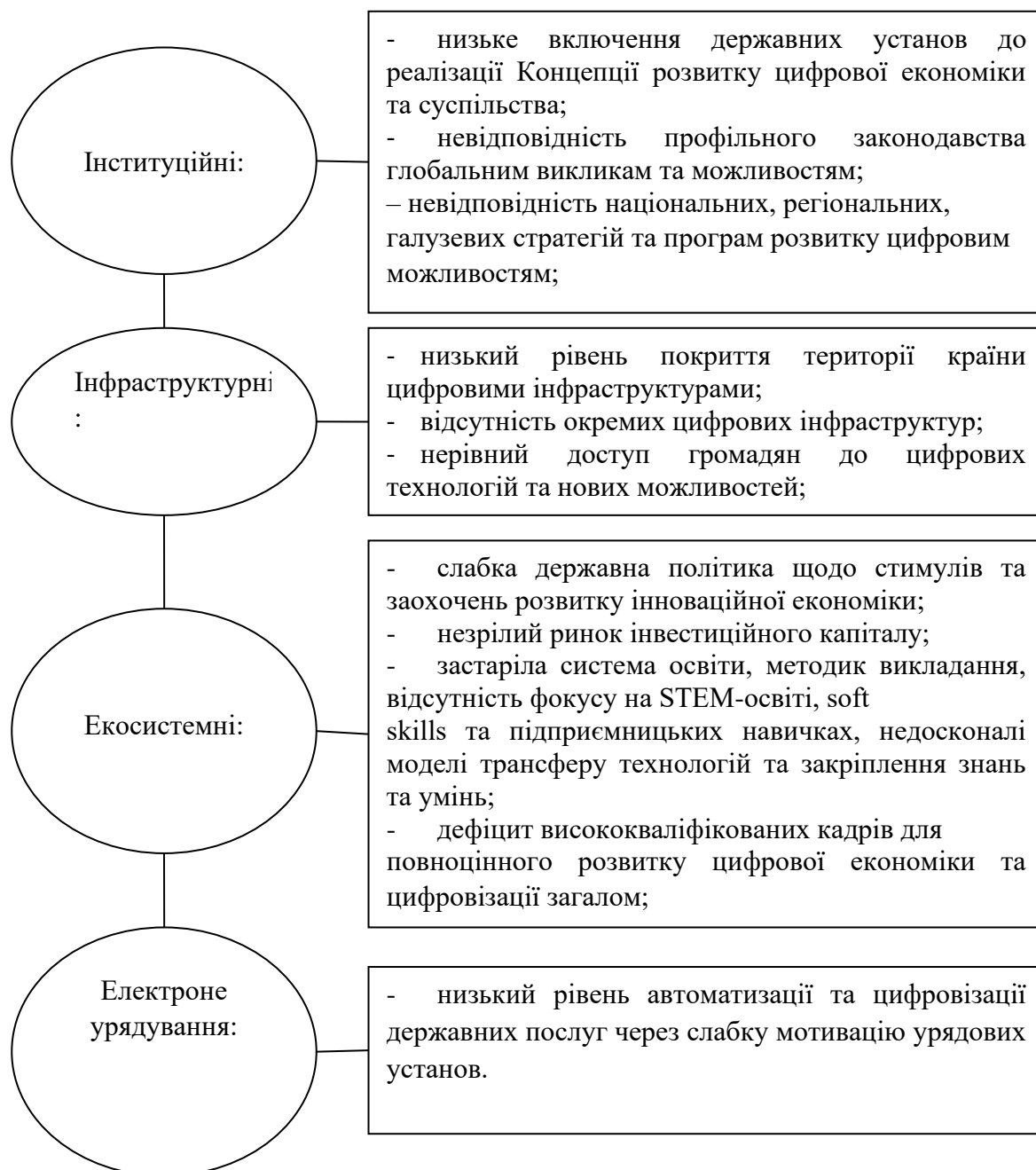

Рис. 1.16. Головні проблеми публічного управління щодо повноцінної цифрової трансформації

Джерело: згуртовано автором [39].

Наведено особливості та структура інституційного забезпечення державного управління в процесі реалізації стратегії. Розкрито складові інституціональної основи архетипного підходу до публічного управління. Обґрунтовано функціональне інституційне забезпечення регіонального розвитку. Здійснено комплексний підхід до інституційного забезпечення

регіонального розвитку. Охарактеризовано суб'єкти державної регіональної політики в Україні.

1.3. Управління розвитком території: моделі, інструментарій, механізми

Формування економічного розвитку держави сьогодні залежить від стану та динаміки сталого зростання кожної окремої території. Тому визначати цілі та завдання регіонального розвитку необхідно з успішно діючими моделями та механізмами із застосуванням відповідного інструментарію. Існує необхідність у проведенні дослідження існуючих моделей, механізмів та інструментарію управління розвитком території, щоб забезпечити синергію економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії сталого розвитку регіону.

Бліщук К. вважає, що «Державні органи влади у сучасному цивілізованому світі здебільшого реалізують свої управлінські функції курсом гарантування правопорядку та законності в країні. Все більше розвинуті країні тяжіють до розширення повноважень місцевих органів влади шляхом децентралізації державного управління. Таким чином відбувається перенесення центру ваги управлінського процесу на регіональний рівень, завдяки чому для забезпечення ефективного розвитку територій приймаються життєво важливі рішення. При цьому відводиться першочергове значення у прийнятті ключових управлінських рішень органам місцевого самоврядування, що стосуються підпорядкованого їм регіону» [40, с. 218]. Погоджуємося з думкою автора, що децентралізація має вкрай важливих переваг її використання для регіонального розвитку.

Управління регіональним розвитком формується під дією різних підходів. Науковці Ільченко Н. та Жиленко Р. «виділяють два основні підходи до забезпечення економічного розвитку території – прогресивний і

ліберальний» [41]. Підходи до забезпечення та формування просторового економічного розвитку наведено на рисунку 1.17.

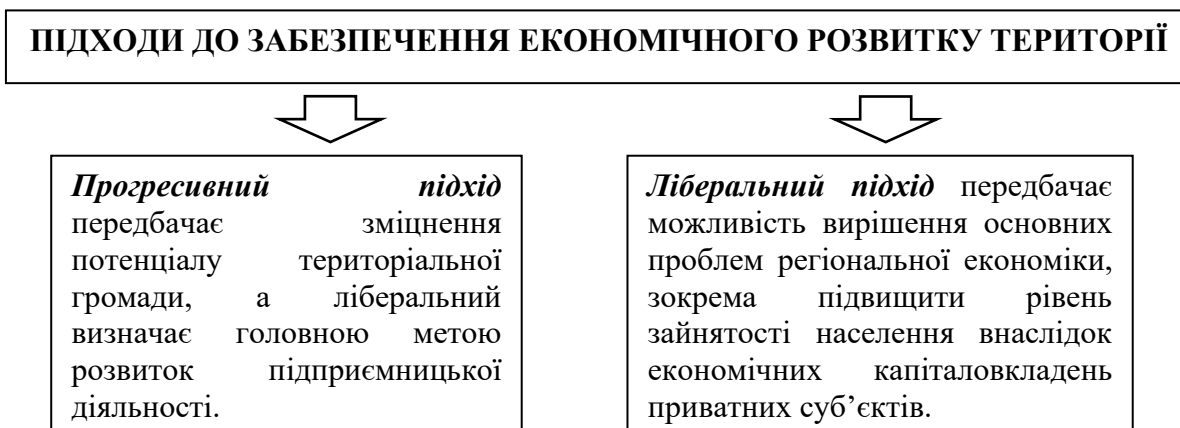

Рис. 1.17. Основні підходи до формування та забезпечення економічного розвитку регіону

Джерело: [42, с. 41].

Ліберальний та прогресивний є фундаментальними підходами до формування та забезпечення економічного розвитку регіону. Відмінить прогресивного підходу розвитку регіону полягає у зміцненні потенціалу територіальної системи, а ліберальний формує підприємницький підхід.

Потрібно розуміти завдання та основні функції для того, щоб забезпечити максимальний ефект від управлінських дій, які повинні здійснюватися регіональними органами влади які мають на них покладатися (табл. 1.4) [43].

Отже, основними функціями регіональних органів управління у контексті економічного розвитку території є планування, організація, мотивація, координація та контроль. Типові завдання формуються відповідно до поставлених завдань. В цілому виконання функцій та завдань регіональних органів публічного управління повинно забезпечити тенденцію до економічного, соціального, інвестиційного розвитку окремої території. Тому необхідно їх формувати використовуючи принципи реалістичності, досяжності, економічності.

Основні функції та типові завдання регіональних органів управління у
контексті економічного розвитку території

№ з/п	Функції	Характеристика завдання в межах функції
1	У складі функції планування	Впровадження в життя програм економічного розвитку регіону; здійснення стратегічного та поточного планування; складання та затвердження місцевих бюджетів; складання балансів ресурсів, необхідних для управління економічним розвитком території; розрахунок прогностичних показників територіального розвитку
2	У складі функції організації	Забезпечення збалансованого та неупинного економічного прогресу на підпорядкованій території; забезпечення здійснення програм економічного розвитку на основі використання належної ресурсної бази; організація зовнішньоекономічної діяльності; забезпечення виконання наповнення бюджету та фінансування видатків з нього
3	У складі функції мотивації	Забезпечення наявності соціально-психологічного клімату в колективах регіону, здатного мотивувати працівників якісно виконувати поставлені перед ними завдання
4	У складі координаційної функції	Здійснення впливу на процеси економічного розвитку, здатного забезпечити прогрес на рівні регіону та ефективно використання наявних ресурсів; сприяння реалізації програм економічного розвитку території
5	У складі контролюючої функції	Контроль за використанням територіальних ресурсів та функціонуванням підприємств в межах законодавства, за розрахунковими операціями та фінансовою діяльністю суб'єктів; складання звітів про хід та результати виконання програм економічного розвитку тощо

Джерело: [43].

Важливим етапом в процесі дослідження управління регіональним розвитком є аналіз моделей (рис. 1.18.). Розглядають різні позиції щодо моделей у сучасній системі економічного розвитку та регіонального співробітництва, серед яких: глобальні, прогностичні та математичні. Зміст та значення використання моделей визначається масштабом економічного розвитку. Якщо обрати національний економічний розвиток то оберемо глобальні моделі. Використання моделей з високим ступенем достовірності називаються прогностованими. Відповідний апарат, що дозволяє значно краще ідентифікувати соціально-економічне явище в процесі регіонального співробітництва називається математичним.

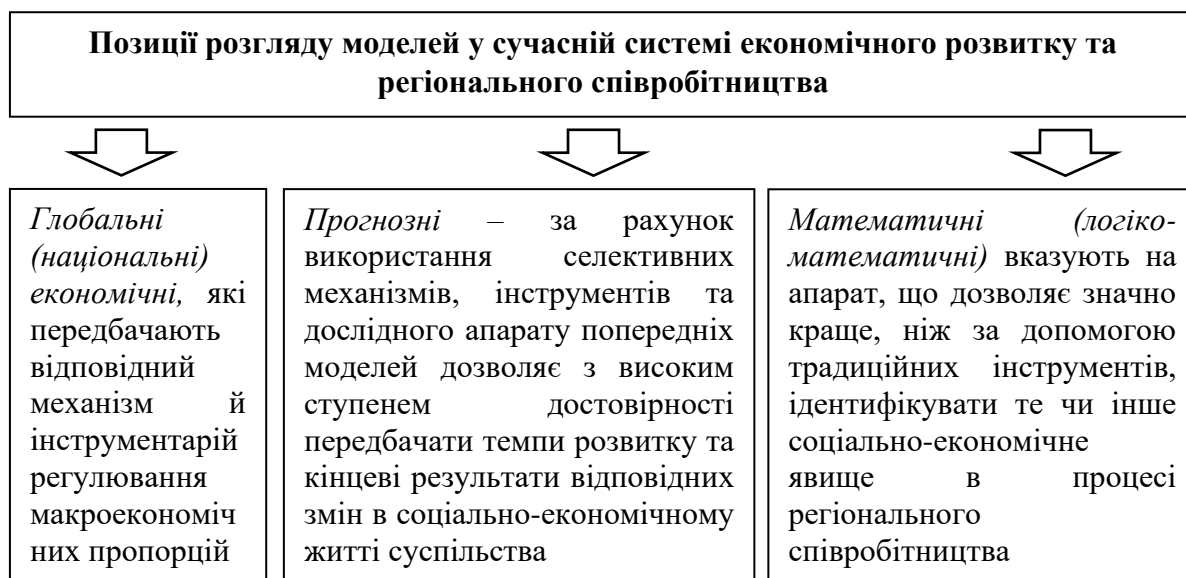

Рис. 1.18. Позиції розгляду моделей у сучасній системі економічного розвитку та регіонального співробітництва

Джерело: [42, с. 41].

Регіональна модель може розглядатися як частина національної, а тому механізми та інструменти її реалізації будуть тісно пов'язані з методами регулювання пропорцій, що впливають із конкретних особливостей домінуючої в країні парадигми. В основному їх можна звести до п'яти груп (табл. 1.5) [44, с. 617, 619].

Відповідно до таблиці, основними регіональними моделями розвитку є ліберальна, неоліберальна чи приватно-корпоративна, соціально-ринкове господарство, азіатсько-тихоокеанська модель, соціалістична, пострадянська. Визначено якій саме країні було притаманно використання моделей розвитку. Охарактеризовано основний зміст регіональних моделей розвитку.

«Регіональний розвиток сам по собі не пов'язаний з автоматичною необхідністю реформування держави або її політичних чи адміністративних інституцій. Чимало країн запровадили форми «регіонального розвитку», які фундаментально не вимагають суттєвої модифікації суспільних або державних органів, чи перегляду їхніх

повноважень. Такою, як правило, але не завжди, є ситуація в невеликих країнах – Ірландії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Нідерландах; такою, принаймні до 1998 року, була вона й у Великій Британії – скрізь існують форми втручання на рівні регіонів (або безпосередньо з боку держави, або через місцеві інституції), але жодна з них не вимагала проведення масштабних реформ державних інститутів» [45, с. 48].

Таблиця 1.5

Групи регіональних моделей

Модель	Країни для яких характерна модель	Характерні риси моделі
Ліберальна, неоліберальна чи приватно-корпоративна	Англосаксонські країни (США, Австралія, Нова Зеландія)	Для неї притаманні: низька питома вага державної власності, законодавче забезпечення максимальної свободи суб'єктів ринку, низька питома вага державного бюджету в структурі ВВП.
Соціально-ринкове господарство	Країни-членів ЄС, Канади та Ізраїлю	Інколи дану модель називають соціал-демократичною (соціал-ліберальною) моделлю. Характерним для неї є перерозподіл доходів приватного сектору через податкову систему. Частка держбюджету в ВВП перевищує 50%, розвинута система соціальної підтримки, яка здійснюється не на рівні підприємств, а на національному рівні.
Азіатсько-тихоокеанська модель	Японія, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур	Полягає у рідкісній гармонізації інтересів підприємців та держави, експортній орієнтації економіки та організації фірм на довготермінову перспективу.
Соціалістична	Куба, В'єтнам, Північна Корея	Планова економіка, що панувала в них, привела до значних спотворень у виробництві та розподілі, вичерпала екстенсивний шлях розвитку господарства і сформувала низьку конкурентоспроможність національної економіки.
Пострадянська	Білорусь, Туркменістан, Казахстан, Молдова	В економічному плані вона являє собою конгломерат як ринкових моделей правління регіональним розвитком, так і традиційних соціалістичних, пов'язаних з активним адмініструванням і стимулюванням розвитку окремих територій за рахунок значних дотацій з боку національних бюджетів депресивним регіонам.

Джерело: згруповано автором на основні [44, с. 617, 619].

Відповідно до проаналізованих моделей регіонального розвитку сформує для України з урахуванням євроінтеграції (рис. 1.13).

Рис. 1.19. Модель оптимізації державної політики України на засадах євроінтеграції

Джерело: [45, с. 325].

Отже, наведена модель оптимізації державної політики України на засадах євроінтеграції враховує внутрішнє та зовнішнє середовище, виконуючи наступні функції: узгодження та оптимізація пріоритетів політики, формування та її реалізація.

Також, визначають моделі інноваційного розвитку: індустріальну та постіндустріальну (рис. 1.20). Негативним недоліком постіндустріальної моделі є висока активність уряду в комплексі цілеспрямованих заходів. Протилежною є індустріальна, що де роль держави пасивна та перевага надається ринковим регуляторам.

«Оскільки інноваційні механізми державного регулювання ресурсного забезпечення дозволяють створити сприятливі умови для утворення та функціонування особливих режимів інноваційної діяльності, світовий досвід демонструє ефективність такого підходу і більш

ефективного використання наявної ресурсної бази, визначення нових шляхів її сповнення і відтворення. Більше того, інноваційні механізми можуть розглядатися як наскрізний елемент комплексу всіх механізмів ресурсного забезпечення регіонів та їх державного регулювання» [45, с. 375].

Рис. 1.20. Моделі інноваційного розвитку держави

Джерело: [45, с. 361-362].

Сформована взаємодія механізмів та стратегій державного управління ресурсним забезпеченням регіону наведено в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Взаємодія механізмів та стратегій державного управління ресурсним забезпеченням регіону

Система механізмів	Типи механізмів	Стратегії
Планово-прогнозні механізми	Управлінські	Стратегії ресурсного забезпечення соціально-економічного розвитку
Програмно-цільові механізми	Управлінські	Стратегії розподілу та перерозподілу ресурсів
Механізми бюджетного регулювання	Фінансово-економічні	Стратегії використання бюджетних коштів
Механізми правового регулювання	Організаційні	Стратегії реалізації державної політики регіонального розвитку
Інституційно-правові механізми	Інституційно-структурні	Стратегії ситуаційної адаптації
Інноваційні механізми	Соціально-економічні	Стратегії інноваційного розвитку

Джерело: [45, с. 376].

Система механізмів регіонального розвитку включає: планово-прогнозний, програмно-цільовий, бюджетного та правового регулювання інноваційні механізми. Типи механізмів регіонального розвитку поділяються на управлінські, фінансово-економічні, організаційні, інституційно-структурні, соціально-економічні. Відповідно до визначених систем та типів механізмів формується стратегія регіонального розвитку.

«Забезпечення раціонального розподілу та використання необхідних ресурсів у процесі децентралізації є системою механізмів регіонального управління. Він складається з таких механізмів: організаційно-правового управління, реалізації державної регіональної політики у сфері ресурсного забезпечення, взаємозв'язку державної та регіональної політики реалізації регіональної економічної політики та реалізації соціальної регіональної політики» [45, с. 381]. Модель системи механізмів регіонального управління наведено на рис. 1.21.

Рис. 1.21. Модель системи механізмів регіонального управління

Джерело: згруповано автором

Згрупована модель дозволяє побачити вплив механізмів на формування державної та регіональної політики з урахуванням процесу децентралізації. Отже, формування механізму залежить від типу обраної стратегії регіонального розвитку. Обов'язковою умовою системи механізмів регіонального розвитку раціональний розподіл та використання ресурсів. Визначені механізми забезпечать сталий розвиток регіонів та позитивно вплинуть на конкурентоспроможність національної економіки.

Реалізація визначеної моделі механізмів регіонального розвитку не можлива без визначення відповідного інструментарію. Погоджуємося з колективом авторів, що «Важливо, щоб в умовах розбудови нової інституційної архітектури системи регулювання регіонального розвитку було дотримано баланс управлінських впливів центрального, регіонального і місцевого рівнів та досягнуто консенсус між загальнонаціональними пріоритетами та потребами конкретних територій» [34, с. 8].

Інструменти реалізації державної регіональної політики у сфері інституційного забезпечення регіонального управління відповідно до проекту нової Концепції державної регіональної політики наведено на рис. 1.22.

Серед основних інструментів реалізації державної регіональної політики у сфері інституційного забезпечення регіонального управління відповідно до проекту нової Концепції державної регіональної політики визначено: публічно-приватне партнерство, електронне урядування, формування мережі інституцій регіонального розвитку. Використання визначених інструментів дозволить подолати депресивність регіонів та забезпечить стійкий їх розвиток.

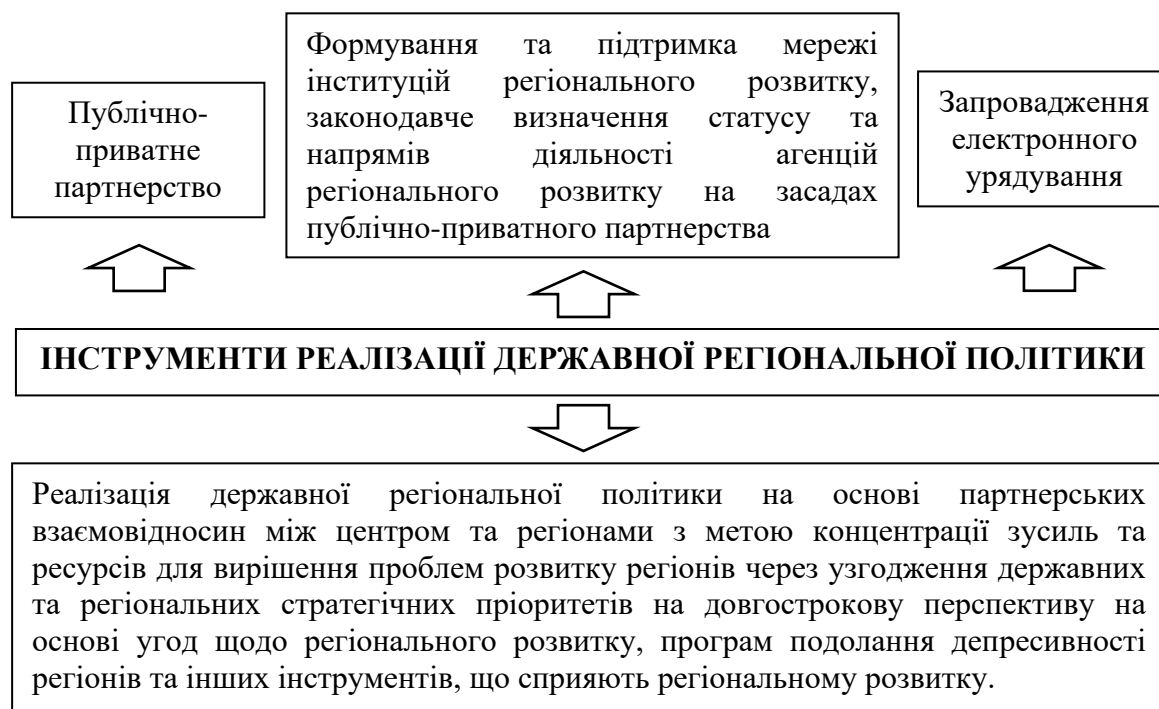

Рис. 1.22. Інструменти реалізації державної регіональної політики у сфері інституційного забезпечення регіонального управління відповідно до проекту нової Концепції державної регіональної політики

Джерело: [32, с. 11].

«Сьогодні державна регіональна політика використовує інструменти міжбюджетного вирівнювання та програмно-проектний інструментарій стимулюючого впливу. Можна говорити про активну та пасивну регіональну політик з огляду на наявні інструменти. Якщо пасивна регіональна політика включає інструменти міжбюджетного вирівнювання (дотації та субвенції), то активна – націлена на впровадження заходів стимулюючого впливу, реалізація яких прийтиме підвищенню рівня конкурентоспроможності економік регіонів» [34, с. 13]. Здійснимо класифікацію груп інструментів державної регіональної політики рис. 1.23.

Рис. 1.23. Класифікаційні групи інструментів державної регіональної політики

Джерело: згруповано автором

Відповідно до класифікації інструменти державного регулювання розділяються на групи: фінансової та бюджетної підтримки, стратегічного та галузевого планування, міжбюджетного вирівнювання, проектного менеджменту. В розрізі напрямів управлінського впливу та заходів регіональної політики сучасні інструменти державної регіональної політики відображають його комплексний характер.

Наведемо сутність методологічних підходів державної регіональної політики, що зображені на рис. 1.24.

Сьогодні необхідно формувати методологічні підходи державної регіональної політики на засадах синергії, що передбачає отримання сукупного ефекту від комплексу дій та заходів для всіх учасників процесу.

В цілому, аналізуючи сучасні моделі регіонального розвитку, слід зазначити велику кількість інструментів регіонального розвитку, розроблених державними органами, які можуть застосовуватися в різний спосіб. «Не існує єдиного підходу – до здійснення «регіонального розвитку», – відзначають науковці Інституту громадянського суспільства [44, с. 10-11.].

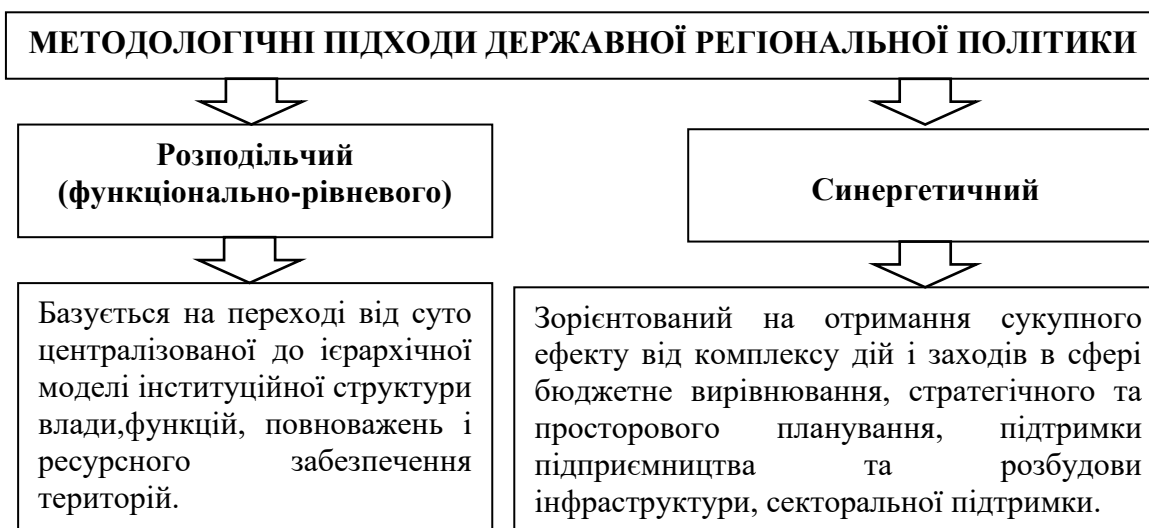

Рис. 1.24. Сутність методологічних підходів державної регіональної політики

Джерело: [34, с. 7].

Визначено моделі, інструментарій, механізми управління розвитком території. Розкрито основоположні функції та типові завдання регіональних органів публічного управління у контексті просторового економічного зростання. Згруповано модель оптимізації державної політики України на засадах євроінтеграції. Наведено взаємодія механізмів та стратегій державного управління ресурсним забезпеченням регіону. Охарактеризовано модель системи механізмів регіонального управління. Наведено інструменти реалізації державної регіональної політики у сфері інституційного забезпечення регіонального управління відповідно до проекту нової Концепції державної регіональної політики. Здійснено класифікацію груп інструментів державної регіональної політики. Розкрито сутність методологічних підходів державної регіональної політики.

1.4. Екологізація регіонального публічного управління як основа сталого розвитку

Визначаючи напрями удосконалення регіонального публічного управління було визначення, що такі процеси як глобалізація, європейська інтеграція, геополітичні зміни, формують політику регіону. Однак розуміємо, що від стану фізичного, психологічного здоров'я нації буде залежати успіх реалізація регіональної та національної політики. Екологія є важливим чинником, що впливає на стан здоров'я суспільства. Тому обов'язковим компонентом регіональних стратегій розвитку повинні бути розроблені механізми щодо забезпечення та збереження природних ресурсів, створення належної екосистеми територій. Одним із важливих сьогодні напрямів регіонального публічного управління є екологізація, вона забезпечить стійкий розвиток окремої території та країни в цілому.

Горбик В. М. вважає, що «Структурований процес, у рамках якого можна визначити кілька взаємодоповнюючих, альтернативних напрямків називається екологізацією. Кожний має свої межі з них, що змінюються в часі під впливом соціально-економічних умов і природничих передумов їх реалізації» [46]. Основні напрями екологізації наведено на рисунку 1.24.

Серед основних напрямів екологізації визначають: створення регіональних систем маловідходності, використання речовин і енергії, що були вже використанні; використання інноваційної техніки та технологій, що зменшать кількість забруднення; організація екологічного та органічного виробництва; використання інструментів енергоефективності та енергозбереження.

«Необхідна умова і одночасно основна складова процесу переходу до сталого розвитку в механізмі державного управління розвитку регіонів є екологізацію. Вона супроводжується зрушенням центру економічного аналізу і проміжних результатів з прогнозованих тенденцій розвитку на витрат кінцеві результати економічної діяльності. По суті, вона означає

екологізацію всього соціально-економічного укладу, розвиток суспільства та перехід до нового типу економіки» [46]. Екологізація є перехідним етапом при переході з одного типу економіки в іншій. Обов'язковою складовою екологізації є розроблений регіональний механізм публічного управління територій що визначає та формує відповідні напрями забезпечення.

Рис. 1.24. Напрями екологізації в суспільстві та завданнях регіональної політики розвитку

Джерело: згруповано автором [46].

Запропонована Н. Обушною «нова модель публічного управління, у якій переважно економічне та соціальне спрямування» [47]. Погоджуємося з авторкою, сьогодні в Україні визначені стратегічні вектори розвитку економічний, соціальний, екологічний та безпека. Відповідно модель публічного управління буде містити визначені вектори. В свою чергу Ю. Бикова стверджує, що «публічне адміністрування, тісно переплітаються з екологічним наповненням у контексті сталого збалансованого розвитку

України. Незважаючи на те що влада в Україні сьогодні приділяє недостатньо уваги екологізації, вважаємо, що пріоритетним напрямом усе-таки повинен стати екологічний складник» [48, с. 83]. Однак поряд з визначеним екологічним складником встановлені причини недостатнього управління (рис. 1.25.).

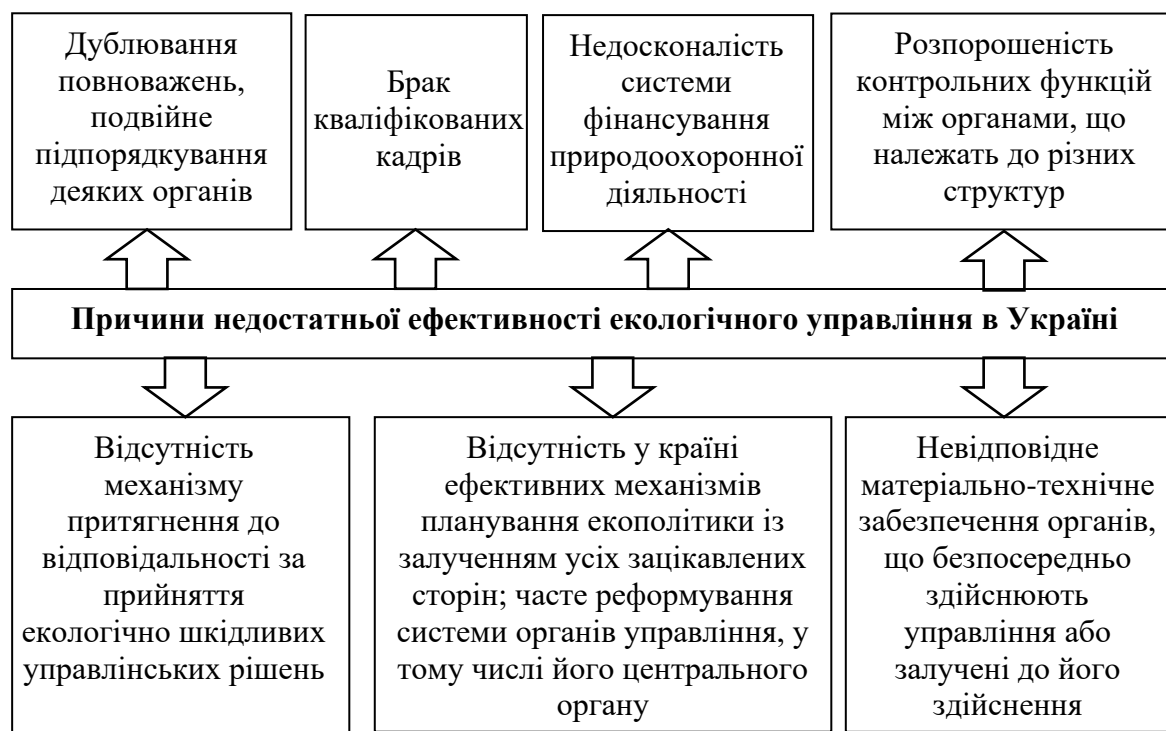

Рис. 1.25. Основні причини недостатньої ефективності екологічного управління в Україні

Джерело: [49, с. 194].

Визначають ряд причин неефективного екологічного управління починаючи від національного рівня - відсутністю дієвих механізмів екополітики, завершуючи об'єктивним рівнем - брак висококваліфікованих кадрів. Необхідно зазначати, що в Україні і досі спостерігається дублювання повноважень різними структурами, не тільки за екологічною складовою, а й в інших сферах господарювання. Відсутність належного та застаріле матеріально-технічне забезпечення органів публічної влади, приводе до неефективного та нерезультативного управління. Однак на модернізацію матеріально-технічної бази необхідно значні фінансові ресурси, що також є однією з причин низької екологічної ефективності управління в Україні.

«Утворює соціально-екологічна система сукупність структурних елементів та їх функцій, що характеризують екологічну безпеку населення на регіональному та місцевому рівнях. Елементи екологічної системи взаємодіють між собою, відображаючись у масовій свідомості» (рис. 1.26.) [48, с. 84].

Рис. 1.26. Взаємодія елементів екологічної системи між собою
Джерело: згруповано автором на основі [48, с. 84].

Визначальна роль у формуванні ефективного екологічного управління належить об'єктам, суб'єктам та суспільству в цілому. Тому налагоджена взаємодія та свідомість суспільства сформують ефективну екосистему. Екологічний компонент повинен супроводжувати людину від народження та до глибокої старості. Відповідальність суспільства за екологічний стан повинна базуватися на ряду із соціальною та юридичною. Тільки реальна свідомість населення щодо погіршення екологічного стану та наслідків від цього, може вплинути на результати формування екологізації. Структура екологічної свідомості наведено на рис. 1.27.

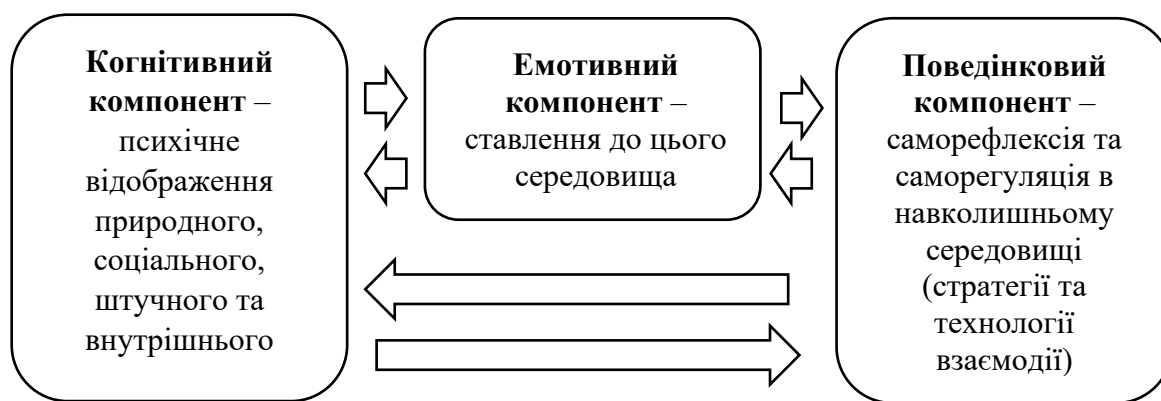

Рис. 1.27. Структура екологічної свідомості

Джерело: згруповано автором [48, с. 85].

Отже, структура екологічної свідомості суспільства включає три складові: когнітивний, емотивний, поведінковий. Кожний з компонентів формується під час відображення, ставлення, саморегуляції окремої ситуації щодо стану навколишнього середовища. Відповідні дослідження формування екологічної свідомості суспільства дозволять створити замкнуте коло екосистеми.

«На відміну від традиційних напрямів регіональної політики екологічного регулювання, таких як утилізація відходів виробництва і споживання, охорона повітряного і водного басейнів, екологічна освіта та виховання, слід також запроваджувати й додаткові в рамках процесу екологізації виробничої сфери» (рис. 1.28) [46].

Більшість регіонів України мають промислове значення, а тому рівень забруднення навколишнього середовища найвищий. Розроблення відповідних напрямів регіональної політики екологізації виробничої сфери визначить ряд переваг як економіки, так і суспільства в цілому.

Екологізація виробничої сфери зменшить екологічний ризик, дозволить впроваджувати екоінновації, за рахунок цього поліпшиться інвестиційний клімат регіону. Формування державно-приватних відносин приведе до переходу на екологічно-орієнтоване підприємництво, що забезпечить удосконалення екологічної інфраструктури виробничої сфери.

Важливим є сьогодні залучення закордонних донорів а грантодавців до процесу реалізації еколого-економічних проектів. Саме вони є сьогодні одним із можливих резервів фінансових та інвестиційних ресурсів.

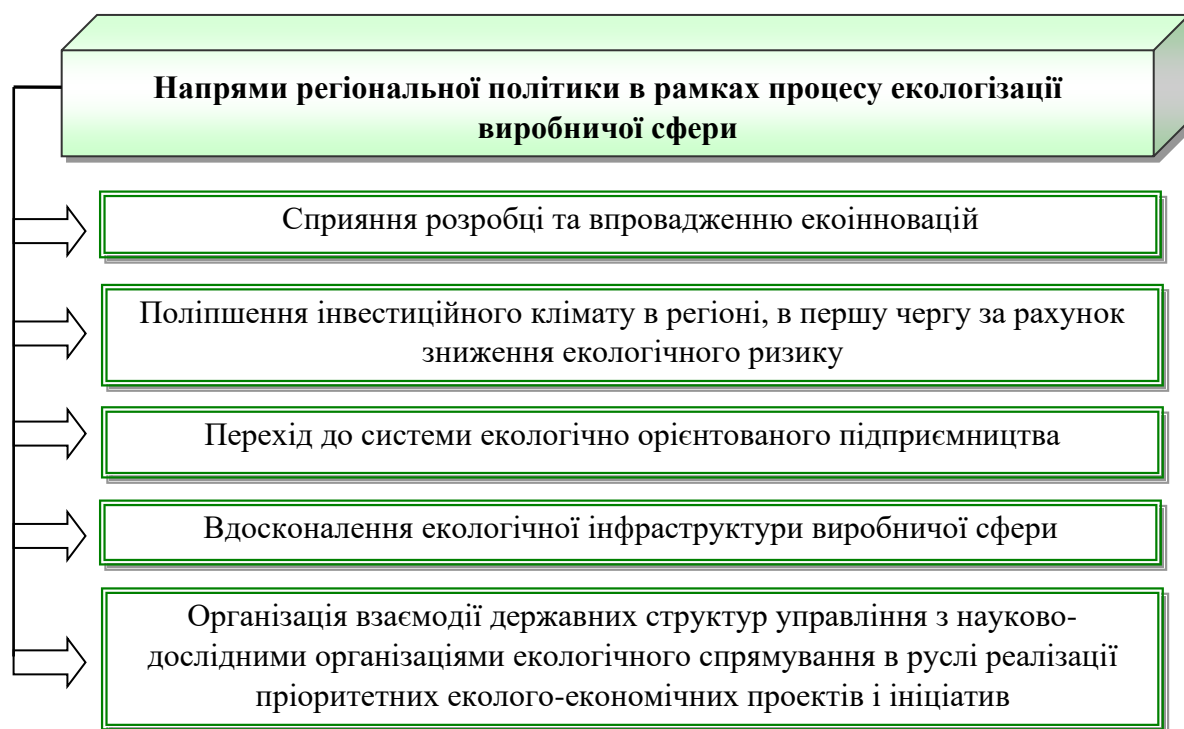

Рис. 1.29. Напрями регіональної політики в рамках процесу екологізації виробничої сфери

Джерело: згруповано автором [46].

«За наявності відповідної екологічної інфраструктури (екологічного страхування, розвиток виробництва продуктів і послуг природоохоронного призначення, сертифікації екологічних послуг, оподаткування) тільки можуть бути успішно реалізовані заходи щодо екологізації виробничої сфери регіону» [46]. Розбудова належної екологічної інфраструктури є також пріоритетним напрямом з екологізації регіонального публічного управління.

Отже, під поняттям «екологізація публічного управління», як описує у своїй монографії А. Жихарева, «мається на увазі прийняття рішень та запровадження заходів, спрямованих на досягнення кращих результатів у будь-якій сфері чи галузі суспільства з одночасним прагненням до

збереження якості навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки [50, с. 9]. Погоджуємося з даним визначенням автора, адже екологізація публічного управління повинна забезпечити створення екосистеми регіону за допомогою відповідних прийнятих рішень та запроваджених заходів, з використанням відповідних інструментів.

Олефіренко О. В. вважає, що «Для ефективної оцінки потенціалу регіону потрібен аналіз прогнозів соціально-економічного розвитку, можливих змін законодавства, екологічної обстановки та ін. При оцінці екологічної обстановки та потенціалу регіону в області дані екологічної паспортизації служать основними екологізації господарської діяльності. Повинна стати частиною, ніж існуюча на даний момент, більш складної нормативно-правової системи екологічна паспортизація, що позначає взаємини між навколишнім природним середовищем, органами публічного управління і природокористувачами. Також необхідно створення системи взаємопов'язаних екологічних паспортів, що містять основні дані про характер використання, стан природних об'єктів і тенденції зміни природно-ресурсного потенціалу різних природо користувачів» [51, с. 23]. Отже, екологічна паспортизація дозволить виявити найбільш екологічно загрозливі регіони.

Шкарупа О. В. зазначає, що «Спосіб досягнення цілей сталого розвитку, при якому комплексно реалізується практика модернізації економічної та екологічної політики регіону, системи соціальної відповідальності населення, виробничо-технологічної складової регіону та відносин через систему економічних та інституціональних інструментів, що робить процес збереження довкілля помітною та бажаною рисою життя суспільства називається екологічною модернізацією соціально-економічних систем (ЕМСЕС)» [52, с. 12].

Вплив факторів на розвиток зеленої економіки регіону з метою вивчення відповідних механізмів управління цим процесом, визначає головні напрями екологічної модернізації. Відповідно це дозволяє

сформувати та згрупувати фактори впливу на рівень екологічної модернізації регіону (табл. 1.7) [53-55].

Отже, серед основних факторів, що впливають на екологічну модернізацію регіонів визначають: політичні, інституційні, соціальні, екологічні, економічні, організаційно-економічні, демографічні, природно-ресурсні, наукові, освітні, виробничо-технологічні, інфраструктурні, інформаційно-ресурсні, сестейнові.

Таблиця 1.7

Фактори впливу на рівень та напрями екологічної модернізації регіонів в умовах їх сталого розвитку

Назва групи факторів	Назва факторів
1	2
1. Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - Кількісні характеристики регіонального бюджету - Система контролю за цільовим витрачанням коштів на ЕМ. - Розробленість податкових режимів регулювання сфери ЕМ. - Наявність інвестицій в інноваційні проекти зеленого зростання. - Розробленість видів страхування (у т. ч. екологічного). - Попит на екологічно «чисті» продукти та технології. - Пропозиції екологічного підприємництва. - Стан ринку зелених, екологічно орієнтованих товарів, технологій та послуг. - Індикатори «сталого економічного добробуту».
2. Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - Наявність соціальної бази зеленого зростання. - Наявність або відсутність системи еко-соціо-економічного моніторингу. - Наявність системи моніторингу результатів інноваційного розвитку, в т.ч. негативного впливу на «озеленення». - Громадський контроль за ЕМ для зеленого зростання. - Наявність фондів стимулювання бізнес-проектів, які спрямовують інноваційну діяльність на зелене зростання економіки. - Індикатори «людського розвитку» (HDI).
3. Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> - Стан довкілля, збиткоємність виробництва, бізнесу в регіоні. - Обсяги емісії забруднювальних речовин. - Регенерація природних систем. - Система взаємодії державного, регіонального, виробничого, місцевого та громадського видів екологічного контролю. - Можливості використання відходів у виробництві. - Наявність розвинутої системи екологічної стандартизації. - Дієва система екологічної безпеки. - Система врахування екологічних ризиків.
4. Природно-ресурсні	<ul style="list-style-type: none"> - Ступінь освоєння території. - Запаси природних ресурсів у регіоні. - Територіальне розміщення регіону. - Ступінь використання невідновних ресурсів в обсягах, для яких може бути створена фізично і функціонально еквівалентна заміна. - Ступінь використання відновних природних ресурсів.

1	2
5. Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> - Розробленість нормативно-правової бази сфери ЕМ, сфери зеленої економіки. - Модернізація нормативно-правової бази регіону. - Існування системи контролю за виконанням нормативно-правових актів у сфері ЕМ. - Наявність правових механізмів контролю правопорушень і злочинів у сфері інноваційної діяльності, ЕМ. - Наявність системи стандартів сталого розвитку регіону. - Наявність правових механізмів контролю за проблемами власності на природні ресурси і майнові права.
6. Демографічні	<ul style="list-style-type: none"> - Щільність населення. - Частка працездатного населення, зайнятого у сфері забезпечення інноваційної діяльності, ЕМ, екологічного підприємництва. - Міграційна активність населення. - Культурно-освітній рівень населення. - Наявність осіб зі спеціальною освітою для сталого розвитку. - Індикатори «стандартів життя» (SL). - Розвиток системи охорони здоров'я.
7. Наукові	<ul style="list-style-type: none"> - Стратегічне планування сталого розвитку регіону. - Розвиток кластерних екологічно орієнтованих ініціатив, у т. ч. технопарків, екотехнопарків, технополісів тощо. - Розвиток екологічного маркетингу, науково-виробничих центрів. - Наявність системи оцінки загроз від впровадження інноваційної діяльності та переваг ЕМ. - Фундаментальні наукові дослідження у сфері ризику інноваційної діяльності та перспектив зелених технологій.
8. Інформаційні	<ul style="list-style-type: none"> - Наявність регіонального банку даних ЕМ для зеленого розвитку. - Наявність міжнародного інформаційного обміну з ЕМ та озеленення суспільного розвитку. - Створення зеленого іміджу, розроблення бранда території. - Прозорість і вільний доступ до інформації. - Розвиненість інформаційних ресурсів регіону. - Ступінь застосування інформаційних інструментів ЕМ. - Інформаційні технології в економіці та управлінні регіоном. - Ступінь розвитку ІТ-проектів для сталого розвитку.
9. Виробничо-технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - Техніко-технологічний стан виробництва. - Розвиток ЕМ на підприємствах, виконання планів щодо ЕМ. - Стан використання «чистих» інноваційних технологій, продуктів. - Система екологічного контролю та нормування при здійсненні інноваційної діяльності. - Розробленість регіональних стандартів, регламентів виробництва у сфері ЕМ. - Кількість небезпечних об'єктів з позицій ЕМ та зеленої економіки.
10. Інфраструктурні	<ul style="list-style-type: none"> - Розвиненість інфраструктури ЕМ та зеленого зростання. - Наявність інноваційно орієнтованих виробництв, установ, фірм у загальній кількості підприємств регіону. - Інноваційна активність регіональних підприємств та організацій. - Наявність системи контролю впроваджуваних інновацій, у т. ч. екологічно орієнтованих. - Розвиток у регіоні екологічної експертизи, екологічного аудиту та екологічного менеджменту. - Існування спеціальних органів регулювання ЕМ місцевого рівня. - Існування структур в органах виконавчої влади, які мають спеціальні повноваження у сфері ЕМ та оздоровлення довкілля. - Взаємозв'язки між установами та організаціями, які знаються питаннях ЕК освіти, освіти, виховання і культури.

1	2
11. Інформаційно-ресурсні	<ul style="list-style-type: none"> - Наявність системи обміну ноу-хау для науково-дослідних установ та компаній, що пропонують енерго- та ресурсоефективні рішення. - Наявність інформаційно-ресурсного забезпечення для підтримки бізнесу. - Розроблення інформаційно-аналітичної системи ЕМ. - Управління потоками ділової інформації для зеленого зростання. - Інформаційний простір процесів екологізації виробництва та споживання. - Інтелектуальний та креативний базис зеленого зростання. - Наявність інформаційно-ресурсного навчального центру ЕМ.
12. Організаційно-економічні	<ul style="list-style-type: none"> - Регіональні цільові програми ЕМ, зеленого зростання економіки, сталого розвитку. - Система стимулювання еколого-орієнтованості споживання. - Створення системи збору даних про ринок зеленої економіки та його інфраструктуру. - Рівень інформаційної підтримки ЕМ. - Стимулювання інформаційних потоків сфери ЕМ. - Стимулювання контролю при утилізації небезпечних товарів. - Налагодженість контролю якості довкілля. - Наявність державної та громадської експертизи інноваційного розвитку регіону. - Система економічних інструментів (податки і збори, податкові інструменти й субсидії). - Державна закупівельна політика, яка заохочує виробництво екологічно орієнтованої продукції/послуг і використання методів виробництва, що відповідають принципам сталого розвитку.
13. Освітні	<ul style="list-style-type: none"> - Наявність екологічної компоненти в загальноосвітніх програмах. - Підготовка керівників, посадових осіб у сфері сталого розвитку та екологізації інноваційної діяльності. - Система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, які здійснюють контроль і регулювання в галузі ЕМ. - Екологічна освіта населення регіону. - Розвиток грін-інкубаторів, центрів ЕМ при університетах.
14. Сестейнові	<ul style="list-style-type: none"> - Конкретизація постулатів сталого розвитку і конкретних шляхів зеленого зростання економіки. - Наявність активних підходів до вирішення існуючих проблем у сфері ЕМ. - Розвиток соціальної справедливості при доступі до природних ресурсів та природних благ. - Реалізація теорії якості в управлінні соціально-економічними системами. - Розроблення механізму сталого розвитку території та механізмів їх реалізації.
15. Суспільні	<ul style="list-style-type: none"> - Наявність проведення добровільних заходів (інформування про зміст, можливості та переваги екологічно сталого розвитку, консультації й підтримка основних учасників). - Організація співпраці між основними учасниками ринку зеленої економіки. - Розвиток громадських організацій зеленого зростання економіки. - Розвиток бізнес-культури та соціальної екологічно орієнтованої відповідальності серед підприємств.
16. Політичні	<ul style="list-style-type: none"> - Недооцінювання керівництвом регіону значення інноваційної політики та ЕМ для зеленого зростання. - Політична підтримка ЕМ, інноваційної діяльності в цілому. - Розроблення стратегічних напрямів ЕМ.

Джерело: сформовано автором [53-55].

«Екологічна модернізація необхідна у сфері виробництва, бізнес-сектору, сфери управління, споживання, суспільства за допомогою системи, яка забезпечить інформаційно-ресурсне забезпечення зеленої економіки та в цілому значний синергетичний ефект» [52, с. 15]. Схема екологічної модернізації визначених напрямів на регіональному рівні соціально-економічних систем зображена на рис. 1.30.

Рис. 1.30. Схема взаємообумовлених напрямів екологічної модернізації соціально-економічних систем на регіональному рівні

Джерело: сформовано автором на основі [52, с. 16].

Основним складовими удосконаленої екологічної складової соціально-економічних систем повинно бути модернізація управління, споживання, суспільна свідомість, інформаційно-ресурсна сфера, виробництво та бізнес. Тільки комплексний та системний характер екологічної модернізації соціально-економічних систем на регіональному рівні створить умови сталого розвитку.

Проведені дослідження показали, що важливу роль в екологізації регіонального публічного управління посідають методи дослідження, показники та індикатори рівня екологічного стану. Тому визначені нижче

підходи О.В. Шкарупа щодо оцінювання рівня екологізації дозволять сформувати вектори розвитку.

«Для отримання якісних оцінок рівня розвитку екологічної модернізації на регіональному рівні Доцільно використовувати метод SWOT-аналізу, що дозволяє планувати і оцінювати розвиток процесу екологічної модернізації. Створення системи кількісних показників необхідне у подальшому, адже вони дозволять комплексно відобразити рівень модернізації екології регіону. в основу формування системи показників екологічної модернізації необхідно покласти такі характеристики розвитку зазначених напрямів: орієнтованість на зелений розвиток та на модернізацію. Таким чином, можуть бути синтетичними двофакторними індикаторами – показники екологічної модернізації» [52, с. 16]. Порядок аналізу та формування системи індикаторів EMCEC наведено рис. 1.31

1. Аналіз факторів EMCEC															
Економічні	Соціальні	Екологічні	Природно-ресурсні	Інституційні	Демографічні	Наукові	Інформаційні	Виробничо-технологічні	Інфраструктурні	Інформаційно-ресурсні	Організаційно-економічні	Освітні	Сестейнові	Суспільні	Політичні
2. Оцінювання внутрішнього потенціалу зеленого зростання економіки регіону за індикаторами															
потенціалу управління	Інформаційно-ресурсного потенціалу		потенціалу виробництва		потенціалу споживання		потенціалу бізнесу		потенціалу суспільства						
3. SWOT-аналіз															
Зони зростання			Проблемні зони			Можливості потенціалу зростання			Загрози потенціалу зростання						
4. Формування економічно-статистичної моделі аналізу факторів та індикаторів EMCEC															
5. Розроблення стратегічних напрямів EMCEC регіону															

Рис. 1.31. Порядок аналізу та формування системи індикаторів EMCEC Джерело: [52, с. 17].

«Спрямовання екологічної модернізації на основі інтегрального поєднання ресурсної збалансованості, еколого-економічної ефективності

та екологічної безпеки дозволить запровадити найбільш ефективну систему управління соціально-економічними процесами в країні. Повинна стати якісним результатом екологічної модернізації скорочення відставання України за рівнем впровадження екологічно орієнтованих інновацій від розвинених країн, зростання індексу людського розвитку, збільшення кількості відтворених природних систем тощо» [52, с. 11].

Розглядаючи екологічну модернізацію соціально-економічних систем як основну сталого її розвитку, дійшли висновку про необхідність формування структури аналізу елементів забезпечення та визначення пріоритетних напрямів підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Підсумовуючи вище викладене, нами визначено, що процес сталого управління регіональним розвитком в умовах екологізації розглядається як відносини сукупності ланок управління соціально-економічною системою та наявних між нею організаційних зв'язків категорія, що характеризує та виражає взаємодію й координацію елементів усередині.

Доведено, що екологізація регіонального публічного управління є основою сталого розвитку. Наведено основні причини недостатньої ефективності екологічного управління в Україні. В рамках процесу екологізації виробничої сфери розкрито напрями регіональної політики. Визначено схему соціально-економічної системи на регіональному рівні з формованими напрямами екологічної модернізації. Наведено структуру аналізу елементів забезпечення сталого управління соціально-економічним розвитком регіону. Наведено структуру сталого управління розвитком регіону. Запропоновано пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності регіонів і зміцнення їх ресурсного потенціалу.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Бобровський О. І. Теоретичні засади публічного управління територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток.*

2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/153.pdf(дата звернення: 15.04.2020).

2. Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Школик А. М. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / за заг. ред. Авер'янова В. Б. Київ: Юстініан, 2007. 288 с.

3. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda. Berlin: Duncker & Humblot. 2002.

4. Keeling D. Management in Government. London: Allen & Unwin.1972.

5. Мельник А.Ф. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: монографія. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2009. 528 с.

6. Мельник Р. С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 95–98.

7. UN Public Administration Glossary [Electronic resource]. UN Public Administration programme. URL: <http://www.unpan.org/DPADM/ProductsServices/Glossary/tabid/1395/language/en-US/Default.aspx>(дата звернення: 15.10.2020).

8. Публічне управління: термінологічний словник / уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. Київ: НАДУ, 2018. 224 с.

9. Pollitt C, Bouckaert G. Public Management Reform: A Comparative Analysis. Oxford: University Press, 2004. P. 12–13.

10. Семенчук Т. Б. Сутність категорії «Публічне адміністрування» та передумови її формування. *Вісник економіки транспорту і пром.* 2013. № 42. С. 385–389.

11. Шаров Ю. П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 1. С. 5–9.

12. Стадниченко Т. Основні закономірності, принципи та завдання регіонального управління в сучасних умовах адміністративного

реформування. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2015. Вип.

15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_10(дата звернення: 15.04.2020).

13. Приходченко Л. Л. Система публічного управління України: механізми горизонтальної взаємодії. *Державне управління: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 5–14.

14. Filippetti, A., Sacchi A. Varieties of decentralization, institutional complementarities, and economic growth: evidence in OECD countries. 54 Conferenza SIE, 24-26 ottobre 2013 Università di Bologna.

15. Матвієнко А. С. Політико-правові засади децентралізації влади в контексті адміністративної реформи в Україні: автореф. ... дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2010. 20 с.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.

17. Одинцова Г. С., Мостовий Г. І., Амосов О. Ю. Державне управління і менеджмент: навч. посібник у таблицях і схемах. Харків: ХарПІУАДУ, 2002. 492 с.

18. Ведель Ж. Административное право Франции / пер. с франц. Л. М. Энтина. Москва: Прогресс, 1973. 512 с.

19. Децентралізація. Короткий словник політологічних термінів. URL: <http://politics.ellib.org.ua>.

20. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. вид. 2-ге, доп. і випр. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

21. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., Курінний О., Школик А., Топпервін Н. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. *Децентралізація публічної влади*. 2012. с. 128. URL: http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_e

[vropeyskih derzhav ta perspektivi ukra ni%282%29.pdf](#)(дата звернення: 15.04.2020).

22. Decentralization Thematic Team. What is Decentralization? URL: http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/Different_forms.html;

23. Feltensteina A., Iwata S. Decentralization And Macroeconomic Performance In China: regional autonomy has its costs. *Journal of Development Economics*. 2005. № 76. P.481–501.;

24. Schneider A. Decentralization: Conceptualization and Measurement. *Studies in Comparative International Development*. 2003. 38/3. P. 32–56.

25. Будник М. А. Децентралізація – як необхідна умова модернізаційних процесів у системі державного управління України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. Вип. 1(37). С. 42–45.

26. Лощина Л. В., Ковтун Г. І. Теоретичні аспекти публічного адміністрування в контексті українських реформ. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 101–104

27. Базавлук Н., Баштанник В. Реалізація принципу децентралізації в публічному управлінні: організаційно-правові засади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1. С. 18–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_1_4(дата звернення: 15.04.2020).

28. Оболенський О. Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. *Публічне управління: шляхи розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Київ, 26 листопад 2014 р.): у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського. Київ: НАДУ, 2014. Т. 2. С. 3–10.

29. Мельниченко В. І. Інституційний розвиток на рівні регіону: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2009. 88 с.

30. Гонцяж Я., Гнидюк Н. Інституційні механізми регіонального розвитку в Україні: шлях до майбутнього. *Збірник наукових праць УАДУ*. 2000. Вип. 2. Ч. 1. С. 66–73.

31. Амосов О., Гавкалова Н. Концептуальні засади публічного управління: архетипний підхід. *Публічне управління: теорія та практика*. 2015. Вип. 1. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1%28spets.4(дата звернення: 15.04.2020).
32. Концепція державної регіональної політики: збірник документів Міжнародного Форуму «Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку» 16-17 жовтня 2008 р. Київ: Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, 2008. 60 с.
33. Васильєва О. І. Інституційне забезпечення регіонального управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=65>(дата звернення: 15.04.2020).
34. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення: монографія / наук. ред. С. Л. Шульц; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 205 с.
35. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 13. Ст. 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>(дата звернення: 15.04.2020).
36. Кошелева Л. Основні теоретичні підходи до визначення публічного адміністрування. *Public Administration and Local Government*. 2018. issue 2(37). С.13-19.
37. Інституціоналізація публічного управління в Україні: наук.-аналіт. доп. / за заг. ред. М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2019. 210 с.
38. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України /А.Дацюк, В.Садовський, О.Полтораков, Р.Марутян. Київ, 2015. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf>(дата звернення: 15.04.2020).

39. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою.
URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyeekonomikoyu.html#summary>(дата звернення: 15.10.2020).
40. Бліщук К. Управління розвитком території: економічні аспекти. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 2. С. 217–224
41. Ільченко Н., Жиленко Р. Економічний розвиток громади: контекст та практика (досвід Канади). *Економічний розвиток громади*. 2006. № 2. С. 35–40
42. Артьомов І. В., Ващук О. М. Єврорегіональне співробітництво України: проблеми і перспективи: навч. посіб. Ужгород: Гражда, 2013. 410 с.
43. Інститути та інструменти розвитку територій на шляху до Європейських принципів. Київ, 2001. 45 с.
44. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З. С.Варналія. Київ: НІСД, 2007. 820 с.
45. Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України / за заг. ред. І. В. Артьомова, О. М. Ващук, О. М. Руденко: монографія. Ужгород: Гражда, 2013. 610 с.
46. Горбик В. М. Особливості екологізації в механізмі державного управління розвитком регіонів. URL: <https://kiyvagrolis.com.ua/osoblyvosti-ekologizatsii-v-mehanizmi-derzhavnogo-upravlinnya-rozvytkom-regioniv>(дата звернення: 15.04.2020).
47. Обушна Н. І. Новий публічний менеджмент як сучасна модель регулювання суспільних відносин. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2015. Вип. 2 (14). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patr_2015_2_5
48. Бикова Ю. Д. Екологізація публічного адміністрування в Україні як умова формування екологічної свідомості. *Державне управління*

та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 4(39). С. 82–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2018_4_14(дата звернення: 15.04.2020).

49. Козаченко Т. П. Проблеми та перспективи екологічного управління в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. Вип. 1(35). С. 186–196

50. Жихарева А. Б. Розвиток екологізації державного управління в Україні: монографія. Київ : АМУ, 2017. 196 с.

51. Олєфіренко О. В. Концептуальні основи формування екологічного управління в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. № 1(45). 2014. С. 72–79

52. Шкарупа О. В Індикатори екологічної модернізації соціально-економічних систем у контексті зеленого зростання економіки регіону. *Механізм регулювання економіки*. 2015. № 1. С 9–20.

53. Питання проведення відбору цільових проектів екологічної модернізації підприємств: постанова Каб. Міністрів України від 18.09.2013 р. № 756. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/756-2013-п/print1382946699978102#n25>; (дата звернення: 15.04.2020).

54. «Зеленая» экономика: практический вектор устойчивого развития или политический компромисс? URL: http://www.academia.edu/4987434/_ЗЕЛЕНАЯ_ЭКОНОМИКА_ПРАКТИЧЕСКИЙ_ВЕКТОР_У_ ;

55. Стратегія «Зеленого» зростання ОЕСР. URL: <http://www.oecd.org/greengrowth>. (дата звернення: 15.04.2020).

56. Павленко О. П. Формування науково-методичної бази збалансованого економіко-екологічного управління приморськими територіями в контексті міжнародного досвіду. *Вісник Одеського державного екологічного університету*. 2016. Вип. 20. С. 18–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodeu_2016_20_4(дата звернення: 15.04.2020).

57. I. Irtysheva, I. Kramarenko, S. Shults, Y. Boiko, K. Blishchuk, N. Hryshyna, N. Popadynets, I. Dubynska, O. Ishchenko and D. Kravuvina.

Building favorable investment climate for economic development. *Accounting*. 2020. Volume 6 Number 6. Pp. 487-494.

58. Іртищева І.О., Рогатіна Л.П., Крамаренко І.С., Андрющенко Є.Г., Білан В.В. Трансформація інвестиційної інфраструктури - запорука економічної безпеки: національний та регіональний аспекти. *Агросвіт*. № 12. С. 45-55.

59. Irtysheva, M.Stehnei, N. Popadynets, K.Bogatyrev, Y.Boiko, I. Kramarenko, O. Senkevich, N. Hryshyna, I. Kozak and O.Ishchenko The effect of digital technology development on economic growth. *International Journal of Data and Network Science*. 2020. Volume 4, Number 5

60. Рогатіна Л.П., Іртищева І.О., Крамаренко І.С., Андрющенко Є.Г., Білан В. В. Інвестиційна складова економічної безпеки: мікро-, мезо-, макрорівні. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7871>(дата звернення: 15.05.2020).

61. О. Pryshchera, I. Irtysheva, O. Kardash, A.Yakymchuk, M. Shvec, K. Pavlov, O. Pavlova, N. Popadynets, Y. Boiko, I. Kramarenko Optimization of multi-channel queuing systems with a single retail attempt: Economic approach. *Decision Science Letters*. 2020. Volume 9 Issue 4 pp. 559-564

62. Іртищева І.О., Сенкевич О.Ф. Цифрова трансформація регіонів України: об'єктивна необхідність, принципи цифрового розвитку та особливості регулювання. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. (95). С. 14-21.

63. Shaposhnykov K., Okayanyuk K. Economic Assessment of the Investment Climate in the Process of Ensuring Sustainable Development of Ukraine. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2020. Volume 1. Number 2. С.83-89.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА МАКРО-, МЕЗО-, МІКРО- РІВНЯХ

2.1. **Методологія дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління**

Для визначення концепцій, принципів, форм, методів і механізмів публічного управління в умовах стратегічного розвитку регіону необхідно дослідити методологію його дослідження. Методологія дозволяє побудувати основні принципи та характеристики, що дозволить виявити взаємозв'язок і специфіку стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.

Професор Людмила Калініна зазначає, що «методологія – це не лише вчення, що репрезентує систему знань про підходи, принципи і способи здобуття знань, які відтворюють різні сфери людської діяльності, охоплюючи відповідно до предмета розгляду педагогічну, організаційну, управлінську та економічну діяльність та управлінську дійсність, це також галузь пізнавальної діяльності. Вочевидь не всі види діяльності потребують організації. Зокрема, не потребує організації однотипна, монотонна та репродуктивна діяльність, яка може бути або є копією власної діяльності людини, що базується на власному досвіді та є копією діяльності іншої людини. І тому можна говорити про ці види діяльності практично завжди, що вони не потребують організації, оскільки є самоорганізованими на рівні задіяних механізмів самоорганізації та опанованих технологій» [1, с.9]. Погоджуємося з Л. Калініною, що методологія охоплює всі сфери людської діяльності в процесі наукового пізнання, визначає підходи та принципи отримання знань та вмінь.

Важливим у процесі методології є визначення завдань, які довозлять розкрити та здобути нові знання дослідження стратегування розвитку

регіону в умовах децентралізації публічного управління. Серед основних завдань визначаємо: розкрити та узагальнити сутність поняття «стратегування»; визначити основні методологічні принципи регіонального стратегування; здійснити методологічне підґрунтя публічного управління; навести алгоритм стратегування регіонального розвитку (засоби управління – процес – результат); побудувати структурно-логічну схему дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.

Розглянемо сутнісне поле поняття стратегування, виявимо його сутність та структуру проводячи теоретичний аналіз визначень науковців у науковому полі методології науки, зважаючи на сучасний контекст розуміння. Необхідно зазначати, що поняття стратегування широко використовується в сучасних дослідженнях, наукових працях та літературі, ототожнюється з поняттями «стратегія», «стратегічне планування», «стратегічний менеджмент».

Як зазначає Вишневський О.С., «Формування науково обґрунтованих підходів до стратегічного управління припадає на середину ХХ ст., коли спостерігається завершення індустріальної епохи і починається перехід до постіндустріалізму. На початку ХХІ ст. стратегічне управління набуло ознак тотальності й остаточно закріпилося у всіх сферах життя суспільства» [2, с.28]. Сьогодні починаючи від індивіда і завершуючи соціально-економічними системи визначають необхідність у реалізації процесу стратегування, що дозволяє реалізувати поставлені цілі, місії, бачення. Тому в сучасних умовах господарювання стратегування набуває все більшого значення як на рівні індивідуального, так і глобального.

Для розкриття та узагальнення сутності стратегування, доцільно дослідити генезис його поняття. Як вже зазначалося, філософія поняття стратегування нерідко зустрічається у науковій літературі і розповсюджено використовується як науковцями, так і практиками.

Генезіс поняття «стратегування»

Автори	Визначення поняття «стратегування»
1	2
Бочкарьова Т. В., Самарцев С. Е. [3]	Стратегування – не окремий засіб, а сукупність і система засобів управління розвитком (не лінійного уявлення і конструювання Майбутнього (у взаємозв'язку з Минулим і Справжнім).
Бочкарьова Т. В., Самарцев С. Е., Хасаєв Г. Р. [4]	Процес стратегування задається за допомогою концептуювання, програмування, проектування і планування як процесів управління.
Дацюк С. [5]	Спосіб багатомірного (багатофокусного) самостійного управління розвитком, коли враховують довгострокові стратегії різних зовнішніх стратегічних гравців і на противагу їм розробляють та впроваджують свої стратегії.
Зельднер О. Г. [6]	Стратегуванню, на відміну від стратегічного планування, властива не тільки фіксація кінцевих цілей, а й механізм їх досягнення, включаючи моніторинг поетапного досягнення планованих індикаторів.
Кизиль О. В. [7, с. 228]	Управлінська діяльність, пов'язана з формулюванням довгострокових цілей, описом і обґрунтуванням тенденцій, розробкою ефективних методів, моделюванням, програмуванням, прогнозуванням, проектуванням, циклічністю.
Константиніді Х. О. [8]	Об'ємний управлінський процес, який поєднує прогнозування, планування і управління в коло можливих траєкторій руху регіональної економічної системи в рамках еволюційної і системної парадигм, яка володіє інституційною гнучкістю і включає інтегровані процедури реалізації траєкторії розвитку соціально економічної системи і адаптивне системне коригування цілей на основі безперервного стратегічного аналізу, що забезпечує відтворення системних зв'язків в умовах проривних трансформацій та змін в технологіях, організації, інститутах, соціальних комунікаціях для досягнення високої конкурентоспроможності економіки регіону та забезпечення якості життя населення.
Куликова О. І. [9]	Вироблення принципів, методів і безпосередній процес їх застосування при розробці стратегії і реалізації сукупності заходів державно-владного регулювання індикативних параметрів стратегії при посиленні як позитивного, так і негативного впливу на них факторів внутрішнього і зовнішнього політичного та соціо-економічного середовища.
Ланська Д. [10]	Стратегірінг – об'ємний і безперервний процес реалізації обраної системи стратегії корпорації, що з'єднує інтегровані процедури безперервного стратегічного аналізу реальної траєкторії розвитку економічної системи на предмет повної їх реалізації, а також її адаптивне системне коригування, націлене на відтворення системних зв'язків в умовах всебічних трансформацій між глибокими змінами в технологіях, інститутах, соціальних комунікаціях, управлінському і бізнес процесах і речових, і не речових капіталів.

1	2
Малган Дж. [11, с. 37]	Стратегування (від кореневого слова «стратегія») – план дій, мистецтво, механізм досягнення поставлених цілей. Державна стратегія – це систематичне використання державними відомствами, ресурсами, які знаходяться в їх розпорядженні і владних повноважень з метою досягнення суспільно значущих цілей.
Мішарін Ю. В. [12]	У загальному сенсі це прогнозування, планування і втілення майбутнього, що передбачає залучення всіх трьох блоків класичної моделі системи стратегічного управління.
Мясникова Т. О. [13]	Процесна система, що включає наступні компоненти: логіко-емоційну (сприйняття того, що відбувається і майбутнього); інституційну (спосіб руху до Майбутньому); соціокультурну (характер розвитку самоврядування); управлінську (стратегії розвитку); інструментальну (набір процедур і інструментів стратегування).
Хайдаров А. А. [14]	Процес прогнозування і формування майбутнього регіону. Це здатність багатоаспектно описати реальність, з огляду на всі закони змін, які відбуваються в результаті впливу на реальність, і здатність взяти до уваги ті чинники, які з'являться в результаті впливу на реальність, і реагувати не просто на реальність, а на ті чинники, які з'являться як результат впливу на реальність. Тобто, регіональне стратегування – це сукупність стратегічного планування, прогнозування та управління розвитком регіону.
Цибатов В. А. [15]	Технологія стратегування об'єднує процеси стратегічного планування, прогнозування та управління.

Джерело: згруповано автором на основні даних [3-15]

В таблиці 2.1. розкриємо основний генезіс поняття «стратегування». Отже, дослідження генезису поняття «стратегування» показує [3-15], що серед дослідників та науковців відсутній єдиний підхід до його визначення. Необхідно визначити, що сутність поняття стратегування розглядають з трьох сторін як:

- процес прогнозування, планування і втілення майбутнього, що націлене на відтворення системних зв'язків в умовах глобалізаційних трансформацій між глибокими змінами в технологіях, інститутах публічного управління;
- система, що включає спосіб руху до майбутньому та характер розвитку самоврядування, визначаючи набір процедур і інструментів стратегування;

– визначений план дій, мистецтво, механізм досягнення поставлених цілей, що застосовуються при розробці стратегії і реалізація сукупності заходів.

На нашу думку, стратегування доцільно розглядати як процес, що направлений на виконання основних функцій та завдань управління з урахуванням довгострокової перспективи та глобальних впливів.

Доцільно розглянути стратегування на мезорівні. Як зазначає Н. Кухарська «Суть і особливості регіонального стратегування як в цілому, так і його окремих елементів і процесів залежать від методологічних принципів регіонального стратегічного планування. Змістовна основа принципів регіонального стратегування визначається їх набором, що використовується в конкретному регіоні» [16, с. 64.]. Визначення принципів стратегування на рівні окремих територій дозволить сформувати регіональні стратегії розвитку з урахуванням сучасних змін. Процеси реформування докорінно змінюють підхід до регіонального управління. Визначений курс на децентралізацію дає значні повноваження щодо публічного управління на рівні визначеної території. Окрім докорінних змін у сторону децентралізації необхідно зазначити, що сьогодні державне управління розглядають як публічне, тобто прозоре та відкрите. Тому урахування цих процесів дозволить сформувати сучасні методологічні принципи стратегування територій.

Основні методологічні принципи наведено у рис 2.1. Принципи регіонального стратегування включають: децентралізацію, інноваційність та науковість, субсидіарність, системність та ієрархічність, державно-приватне партнерство, соціальна домінантність, відкритість та доступність. Отже, сьогодні регіональне стратегування перейняло принципи відкритих систем, що враховують інноваційний та науковий прогрес, застосовують інструменти державно-приватного партнерства. Зазначаємо, що використання визначених принципів дозволить підвищити результативність та ефективність регіонального стратегування. Маючи

значний науковий потенціал, використання якого дозволить сформувати регіональні стратегії адекватні розвитку окремих територій. В умовах обмежених фінансових ресурсах, використання інструментів державно-приватного партнерства дозволить визначити додаткові резерви інвестиційних капіталовкладень у розбудову регіонів.

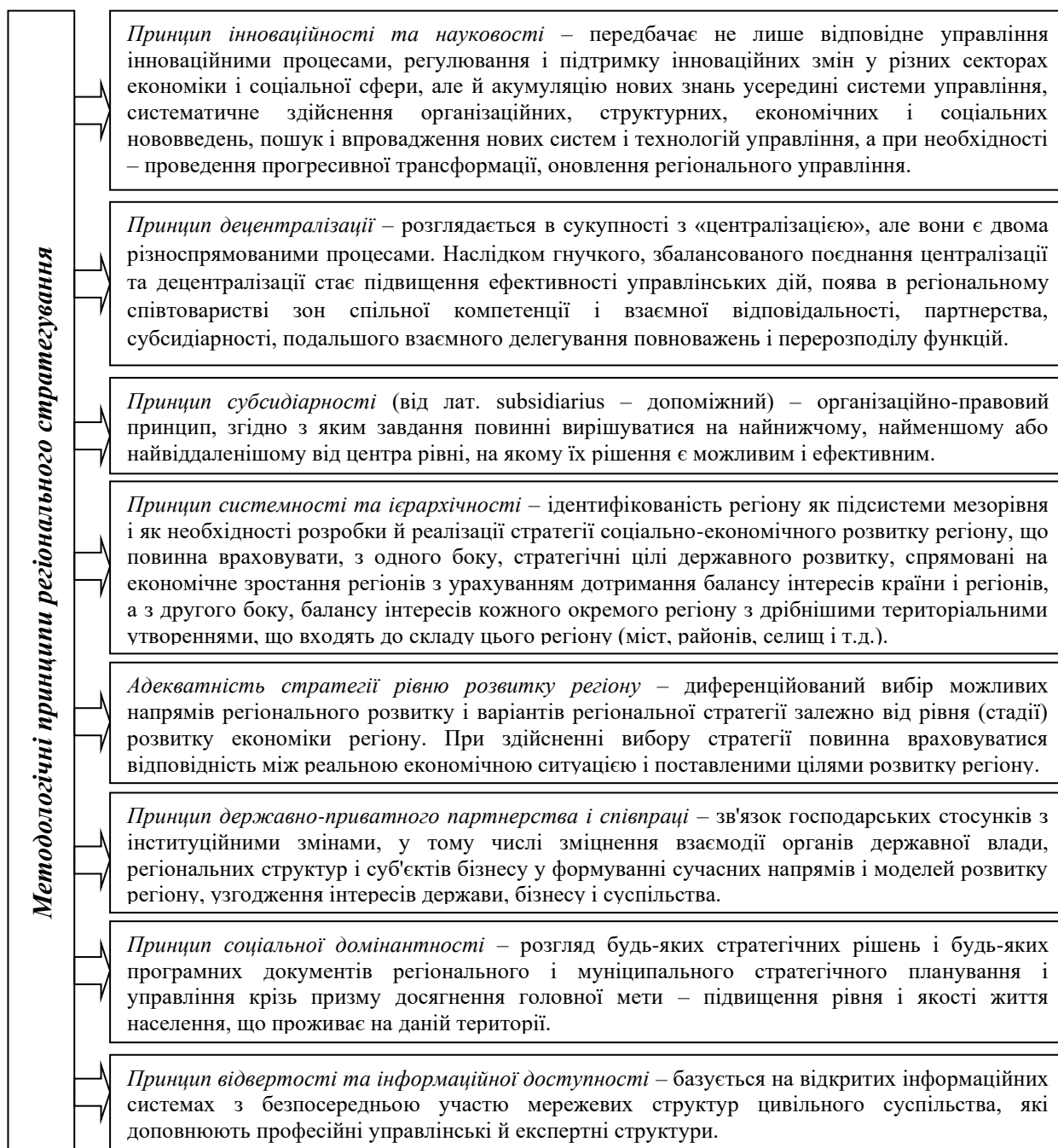

Рис. 2.1. Основні методологічні принципи регіонального стратегування

Джерело: згруповано автором на основні [16, с. 64–65.].

Регіональне стратегування визначає необхідність публічного управління у процесі його реалізації. Формуючи довгострокові завдання розвитку необхідно здійснювати основні функції управління (планування, організації, координації, моніторингу та контролю) на засадах відкритості та прозорості. Довготривалий час стратегії розвитку, що діяли в Україні, фактично не знайшли публічного відображення їх результативності. Тому за сучасних умов глобальної демократичності необхідно реалізовувати основні засади публічного управління.

Мохова Ю. Л. визначає, що «В реальності конкретне здійснення державного управління передбачає органічне поєднання централізації та децентралізації. В сучасних демократичних країнах існує тенденція постійного зростання ролі децентралізації, що складає загальну концепцію раціонального, ефективного та успішного управління» [17]. Погоджуємося з думкою автора, що сучасне публічне управління повинно базуватися на принципах децентралізації, адже результатом ефективного управління. Розкриємо методологічне підґрунтя публічного управління (рис. 2.2.).

Відомі науковці Амосов О. та Гавкалова Н. доводять, що «елементи методології входять до складу механізму публічного управління соціально-економічними процесами, а безпосередньо публічне управління являє собою єдність таких складових, як публічне адміністрування, що забезпечує участь громадян в управлінні, взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами для обговорення й ухвалення управлінських рішень, здійснення процедур контролю, які відповідають інтересам різних груп суспільства, та процес управління, що має згодом переходити на засади електронного урядування. Механізм публічного управління є складним, його елементи вдосконалюються, виходячи з потреб часу» [18, с. 10]. Визначаючи позицію авторів, погоджуємося, що основні елементи методології враховуються та створюють відповідний механізм його реалізації. До основних елементів механізму публічного управління входять: об'єкт та предмет, функції,

принципи, методи та засоби діяльності. Публічне управління включає основні складові: адміністрування, взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування з населенням, контроль.

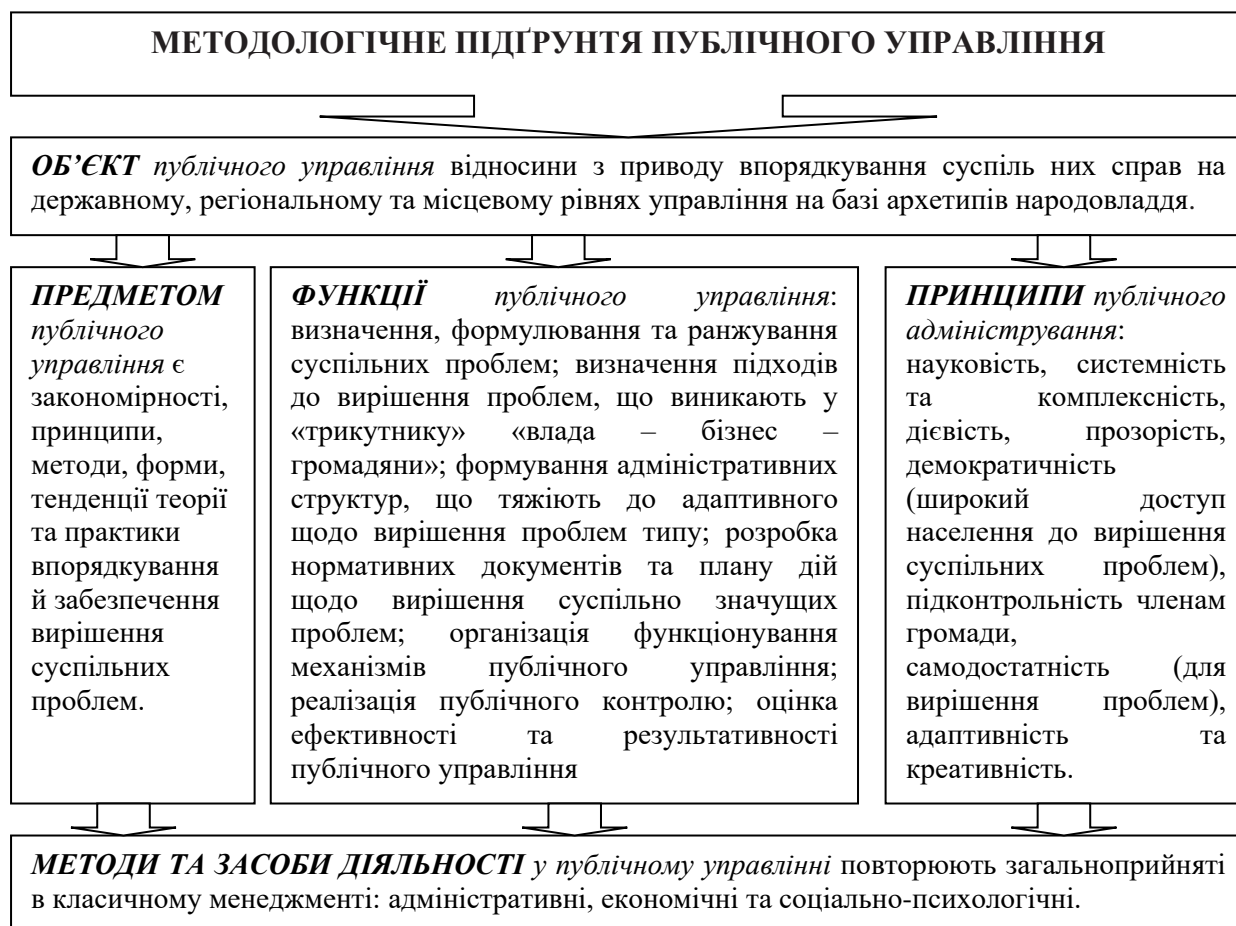

Рис. 2.2. Методологічне підґрунтя механізму публічного управління

Джерело: [18, с. 10].

Важливу роль в умовах розвитку регіонів належить процесу децентралізації, тобто передання значної частини повноважень центральних органів управління місцевим, з чітким законодавчим розподілом. Процеси реалізації децентралізації почалися з 2014 року, коли було прийнято Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [19] та план заходів щодо її реалізації.

За час реалізації концепції формовано пакет законодавчо-нормативних актів, розроблені вітчизняними фахівцями, практиками,

науковцями та експертами зміни до Конституції України. З точки зору інституалізації розроблено та імплементовано законодавча база до європейських стандартів. Досліджуючи децентралізацію необхідно навести основні принципи, переваги і недоліки у сфері публічного управління (рис. 2.3.).

Основний принцип децентралізації це закріплення законодавчо повноважень за регіональною виконавчою владою. В умовах централізації посилюється роль центральних органів влади в системі ієрархії та підпорядкування.

Рис. 2.3. Принципи, переваги і недоліки централізації та децентралізації у сфері публічного управління

Джерело: [17].

До основних переваг децентралізації публічного управління відносять: належна забезпеченість власними фінансовими ресурсами; гнучке та оперативне реагування, посилення відповідальності та наближення до місцевого населення. Разом з перевагами децентралізації визначають і недоліки, до них належить: ризик некерованості, диспропорційний розвиток регіонів, послаблення зв'язків між органами державної влади, що призведе до порушення принципів системного підходу.

Під час реалізації реформи децентралізації необхідно обов'язково враховувати структурно-логічну схему стратегування на макро- та мезорівнях (рис. 2.4.).

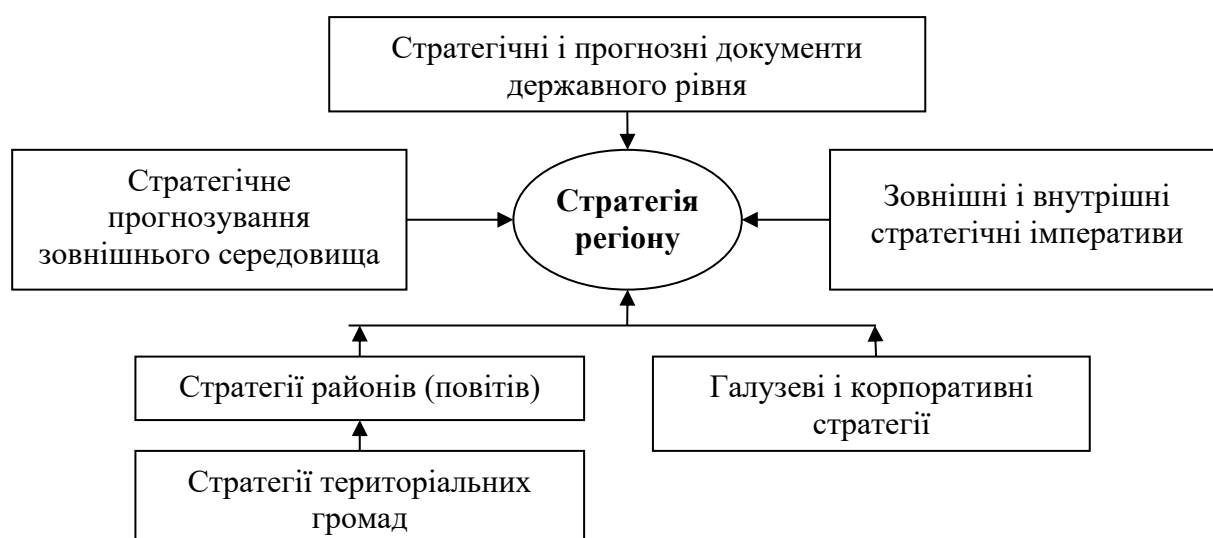

Рис. 2.4. Структурно-логічна схема стратегування на макро- та мезорівнях

Джерело: [20, с. 101].

Отже, зображена схема дозволяє визначити місце стратегії регіону у загальній. Стратегія регіону повинна враховувати прогнозування зовнішнього і внутрішнього середовища, визначати імперативи та включати стратегії районів (повітів), територіальних громад, галузеві і

корпоративні стратегії. Алгоритм стратегування регіонального розвитку наведено на рис. 2.5.

Рис. 2.5. Алгоритм стратегування регіонального розвитку
(засоби управління – процес – результат)

Джерело: [20, с. 110].

Алгоритм стратегування враховує процесний підхід, що визначається засобами управління та результативністю. Процесний підхід до регіонального стратегування характеризується концепцією, прогнозом, сценарієм, моделю, планом, програмою, реалізацією та контролем.

Підсумовуючи вище викладене, нами обґрунтовано методологію дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління. Авторська концепція дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління наведена в структурно-логічній схемі, що містить теоретико-методичний, аналітичний і концептуальні блоки (рис. 2.6). Розкрито методи дослідження на кожному блоці. Охарактеризовано завдання дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.

У науковій праці нами поставлено завдання щодо розробки теоретико-методичних підходів дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління з урахуванням відповідних економічних закономірностей для отримання синергетичних ефектів від взаємодії всіх учасників процесу – органів державної влади, бізнесу й населення.

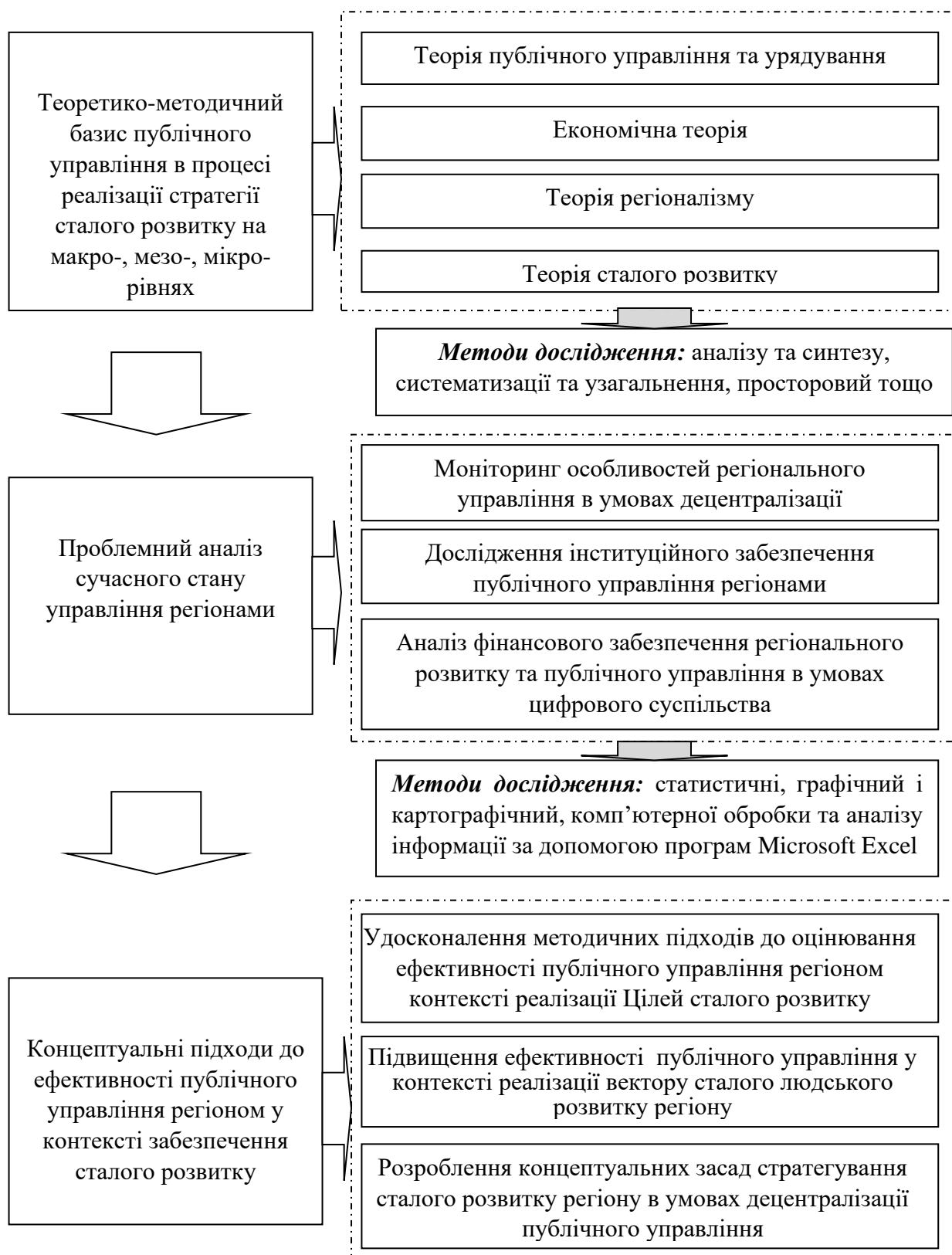

Рис. 2.6. Структурно-логічна схема дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління

Джерело: запропоновано та розроблено автором

Зазначено також, що процес регіонального публічного управління в умовах децентралізації повинен відбуватися за класичною схемою, включаючи планування, прогнозування й моніторинг.

Обґрунтовано доцільність удосконалення стратегічного планування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління, оскільки не відповідають європейським стандартам та сучасним векторам Цілей сталого розвитку до 2030 року.

На основі формування методології дослідження сформульовано закономірності забезпечення стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління та відповідні принципи.

Запропонована методологія ґрунтуються на таких припущеннях: об'єкт дослідження є складною, цілісною, відкритою політичною соціально-економічною системою; можливість наукового пізнання й обґрунтування стійких взаємозв'язків між підсистемами та елементами публічного управління; взаємодія елементів системи визначається альтернативою результатів, що впливає на прогнозованість її розвитку; трансформація впливає на зміну системи та її елементів; розвиток системи забезпечується узгодженою взаємодією елементів; неефективність жорсткого бюрократичного управління; вплив зовнішніх чинників стимулюючого характеру.

Розкрито та узагальнено сутність поняття «стратегування». Визначено основні методологічні принципи регіонального стратегування. Здійснено методологічне підґрунтя публічного управління. Наведено алгоритм стратегування регіонального розвитку (засоби управління – процес – результат). Побудовано структурно-логічну схему дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.

2.2. Концептуальні підходи до визначення дисфункцій публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях

Упровадження процесу реформування системи публічної влади супроводжується різними факторами впливу на його результативність, як внутрішнього впливу, так і зовнішнього. Відмічаючи позитивні кроки процесу реформування публічного управління, в частині децентралізації, необхідно визначити, що сьогодні існують і не зменшено вплив негативних факторів, які стримують його повноцінне результативне впровадження. Серед основних чинників негативного впливу на розвиток публічного управління в Україні визначають: дисфункції, дисбаланси та дефекти. Тому для формування стратегічних цілей регіонального розвитку існує необхідність дослідити і визначити дисфункції публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях.

Желюк Т.Л. та Онофрійчук Д.М. вважають, що «Публічне управління в сучасному цивілізаційному просторі є універсальним інструментом суспільного договору у досягненні загальнодержавних цілей, підтримки збалансованого, конкурентного розвитку національних економік. Публічне управління реалізує цілі публічної політики» [21, с. 30]. Публічне управління це не тільки універсальний інструмент забезпечення реалізації поставлених цілей та завдань, це також діяльність та взаємовідносини, що створюють підґрунтя для ефективного розвитку систем.

Окрім реформи децентралізації, що впливає на зміну складових публічного управління, також перехід національної економіки з планової до ринкової, визначає причини інституціональних змін. Тому доцільно розглянути основні причини інституціональних змін у публічному управлінні в умовах транзитивної економіки (рис. 2.7.).

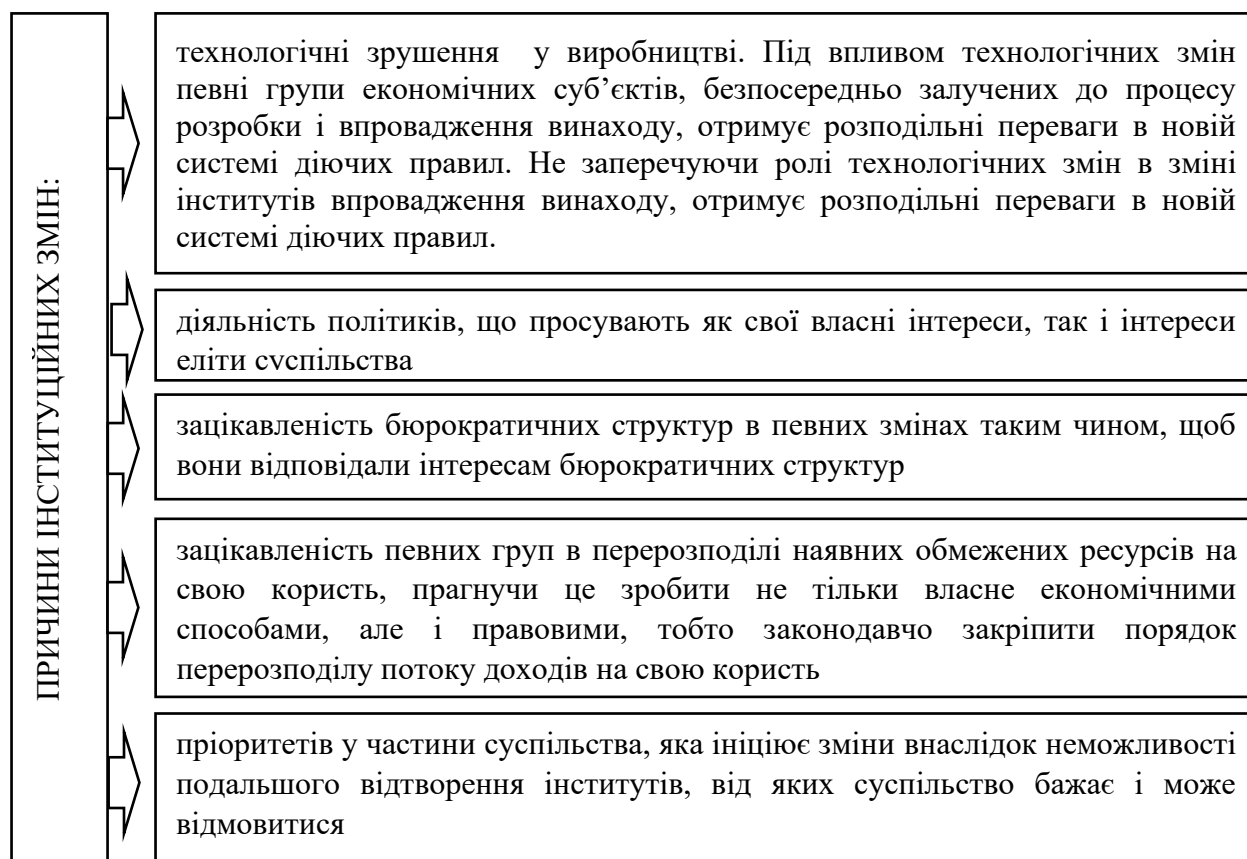

Рис. 2.7. Причини інституційних змін у публічному управлінні
Джерело: згруповано автором [22-25].

В умовах перехідної економіки виникає необхідність технологічних змін у виробництві, що приводить до впровадження інноваційних винаходів, де суспільні інститути отримують значні переваги. Також, докорінні зміни в організації самих інститутів публічного управління, адже з роками населення зменшує довіру до них і є вірогідність відмови. Пошук фінансних ресурсів та перерозподіл наявних на свою користь, призводить до інституційних змін у публічному управлінні. Негативним наслідком публічного управління сьогодні і досі залишається бажання більшості політиків та можновладців просувати власні інтереси, а тому є причиною постійних змін.

Окрім причин інституційних змін необхідно дослідити негативні впливи на процеси публічного управління. Погоджуємося з думкою Шевчук П., що «Для аналізу дії чинників негативного впливу на процеси державного управління в Українській державі за період відродження її

незалежності, необхідно детальніше проаналізувати відхилення від нормальних статичних і динамічних перебігів управління в діяльності органів та установ усіх гілок державної влади з вироблення та здійснення організуючих, регулюючих і координуючих впливів на суспільне життя та розвиток країни загалом. До цих відхилень належать дисфункції, дефекти, дисбаланси, ризики та невизначеності державного управління» [26].

Необхідно відзначити, що такий аналіз дозволить визначити дисфункції, дефекти, дисбаланси, ризики та невизначеності публічного управління використати для побудови стратегічних цілей розвитку. Однак, складність аналізу буде полягати у виявленні «нормальних статичних і динамічних перебігів управління». Адже відсутність єдиних критеріїв визначення ефективності публічного управління стримує такий аналіз.

Інтегрована негативна дія девіацій на процес публічного управління макро-, мезо-, мікро- рівнях на останнє умовно зображена на рис. 2.8.

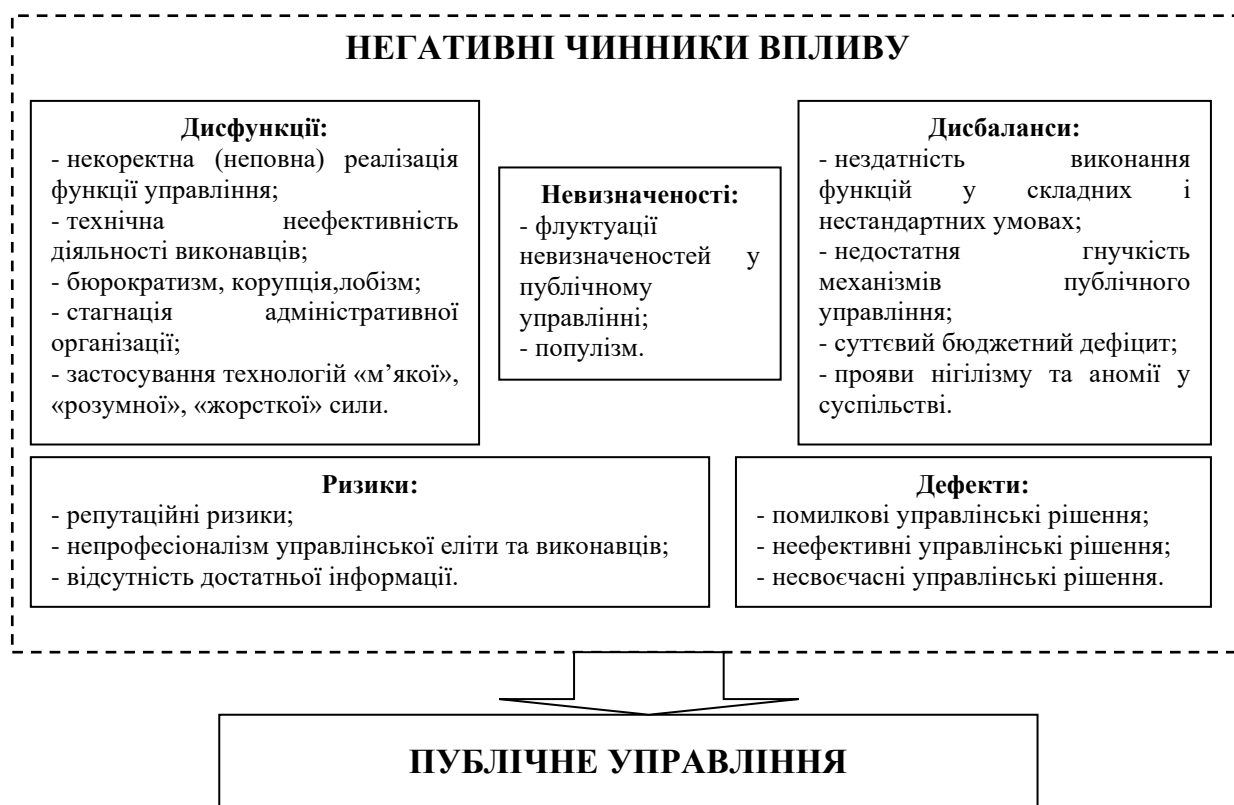

Рис. 2.8. Схема впливу девіацій на процес публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях

Джерело: сформовано автором на основі [26].

З моменту отримання незалежності України до теперішнього часу серед головних дисфункцій публічного управління необхідно визначити: неефективна реалізація функцій управління та діяльність виконавців; бюрократизм та лобізм; відсутній розвиток більшості адміністративних одиниць. Окрім дисфункцій негативний вплив на публічне управління здійснює дисбаланс у виконанні функцій складних і нестандартних ситуаціях, недосконалості механізми публічного управління, стабільний дефіцит бюджетних ресурсів. До основних дефектів публічного управління належить помилкові, неефективні та несвоєчасні управлінські рішення.

Отже визначені дисфункції та дисбаланси негативно впливають на розвиток публічного управління в умовах децентралізації. Тому для зменшення впливу дисфункцій дослідитимемо основні причини їх виникнення. Причини дисфункцій публічного управління макро-, мезо-, мікро- рівнях наведено на рис. 2.9.

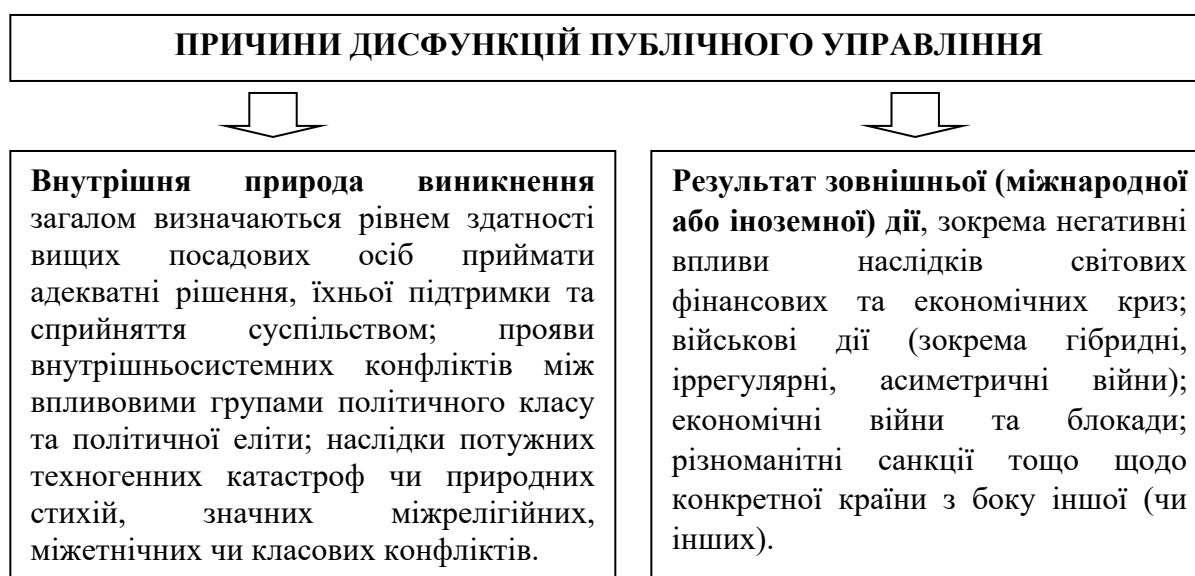

Рис. 2.9. Причини дисфункцій публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях

Джерело: сформовано автором на основні [26].

Основні причини виникнення дисфункцій публічного управління макро-, мезо-, мікро- рівнях необхідно поділити на зовнішні та внутрішні.

В сучасних умовах прикладам зовнішньої дисфункції публічного управління є пандемія коронавірусної інфекції, що фактично паралізувала діяльність органів публічної влади в Україні. До внутрішніх причин необхідно віднести: низька кваліфікованість посадових осіб, неефективна система та модель публічного управління територіальних систем.

У науково-аналітичній доповіді зазначається, що «Сучасні тренди підвищення його ефективності та гнучкості вдосконалення публічного управління орієнтовані на у відповідь на нові виклики, що виникають унаслідок глобалізації, децентралізації і управління. Супроводжується спробами концептуального осмислення змін процес модернізації, що відбуваються, бажанням методологічно обґрунтувати дії реформаторів. Здійснення адміністративних реформ у різних країнах, як показує практика, різноманітність дій урядів реальних сценаріїв зводиться до трьох основних моделей, що задають концептуальні орієнтири перетворень: модель державного менеджменту, раціонально-бюрократична модель і мережева модель управління» [27, с. 37].

Визначено, що головною дисфункцією публічного управління є неефективність системи менеджменту. Пропонуємо здійснити порівняльну характеристику бюрократичного характеру управління і публічного (табл. 2.2).

Отже на нашу думку, в сучасних умовах переваги використання належать публічному характеру управління. Докорінні зміни, що відбуваються в усіх сферах господарювання, призводять до відкритості, доступності, демократичності, гнучкості, синергативності, результативності та ефективності публічного управління.

Погоджуємося з думкою Вайсмана В. Я., що «Характерними рисами публічного характеру управління на сьогодні є: широка сфера розсуду; орієнтація на задоволення публічних інтересів; переважна більшість норм директивно – обов'язкового характеру; ієрархічні відносини суб'єктів і відповідну субординацію правових актів і норм; нормативно-орієнтуєчий

вплив; пряме застосування санкцій, що обмежують використання ресурсів. Відповідно, необхідна наявність інститутів, механізмів і процесів для посилення публічного характеру управління, за допомогою яких отримують можливість відстоювати власні інтереси представники громадянського суспільства та підприємництва, реалізуючи законні права і виконуючи свої обов'язки. В процесі державного управління представництво інтересів, з точки зору інституціалізації, являє собою механізм, за допомогою якого держава на практиці проводить політику залагодження різного роду конфліктів (національних, класових, територіальних, індивідуальних), створюючи тим самим умови для їх нормального співіснування зближення інтересів різних груп населення» [28].

Таблиця 2.2.

Порівняльна характеристика бюрократичного характеру управління і публічного характеру управління

Параметри порівняння	Бюрократичний характер управління	Публічний характер управління
1	2	3
Визначення	Система управління, в межах якої управління здійснюється за допомогою апарату влади, що відділений від суспільства, знаходиться над ним та володіє специфічними функціями і привілеями. Бюрократичний стиль управління характеризується зсувом інтересів і мети з основної справи на допоміжні організаційні, формально-адміністративні функції.	Система управління, в межах якої здійснюється активний вплив громадськості на перебіг не лише суспільно-політичних, а й соціально-економічних процесів через формування та розвиток неофіційних інституцій, які покликані протистояти офіційним інституціям держави і, тим самим, захищати інтереси громадян – суспільства.
Надання послуг	Монополії з надання послуг	Конкуренція з надання послуг
Механізм	Механізми бюрократії	Механізм ринку
Контроль	Бюрократичний	Громадський
Розв'язання проблем	Система орієнтована на розв'язання типових проблем відповідно до традиційних алгоритмів	Запобігання виникнення проблем
Об'єкт вимірювання	Вимірювання витрат	Вимірювання результатів
Значення людини в моделі	Людина є перешкодою в діяльності	Людина виступає клієнтом та споживачем послуг

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3
Відповідальність за вирішення соціально значущих проблем	Відповідальність держави; закономірне ускладнення вирішуваних завдань стимулює екстенсивне зростання адміністративного апарату при незначній модифікації відповідних алгоритмів вирішення управлінських завдань	Розподіл відповідальності держави із зацікавленими громадськими і приватними структурами; групи, що відповідальні за вирішення виникаючих завдань, формуються щоразу по-новому, виходячи з їх завдань, складності та специфіки
Управлінські зв'язки	Жорсткі вертикальні зв'язки	Формується щільна мережа горизонтальної взаємодії
Управлінські алгоритми	Жорстко регламентовані	Набувають гнучкості

Джерело: згруповано автором [28].

Головною місією діяльності розвинутих країн є задоволення публічних потреб суспільства. Наразі уряд країни зробив значні кроки у розбудові плідної співпраці громадянського суспільства та підприємництва. Побудовані відповідні механізми та інструменти реалізації дозволяють залучати представників бізнесу до вирішення публічних потреб населення. Тому необхідно говорити про впровадження інновацій в систему публічного управління. Побудуємо матрицю інновацій в системі розвитку державного управління, що наведено в таблицю 2.3.

Зображена матриця дозволяє використати складові та типи інновацій для розвитку публічного управління в Україні. До складових інновацій в системі розвитку публічного управління відносять: інституційно-структурні, правові, інноваційно-технологічні, науково-інтелектуальні. Обов'язково складові інноваційного управління повинні сформуватися на організаційних та концептуальних засадах.

«Система державного управління з переорієнтацією акцентів на місцеве самоврядування передбачає наукове обґрунтування імператив та індикаторів оцінки інновацій, а також найбільший інтерес представляють науково-інтелектуальні рішення, які включають створення інноваційно-наукових центрів та займаються дослідницькою діяльністю. Слід зазначити, що дані інновації є не тільки відповіддю на виклики зовнішніх (екзогенних) впливів і необхідності до них адаптуватися, а й наслідком

саморозвитку самої управлінської системи, формування нових внутрішніх (ендогенних) чинників, які з'являються в результаті самостійної, незалежної від зовнішніх умов логіки розвитку системи державного управління» [28].

Таблиця 2.3

Матриця інновацій в системі розвитку державного управління

Тип інновацій	Складові інновацій			
	Інституційно-структурні	Правові	Інноваційно-технологічні	Науково-інтелектуальні
Організаційні	- запровадити інноваційний моніторинг – аналіз розвитку систем державного управління; - створити спеціалізований науково-інноваційний інститут експертної підтримки.	- розробити та впровадити систему інноваційного управління якістю в діяльність органів державного управління.	- створити систему обміну інноваційним управлінським досвідом; - впровадити систему узагальнення «кращої інноваційної практики».	- на базі інноваційно-наукових центрів, що займаються дослідницькою діяльністю, запровадити дослідні роботи за напрямом «Вдосконалення державного управління».
Концептуальні	- сформувавши органи державного управління інноваційного типу, що відповідають вимогам неінформаційного суспільства; - розширити інтелектуальні форми участі представників наукового громадянського суспільства та інноваційного підприємництва в державному управлінні.	- Верховній раді прийняти закони, що регламентують інтелектуальну оцінку ефективності діяльності органів державного управління; - внести інноваційні зміни в діючі нормативно-правові акти, що регламентують діяльність органів державного управління.	- створити систему Відкритого інтелектуального Уряду»; - реалізувати в регіонах краудсорсінгові проекти; - застосовувати інноваційно-проектне управління в діяльності органів державної влади.	- науково обґрунтувати імперативи і індикатор оцінки інновацій системи державного управління з переорієнтацією акцентів на місцеве самоврядування.

Джерело: [28].

Використання визначеної матриці дозволить сприяти розвитку публічного характеру управління та формувати партнерські відносини між державою, представниками бізнесу та громадянського суспільства, в цілому підвищить гласність, відкритість та ефективність діяльності державних органів.

Наведено концептуальні підходи до визначення дисфункцій публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях. Розкрито причини інституційних змін у публічному управлінні. Розроблено схему впливу девіацій на процес публічного управління. Визначено причини дисфункцій публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях. Наведено порівняльну характеристика бюрократичного характеру управління і публічного характеру управління. Розроблено матрицю інновацій в системі розвитку публічного управління.

2.3. Методичні підходи до оцінювання детермінант-факторів розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління

В процесі дослідження теоретичних підходів до публічного управління зазначено на недосконалість методичних підходів до оцінювання розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління. Оцінювання результативності та ефективності публічного управління територій в сучасних умовах є досить актуальним. Оцінювання дозволить спрогнозувати еталонні значення показників, відповідно до яких буде здійснюватися аналіз основних відхилень управління. Тому дослідження сучасних методичних підходів до оцінювання детермінант-факторів розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління набуває значення.

Як зазначає О.Вольська, «показники ефективності публічного управління формуються на основі стратегічних цілей правлячого суб'єкта – політичному курсі, концепціях, політичних установах і нормах системи

управління, системи суб'єктивних цінностей, виражених в ідеології суспільно-державного устрою, за якими стоять загальні національно-державні інтереси. Нормативна база системи управління, цілі, цінності, концепції, принципи державного управління, нарешті, суспільні потреби й інтереси – всі ці елементи критеріїв ефективності державного управління є змінними, політичним режимом і конкретним середовищем, зумовленими суспільно-державним устроєм, в якому існує певне політичне співтовариство. В сукупності вони становлять механізм реагування поведінки держави як співтовариства людей на зміни зовнішнього середовища і його внутрішнього стану, систему контролю над зовнішніми і внутрішніми процесами змін» [29, с. 170].

Погоджуємося з думкою автора і дотримуємося того, що оцінити результати діяльності органів публічної влади досить складно за рахунок постійних змін основних критеріїв ефективності. Більшість критеріїв мають якісні показники, що унеможлиблює сформувати еталонні значення. Визначаючи складність та багатогранність даного питання пропонуємо на початку згрупувати методичні підходи ефективності публічного управління, визначити аспекти комплексної оцінки ефективності діяльності органів влади. Розкриття поставлених завдань дозволить нам сформувати теоретико-цільовий підхід до оцінки системи публічного управління на підставі глибокого моніторингу та аналізу ефективності індикаторів.

Теоретико-методичні дослідження показали [30-32], що публічне управління розгадають з різних підходів. Основні методичні підходи ефективності публічного управління наведено на рис. 2.10.

Досліджуючи алгоритм стратегування нами було визначено, що найкращий підхід дослідження необхідно використовувати процесний. Однак, якщо говоримо про публічне управління необхідно також зважити увагу на функціональний та суб'єктивно-об'єктивний підходи. Публічне управління здійснює ряд функцій, однак взаємозв'язок із зовнішнім

середовищем, постійна взаємодія між суб'єктом та об'єктам, визначає недосконалість даного підходу. На нашу думку, в сучасних трансформаційних процесах найкраще вибрати процесний підхід до публічного управління, адже дозволяє врахувати змістовність функціонального та суб'єктно-об'єктного підходів на засадах синергії.

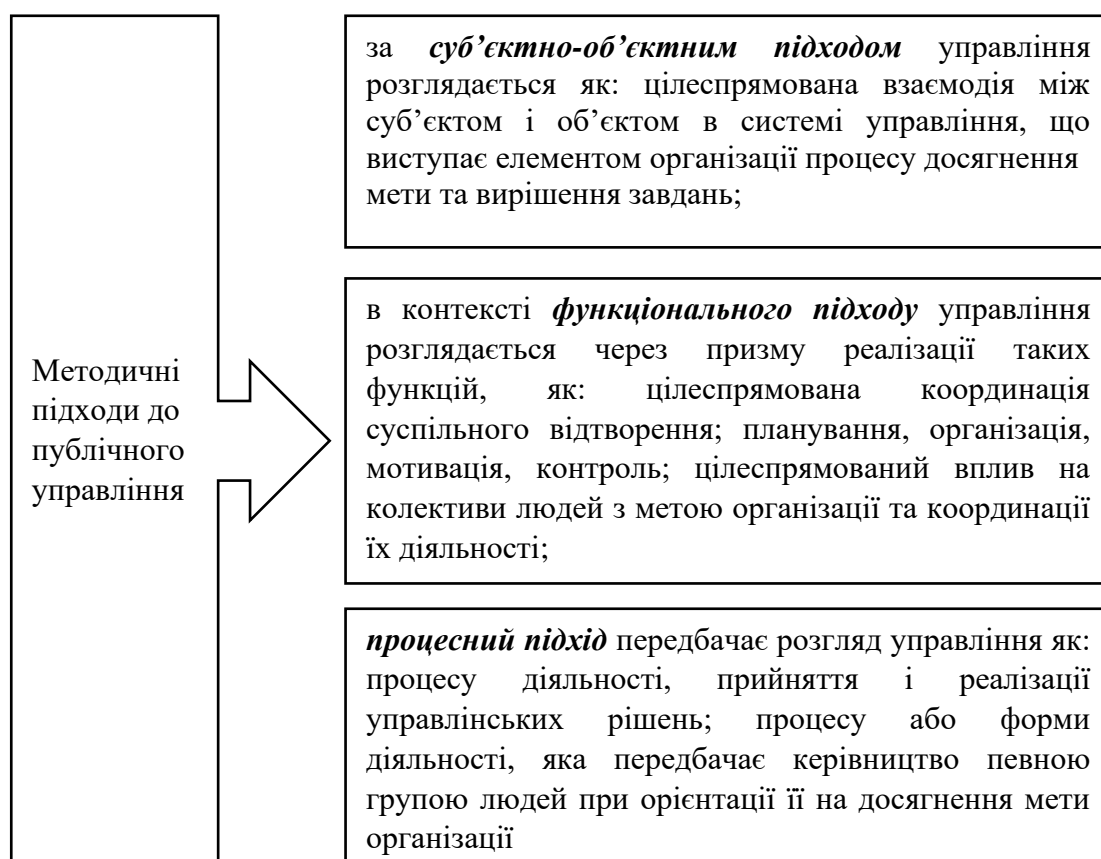

Рис. 2.10. Методичні підходи ефективності публічного управління

Джерело: систематизовано автором на основні [30-32].

Для оцінювання ефективності публічного управління, що тісно впливає на регіонального розвиток, необхідно дослідити основні сформовані теорії. У Економічній енциклопедії визначається, що «Досліджуючи особливості територіально-адміністративного устрою держави, особливості соціально-економічного функціонування окремих територій, формування державної політики у цій сфері, науковці спираються на теорії регіонального розвитку, зокрема, посткейнсіанську

теорію, неокласичний регіональний підхід, теорію незбалансованого розвитку, суспільні теорії регіоналізму, технологічні теорії» [33, с. 164].

Рис. 2.11. Основні теорії регіонального розвитку

Джерело: згруповано автором [33, с. 164].

Процеси глобалізації та інтеграції призвели до еволюції використання теорій регіонального розвитку. Однак говорити про те, що різні країни використовують ту чи іншу теорію регіонального розвитку сьогодні не можливо. Індивідуальні соціально-економічні, фінансові, політичні, демографічні, регіональні особливості формують власні теорії

розвитку з інтегруванням та використанням вищенаведених постулатів. Фактично формується нова парадигма теорії регіонального розвитку.

В процесі оцінювання ефективності регіонального публічного управління необхідно визначити основні детермінант-фактор, що формують основу для індикаторів моніторингу та оцінки. Стукало Н. В. та Деркач М. І. зазначають, що «У сучасних умовах регіональний розвиток знаходиться під впливом детермінантів різного рівня: з одного боку, глобальних, національних, регіональних, локальних, а з іншого – макроекономічних, галузевих, корпоративних, індивідуальних. Ці детермінанти здійснюють потужний вплив на розвиток регіонів та унеможливають формування ефективної регіональної політики без їх урахування» [34]. Тобто фактично детермінант-фактор розвитку необхідно поділити на зовнішні (вплив чинників поза країною) та внутрішні (особливості кожної країни). Рівень впливу детермінант-фактор на розвиток кожної країни та окремої території залежить від вагомості їх значень. В цілому детермінант-фактор визначають стратегію розвитку, формуючи відповідні механізми та інструменти реалізації.

З позиції докторів економічних наук Стукало Н. В. та Деркач М. І. [34] видно, що вони поділяють детермінанти розвитку глобальні, національні, регіональні, локальні, макроекономічні, галузеві, корпоративні та індивідуальні. На нашу думку, існує необхідність в об'єднанні макроекономічних з національними та регіональними з локальних. Відповідну модифікацію детермінант-фактор розвитку побудуємо на рисунку 2.12.

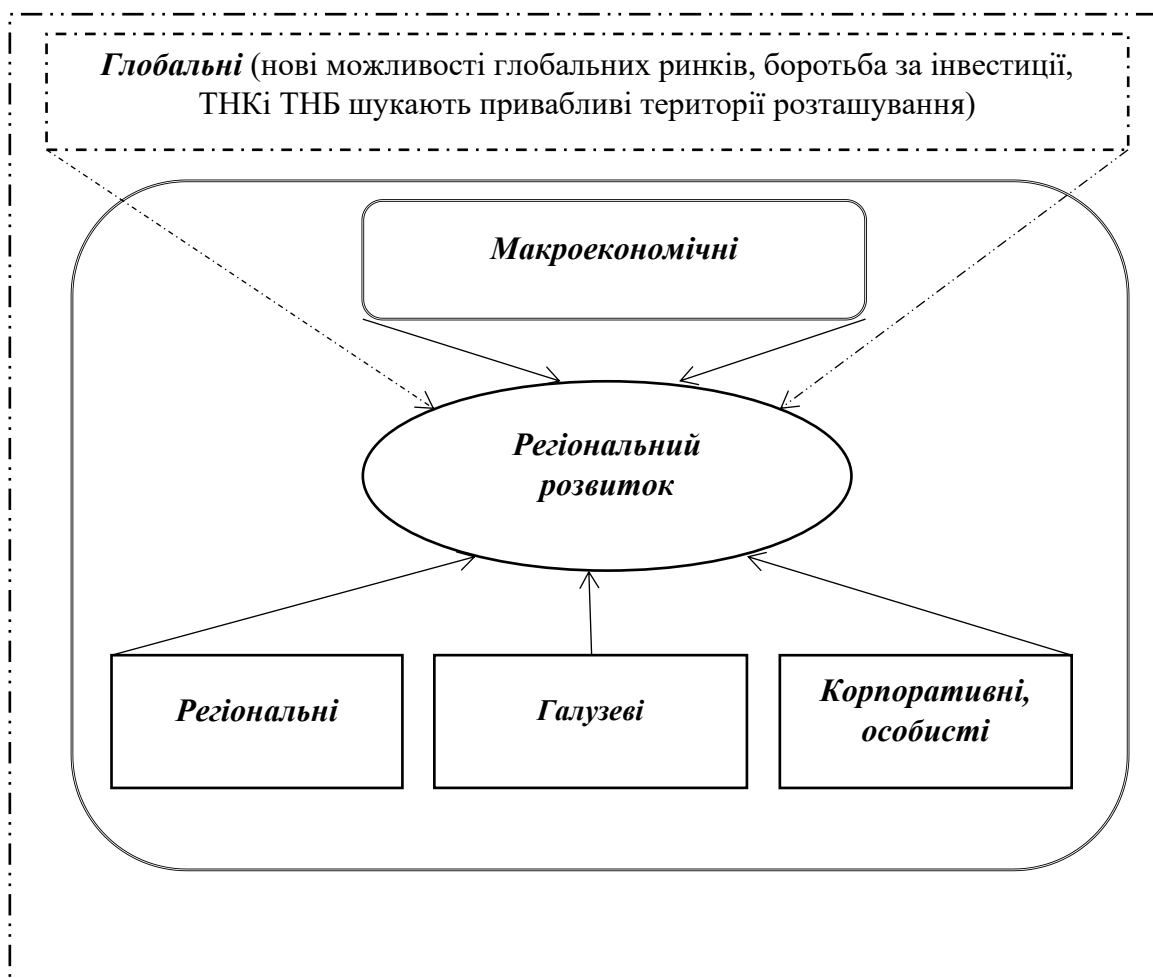

Рис. 2.12. Детермінант-фактори регіонального розвитку в умовах децентралізації публічного управління

Джерело: згруповано та удосконалено автором на основні [34]

Схематична будова рисунка дозволяє визначити вплив детермінант-факторів на регіональний розвиток. Необхідно зазначити, що при оцінюванні ефективності впливу детермінант-факторів на регіональний розвиток в умовах децентралізації публічного управління основні їх показники повинні мати більш визначений характер. Урахування зазначених детермінант-фактор при оцінюванні ефективності публічного управління необхідно брати до уваги, адже це дозволять сформувати збалансовану політику регіонального розвитку та забезпечити її ефективну імплементацію.

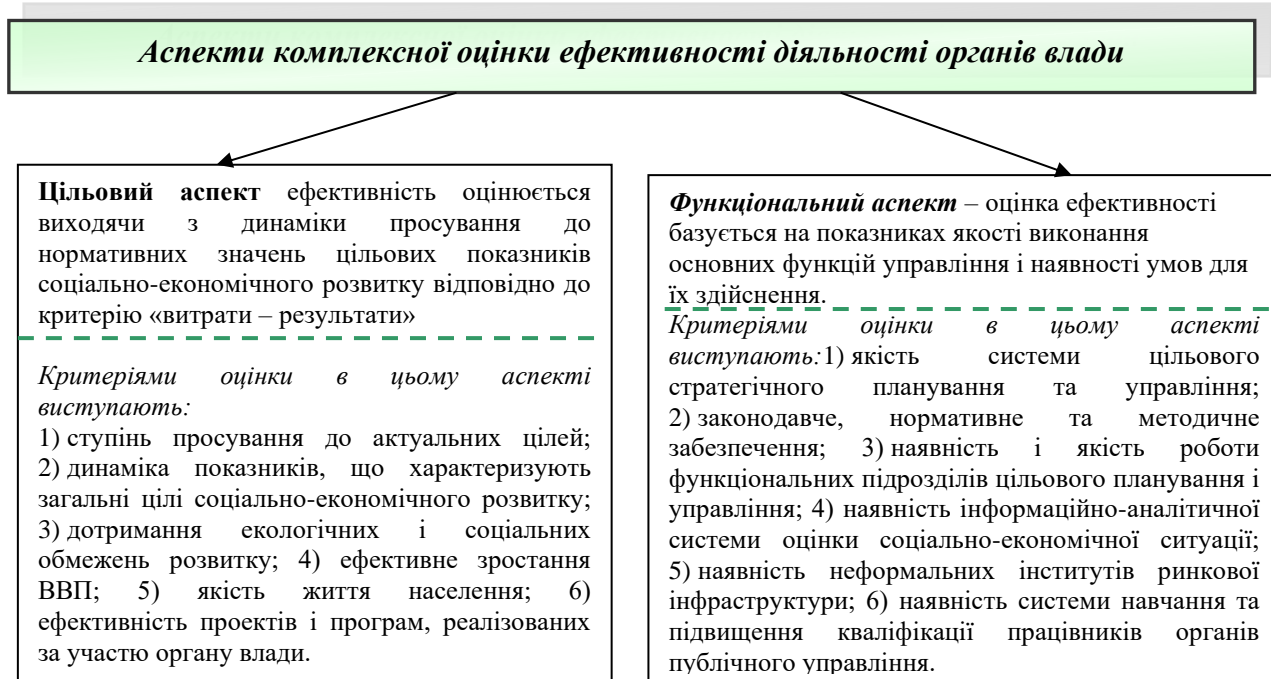

Рис. 2.13. Аспекти комплексної оцінки ефективності діяльності органів влади

Джерело: [35].

Для обґрунтуванням теоретико-цільового підходу до оцінки системи публічного управління необхідно визначити основні аспекти комплексної оцінки ефективності діяльності органів влади та загальні підходи. Дербетова Т. Н. вважає, що «Розрізняються три групи критеріїв у залежності від того, що береться за основну ознаку ефективності, серед них: ціле раціональні, ціннісно-раціональні, і прагматичні. За ознакою відповідності результатів рішень визначається ефективність управління та їх наслідків визнаним вираженням у політичній стратегії, державою цінностям, називається ціннісно-раціональним критерієм. Показник ефективності управління де береться відповідність результатів виконання рішення поставленим цілям, практичним завданням, вираженим у державних програмах і планах, то такий критерій називається ціле раціональним. За допомогою моделі – «витрати – результат» або «витрати – випуск» відбувається вимірювання ефективності управління характеризує прагматичний критерій» [35]. Отже, для оцінювання

ефективності регіонального публічного управління необхідно порівняти цілі та завдання, що поставлені в стратегіях, державних програмах і планах з тим як вони реалізовані. На рис. 2.13. наведено аспекти комплексної оцінки ефективності діяльності органів влади.

Аспекти комплексної оцінки ефективності діяльності органів публічної влади поділяються на цільовий та функціональний. Цільовий підхід використовуються для оцінювання виконання державних стратегій, програм та планів. Функціональний підхід використовується для оцінювання ступеня виконання покладених функцій управління на органи публічної влади. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. та Ткачова О. [36; 37] окрім цільового функціонального підходу, використовують ще комплексний, множинний та поведінковий (рис. 2.14).

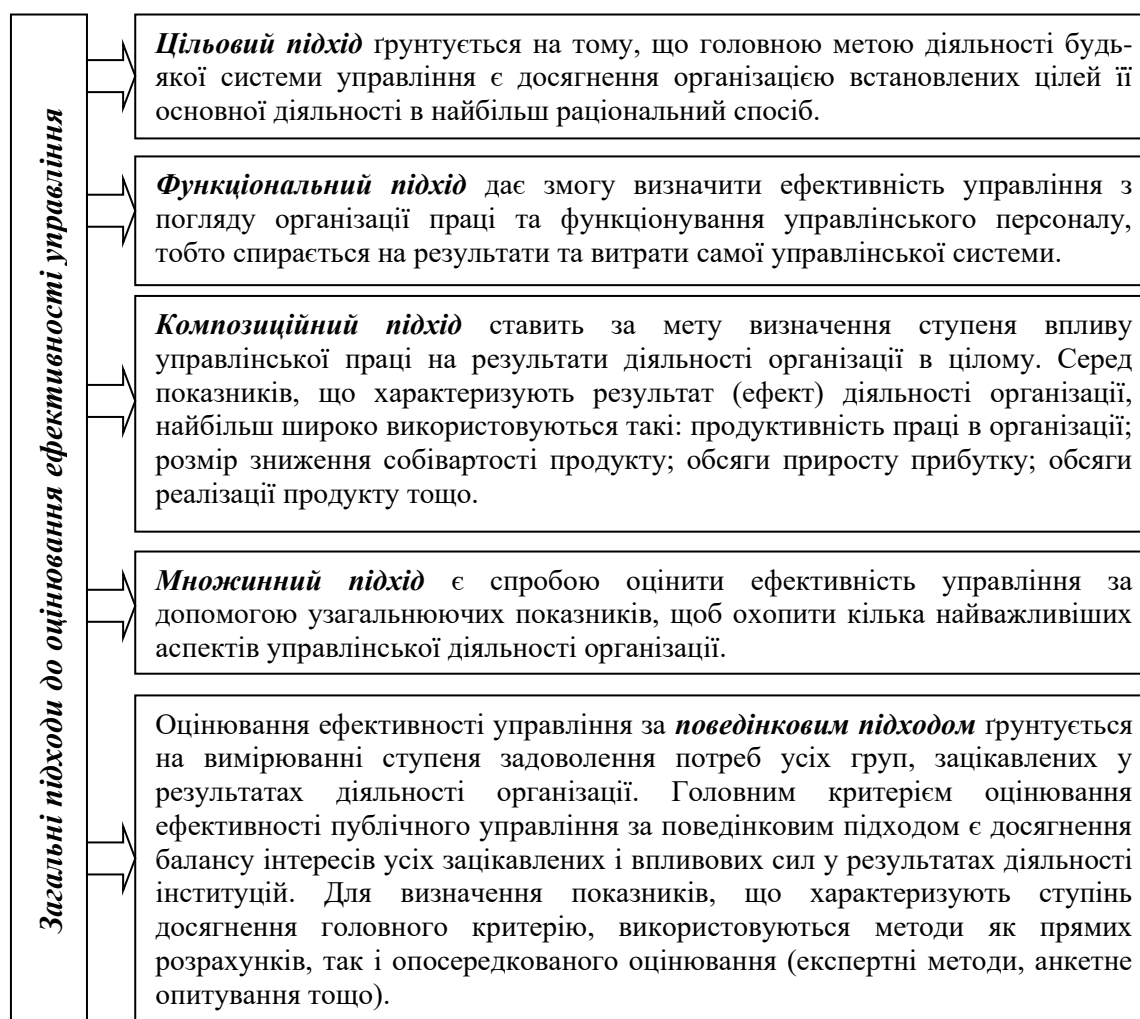

Рис. 2.14. Загальні підходи до оцінювання ефективності управління

Джерело: [36; 37].

На нашу думку, найбільш ефективним є використання цільового підходу для оцінювання ефективності публічного управління. Доцільно проаналізувати основні практичні моделі оцінювання публічного управління (рис. 2.15).

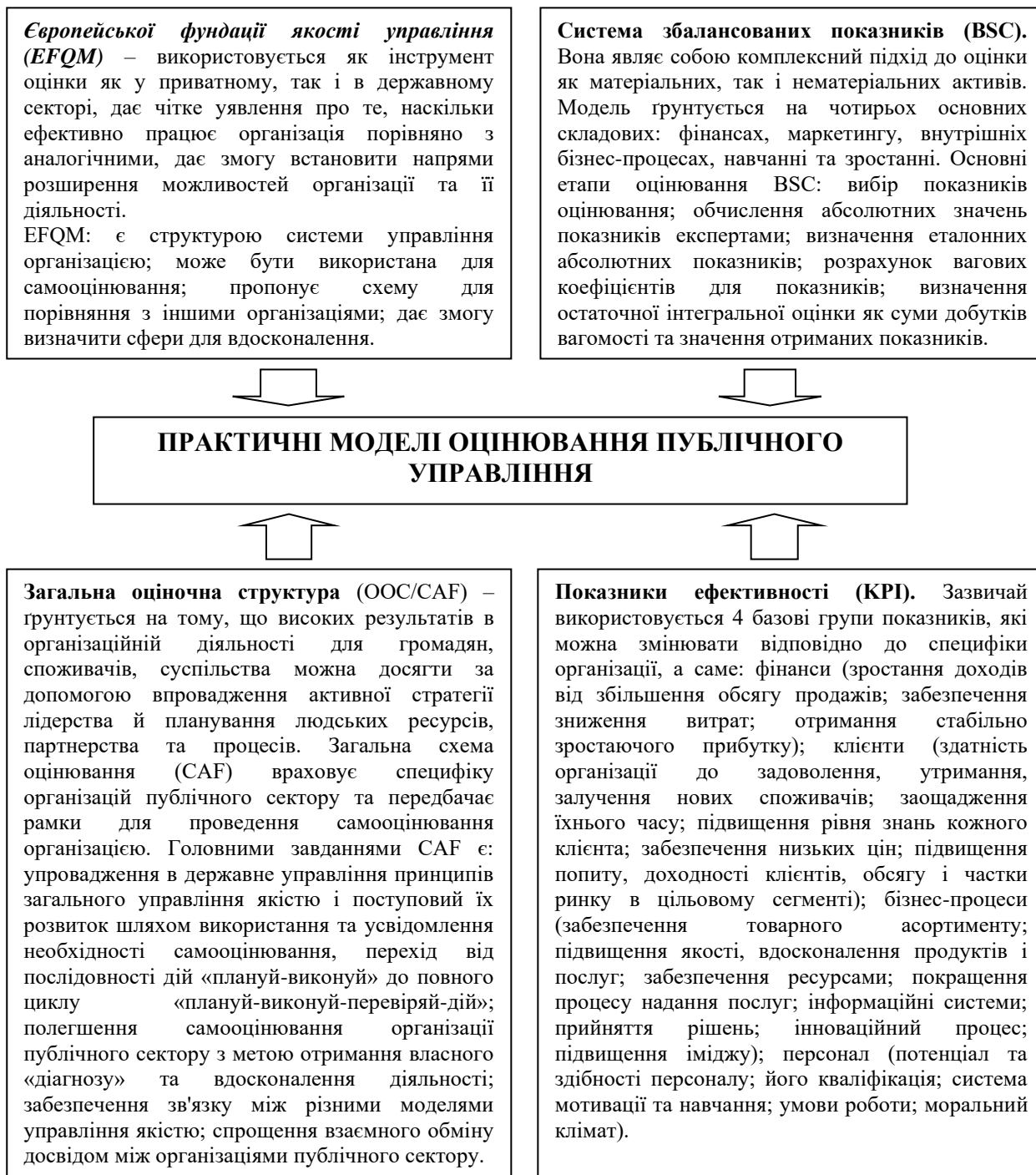

Рис. 2.15. Основні практичні моделі оцінювання публічного управління
Джерело: згруповано автором на основні [39-42].

«Основними практичними підходами (моделями) оцінювання публічного управління є: Модель досконалості Європейської фундації якості управління (EFQM); Загальна оціночна структура (The Common Assessment Framework – ООС/CAF); Система збалансованих показників (Balanced Score Card)» [38, с. 67].

Отже, проведені дослідження показали недосконалість методичних підходів до оцінювання детермінант-факторів розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління. Тому на нашу думку, необхідно обґрунтувати теоретико-цільовий підхід до оцінки системи публічного управління на підставі глибокого моніторингу та аналізу ефективності індикаторів. В проведених дослідженнях нами обґрунтовано використання саме цільового підходу, адже оцінює ефективність комплексно, а не тільки виконання окремих функцій.

Теоретико-цільовий підхід до оцінки системи публічного управління на підставі глибокого моніторингу та аналізу ефективності індикаторів, що на відміну від попередніх, враховує цільові показники розвитку, безпеки та відповідальності, дозволить визначити ступінь впровадження та результативності стратегії як на національному, так і на регіональному рівнях.

Побудований теоретико-цільовий підхід до оцінки системи публічного управління на підставі глибокого моніторингу та аналізу ефективності індикаторів Стратегія Сталого розвитку Україна 2030. За допомогою запропонованого підходу визначено вектори, що підлягають оцінюванню серед них: соціальний, економічний, екологічний та безпека. Моніторинг всього комплексу цілей і завдань Стратегії визначається за допомогою індикаторів. Для оцінювання ефективності реалізації соціального вектору застосовується 11 індикаторів, економічного – 11, екологічного – 6 та безпеки 4. Результатом застосування теоретико-цільового підходу до оцінки системи публічного управління регіонального

розвитку в умовах децентралізації є оцінювання рівня та частки виконання всього комплексу цілей і завдань Стратегії.

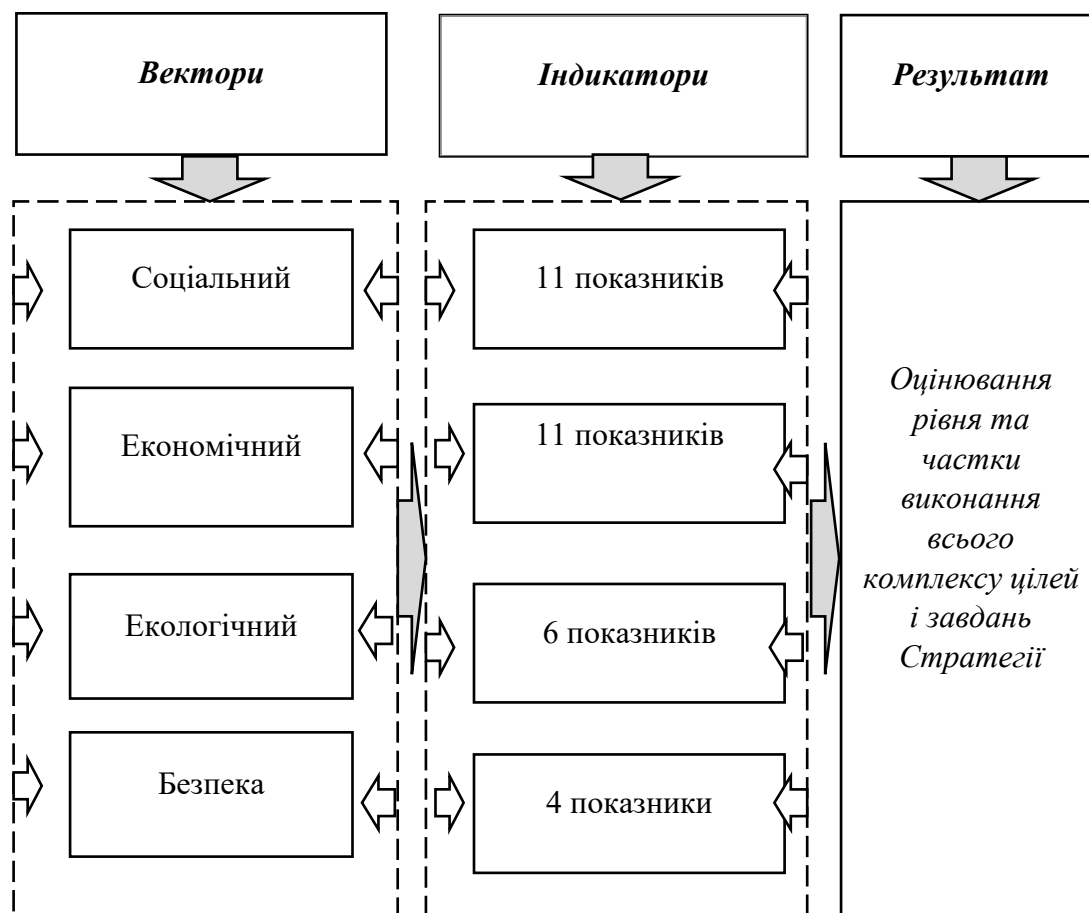

Рис. 2.16. Теоретико-цільовий підхід до оцінки системи публічного управління регіонального розвитку в умовах децентралізації

Джерело: запропоновано автором на основні [39].

В цілому, розкрито методичні підходи до оцінювання детермінант-факторів розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління. Наведено методичні підходи ефективності публічного управління. Охарактеризовано основні теорії регіонального розвитку. Наведено детермінант-фактори регіонального розвитку в умовах децентралізації публічного управління. Визначено аспекти комплексної оцінки ефективності діяльності органів влади. Розкрито загальні підходи до

оцінювання ефективності управління. Основні практичні моделі оцінювання публічного управління. Обґрунтовано теоретико-цільовий підхід до оцінки системи публічного управління регіонального розвитку в умовах децентралізації. Наведено структуру економіко-екологічних індикаторів на прикладі морегосподарської діяльності України. Розкрито еколого-економіко-соціальні індикатори розвитку регіону.

Відповідно до розробленої структурно-логічної схеми нашого дослідження, наступним етапом є аналітична характеристика розвитку публічного управління регіонами в умовах децентралізації з метою визначення рівня її відповідності новітнім соціально-економічним умовам. Виходячи з результатів статистичного, індексного й кластерного аналізу розвитку публічного управління в умовах децентралізації місцевої влади, сформулювати основні проблеми й розробити концептуальну модель регіональної стратегії.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Калініна Л. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти. *Рідна школа*. 2017. №1-2. С.8-17
2. Вишневський О.С. Загальна теорія стратегування: від парадигми до практики використання: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 156 с.
3. Бочкарева Т. В., Самарцев С. Е. Практика стратегирования и проведения стратегических сессий – рамка институционализации. URL: <https://ppt4web.ru/tekhnologija/praktikastrategirovanija-i-provedenija-strategicheskikh-sessij.html> (дата звернення 15.04.2020 року)
4. Бочкарева Т. В., Самарцев С. Е., Хасаев Г. Р. Стратегия муниципального развития: методологические основы и технология

разработки: на примере г. Жигулевска и Нефтегорского района Самарской области. Москва: Наука, 2005. С. 22–23.

5. Дацюк С. Стратегування. URL: http://www.uis.kiev.ua/~_xyz/6_strategation.htm (дата звернення 15.04.2020 року)

6. Зельднер А. Г. Место стратегирования в понятийно категориальной системе прогнозирования. *Экономические науки*. 2012. № 8(93). С. 7–15.

7. Кизиль Е. В. Стратегическое планирование использования потенциала развития региональных социально-экономических систем: дис... д-ра экон. наук: 08.00.05 / Санкт-Петербургский государственный экономический университет, Санкт-Петербург, 2017. 464 с.

8. Константиныди Х. А. Стратегирование развития региональной экономической системы в условиях ускорения постиндустриальных преобразований: автореф. дис... д-ра экон. наук: 08.00.05 / Краснодарский филиал федерального государственного образовательного бюджетного учреждения высшего образования. Курск, 2015. 40 с.

9. Куликова Е. И. Концептуальные основы формирования и развития принципов регионального стратегирования. *Евразийский Союз Ученых (ЕСУ)*. Серия: *Экономические науки*. 2015. № 6 (15). С. 77–80.

10. Ланская Д. Контроллинг – ядро стратегиринга в корпорации. *Контроллинг, как механизм реализации проектов интегрированной системы менеджмента и бережливого производства*: материалы V международной научно-практ. конференции по контроллингу: Москва: НП «Объединение контроллеров», 2016. С. 131–135.

11. Малган Дж. Искусство государственной стратегии: мобилизация власти и знания во имя всеобщего блага. / пер. с англ. Ю. Каптуревского. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2011. 472 с.

12. Мишарин Ю. В. Стратегирование в инновационной деятельности. *Фундаментальные исследования. Серия: Экономические науки*. 2013. № 11. С. 1001–1011.

13. Мясникова Т. А. Теоретико-методологические положения и методическое обеспечение стратегирования социально-экономического развития муниципальных образований в регионах России: автореф. дис... д-ра экон. наук: 08.00.05 / Воронежский государственный университет. Воронеж, 2016. 38 с.

14. Хайдаров А. А. Управление развитием взаимосвязанных сфер жизнедеятельности в системе регионального стратегирования: автореф. ... дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Удмуртский государственный университет. Ижевск, 2007. 29 с.

15. Цыбатов В. А. Стратегирование регионального развития: методы, модели, информационные технологии. *Региональная экономика: теория и практика*. 2015. №27. С. 36–52.

16. Кухарська Н. Регіональні стратегії розвитку – основа формування стратегії розвитку регіону. *Економіст*. 2012. № 1. С. 63–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2012_1_16(дата звернення 15.04.2020 року)

17. Мохова Ю. Л. Співвідношення централізації та децентралізації в структурній організації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_4_12(дата звернення 15.12.2020 року)

18. Амосов О., Гавкалова Н. Концептуальні засади публічного управління: архетипний підхід. *Публічне управління: теорія та практика*. 2015. Вип. 1. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1%28spets._4. (дата звернення 16.04.2020 року)

19. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення 16.04.2020 року)

20. Зверяков М. І., Кухарська Н. О., Клевцевич Н. А., Шараг О. С. Стратегування регіонального розвитку: теорія, методологія, концепція: монографія. Одеса: Атлант ВОІ СОІУ, 2019. 241 с.

21. Желюк Т.Л., Онофрійчук Д.М. Концептуальні засади використання публічного менеджменту в системі публічного управління. *Інноваційна економіка*. 2020. №5-6. С.30-35

22. Желюк Т. Л. Архітектоніка управління збалансованим розвитком національної економіки : монографія. Тернопіль : Крок, 2017. 360 с.

23. Носков В. А., Михаленок Н. О. Теоретические аспекты институциональных изменений в экономике России. URL: http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2020/2020_3_911_917.pdf (дата звернення: 05.04.2020).

24. Бьюкенен Дж. Конституция экономической политики. *Вопросы экономики*. 2004. № 6. С. 104-

25. Желюк Т. Л. Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах. Децентралізація в системі регіонального управління : монографія / за наук. ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого та д. е. н., проф. Є. В. Савельєва. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. С. 57-67

26. Шевчук П. Негативні впливи на процеси державного управління в Україні часів незалежності. *Демократичне врядування*. 2016. Вип. 16-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2016_16-17_7 (дата звернення 17.04.2020 року)

27. Інституціоналізація публічного управління в Україні: наук.-аналіт. доп. / за заг. ред. М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2019. 210 с.

28. Вайсман В. Я. Теоретичні засади розвитку системи державного управління як чинника еволюції державно-приватного партнерства.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=714>(дата звернення 17.04.2020 року)

29. Вольська О. М. Теоретичні засади ефективності державного управління соціальним розвитком. *Економіка будівництва і міського господарства.* 2012. Т. 8. № 3. С. 167–175

30. Шкільняк М. М., Мельник А. Ф., Микитюк П. П. та ін Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2019. Вип. 2. С. 163-174.

31. Біла С. О. Інституційні та секторальні реформи в Україні: теоретико-методологічний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Економіка і право : зб. наукових праць. 2014. Випуск 25. С. 11-19.

32. Поліщук В. С. Особливості імплементації принципів нового державного менеджменту у країнах континентальної Європи. *Вісник національної академії державного управління при Президентові України.* 2016. № 3(82). С. 76-82.

33. Економічна енциклопедія: у 3-хт. Т.3 / редкол. :С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Академія, 2002. 952 с.

34. Стукало Н. В., Деркач М. І. Сучасні детермінанти регіонального розвитку. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/1348/1/%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%20%D0%9D%9A%D0%A3.pdf>(дата звернення 17.04.2020 року)

35. Дербетова Т. Н. Оценка эффективности государственного управления: от общих подходов к конкретно-предметным. *Интернет-журнал «Науковедение».* 2012. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-effektivnosti-gosudarstvennogo-upravleniyaot-obshih-podhodov-k-konkretno-predmetnym>

36. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва: Дело, 1998. 704 с.;

37. Ткачова О. Ефективність державного управління: поняття та підходи до оцінювання. *Вісник НАДУ*. 2013. № 2. С. 30–37. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadu_2013_2_6.pdf (дата звернення 18.04.2020 року)

38. Таньчук О. А. Основні підходи до оцінювання ефективності публічного. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2015. № 3. С. 63–71.

39. Каплан Р., Нортон Д. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. Москва: Олимп; Бизнес, 2004. 320 с.;

40. Общая схема оценки (CAF). URL: <http://www.eipa.eu/files/File/CAF/Brochure2006/RUS-CAF-2009.pdf>; (дата звернення 18.04.2020 року)

41. Федорчак О. Оцінювання діяльності обласних державних адміністрацій на основі збалансованої системи показників. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2012. Вип. 10. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik10/fail/Fedorchak.pdf>; (дата звернення 17.04.2020 року)

42. The EFQM Excellence Model. European Foundation of Quality Management. URL: <http://ww1.efqm.org/en/Home/aboutEFQM/Ourmodels/TheEFQMExcellenceModel/tabid/170/Default.aspx> (дата звернення 18.04.2020 року)

43. Стратегія Сталого розвитку Україна 2030. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6YF00A> (дата звернення 18.04.2020 року).

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАМИ

3.1. Особливості сучасного стану регіонального управління в умовах децентралізації

Євроінтеграційні орієнтири нашої держави тісно корелюють із внутрішніми реформами, що забезпечують політичний супровід системи публічного управління. Основні орієнтири національної політики управління регіонами сформовані на засадах децентралізації влади та фінансів, а також на основі формування фінансово спроможних територіальних громад, тобто відбувається процес оптимізації адміністративно-територіальної структури.

До 2014 року адміністративно-територіальний устрій України характеризувався подрібненістю та значною кількістю базових адміністративних одиниць (сіл, селищ). Невеликі села та селища із незначними за чисельністю громадами були неспроможними надавати необхідні адміністративні та соціальні послуги для свої мешканців. Таким чином виникла необхідність об'єднання таких населених пунктів у територіальні громади із достатньою кількістю мешканців та фінансових ресурсів для забезпечення належного рівня життя та соціального захисту місцевого населення.

Під децентралізацією розуміють процеси відмови від центрального управління на основі перерозподілу різного роду функцій, ресурсів, повноважень та відповідальності [1]. А згідно із Великим тлумачним словником сучасної української мови, «децентралізація – це система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; скасування або послаблення централізації» [2].

Децентралізації державної влади в Україні передбачає комплекс змін (рис. 3.1) та характеризується передачею «значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Комплекс заходів з реформи децентралізації стартував у 2014-му році, невдовзі після Євромайдану, та отримав назву «Національний проект «Децентралізація». За різними оцінками, вважається найуспішнішою з українських реформ» [3; 4].

1	Посилення місцевого самоврядування
2	Адміністративно-територіальна реформа
3	Закріплення «принципу повсюдності» (землями за територією населених пунктів розпоряджаються відповідні органи місцевого самоврядування).
4	Гарантія наділення місцевого самоврядування достатніми повноваженнями та ресурсами
5	Врахування історичних, економічних, екологічних та культурних особливостей при плануванні розвитку громад
6	Передача «на місця» максимальної кількості повноважень, які органи місцевого самоврядування здатні виконати
7	Створення об'єднаних територіальних громад
8	Запровадження інституту префектів, нової територіальної основи України зі зменшенням кількості районів, подальший розвиток форм прямого народовладдя

Рис. 3.1. Напрямки змін реформи децентралізації державної влади в Україні

Джерело: Узагальнено на підставі [3; 5].

Таким чином, реформа децентралізації започаткована у 2014 році передбачала посилення впливу місцевого самоврядування та оптимізацію адміністративно-територіальної структури шляхом створення об'єднаних

громад із відповідною концентрацією населення, матеріальних, фінансових та природних ресурсів.

Процеси децентралізації викликали зміни у системі публічного управління регіонами, послабивши вплив обласних адміністрацій на розвиток територіальних громад та передавши останнім більше повноважень, відповідальності та фінансів.

Слід згадати, що в Україні ще у Конституції 1918 року про децентралізацію було сказано, що «не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації» [6].

Згідно із Європейською Хартією Місцевого Самоврядування від 1985 року підписаною Україною у 1996 році «органи місцевого самоврядування є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму», та «існування органів місцевого самоврядування, наділених реальними повноваженнями, може забезпечити ефективно і близьке до громадянина управління» [7].

В умовах децентралізації влади органи місцевого самоврядування стають найближчими до людей представниками влади. Таким чином, розширення кола їх повноважень і збільшення фінансової забезпеченості їх роботи дає можливість вирішувати усі нагальні і перспективні завдання розвитку громади й відповідної території та нести відповідальність за прийняті рішення.

Децентралізацію часто розглядають, як протилежний за напрямком процес до федералізації (рис. 3.2).

Термін децентралізація класифікують за різними ознаками, відповідно поєднуючи його із різними прикметниками. Розрізняють поняття політичної, функціональної, адміністративної та фінансової децентралізації.

Політична децентралізація передбачає надання представникам громади більшої впливовості на розробку законів та формування політики

розвитку. Політична децентралізація підвищує ефективність діяльності органів місцевого самоуправління та влади, перерозподіляючи більше повноважень на них.

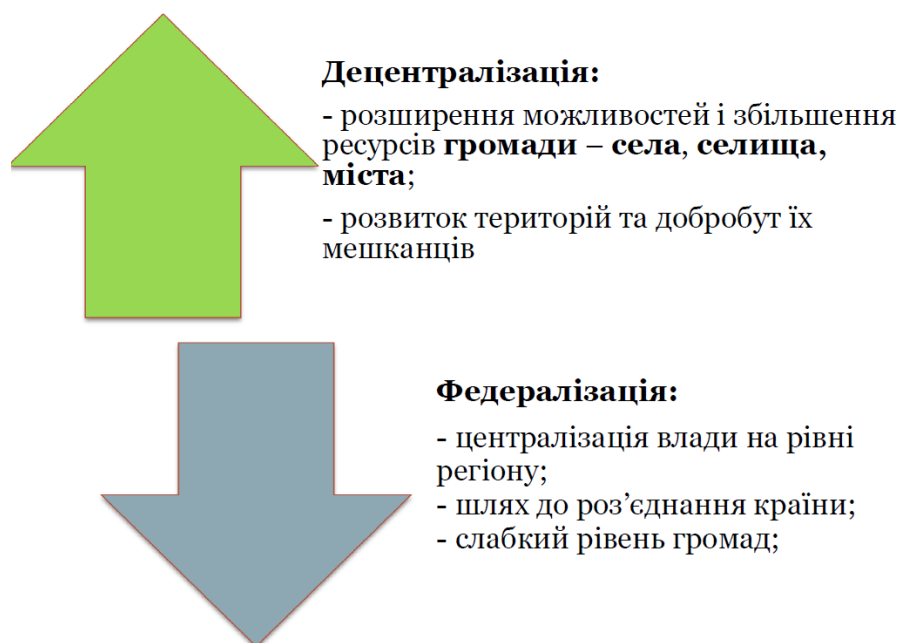

Рис. 3.2. Протизвага процесів децентралізації та федералізації

Джерело: Узагальнено на підставі [8]

Політична децентралізація розширює можливості регіонального публічного управління за умови забезпечення можливості контролю національного рівня. «Політична децентралізація включає в себе показники, які вимірюють політичну участь на регіональному рівні та між різними рівнями і показує наскільки незалежно регіональний рівень приймає рішення без зважання на національний рівень, який має право на втручання» [3].

Функціональна децентралізація характеризується тим, що «регіони мають майже схожі повноваження на регіональному рівні, але практично не впливають на національний рівень» [9].

Зрозуміло, що для здійснення ефективного публічного управління регіонами та окремими територіями не достатньо тільки розширення повноважень та функцій для органів місцевого самоуправління та влади, а потрібно фінансове забезпечення управлінської та функціональної

діяльності. Саме фінансові ресурси дають можливість розширити коло функціональних дій та забезпечують максимальну автономність територіальних громад.

Адміністративна децентралізація характеризується чотирма формами прояву: деконцентрація, делегування, деволюція, відчуження (рис. 3.3.)

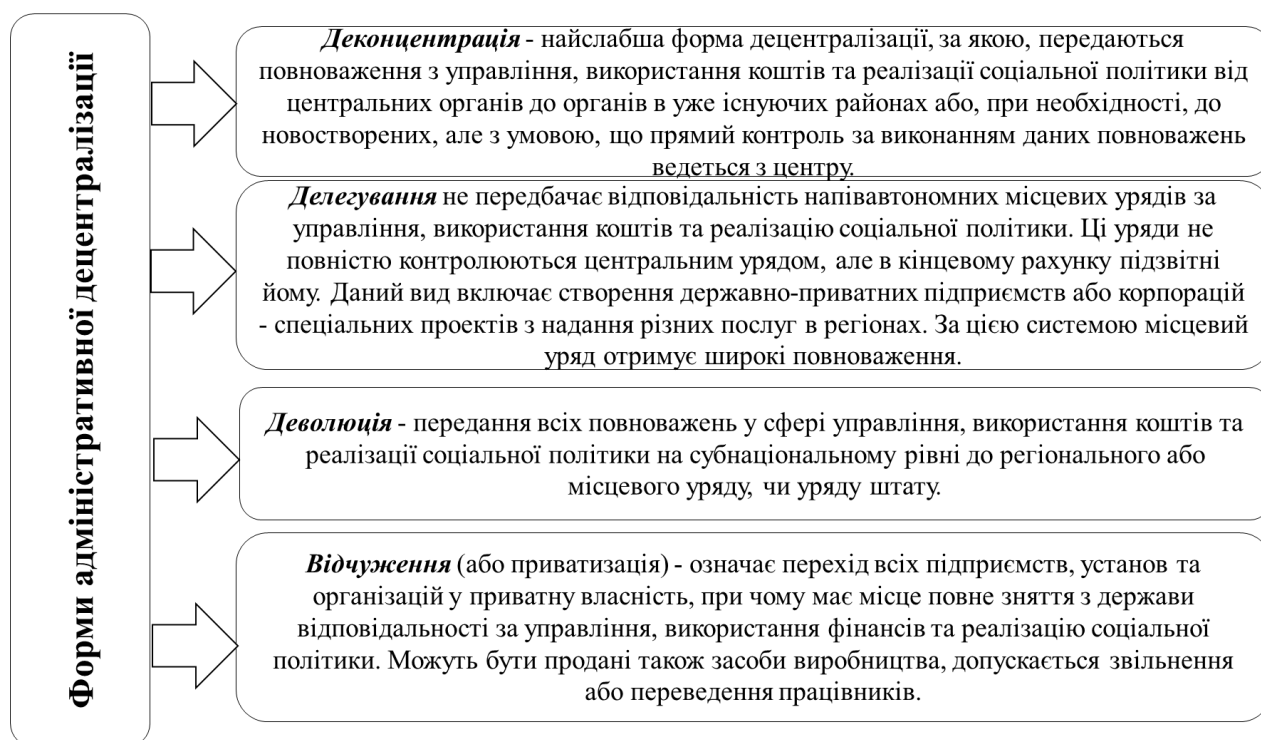

Рис. 3.3. Форми адміністративної децентралізації

Джерело: [3]

Фінансову децентралізацію ще називають фіскальною і вона виступає чи не найважливішим різновидом децентралізації, адже виступає фундаментальною умовою забезпечення незалежного функціонування органів місцевого самоврядування та місцевих громад за рахунок передачі більшої частини фінансових надходжень (доходів) саме до місцевих бюджетів. «Фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з найнеобхіднішими місцевими потребами» [10]. Основою забезпечення життєздатності територіальних громад є «формування

більшої частини доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів, які самостійно встановлюються органами самоврядування» [11].

Євроінтеграційні орієнтири поставили перед Україною вимогу одночасного здійснення політичної, функціональної, адміністративної та фінансової децентралізації. Таким чином, під здійснюваними реформами децентралізації в Україні розуміють усі можливі її прояви та перераховані різновиди, що базуються на послабленні впливу обласних адміністрацій на розвиток територіальних громад та передачі останнім більше повноважень, відповідальності та фінансів, що в свою чергу дає можливість вирішувати усі необхідні завдання розвитку громади й відповідної території та нести відповідальність за прийняті рішення.

В рамках реформ децентралізації в Україні створено необхідні правові умови та фінансово-економічні механізми для формування спроможних територіальних громад, які консолідують свої зусилля для вирішення нагальних проблем і задоволення потреб населення.

Децентралізація в Україні формує сприятливі умови для розвитку новостворюваних територіальних громад та регіонів, враховуючи їх специфіку та особливості розвитку (рис. 3.4).

«Одним з пріоритетних завдань Кабінет Міністрів України визначив підтримку реформи децентралізації, що сприятиме розвитку місцевого самоуправління і економічного розвитку країни в цілому. 2020 рік став ключовим у питанні формування базового рівня місцевого самоврядування: стануть спроможними перебрати на себе більшість повноважень, більшість існуючих малочисельних місцевих рад об'єднуються, належним чином використовувати ресурси і нести відповідальність за свої дії чи бездіяльність перед людьми та державою. Для наступних кроків реформи місцевого самоврядування це створить стійке підґрунтя, а також сприятиме прискоренню реформ у сфері охорони здоров'я, соціальних послуг, освіти, енергоефективності, культури та інших секторах» [12].

Рис. 3.4. Наслідки децентралізаційних процесів в Україні

Джерело: [5]

Починаючи із 2015 року в Україні створюються об'єднані громади. У 2015 році було створено 159 громад, у 2016 році – 366 громад, у 2017 – 665 громад, а у 2018 – 876 громад. У відповідності до динаміки зростання чисельності об'єднаних територіальних громад відбувалося зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів. Зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів за період 2014-2018 роки відбулося у понад три рази (рис. 3.5.).

За даними Кабінету міністрів України, у період 2015-2018 роки за рахунок заходів децентралізації до комунальної власності ОТГ надійшло 1,5 млн га земельних ділянок і було створено понад 3000 об'єктів інфраструктури. Важливою залишається і подальша зміна власності із державної у комунальну для ділянок землі сільськогосподарського призначення. Серед основних завдань до кінця 2020 року має бути

створено понад 100 нових районів та 1600-1800 громад. Кількість областей залишається незмінною: 24 області та АРК, міста Київ та Севастополь.

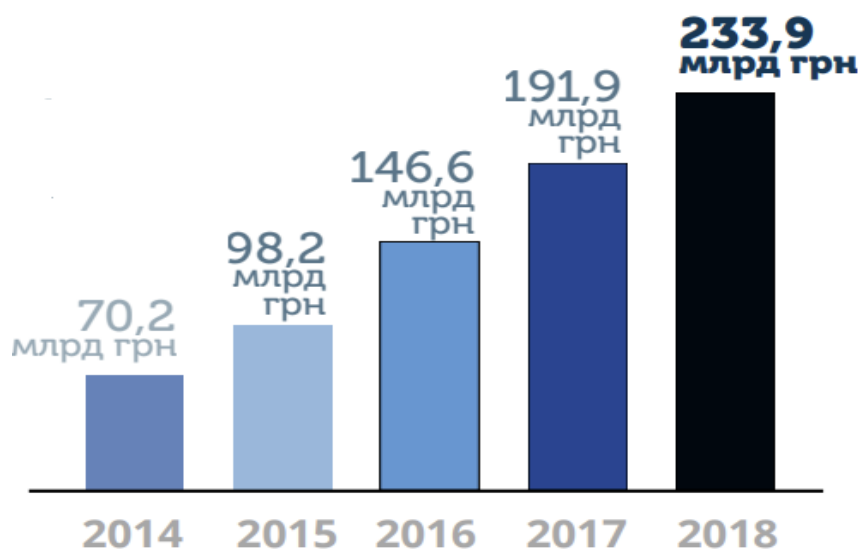

Рис. 3.5. Динаміка зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів
Джерело: [5]

За період з 2015 року до 10 вересня 2020 року всього в Україні було створено 983 об'єднані територіальні громади. 32,1% населення України стали проживати у спроможних громадах. Із загальної кількості міст обласного значення (151 місто) 31,1%, а саме 47 міст стали адміністративними центрами об'єднаних територіальних громад [13].

Слід зазначити, що перспективними планами Уряду було передбачено створення 1466 спроможних громад. Таким чином, процес формування спроможних громад станом на 10 вересня 2020 року ще не завершений, ступінь його виконання можливо оцінити на 67% (983/1466).

«17 липня 2020 року Верховна Рада прийняла Постанову № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів». У результаті цього рішення усі 490 старих районів ліквідовані, натомість утворені 136 нових районів (з них 17 районів знаходяться на тимчасово окупованих територіях: 10 районів в АР Крим, 3 райони – в Донецькій області та 4 райони - в Луганській області).

Тож з 136 лише у 119 нових районах 25 жовтня 2020 року пройшли перші місцеві вибори депутатів районних рад» [14].

Станом на кінець 2020 року у Причорноморському регіоні вже створено 16 районів та 192 громади загальною площею 83821,1 кв. км та чисельністю 4524966 осіб. Нові райони Причорноморського регіону наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Нові райони Причорноморського регіону

	Кількість громад (згідно перспективних планів)	Площа об'єднаних громад, кв.км	Населення
<i>Миколаївська область</i>			
Баштанський район	12	6709.6	138523
Вознесенський район	13	6078.2	180479
Миколаївський район	19	7428.5	651193
Первомайський район	8	3796.7	149667
Разом по області	52	24013.0	1119862
<i>Одеська область</i>			
Березівський район	16	5551.8	107408
Білгород-Дністровський район	16	5224.1	199860
Болградський район	10	4566.0	147973
Ізмаїльський район	6	3439.9	209249
Одеський район	22	3935.2	1382513
Подільський район	12	7068.6	226841
Роздільнянський район	9	3566.3	103347
Разом по області	91	33351.9	2377191
<i>Херсонська область</i>			
Бериславський район	11	4760.5	97365
Генічеський район	4	6518.6	121283
Каховський район	15	6285.4	222266
Скадовський район	9	5244.7	125896
Херсонський район	10	3647.0	461103
Разом по області	49	26456.2	1027913

Джерело: складено на підставі даних [14]

Карта адміністративно-територіального устрою Причорноморського регіону, особливо інтерактивне її представлення на сайті Міністерства розвитку громад та територій України підкріплює просторове сприйняття здійснення децентралізаційних процесів у регіоні та в Україні (рис. 3.6)

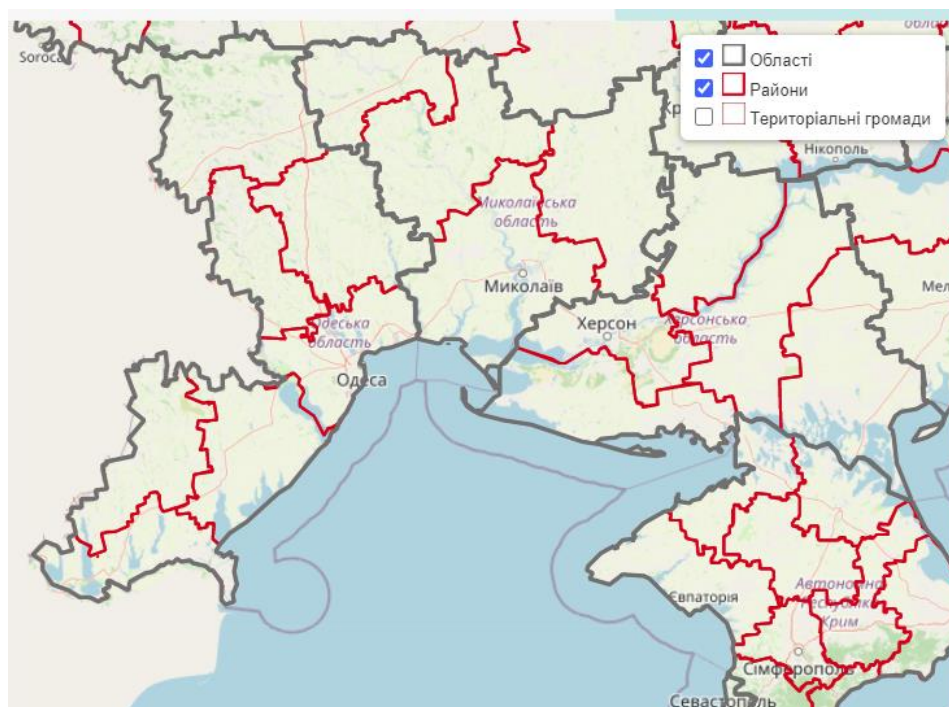

Рис. 3.6. Карта адміністративно-територіального устрою
Причорноморського регіону

Джерело: [15]

Для новостворених територіальних громад Причорноморського та решти регіонів України важливим є забезпечення можливості задоволення потреб мешканців абсолютно усіх населених пунктів, навіть тих, що є віддаленими від адміністративного центру громад. Сам розвиток громади повинен характеризуватися територіальною рівномірністю і не обмежуватися одним населеним пунктом – центром громади. Головною особою відповідальною за виконання вищезазначених завдань вважається староста, який виступає представником інтегрованих інтересів усіх мешканців окремої території на рівні керівництва усієї територіальної громади.

Згідно Закону України «Про місцеве самоврядування»: «староста представляє інтереси жителів відповідного села, селища у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради» [16].

Нетривалий досвід роботи старост продемонстрував можливість виникнення конфлікту між старостою та головою ОТГ у процесі відстоювання окремим старостою інтересів мешканців окремого села або округу. Задля подолання такої ситуації у липні 2020 року було прийнято поправки до Закону України «Про місцеве самоврядування», згідно яких старости стали затверджуватися радою громади, але обов'язково за поданням голови ОТГ. На нашу думку, це спірне питання, оскільки населення громади втратило можливість здійснювати безпосередній вибір старост, це право перейшло до депутатів ради та голови ОТГ.

В напрямку врегулювання питання призначення старост цікавим є досвід Польщі, де староста – «солтис» обирається всіма мешканцями громади, але він не отримує постійної заробітної плати, а може претендувати тільки на певну винагороду за рахунок місцевих бюджетів, оскільки його робота здійснюється на громадських засадах.

У Польщі розрізняють три рівні територіального управління: гміни, повіти, воєводства. Кожен рівень виконує свої завдання (рис. 3.7).

Важливим для України виявився досвід Швеції та підтримка її уряду процесів децентралізації в Україні. Адже уряд Швеції на початку реформи надав матеріальну допомогу Україні у розмірі 3,5 млн євро для підтримки процесів децентралізації. Шведська асоціація місцевих адміністрацій та регіонів здійснювала інформаційно-консультаційну роботу з приводу створення для територіальних громад умов максимальної фінансової та політичної незалежності від столиці, а також забезпечення відповідальності місцевого самоврядування за територіальний розвиток. Швецькі фахівці долучалися також до формування законодавчої бази з децентралізації [18].

Рис. 3.7. Розподіл завдань між різними рівнями територіального управління Польщі

Джерело: узагальнено на підставі [17]

За словами віце-президентки Шведської асоціації місцевих адміністрацій та регіонів (SALAR) Кароли Гуннарссон, у Швеції «80% всіх послуг, які надаються громадянам, фінансуються з власних джерел громад. Тому муніципалітети відіграють значну роль у житті шведського суспільства» [18].

В умовах подолання кризових явищ для України важливим є створення ефективної системи публічного управління. Попередньо існуюча до 2015 року система державного управління біла вкрай неефективною через успадковані від Радянського союзу інститути та принципи. Стара система була надто громіздкою і не відповідала засадам сталого розвитку та людиноцентричному принципу, оскільки була надто відірваною від простих громадян.

Метою здійснюваної адміністративної реформи в Україні є «поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка стане близько до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народів, національним інтересам. Ця система державного управління буде підконтрольною народів, прозорою, побудованою на наукових принципах і ефективною. Витрати на утримання управлінського персоналу будуть адекватними фінансово-економічному стану держави» [19].

Рис. 3.8. Завдання адміністративної реформи в Україні

Джерело: [19]

Здійснення адміністративної реформи вимагає певних змін нормативно-правової бази, створення нових інституцій, механізмів та

інструментів управління та фінансового забезпечення, а також підготовки нових управлінських кадрів.

Адміністративно-територіальна реформа нерозривно пов'язана із процесами децентралізації в Україні. До основних нормативно правових актів, що забезпечили ці процеси можна віднести наступне:

- Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні схвалена розпорядженням КМУ 1 квітня 2014 року, №333-р [20],

- Закон України «Про співробітництво територіальних громад» прийнятий 17 червня 2014 року [21],

- Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» прийнятий 05 лютого 2015 року [22])

- зміни пов'язані із фіскальною децентралізацією, що відображено у змінах до Бюджетного і Податкового кодексів.

Нормативно-правове забезпечення функціонування нової системи влади та органів самоврядування новостворених адміністративних одиниць в Україні має відповідати в першу чергу Європейській хартії місцевого самоврядування, яка ратифікована Верховною Радою України 15 липня 1997 року [23, С. 70-74]. Сформовано базову спроможну інституцію системи місцевого самоврядування – це об'єднані територіальні громади (ОТГ), на основі положень Європейській хартії місцевого самоврядування в Україні.

Таким чином, децентралізована система влади сильно відрізняється від старої системи (рис. 3.9).

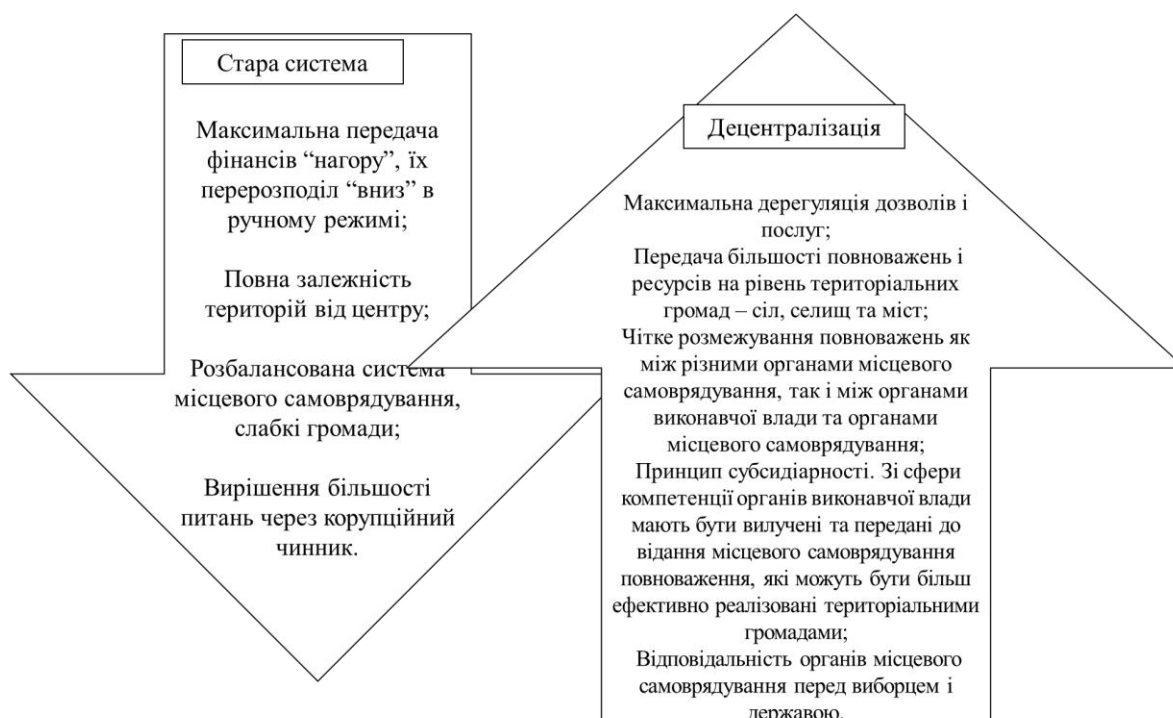

Рис. 3.9. Порівняння старої та реформованої (децентралізованої) системи влади

Джерело: узагальнено на підставі [21, 22, 23]

Стара система територіального управління не задовольняла інтереси суспільства та громадян, що проживали на даній території. Робота органів територіального самоврядування не сприяла створенню сприятливих умов життєдіяльності для місцевого населення, не забезпечувала необхідний захист та соціальний супровід. Рівень надання адміністративних послуг був незадовільним та корупційним.

Для здійснення реформ децентралізації влади знадобилися зусилля органів місцевого самоврядування (особливо на рівні області – обласних рад), обласних державних адміністрацій, уряду та парламенту, що сформувало спільну відповідальність перед виборцями, які завжди чекають заходів ефективного урядування від дієвої виконавчої влади, яка може забезпечити сталий розвиток громад та територій (рис. 3.10).

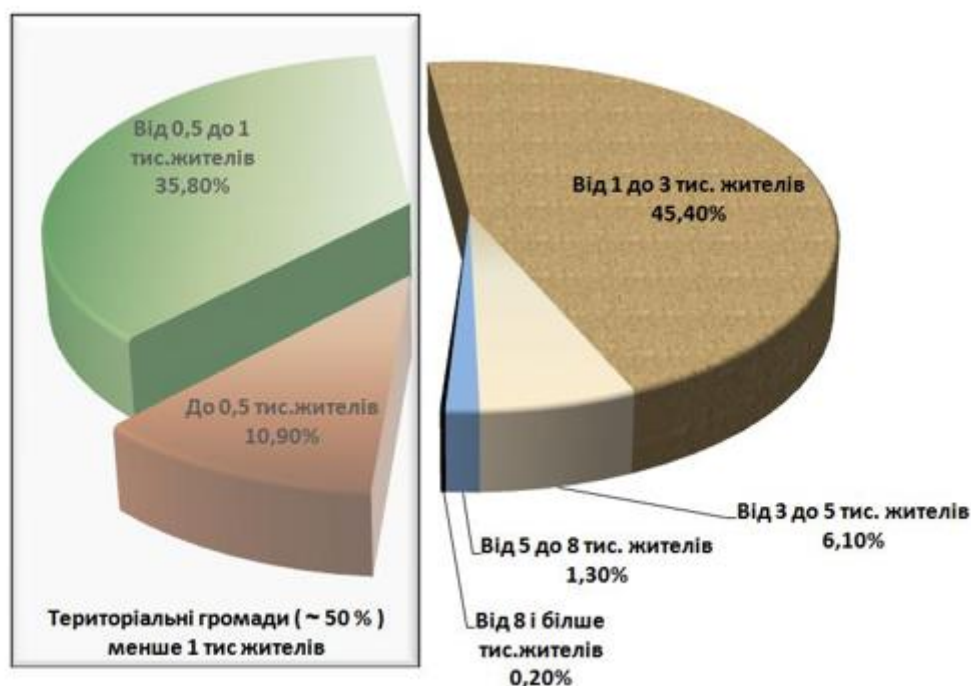

Рис. 3.10. Структура територіальних громад за рівнем подрібненості до початку процесів децентралізації (станом на початок 2014 року)

Джерело: дані Міністерства розвитку громад та територій України [24]

Ще у 2014 році майже 50 відсотків громад були малочисельними (менше 1 тис. осіб) та дотаційними. Фінансова підтримка таких громад з бюджетів вищого рівня була надзвичайно обтяжливою для державного бюджету. Окрім того такі громади не відчували сили повноважень та власної відповідальності за рівень економічного розвитку.

Слід нагадати, що за період з 2015 року до 10 вересня 2020 року всього в Україні було створено 983 об'єднані територіальні громади. У вересні 2020 році 32,1% населення України стали проживати у спроможних громадах [25]. Станом на грудень 2020 року в Україні вже функціонувало 1438 громад реальних громад та було створено 31 громаду на непідконтрольній території. «12 червня 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв 24 розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій громад областей. В результаті в країні створено 1469 територіальних громад (в т.ч. 31 тергромада на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей).

Тож з 1469 лише у 1438 з них 25 жовтня 2020 року пройшли перші вибори місцевих голів депутатів місцевих рад» [26].

Найменшою за чисельністю населення громадою є Олександрівська територіальна громада (Мелітопольський район), яка об'єднує 9 сільських рад та 1368 осіб місцевого населення на території 189,77 кв.км (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

ТОП-10 найменших за чисельністю осіб громад України на кінець 2020 року

№	Область	Район	Тип громади	Рік	Кількість рад	Площа, кв. км	Населення
1.	Олександрівська територіальна громада	Мелітопольський район	сільська	2020	9	189.77	1368
2.	Харитонівська територіальна громада	Житомирський район	сільська	2020	2	203.0	1825
3.	Підлозцівська територіальна громада	Дубенський район	сільська	2020	2	65.2	1849
4.	Зеленська територіальна громада	Верховинський район	сільська	2020	2	482.2	1921
5.	Ляшківська територіальна громада	Дніпровський район	сільська	2020	2	84.2	2105
6.	Чогодарівська територіальна громада	Березівський район	сільська	2020	3	184.1	2107
7.	Андріївська територіальна громада	Краматорський район	сільська	2020	2	161.6	2282
8.	Високівська територіальна громада	Житомирський район	сільська	2020	3	97.2	2391
9.	Званівська територіальна громада	Бахмутський район	сільська	2020	2	115.7	2463
10.	Новолатівська територіальна громада	Криворізький район	сільська	2020	2	274.6	2575

Джерело: [26]

Серед топ-10 найменших за чисельністю осіб громад України тільки одна громада належить до Причорноморського регіону – це Чогодарівська територіальна громада Березівського району із чисельністю 2107 осіб та площею території 184,1 кв. км. Чогодарівська територіальна громада характеризується переважанням сільськогосподарського виробництва, серед найбільших сільськогосподарських підприємств: ТОВ «АГРОМАРКЕТ-ЕКСПО», СФГ «Бондаренко», ТОВ «ПЕРЛИНА АГРО».

«Основними бюджетоутворючими надходженнями до бюджету Чогодарівської ОТГ є місцеві податки та збори (80%). Освітні потреби населення ОТГ задовольняє 2 освітніх заклади «Чогодарівський НВК І-ІІІ ст. - ДНЗ" я, Бранкованівська ЗОШ І-ІІ ст., які відвідують близько 25 малюків та навчається 138 учнів. Лікувально-профілактичні заклади територіальної громади представлені представлені 3-ма фельдшерськими пунктами в с. Чогодарівка, с. Валентинівка та с. Бранкованове. В Чогодарівській ОТГ працює 3 будинки культури, 2 сільських бібліотек. Бібліотечний фонд налічує понад 16 тис. примірників» [27].

Таким чином, до кінця 2020 року в Україні вже немає територіальних громад за чисельність населення менше 1 тисяча осіб (див. табл. 3.3).

Найбільшою за чисельністю населення громадою є Харківська територіальна громада, яка займає 348,6 кв. км та налічує 1443207 осіб.

До топ-10 найбільших за чисельністю осіб громад України увійшли громади – представники із всіх областей Причорноморського регіону: Одеська територіальна громада на другому місці із чисельністю населення 1017699 осіб, Миколаївська територіальна громада на сьомому місці із чисельністю населення 480080 осіб, Херсонська територіальна громада на десятому місці із чисельністю населення 326054 осіб. Всі зазначені громади міського типу. Одеська та Миколаївська громади містять по одній раді, що об'єдналися, а Херсонська – 7 рад. Херсонська територіальна громада найбільша за площею території (450,9 кв.км) серед топ-10

найбільших за чисельністю населення громад та серед громад Причорноморського регіону.

Таблиця 3.3

ТОП-10 найбільших за чисельністю осіб громад України на кінець 2020 року

№	Область	Район	Тип громади	Рік	Кількість рад	Площа, кв. км	Населення
1.	Харківська територіальна громада	Харківський район	міська	2020	1	348.6	1443207
2.	Одеська територіальна громада	Одеський район	міська	2020	1	164.9	1017699
3.	Дніпровська територіальна громада	Дніпровський район	міська	2020	1	416.5	993220
4.	Львівська територіальна громада	Львівський район	міська	2020	11	315.6	783065
5.	Запорізька територіальна громада	Запорізький район	міська	2020	1	281.8	731922
6.	Криворізька територіальна громада	Криворізький район	міська	2020	1	444.4	622012
7.	Миколаївська територіальна громада	Миколаївський район	міська	2020	1	316.6	480080
8.	Маріупольська територіальна громада	Маріупольський район	міська	2020	4	377.2	446336
9.	Вінницька територіальна громада	Вінницький район	міська	2020	8	255.06	388299
10.	Херсонська територіальна громада	Херсонський район	міська	2020	7	450.9	326054

Джерело: [26]

Слід відмітити, що територіальні центри трьох найбільших громад Причорноморського регіону (Одеської, Миколаївської та Херсонської) є містами портами (Одеса, Миколаїв, Херсон), що створює певні пріоритети та можливості щодо можливостей розвитку самих громад.

Одеська територіальна громада з територіальним центром безпосередньо у місті Одеса характеризується потужним промисловим комплексом, який об'єднує понад 600 підприємств. За останні два роки обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у місті Одесі коливається від 2,3 млрд грн до 3,1 млрд грн (рис. 3.11)

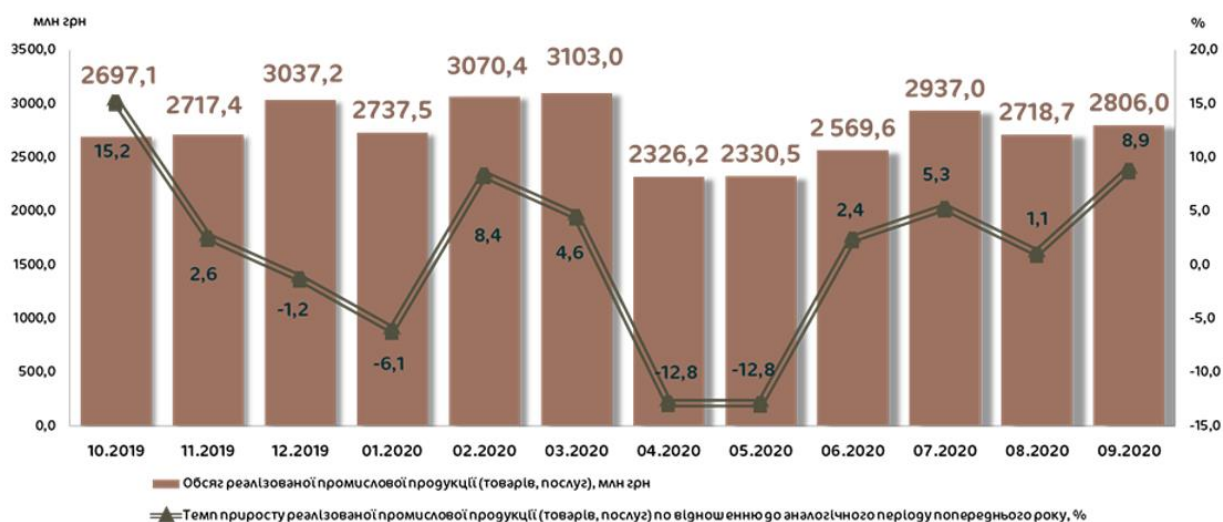

Рис. 3.11. Динаміка обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у місті Одесі за 2019-2020 роки

Джерело: [28]

«У січні-вересні 2020 року зовнішньоторговельні операції на ринку товарів здійснювалися з партнерами із 161 країни світу. При цьому спостерігалось збільшення проти січня-вересня 2019 року експорту товарів – на 3,4% та імпорту – на 9,6%, обсяг яких становив 595,7 млн дол. США (62,6% загального експорту товарів області) та 1 054,2 млн дол. США (73,2% загального імпорту товарів). Сальдо зовнішньої торгівлі товарами негативне у розмірі 458,5 млн дол. США» [29].

«Задля розвитку міжнародного співробітництва та представлення одеського бізнесу на світовому рівні створено Каталог «Made in Odesa» – це каталог найуспішніших одеських компаній розроблений Департаментом

Міжнародного співробітництва та маркетингу ОМР та КУ «Грантовий офіс «Одеса 5Т»» [30] (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Основні підприємства Одеської територіальної громади, що увійшли до
Каталогу «Made in Odesa»

Підприємство	Характеристика діяльності
1	2
ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-сілур»	Одне з найбільших підприємств України з виробництва метизної продукції: сталевих канатів, дроту для різних галузей промисловості, стабілізованого арматурного дроту і стабілізованих арматурних канатів, металевої сітки, фібри, стропів.
ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель»	Виробництво телекомунікаційних кабелів, мідних і волоконно-оптичних кабелів зв'язку, радіочастотних, а також цифрових або LAN-кабелів, виробництво нагрівальних кабелів, які є основою системи «тепла підлога».
ТОВ «Гідропром»	Виробництво високоякісних будівельних та оздоблювальних машин для обробки дерев'яних, мозаїчних та бетонних підлог, виробництво теплотехнічної продукції (електричні водонагрівачі), виробництво машин для безтраншейної прокладки і заміни комунікацій.
ТОВ «Холдингова компанія «Мікрон»	Світовий лідер виробництва кулькових гвинтових передач та гладких і різбових калібрів, виробництво універсальних фрезерних верстатів, спеціальних верстатів, калібрів, кулькових гвинтових передач, електромеханічних підйомників
ТзОВ «Інтерхім»	Виробництво фармацевтичних препаратів: аміксин, гідазепам, клоназепам, клофелін, левана, прозерін, транквілар, феназепам. Займається дистрибуцією високоякісної європейської косметики.
ТОВ «Телекарт-прилад»	Виробництво лічильників електроенергії
ТОВ «Айсберг ЛТД»	Виробництво холодильного обладнання для супермаркетів і гіпермаркетів
ДП «Одеський науково-дослідний інститут телевізійної техніки»	Виконання науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт, виготовлення дослідних зразків і малих серій апаратури для забезпечення потреб економіки України та зарубіжних країн у галузі електроніки, телебачення, приладобудування, спецтехніки тощо.

1	2
ТзОВ «Іригатор-Україна»	Лідер ринку України за обсягами продажу устаткування для зрошувальних систем провідних напрямків, відомих у світовій практиці.
ІП «СЖС Україна»	Світовий лідер в сфері інспекційних послуг, експертизи, випробувань та сертифікації. Ключовим напрямком є проведення інспекцій та лабораторних тестувань сільськогосподарської продукції.

Джерело: [30]

Таким чином, окрім того, що Одеса є морським торговим портом України, громада міста може пишатися своїми підприємствами національного і світового значення.

Миколаївська територіальна громада з територіальним центром безпосередньо у місті Миколаїв характеризується як центр суднобудування в Україні. «Промислові підприємства м. Миколаєва відіграють значну роль у промисловому комплексі України. Місто забезпечує понад 90% державного виробництва газових турбін (ДП «Науково-виробничий комплекс газотурбування «Зоря» - «Машпроект»), 80% глинозему, питома вага в українському експорті зернових та олійних культур займає до 25% загального експорту України. У місті налічується понад 60 великих промислових підприємств» [31].

Окрім розвитку важкої промисловості, Миколаївська територіальна громада характеризується успішним розвитком підприємств харчової, легкої та переробної промисловості (табл. 3.5).

Херсонська територіальна громада об'єднала 7 рад і на відміну від Одеської та Миколаївської громад, вона охоплює сільське (12689 осіб) і міське (313365 осіб) населення.

У Херсонській територіальній громаді є підприємства наступних галузей: машинобудування, паливна, легка, переробна і харчова промисловості, виробництво скла та хімічна промисловості. Крім того

розвинуто сільськогосподарський напрямок за спеціалізаціями: тваринництво, рослинництво, рибництво.

Таблиця 3.5

Основні промислові підприємства Миколаївської територіальної громади

Підприємство	Характеристика діяльності
Державне підприємство «Науково-виробничий комплекс газотурбобудування «Зоря»-«Машпроект»	найбільший у СНД розробник та виробник судових та промислових газотурбінних двигунів для військово-морського флоту, газової промисловості та енергетики, а також зубчастих передач потужністю до 35 МВт. Впроваджено систему якості ISO 9001.
ТОВ СП «Нібулон»	один з найбільших національних сільськогосподарських виробників. Є національним інвестором та національним зернотрейдером. В наявності перевантажувальний термінал - найсучасніший у Європі, суднобудівно-судноремонтний завод «Нібулон», елеватори та перевантажувальні термінали, виробничі філії.
ТОВ ВТФ «Велам»	одне з провідних підприємств з виробництва нетканих матеріалів, матраців та спальних аксесуарів, використовують лише безпечні та якісні матеріали. Впроваджено систему якості ISO 9001:2000.
ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв»	має 8 основних брендів, серед яких такі, як President, Galbani, Лактонія, Фанні, Lactel, Дольче. Підприємство є світовим лідером молочних продуктів.
Миколаївське відділення ПАТ «САН ІнБев Україна»	провідне підприємство українського пивного ринку. Є виробником міжнародних брендів: Beck's, Staropramen, Taler; національних торгових марок: Чернігівське, Рогань, Янтар, Жигулівське Оригінальне.
BUNGE UKRAINE (ДП «Сантрейд»)	українська філія міжнародної організації Bunge (штаб-квартира - Уайт-Плейнс, Нью-Йорк) займається закупівлею, продажем, переробкою, а також зберіганням зернових культур.

Джерело: [31]

Херсонська територіальна громада визначається роботою підприємств харчової та переробної галузі. «У місті Херсоні діє 27 підприємств харчової та переробної галузі, з них: хлібопекарські – 3, борошномельні – 4, олієжирові – 5, овочеконсервні – 3, кондитерські – 3, молокопереробні – 2, м'ясопереробні – 2, інші – 5. Потенціал міста дає можливість створювати брендову продукцію і зміцнювати свої позиції на

міжнародному ринку. Гідним прикладом є такі потужні підприємства, як ТОВ «Данон - Дніпро», ТОВ «Плодоовочевий комбінат «Херсон», ТОВ «Екобіотек- Україна», які за рахунок випуску продукції, що відповідає потребам населення і всім вимогам ринку, змогли зайняти стійку позицію на зовнішніх ринках, експортуючи свою продукцію до країн Європейського Союзу. Відповідно до вимог національних стандартів ДСТУ ISO 22000:2007 «Системи управління безпекою харчових продуктів» цьому процесу сприяє сертифікація продукції більшості підприємств міста з виробництва харчових продуктів, згідно систем управління безпекою харчових продуктів» [32].

3.2. Інституційне забезпечення публічного управління регіонами

Теоретико-методологічні підходи до оцінки інституційного забезпечення публічного управління регіонами висвітлюються в працях вітчизняних вчених-дослідників, зокрема: В. Борденюка [33], О. Васильєвої [34], М. Долішнього, М. Дацишина [35], М. Лендьєла, С. Романюка та інших. Ряд закордонних вчених досліджували важливу роль територіальних агенцій розвитку в напрямку встановлення демократичної системи публічного управління, серед яких: Ж. Немека, Л. Козмінські, М. Денсон, Д. Робсон, Дж. Пека, А.Холден та інші.

Інституційне забезпечення публічного управління регіонами у європейських країнах формується під впливом глобалізаційних процесів, які зменшують роль держави у ході реалізації регіональної політики, надаючи перевагу демократичним засадам управління регіонами.

З'являється поняття «демократичне урядування», під яким розуміють партнерську співпрацю між державними та недержавними представниками. Представники держави – це влада, а недержавні представники – це бізнес і громада [36]. Результатом такої співпраці

виступає складна система публічного управління, де усі повноваження та відповідальність розподіляються між органами державного управління, органами місцевого самоврядування, представниками бізнесу та громади.

Складовою інституційного забезпечення публічного управління регіонами виступає окрема інституція – структурна функціонально-організаційна одиниця системи урядування. Прикладом такої одиниці може бути орган державного управління або самоврядування, установа або організація, окремий господарюючий суб'єкт, громадська організація, окремий громадянин тощо.

Розвиток інституційного забезпечення публічного управління регіонами слід розглядати як комплексне явище взаємодії організаційних складових (окремих інституцій) системи регіонального урядування із застосуванням відповідних механізмів соціально-економічного територіального розвитку.

За роки існування незалежної України в системі державного управління відбувалися зміни спрямовані як на посилення регіонального самоврядування, так і на централізацію влади. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. [37] встановила наступні рівні влади: в вищій, центральній, регіональній і місцевій. «Вищим органом у системі виконавчої влади є Кабінет Міністрів України. Центральний рівень утворюють міністерства, державні комітети, центральні органи виконавчої влади, прирівняні до державних комітетів, та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Місцевий або територіальний рівень становлять органи виконавчої влади загальної компетенції - Рада Міністрів АРК, обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації; органи спеціальної (галузевої та функціональної) компетенції, які безпосередньо підпорядковані ЦОВВ або перебувають у подвійному підпорядкуванні - центральному і місцевому органу виконавчої влади» [38].

Основні етапи становлення місцевого самоврядування в Україні ХХст.

Рік	
1990	Перші демократичні вибори депутатів Верховної Ради Української РСР та місцевих рад народних депутатів. Закон СРСР “Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР”
7 грудня 1990 р.	Закон УРСР “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування”, де було досить суперечливо охарактеризовано органи місцевого самоврядування як державні органи. День відродження місцевого самоврядування в Україні
1992	Започатковано процес «роздержавлення рад», ради різних рівнів разом із виконками рад набули статусу органів місцевого і регіонального самоврядування Закон України “Про Представника Президента України” , виникає інститут місцевих державних адміністрацій
1994	З прийняттям Закону України “Про формування місцевих органів влади і самоврядування” МДА у червні 1994 р. були ліквідовані, але через рік у зв’язку з укладанням Конституційного договору між Президентом України і Верховною Радою України сформовані знову
1996	прийняттям Конституції України
1997	Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” і “Про місцеві державні адміністрації” (1999 р.)
1999	Закон України “Про місцеві державні адміністрації”

Джерело: узагальнено на підставі [39], [40], [41]

Отже, до початку ХХІ століття було вибудовано децентралізовану систему виборних рад, проте Президент України мав повний контроль діяльності обласних органів виконавчої влади, що давало можливість координувати економічний розвиток регіонів та упереджувати негативні наслідки боротьби окремих кланів на регіональному рівні.

У 2005 році було прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», який «визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій» [42].

Додатковим позитивним ефектом прийняття Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» було закріплення терміну «регіон», який почали розглядати у контексті сталого розвитку із трьома складовими: економічна, соціальна та екологічна (природна, ресурсна). Проте, «цим Законом, на жаль, не вироблено дієвих механізмів ефективної взаємодії

центральных органів виконавчої влади та органів регіонального самоврядування щодо створення цілісної системи програм розвитку регіонів, узгоджених із загальнодержавними програмами економічного, соціального, науково-технічного та культурного розвитку України» [41].

Процеси демократизації національної економіки у поєднанні із реформуванням системи державного управління України охопили використання нових управлінських технологій, які можуть бути підсилені за рахунок поєднання із інноваційними та ефективними моделями управління, в якості яких можливо розглядати: «new public management», «governance» і «good governance». Дані моделі були успішно апробовані у багатьох країнах світу, їх сутність полягає в поступовій заміні виконавчорозпорядчих форм управління на методи урядування, орієнтованого на досягнення цілей стосовно задоволення потреб та інтересів населення [43, с.16] .

Для України важливим є європейський досвід публічного управління регіонами, який демонструє певні вимоги (рис. 3.12).

Підсумковий результат взаємодії всіх ієрархічних структур в системі публічного управління регіонами повинен забезпечувати реальний моніторинг усіх явищ і процесів, що відбуваються в регіонах, на підставі чого повинні розроблятися програми і заходи спрямовані на сталий, збалансований, соціально орієнтований розвиток, підвищення рівня життя населення регіону.

Система публічного управління регіонами у XX та XXI століттях за структурою особливо не відрізняється і містить дві вертикалі влади: 1) обирається, 2) призначається президентом (рис. 3.13). Процеси децентралізації викликали зміни управління на рівні новостворених районів та об'єднаних територіальних громад.

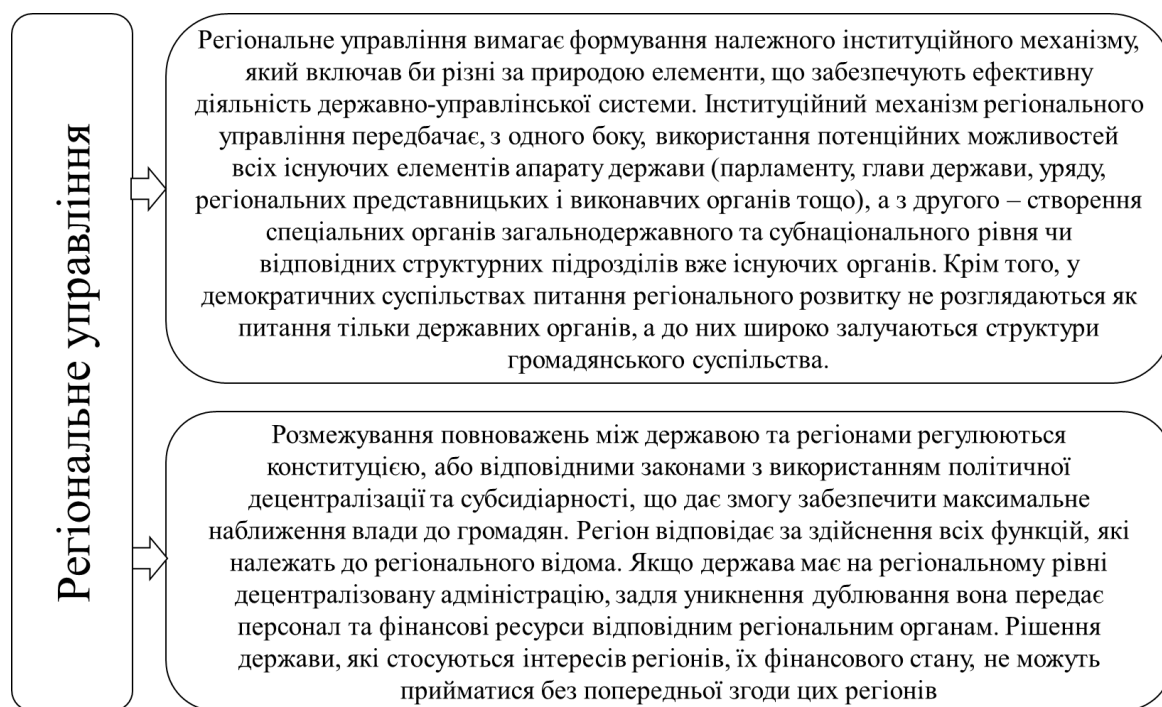

Рис. 3.12. Вимоги до інституційного забезпечення публічного управління регіонами

Джерело: узагальнено на підставі [44], [45, с. 44]

Слід визнати, що в Україні існувала і залишається думка щодо недоцільності популяризації інститутів регіонального розвитку, які б забезпечували підтримку і реалізацію державної регіональної політики і були б корисними у забезпеченні подолання міжрегіональних диспропорцій, що завжди мають місце в ринковій економіці. Таким інститутом у 2007 році стало Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, яке у 2010 році перетворювалося у Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а у 2019 році трансформувалося у Міністерство розвитку громад і територій України. Таким чином, остання трансформація свідчить про певне відходження від орієнтирів регіонального розвитку і надання переваги розвитку територіальних громад, тобто знову підтверджується гіпотеза недоцільності популяризації інститутів регіонального розвитку.

Рис. 3.13. Система місцевої влади в Україні

Джерело: [46]

Серед інституційного забезпечення публічного управління регіонального розвитку важливе місце належить Державному фонду сприяння місцевому самоврядуванню в Україні, який виступає дорадчим органом при Президентові України (рис. 3.14).

Рис. 3.14. Завдання Державного фонду сприяння місцевому самоврядуванню в Україні

Джерело: [47]

Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні виступає організатором Всеукраїнських муніципальних слухань, під час яких обговорюються питання взаємовідносин між різними рівнями виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, відбувається обмін досвідом публічного управління в регіонах, обговорюються проекти та програми територіального та регіонального розвитку тощо.

Окрім Державного фонду сприяння місцевому самоврядуванню в Україні при Президенті функціонували і функціонують дорадчі інститути у формі Національних рад, що займаються питаннями розвитку регіонів (табл. 3.7).

Процеси децентралізації викликали зміни управління на рівні новостворених районів та об'єднаних територіальних громад.

Таблиця 3.7

Дорадчі інститути при Президентові України з питань регіонального
розвитку

Рік, назва	Завдання
2001 рік, Національна рада з узгодження діяльності загальнодержавних і регіональних органів та місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> - стратегії забезпечення сталого розвитку та вдосконалення державного будівництва в Україні, здійснення кадрової політики та роботи, державної регіональної політики; - основних напрямів внутрішньої та зовнішньоекономічної політики України, пріоритетів збалансованого соціально-економічного розвитку держави загалом і регіонів; - розвитку ресурсного, економічного й науково-технічного потенціалу на загальнодержавному та регіональному рівнях.
2005 рік Національна рада з питань державного будівництва, місцевого самоврядування та регіонального розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - внесення пропозицій щодо пріоритетів і механізмів реалізації державної політики у сфері державотворення, місцевого самоврядування та регіонального розвитку, розроблення відповідних нормативно-правових актів, а також інституційного, інформаційного та іншого забезпечення; комплексного проведення адміністративної, адміністративно-територіальної реформи та реформи місцевого самоврядування; - розвитку громадянського суспільства, форм безпосередньої демократії, удосконалення системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими об'єднаннями, громадськими організаціями, підприємницькими структурами,; - подолання диспропорцій у розвитку регіонів, сталого розвитку територій, стимулювання зміцнення їхнього економічного потенціалу; - упровадження кращого вітчизняного та міжнародного досвіду з питань державного будівництва, місцевого самоврядування та регіонального розвитку.
2006 рік, Національна рада з питань державного управління та місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> - розробка національної стратегії, пріоритетів і механізмів реалізації державної політики у сфері державотворення, державного управління, місцевого самоврядування; - проведення адміністративної реформи, зокрема реформування системи органів виконавчої влади, державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, адміністративно-територіальної реформи та місцевого самоврядування.
2010 рік, Рада регіонів	<ul style="list-style-type: none"> - вивчення суспільно-політичних процесів, що відбуваються в державі, стану соціально-економічного розвитку регіонів та вироблення за його результатами узгодженої позиції щодо пріоритетів державної регіональної політики, напрямів; - сприяння взаємодії та активізації співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування у вирішенні питань вдосконалення державного будівництва; - обговорення актуальних питань забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та вироблення механізмів подолання диспропорцій розвитку територій, ефективного використання економічного потенціалу регіонів, - вивчення та узагальнення іноземного досвіду з питань державного будівництва, здійснення місцевого самоврядування.
2020 рік Рада соціального розвитку регіонів	<p>системний аналіз ситуації щодо забезпечення гарантій соціального захисту населення та напрацювання за його результатами і внесення на розгляд Глави держави пропозицій щодо можливих шляхів вирішення проблемних питань, підготовка законопроектів для їхнього розв'язання, напрацювання пропозицій щодо налагодження взаємодії з інститутами громадянського суспільства у вирішенні питань надання соціальних послуг особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння поширенню найкращого вітчизняного та міжнародного досвіду.</p>

Джерело: узагальнено на підставі [48; 49; 50]

Реформована (децентралізована) система територіальної організації влади дала можливість підвищити ефективність управління територіальним розвитком за рахунок підвищення спроможності новостворених об'єднаних громад. Розвиток співробітництва територіальних громад на основі гармонізації визначених пріоритетів національних та територіальних інтересів і надалі буде забезпечувати стійкість економічного ефекту проведених структурних реформ. Порівняння старої та децентралізованої системи органів влади (табл. 3.8) дає можливість визначити переваги децентралізованого адміністративно-територіального устрою та баланс компетенцій між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади.

Таблиця 3.8

Порівняльна характеристика старої та реформованої (децентралізованої) системи органів публічної влади на місцях

Рівень влади	Стара система органів влади			Реформована (децентралізована) система органів влади		
Рівень регіону	Автономна республіка Крим, 24 області, міста Київ та Севастополь	Обласна державна адміністрація	Обласна рада	Автономна республіка Крим, 24 області, міста Київ та Севастополь	Обласна державна адміністрація	Обласна рада
		Територіальні органи міністерств та інших центральних виконавчої влади			Територіальні органи центральних органів виконавчої влади	Виконавчий комітет обласної ради
Рівень району	490 районів	Районна державна адміністрація	Районна рада	119 районів	Районна державна адміністрація	Районна рада
		Територіальні органи міністерств та інших центральних виконавчої влади			Територіальні органи центральних органів виконавчої влади	Виконавчий комітет районної ради
Рівень громади	Міські ради: 458 Селищні ради: 783 Сільські ради: 10279	Міський, сільський, селищний голова.	Міська, сільська, селищна рада	1438 громад	Голова громади	
		Виконавчі органи рад			Рада громади	Виконавчий комітет громади
					Голови сільських громад	

Джерело: [51; 14]

В результаті реформи децентралізації влади відбулося не тільки оптимізація кількості районів та територіальних громад, а і перерозподіл функціональних обов'язків між місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування регіону та району, а також об'єднаними територіальними громадами (рис. 3.15). Найбільше зобов'язань та відповідальності тепер лягає на об'єднані територіальні громади.

У широкому сенсі розуміння терміну «публічне управління» полягає у ієрархічному об'єднанні інститутів у вигляді певної системи, яка передбачає передачу повноважень та відповідальності зверху до низу системи ієрархії. Ф.Нігро та Л.Нігро визначають поняття публічного адміністрування як: «скоординовані групові дії в державних справах, що: 1) пов'язані із трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою і судовою – та їх взаємодією; 2) мають важливе значення у формуванні державної політики та є частиною політичного процесу; 3) значно відрізняються від адміністрування у приватному секторі; 4) пов'язані із численними приватними групами та індивідами, які працюють у різних компаніях та громадах» [52]. У більш широкому розумінні публічне адміністрування ототожнюють із публічним (державним) управлінням [53].

У результаті здійсненої реформи децентралізації вдалося досягти значних результатів у системі управління регіонами, районами та територіальними громадами, зокрема:

- посилення організаційно-правових засад місцевого самоврядування, що відповідають Європейській хартії місцевого самоврядування;
- покращення ресурсного забезпечення розвитку територіальних громад та діяльності органів місцевого самоврядування;
- підвищення якості та покращення доступності публічних послуг;

- забезпечення місцевими держадміністраціями та представниками громади постійного моніторингу публічних послуг, що забезпечуються органами місцевого самоврядування;
- для участі представників громадськості у системі урядування створення сприятливих умов;
- для сталого розвитку територій на засадах розвитку партнерства створені належні умови на засадах відповідальності та збалансованого використання ресурсів.

Рис. 3.15. Функціональні обов'язки інституцій децентралізованої влади

Джерело: [51]

На сьогоднішній день органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад володіють значними повноваженнями та ресурсами, через що зростає їх вплив на місцевий соціально-економічний розвиток територій на яких вони розташовані. Структурно-інституційне

забезпечення місцевого самоврядування охоплює старостинські округи та територіальні громади (всього 1470) по всіх районах (всього 136) та областях (всього 24) (рис. 3.16). На рівні старостинських округів виборцями обираються старости, а на рівні об'єднаної громади представники громади обирають голову громади (має право накладати вето на рішення ради)) та секретаря ради (може виконувати повноваження голови при потребі).

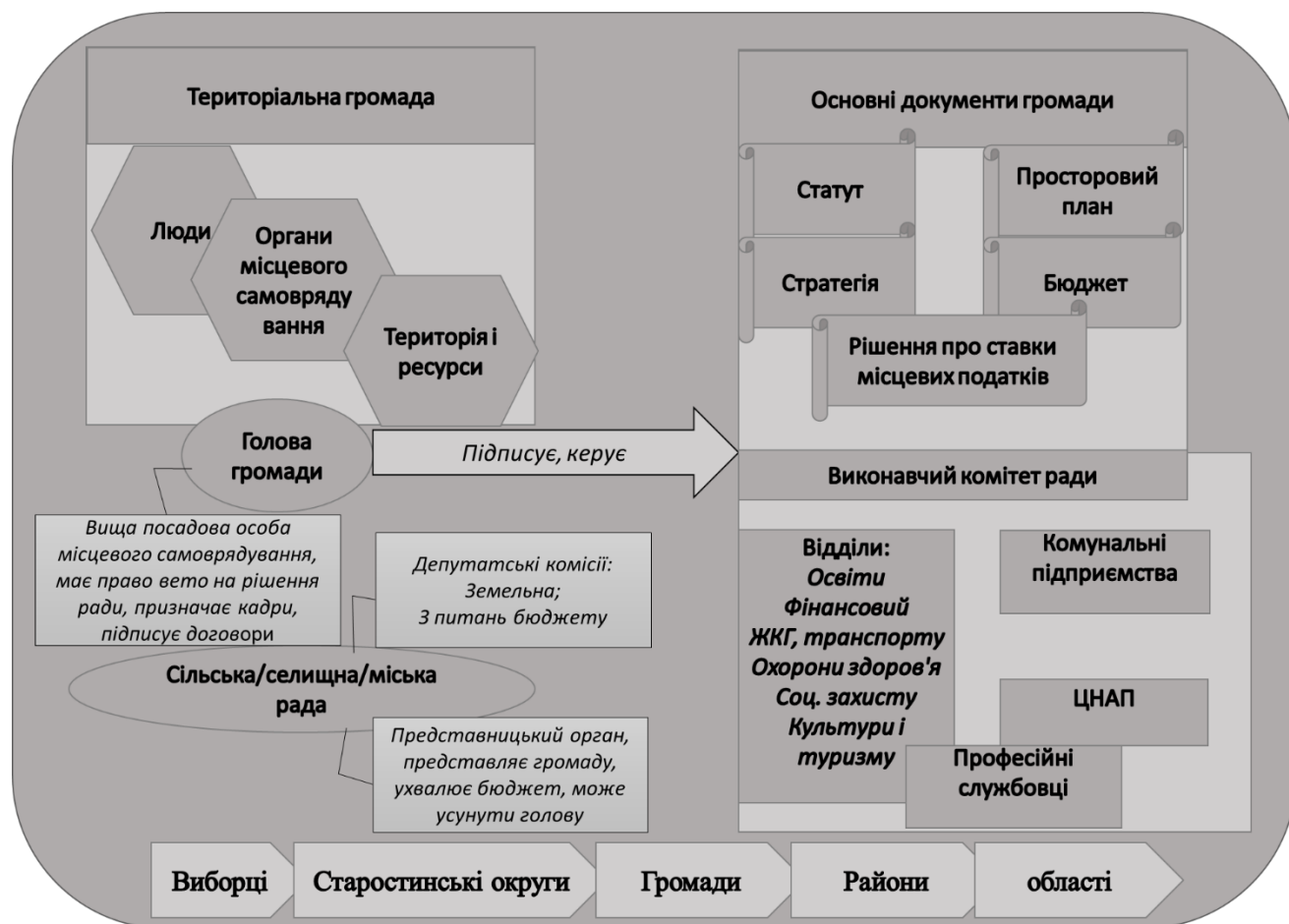

Рис. 3.16. Структура базової одиниці місцевого самоврядування

Джерело: побудовано автором на підставі: [16]

«Щоб повноваження дійсно конвертувались у місцевий розвиток, потрібна не тільки проактивна позиція місцевої ради та голови громади, потрібна активна позиція і мешканців самої громади. Адже, у будь-якому випадку економічне зростання забезпечує бізнес, а влада лише створює умови для появи нових та розвитку існуючих бізнесів або хоча б не заважає цьому. Хоча ми не можемо говорити, що влада може

самоусунутись від цього процесу. Адже ми маємо розуміти, що у громаді має розвиватись лише той бізнес, який приносить громаді процвітання, а не проблеми, той, що відповідає поняттю «розумної спеціалізації», а громада розуміє потрібність саме такого бізнесу на своїй території» [54, С. 14].

Соціально-економічний розвиток громад тільки організовує місцева влада, а потім через активну участь представників різних сфер діяльності (науковців, представників бізнесу, культурологи, історики, громадські активісти та інші) і мешканців громади відбувається співпраця в напрямку соціально-економічного розвитку. Саме така співпраця дає можливість виявити особливі можливості кожної окремої громади і спрямувати їх на забезпечення сталого розвитку задля добробуту мешканців та майбутніх поколінь.

Сталий розвиток громад передбачає тісну співпрацю представників влади, населення та бізнесу, які не можуть діяти у розриві одне від одного, а тільки спільними зусиллями вирішувати спільні завдання і забезпечувати економічне зростання громади та підвищення рівня життя населення.

Першочерговим на шляху успішного розвитку громади має бути загальне визнання потреби у розвитку, що відповідає необхідності спільної розробки Стратегії розвитку. У процесі розробки Стратегії окрім голови, виконавчого комітету і робочої групи повинні бути задіяні представники різних соціальних і професійних груп населення громади. Крім того до розробки Стратегії доцільно долучати експертів та фахівців зі стратегічного планування територіального розвитку.

Для успішної реалізації Стратегії необхідною умовою є комплексне дослідження поточної ситуації, наявних та потенційних ресурсів (фінансових, людських, природних тощо), визначення тенденцій та економіко--математичне обґрунтування прогнозів й кореляційних залежностей. Такі дослідження повинні базуватися на правдивих статистичних даних та інших достовірних джерел. Загалом важливо

використовувати точну, достовірну та порівнянну інформацію. Порівнянність в даному випадку є вимогою, яка пояснюється таким чином: якщо ми використовуємо дані для порівняння з інших громад, то слід вибирати такі громади як і співставними за розмірами, чисельністю населення, умовами життєдіяльності тощо.

Важливим питанням стратегічного планування розвитку громад є правильне стале використання природних ресурсів. Адже для успішного старту економічного зростання наявність, наприклад, родовищ корисних копалин може стати як позитивними, так і проблемним моментом, якщо не використовувати їх збалансовано без шкоди для населення і природи. Адже «на Волині є громади, де розвідано багато запасів бурштину. Бурштин, який є досить дорогим та ліквідним товаром на зовнішньому та внутрішньому ринку, насправді для цих громад є величезною проблемою, адже тисячі людей, які хочуть розбагатіти на так званому легкому заробітку, приїждять у ці громади на пошук бурштину і руйнують навколишнє природне середовище. Оскільки такий промисел не є легальним, то навколо такого промислу створюється криміногенна зона, що веде до додаткової напруженості у громадах» [54, С. 16].

Для зростання громади необхідно здійснювати людиноцентричний підхід у плануванні та орієнтуватися на добробут не тільки теперішніх, а і майбутніх поколінь.

Місцева рада покликана стати локомотивом успішного розвитку громади, який разом із представниками бізнесу і громади віднайде ті переваги і особливості, які допоможуть розвинути місцеву економіку та забезпечити соціальне процвітання.

Місцеві або територіальні переваги називають якірною точкою [54, С. 18]. Якщо правильно використати цю якірну точку на старті розвитку громади, то можна забезпечити можливість швидкого економічного зростання, примноження добробуту громадян, зростання прибутків місцевого бізнесу та забезпечити можливість добробуту для майбутніх

поколінь. Саме тому так важливо правильно ідентифікувати ці територіальні переваги громади, і якщо потрібно, то для вирішення цього завдання доцільно долучати експертів.

В якості територіальних переваг, особливостей доцільно розглядати:

- особливі місцеві традиції (традиції у харчуванні, побуті тощо);
- унікальні навички і вміння мешканців (вишивання, деревообробка, виробництво меду тощо);
- переваги територіального розміщення (наближення до кордону, логістичні центри, міста-порти тощо);
- відкриті ліцензії (винаходи місцевого населення розміщуються у відкритому доступі в Інтернеті);
- відомі люди тощо.

Таким чином, в умовах децентралізації влади і фінансів всі об'єднані територіальні громади отримали шанс на успішний розвиток. Тільки кожна громада має докласти зусиль, щоб віднайти свій шлях розвитку.

3.3. Аналіз фінансового забезпечення регіонального розвитку

Важливою складовою системи публічного управління регіонами у процесі реалізації стратегії сталого розвитку є підсистема фінансово-економічного забезпечення, яка передбачає формування та використання фінансових ресурсів.

В системі публічного управління регіонами для реалізації засад сталого розвитку можуть бути використані ресурси центральних органів влади, місцевого самоврядування, бізнесу, громадян та інших організацій зацікавлених у територіальному сталому розвитку.

Сучасні моделі фінансово-економічного забезпечення сталого розвитку територій (об'єднаних громад, районів, регіонів) повинні враховувати варіацію рівня економічної самодостатності територій.

Об'єктами фінансово-економічних відносин повинні виступати підприємницькі структурні одиниці, що діють на цих територіях, які долучаються до системи фінансово-економічного забезпечення на основі договорів співпраці або спільної діяльності. Організаційно-управлінські моделі співпраці влади, системи самоврядування, бізнесу та громади слід доповнювати інноваційними засадами управління – маркетинговою діяльністю, програмно-цільовим підходом, бюджетуванням, контролінгом, диверсифікацією та розукрупненням виробництва у поєднанні із спеціалізацією територіальних громад тощо.

Без фінансово-економічного забезпечення неможливо уявити сталий розвиток територій (об'єднаних громад, районів, регіонів). Фінансово-економічне забезпечення виступає основою економічного механізму реалізації моделі сталого територіального розвитку. Державну підтримку слід розглядати, як підтримуючий (додатковий, другорядний) елемент фінансово-економічного забезпечення. Поєднання взаємодоповнюючих та протилежних за змістом методів диверсифікації та розукрупнення виробництва із спеціалізацією територіальних громад дасть можливість посилити співпрацю між різними громадами задля інформаційно-ресурсного обміну та посилить фінансову спроможність громад.

Таким чином, домінантою процесу реалізації моделі сталого розвитку громад та територій є фінансово-економічне забезпечення, яке доповнюється державною підтримкою, поєднанням диверсифікації та розукрупненням виробництва із спеціалізацією територіальних громад на засадах використання ресурсощадних технологій (рис. 3.17).

Публічне управління регіонів, в тому числі територіальних громад, повинно базуватися на всеохоплюючій зацікавленості і відповідальності усіх учасників розвитку і передбачати поєднання засобів адміністративно-економічного та ринкового управління одночасно, структурне співвідношення яких дасть змогу виокремити індивідуальні моделі організації діяльності та управління територіальних громад.

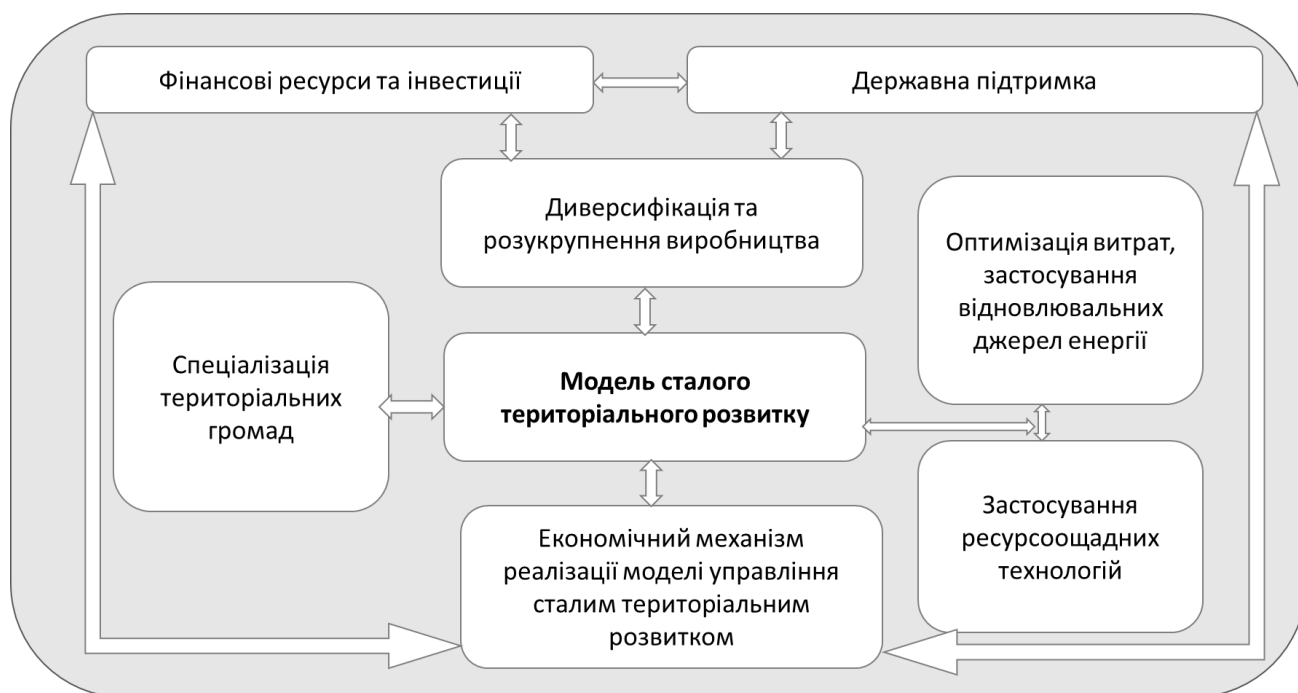

Рис. 3.17. Схема реалізації моделі сталого розвитку територій

Джерело: авторська розробка

Важливим є збалансований підхід до використання адміністративного та ринкового способів регулювання фінансово-економічних взаємовідносин всередині та поміж громадами, а також безперервний моніторинг соціально-економічного їх розвитку, розподіл праці та диверсифікація виробничої сфери, мотивація та інформаційне забезпечення мешканців (рис. 3.18).

Таким чином, організаційний механізм системи публічного управління територіальними громадами у складі регіонів повинен поєднувати адміністративний та ринковий способи регулювання фінансово-економічних взаємовідносин, базуватися на всеохоплюючій зацікавленості і відповідальності усіх учасників розвитку, використовувати методи безперервного моніторингу соціально-економічного розвитку, розподілу праці та диверсифікація виробничої сфери, мотивації та інформаційного забезпечення мешканців.

Рис. 3.18. Організаційний механізм системи публічного управління територіальними громадами у складі регіонів

Джерело: авторська розробка

Фінансово-економічні компоненти системи публічного управління територіальними громадами у складі регіонів володіють властивістю взаємної інтеграції та доповнення на етапах формування, акумулювання та використання фінансових ресурсів, що забезпечує розширені можливості розвитку публічного управління та самоврядування на основі сучасних управлінських методів орієнтованих на досягнення цілей та використання інновацій. Кошти державного бюджету не слід ототожнювати із основним найважливішим джерелом публічного управління та сталого розвитку регіонів і територій (рис. 3.19).

Важливим джерелом фінансового забезпечення сталого розвитку територій можуть бути екологічні фонди, діяльність яких спрямовується на акумулювання екологічних платежів суб'єктів господарювання та спрямування цих коштів на покращення екологічної ситуації. Це джерело

фінансування сталого розвитку територій необхідно розвивати, оскільки воно є цілеспрямованим доповненням системи позабюджетних фондів акумулювання фінансових ресурсів.

Рис. 3.19. Фінансово-економічний механізм реалізації моделі управління сталим розвитком регіонів (територій)

Джерело: авторська розробка

В контексті фінансово-економічного забезпечення сталого розвитку територій набуває актуальності завдання вдосконалення системи рентних платежів і зборів за використання природних ресурсів, зокрема в розрізі врахування екологічних втрат територій. Напрямом покращення ситуації з використанням природних ресурсів та розширення системи фінансового забезпечення сталого розвитку є широке впровадження рентних відносин в систему управління територіальним розвитком. Авторами М.І. Стегней та І.О. Іртищева запропоновано наступні форми імплементації: капіталізація природних ресурсів, корпоратизація виробництва, інституціоналізація

господарського освоєння природно-ресурсного територіального потенціалу, диверсифікація джерел надходження до місцевих бюджетів, сек'юритизація цінних паперів (рис. 3.20).

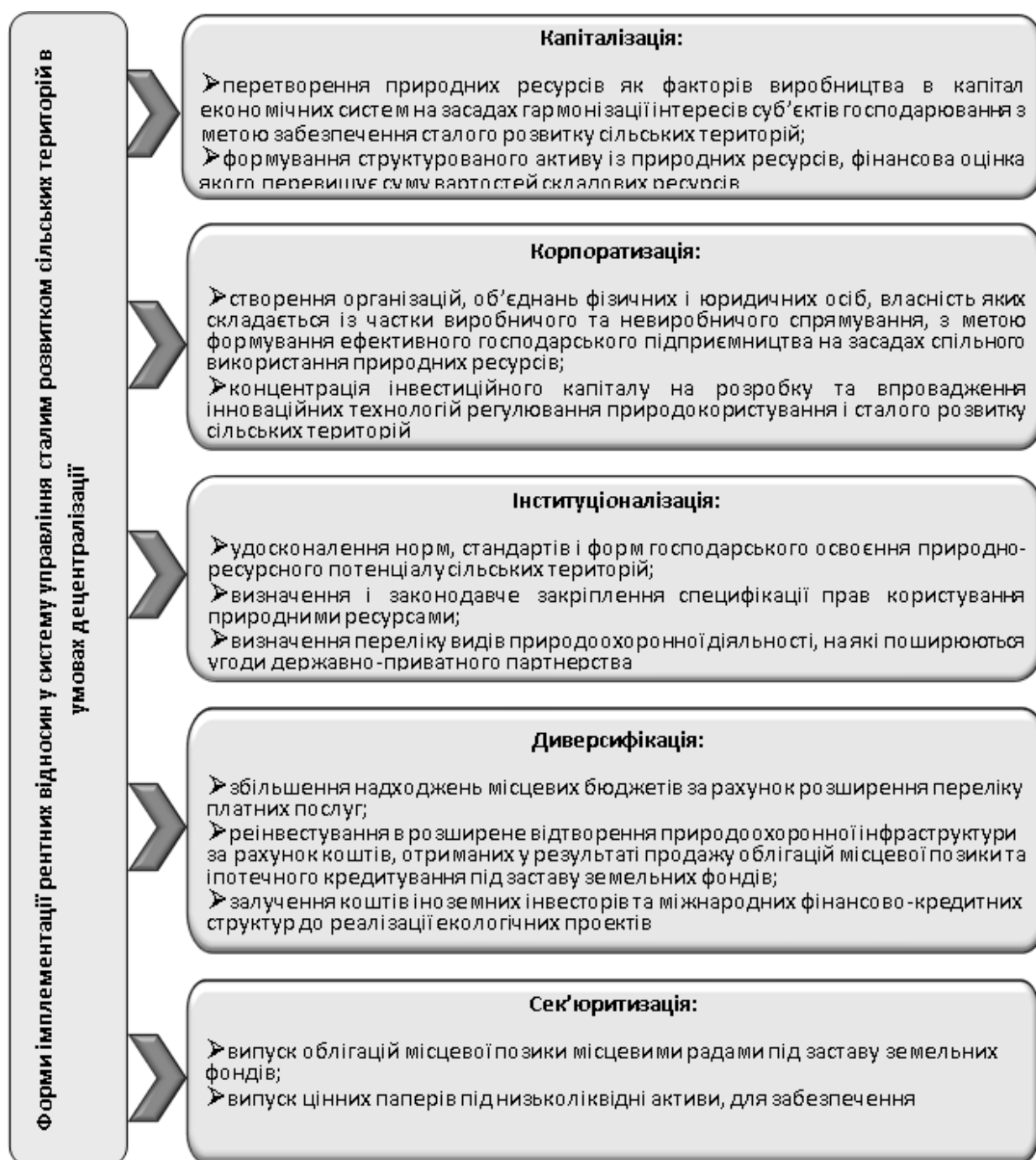

Рис. 3.20. Форми імплементації рентних відносин в систему управління сталим розвитком територій

Джерело: [55]

Форми імплементації рентних відносин в систему управління територіальним розвитком потребують нормативно-правового

забезпечення, що забезпечить можливість відтворення та покращення стану природо-ресурсного потенціалу не тільки для окремих громад, а і в цілому, для країни та світу.

Таким чином, стратегічні орієнтири регіонального та територіального розвитку повинні враховувати концептуальне поєднання різних методологічних аспектів забезпечення сталості розвитку: економічні, соціальні, екологічні.

Процеси децентралізації, зміни податкового законодавства та Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації) дали можливість вирішити питання фінансового забезпечення територіального управління громадами, районами та регіонами. Відбулося розширення прав об'єднаних територіальних громад щодо встановлення місцевих податків, платежів і зборів, які нараховуватися у процесі обігу товарів та послуг та формують фінансово-економічну ресурсну базу їх розвитку.

Основними результатами реформування було передбачено забезпечення фінансової самостійності та самодостатності громад на основі закріплення стабільних джерел надходження фінансових ресурсів і розширення дохідної частини місцевих бюджетів.

У 2015 році було передбачено зростання суми коштів місцевих бюджетів на 17,6 млрд грн, державного бюджету – на 6,9 млрд грн, а зведеного бюджету – на 24,5 млрд грн (рис. 3.21).

Основним джерелом формування місцевих бюджетів було визначено податок з доходів фізичних осіб (ПДФО). Серед факторів фінансового зміцнення територіального розвитку ще додатково були залучені кошти від адміністративних послуг, 10% податку на прибуток та 100% державного мита, частина (до 5%) акцизного збору, основний підприємницький податок (єдиний податок) та податок на майно (рис. 3.22).

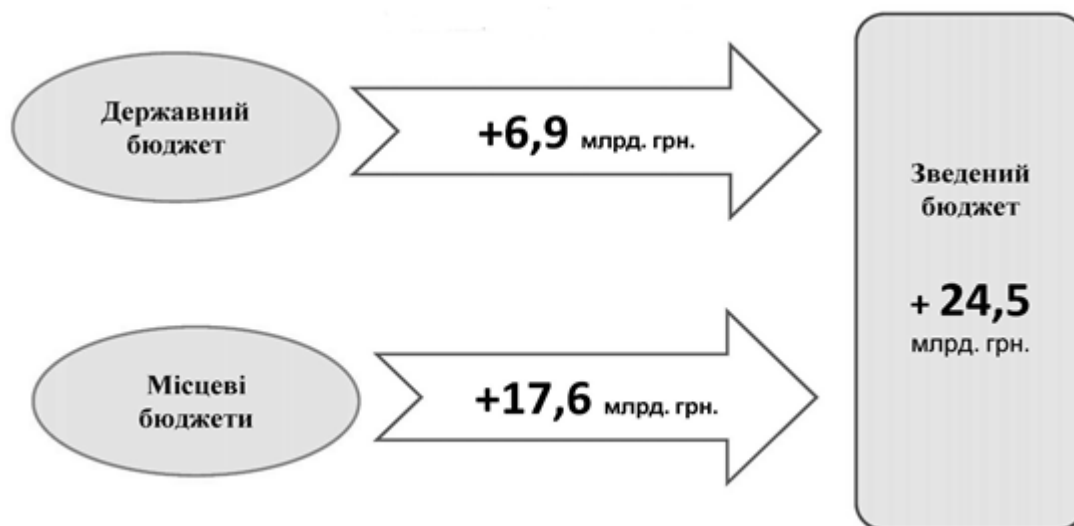

Рис. 3.21. Оціночне значення ресурсу від змін податкового кодексу за даними (за даними Кабінету міністрів України за 2015 рік)

Розглядаючи питання сталості територіального розвитку важливим є екологічний податок, акумульовані кошти з якого можуть бути спрямовані на відтворення, відновлення природних ресурсів. З 2015 року уряд України запропонував залишати у розпорядженні територіальних громад 80% цього податку.

Система управління сталим розвитком територій повинна базуватися на раціональному природокористуванні, охоплюючи сукупність заходів спрямованих на збалансоване використання природних ресурсів із врахуванням сучасних інструментів управління: ціноутворення, оподаткування, відтворення тощо. Важливими складовими системи управління сталим розвитком територій є наступні економічні механізми природокористування та природоохоронної діяльності:

- «• механізми зборів за спеціальне використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища;
- заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону довкілля механізм відшкодування збитків;
- система державного бюджетного фінансування природоохоронних заходів через головний розділ у складі відповідних

бюджетів «Охорона навколишнього природного середовища» (державний, та місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища)» [56].

Рис. 3.22. Фактори фінансового зміцнення територіального розвитку (за даними Кабінету міністрів України)

Екологічна складова фінансового зміцнення територіального розвитку супроводжується екотрансформацією в якості стратегічного пріоритету розвитку регіонів та територій (табл. 3.9).

На жаль, у стратегічних екологічних оцінках та стратегіях розвитку регіонів не вказують джерела фінансування заходів екотрансформації. На нашу думку, для фінансування стратегічних напрямків екотрансформації слід розвивати та використовувати кошти екологічних фондів, кошти акумульованих екологічним страхуванням, за рахунок екологічного податку та імплементації рентних відносин.

Таблиця 3.9

Стратегічні напрямки та завдання екотрансформації, що передбачають
фінансове забезпечення

Стратегічний напрямок	Завдання
Формування раціонального водокористування та чиста вода.	Забезпечення якісною питною водою, реконструкція та будівництво систем водопостачання із застосуванням новітніх технологій і обладнання. Зменшення забруднення недостатньо очищеними стічними водами поверхневих водних об'єктів регіону.
Екологічна енергія.	Мінімізація імпорту електроенергії завдяки розвитку власної ресурсної бази. Розвиток відновлюваних енергоресурсів. Підтримка інвестиційних проектів з енергоефективності. Формування енергоефективної свідомості у громадян. Енергомодернізація житлового фонду.
Захищена та відновлена екосистема.	Створення нових та розширення існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду та проектів організації їх територій Формування еко свідомості громадян
Належне і відповідальне поводження з відходами.	Розвиток нових потужностей з переробки та утилізації відходів. Впровадження в населених пунктах регіону роздільного збору відходів.

Джерело: [57]

Слід визнати, що реформи пов'язані із децентралізацією фінансів, починаючи із 2015 року, дали змогу забезпечити зростання доходів місцевих бюджетів (табл. 3.10).

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, найвищі темпи зростання доходів місцевих бюджетів спостерігалися у 2016 році, в цілому для всіх регіонів України надходження до місцевих бюджетів зросли на 50,7% порівняно із попереднім роком. Слід зазначити, що у попередньому 2015 році, темп

зростання доходів місцевих бюджетів становив 143,9%, тобто два роки поспіль доходи місцевих бюджетів збільшувалися майже на половину.

Таблиця 3.10

Регіональна оцінка темпів зростання доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року

	січень- грудень 2015 рік	січень- грудень 2016 рік	січень- грудень 2017 р.	січень- грудень 2018 р.	січень- грудень 2019 р.	Січень- вересень 2020 р.
Україна	143,9	150,7	135,9	115,2	115,8	103,3
Вінницька	144,8	152,1	142,4	117,4	118,0	103,9
Волинська	166,3	147,7	158,7	104,9	111,6	107,8
Дніпропетровська	134,7	138,5	131,1	116,8	117,1	100,2
Донецька	117,8	154,3	133,4	111,9	116,9	101,7
Житомирська	141,3	148,9	143,9	116,3	117,3	103,1
Закарпатська	158,4	153,4	150,0	110,7	113,1	102,6
Запорізька	140,5	158,5	125,3	115,9	109,3	102,9
Івано-Франківська	140,5	146,5	139,4	116,3	116,4	103,4
Київська	148,8	152,2	154,3	107,1	118,0	107,8
Кіровоградська	138,0	151,7	140,0	115,7	115,4	105,9
Луганська	122,0	151,1	117,5	115,4	116,3	108,4
Львівська	159,0	159,3	134,6	113,8	118,3	101,6
Миколаївська	143,7	151,2	136,2	112,5	116,8	106,7
Одеська	149,8	158,6	150,6	107,1	108,8	103,0
Полтавська	138,2	146,9	133,9	127,5	114,2	98,5
Рівненська	139,5	147,6	147,8	111,7	116,7	106,6
Сумська	138,5	154,2	143,1	112,9	112,5	103,4
Тернопільська	155,7	145,5	144,4	119,7	118,5	104,7
Харківська	141,0	143,1	137,1	122,2	116,6	102,4
Херсонська	151,6	148,9	137,3	117,7	113,1	106,1
Хмельницька	145,7	148,8	142,5	115,6	117,1	106,3
Черкаська	143,4	149,5	138,4	114,4	112,6	104,5
Чернівецька	158,8	160,5	123,8	111,1	111,2	102,1
Чернігівська	145,1	153,2	140,6	115,9	116,6	107,0
м.Київ	154,4	153,9	122,6	118,3	118,7	103,2

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [58]

Наступні 2017-2020 роки теж спостерігалось зростання доходів місцевих бюджетів, проте вже більш уповільненими темпами. У 2018 році

темپ приросту доходів місцевих бюджетів становив 15,2%, у 2019 році – 15,8%, а за дев'ять місяців 2020 року – 3,3%.

Аналогічна тенденція зростання доходів місцевих бюджетів спостерігалася і для областей Причорноморського регіону (рис. 3.23).

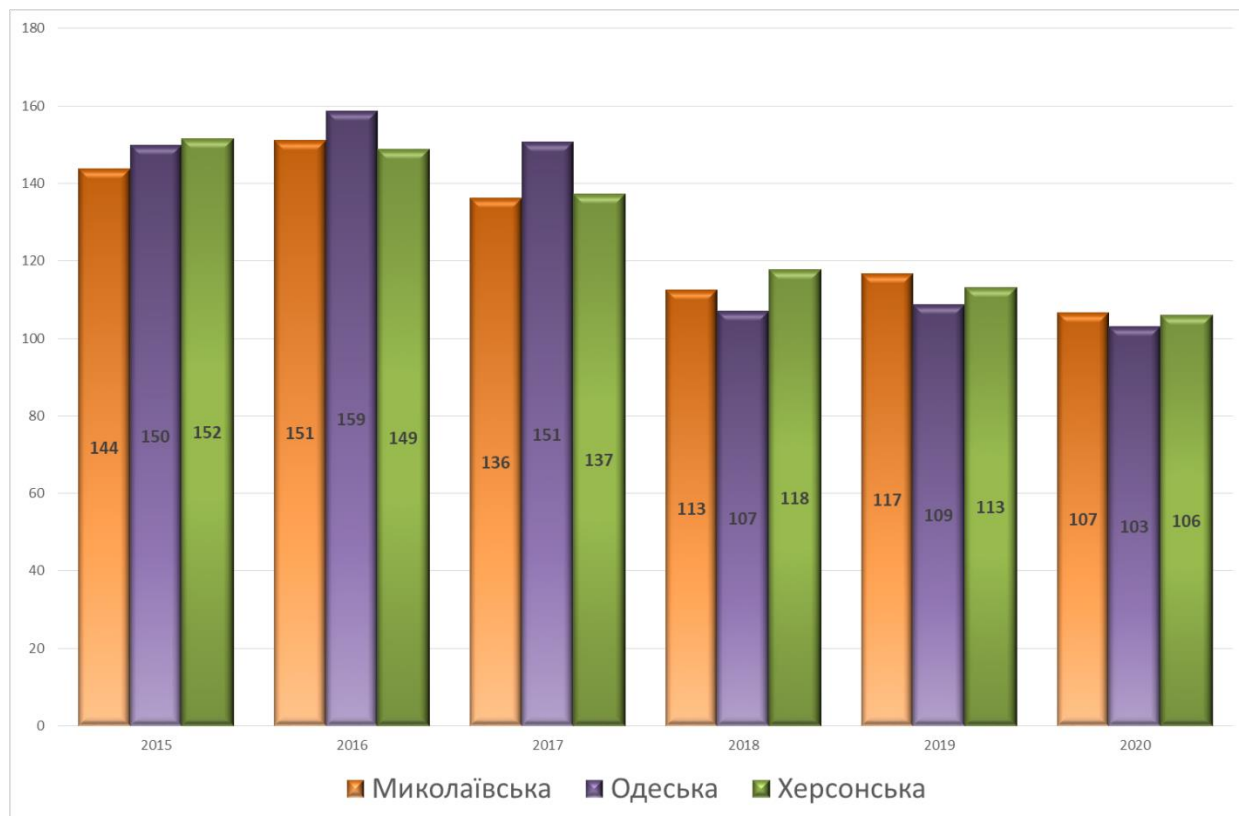

Рис. 3.23. Темпи зростання доходів місцевих бюджетів

Причорноморського регіону

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [58]

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України серед областей Причорноморського регіону лідером за приростом доходів місцевих бюджетів у 2015 році була Херсонська область (+51,6%), у 2016 році – Одеська область (+58,6%), у 2017 році – Одеська область (+50,6%), у 2018 році – Херсонська область (+17,7%), у 2018 році – Миколаївська область (+16,8%), у 2020 році – Миколаївська область (+6,7%).

За рівнем темпу зростання доходів місцевих бюджетів у 2019 році 15 регіонів (м. Київ, Тернопільська, Львівська, Вінницька, Київська, Житомирська, Дніпропетровська, Хмельницька, Донецька, Миколаївська, Рівненська, Харківська, Чернігівська, Івано-Франківська та Луганська області) мають відповідне значення темпу вище середнього по Україні значення (рис. 3.24).

Рис. 3.24. Темпи зростання зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) за 2019 рік

Джерело: [59]

Таким чином, починаючи із 2015 роки регіони отримали розширені повноваження щодо зміцнення територіального розвитку та відповідні фінансові ресурси, що забезпечило адекватність вимоги відповідальності громад та місцевої влади за власний територіальний розвиток і за

можливість задоволення відповідних потреб не тільки для теперішнього, а і для майбутніх поколінь.

У процесі адміністративно-територіальної реформи при створенні об'єднаних громад, основною ознакою – характеристикою, яка враховувалася, була чисельність населення відповідної громади. З точки зору фінансового забезпечення регіонального розвитку теж важливо враховувати показники чисельності населення. Більш інформативним, ніж просто доходи місцевих бюджетів, виступає оцінка доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення (табл. 3.11).

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у період 2015-2019 роки відбувається поступове зростання доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення в цілому по Україні та по кожному регіону зокрема. За період 2015-2019 роки досліджуваній показник доходів зріс на 5 тисяч гривень або у 2,74 рази, тобто на 147%. На підставі порівнянних даних за дев'ять місяців 2019 та 2020 року, можливо визначити оціночне значення показника доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу за 2020 рік на рівні 7,6 тисяч гривень, що доводить зростання досліджуваного показника доходів у цілому за період 2015-2020 роки.

За рівнем доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення регіони України можна розділити на дві групи: із рівнем доходів вище середнього по Україні значення та із рівнем доходів нижче середнього значення. До першої групи у 2019 році потрапило тільки сім регіонів: м. Київ, Дніпропетровська, Київська, Полтавська, Запорізька, Харківська та Одеська області. Решта областей виявилися нижче середнього рівня доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу (рис. 3.25). Із областей Причорноморського регіону до першої групи потрапила тільки Одеська область.

Таблиця 3.11

Регіонально оцінка доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у
розрахунку на одну особу населення, тис. гривень

	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	січень- вересень 2019 р.	січень- вересень 2020 р.
Україна	2,7	4,0	5,5	6,4	7,4	5,1	5,3
Вінницька	2,1	3,1	4,5	5,4	6,3	4,5	4,6
Волинська	1,8	2,6	4,2	4,4	4,9	3,5	3,8
Дніпропетровська	3,7	5,2	6,8	8,1	9,4	6,8	6,8
Донецька	2,6	4,0	5,4	6,1	7,2	4,1	4,1
Житомирська	2,0	2,9	4,3	5,0	5,9	4,2	4,4
Закарпатська	1,5	2,3	3,4	3,8	4,3	3,1	3,2
Запорізька	2,9	4,6	5,9	6,9	7,5	5,3	5,5
Івано- Франківська	1,7	2,5	3,4	4,0	4,7	3,4	3,5
Київська	3,2	4,8	7,3	7,8	9,2	6,4	6,9
Кіровоградська	2,2	3,4	4,8	5,6	6,5	4,5	4,8
Луганська	2,0	3,1	3,7	4,4	5,1	2,6	2,8
Львівська	2,3	3,7	5,0	5,7	6,8	4,9	5,0
Миколаївська	2,2	3,4	4,7	5,3	6,2	4,5	4,8
Одеська	2,6	4,2	6,3	6,8	7,4	5,2	5,4
Полтавська	3,0	4,4	6,0	7,7	8,8	6,2	6,1
Рівненська	1,7	2,4	3,6	4,1	4,7	3,4	3,6
Сумська	2,1	3,3	4,8	5,5	6,2	4,4	4,5
Тернопільська	1,5	2,2	3,2	3,8	4,5	3,2	3,4
Харківська	2,6	3,8	5,2	6,4	7,5	5,2	5,4
Херсонська	1,8	2,7	3,8	4,5	5,1	3,6	3,9
Хмельницька	1,9	2,8	4,1	4,8	5,6	4,0	4,2
Черкаська	2,3	3,4	4,8	5,5	6,2	4,4	4,6
Чернівецька	1,6	2,5	3,2	3,5	3,9	2,8	2,9
Чернігівська	2,1	3,2	4,5	5,3	6,2	4,4	4,7
м.Київ	5,9	9,1	11,0	13,0	15,4	10,7	11,0

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [58]

У всіх без винятку областях України спостерігається зростання доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення за період 2015-2019 роки, про що свідчать додатні значення

абсолютних приростів та значення темпів зростання, що перевищують 100%. (табл. 3.12).

За досліджуваний період 2015-2019 роки в цілому по Україні величина доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення зросла на 4,7 тисяч гривень, зростання відбулося у 2,74 рази або на 174,07%.

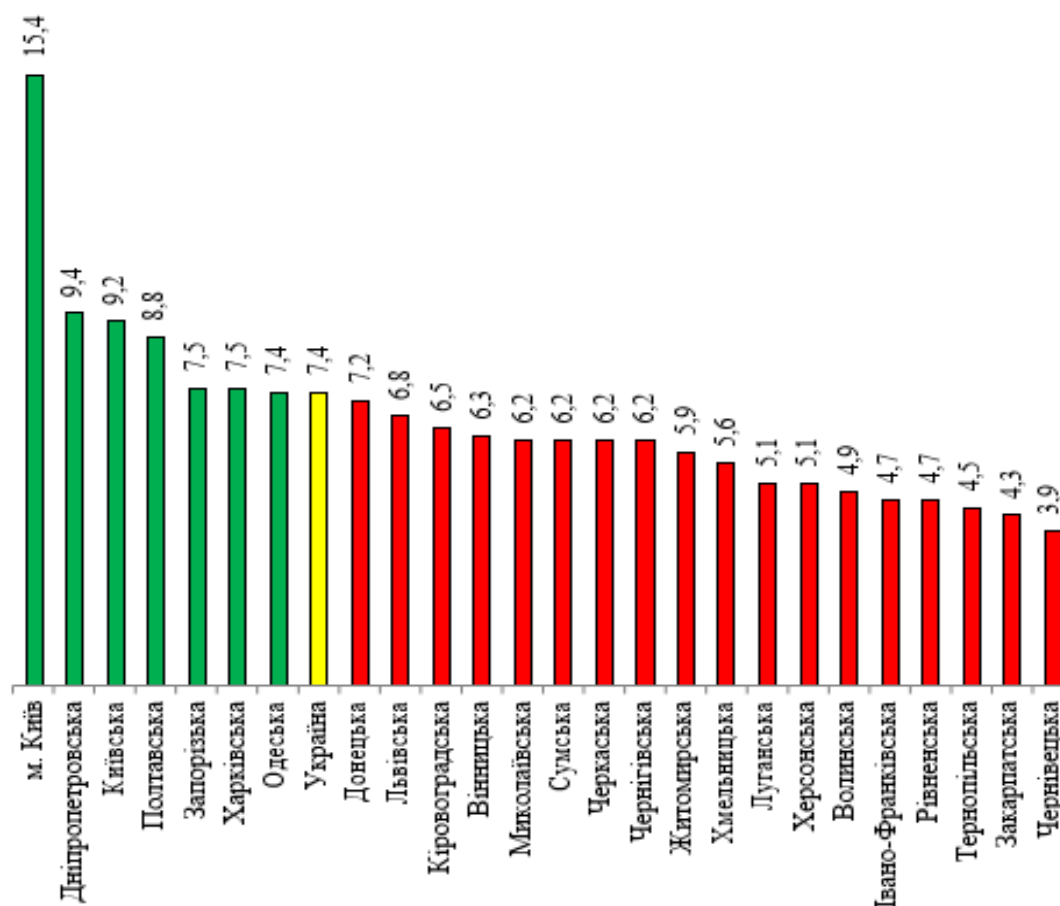

Рис. 3.25. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення за 2019 рік, тис. гривень

Джерело: [59]

За досліджуваний період з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів в цілому по Україні у розрахунку на одну особу збільшувалися 27 грн/ За досліджуваний період мінімальне значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Чернівецькій області, де доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу зросли на 2,3 тис. грн, їх зростання становило у 2,4375 рази або

приріст на 143,75%. За 2015-2019 роки у Чернівецькій області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися 16 грн.

Таблиця 3.12

Динаміка доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення за 2015-2019 роки

	Абсолютний приріст 2015-2019, тис. грн	Темп зростання 2015-2019, %	Темп приросту 2015-2019, %	Абсолютне значення 1% приросту
Україна	4,7	274,07	174,07	0,027
Вінницька	4,2	300,00	200,00	0,021
Волинська	3,1	272,22	172,22	0,018
Дніпропетровська	5,7	254,05	154,05	0,037
Донецька	4,6	276,92	176,92	0,026
Житомирська	3,9	295,00	195,00	0,020
Закарпатська	2,8	286,67	186,67	0,015
Запорізька	4,6	258,62	158,62	0,029
Івано-Франківська	3	276,47	176,47	0,017
Київська	6	287,50	187,50	0,032
Кіровоградська	4,3	295,45	195,45	0,022
Луганська	3,1	255,00	155,00	0,020
Львівська	4,5	295,65	195,65	0,023
Миколаївська	4	281,82	181,82	0,022
Одеська	4,8	284,62	184,62	0,026
Полтавська	5,8	293,33	193,33	0,030
Рівненська	3	276,47	176,47	0,017
Сумська	4,1	295,24	195,24	0,021
Тернопільська	3	300,00	200,00	0,015
Харківська	4,9	288,46	188,46	0,026
Херсонська	3,3	283,33	183,33	0,018
Хмельницька	3,7	294,74	194,74	0,019
Черкаська	3,9	269,57	169,57	0,023
Чернівецька	2,3	243,75	143,75	0,016
Чернігівська	4,1	295,24	195,24	0,021
м.Київ	9,5	261,02	161,02	0,059

Джерело: побудовано та розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [58]

За досліджуваний період максимальне значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у місті Київ, де досліджуваний показник зріс на 9,5 тис. грн, його зростання становило у 2,6102 рази або приріст на 161,02%. За 2015-2019 роки у Києві з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися 59 грн.

Таким чином, спостерігається значна варіація динаміки доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу у різних регіонах України. Відмінність між мінімальним та максимальним значенням абсолютного відсотка приросту досліджуваного показника доходів перевищує рівень у три рази (59/16).

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період максимальне значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Одеській області, де досліджуваний показник зріс на 4,8 тис. грн, його зростання становило у 2,8462 рази або приріст на 184,62%. За 2015-2019 роки у Одеській області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 26 грн, що наближається до середнього по Україні значення.

За 2015-2019 роки у Миколаївській області значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу становило 4,0 тис. грн, зростання становило у 2,8182 рази або приріст на 181,82%. За 2015-2019 роки у Миколаївській області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 22 грн, що менше на 5 грн за середнє по Україні значення.

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період мінімальне значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Херсонській області, де досліджуваний показник зріс тільки на 3,3 тис. грн, його зростання становило у 2,8333 рази або приріст на 183,33%. За 2015-2019 роки у Херсонській області з кожним відсотком

приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 18 грн, що менше на 9 грн за середнє по Україні значення.

Абсолютне значення одного відсотка приросту доходів місцевих бюджетів можливо розглядати, як відносну характеристику добробуту громади. Таким чином, у Одеській області це значення максимально наближається до середнього по Україні значення, а у Миколаївській та особливо Херсонській області необхідно вжити заходів щодо розширення дохідної частини місцевих бюджетів. Як вже зазначалося це можливо зробити за рахунок розширення бази місцевих податків, створення позабюджетних фондів, екологічних фондів, поширенням екологічного страхування та збільшенням відсоткової ставки екологічного податку, а також за рахунок імплементації рентних відносин.

Лева частка доходів місцевих бюджетів складається за рахунок податкових надходжень (рис. 3.26)

Рис. 3.26. Структура доходів місцевих бюджетів по Україні (станом на 01.10.2020)

Джерело: за даними Державного веб-порталу бюджету для громадян [60]

Основним джерелом наповнення місцевого бюджету є податок з доходів фізичних осіб (ПДФО). «Розмір основних надходжень місцевого бюджету, яким є ПДФО, дуже сильно залежить від «білої» зарплати, тому місцеве самоврядування має бути дуже зацікавленим у виведенні зарплати

з тіні, тим паче, що в Україні зараз чи не найнижчі у світі нарахування на фонд зарплати, тому працедавцю тут економити не варто, а працівнику слід думати за свій стаж та майбутню пенсію. Чим більше у громаді підприємств, установ, організацій, які мають постійні робочі місця, тим стабільнішим буде надходження з цього податку. Тому місцеве самоврядування має дбати за розширення діючих підприємств та залучення на свою територію нових виробництв, філій чи представництв банків, компаній, громадських організацій, усіх, хто легально сплачує зарплату» [54; с. 110].

Зростання доходів місцевих бюджетів дає можливість здійснювати капітальні видатки спрямовані на забезпечення комфорту проживання та добробуту місцевої громади. Оцінка капітальних видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення також свідчить про позитивні наслідки реформ децентралізації (табл. 3.13)

Таблиця 3.13

Регіональна оцінка капітальних видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення,

тис. гривень

	2015 рік	2016 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5
Україна	0,7	1,1	2,0	2,1
Вінницька	0,6	0,9	1,5	1,7
Волинська	0,6	0,8	0,9	0,9
Дніпропетровська	0,9	1,6	2,8	2,6
Донецька	0,3	0,6	3,0	2,8
Житомирська	0,5	0,7	0,9	0,9
Закарпатська	0,6	0,7	0,7	1,0
Запорізька	0,7	1,1	1,3	1,6
Івано-Франківська	0,6	0,8	1,1	1,9
Київська	0,8	0,9	2,8	3,2
Кіровоградська	0,4	0,7	0,8	0,9
Луганська	0,2	0,3	1,3	2,2

Продовження таблиці 3.13

1	2	3	4	5
Львівська	0,7	1,2	2,1	2,4
Миколаївська	0,6	0,9	1,0	1,3
Одеська	1,5	1,3	1,9	2,6
Полтавська	0,7	1,3	2,3	2,7
Рівненська	0,4	0,6	1,3	0,8
Сумська	0,5	0,7	0,9	0,8
Тернопільська	0,4	0,5	0,7	1,0
Харківська	0,8	1,4	2,0	2,5
Херсонська	0,4	0,5	0,7	0,7
Хмельницька	0,5	0,6	1,0	1,2
Черкаська	0,5	0,8	0,9	1,0
Чернівецька	0,4	0,7	0,9	0,8
Чернігівська	0,3	0,5	0,9	1,1
м. Київ	2,5	3,2	6,3	5,8

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [58]

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у період 2015-2019 роки відбувається поступове зростання капітальних видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення в цілому по Україні та по кожному регіону зокрема. За період 2015-2019 роки досліджуваний показник видатків зріс на 1,4 тисяч гривень або у 3 рази, тобто на 200%.

За рівнем капітальних видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення регіони України можна розділити на дві групи: із рівнем капітальних видатків вище середнього по Україні значення та із рівнем капітальних видатків нижче середнього значення. До першої групи у 2019 році потрапило тільки дев'ять регіонів: м. Київ, Київська, Донецька, Полтавська, Дніпропетровська, Одеська, Харківська, Львівська та Луганська області. Решта областей виявилися нижче середнього рівня доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу (рис. 3.27). У

решти регіонів рівень капітальних видатків у 2019 році виявився нижче середнього значення.

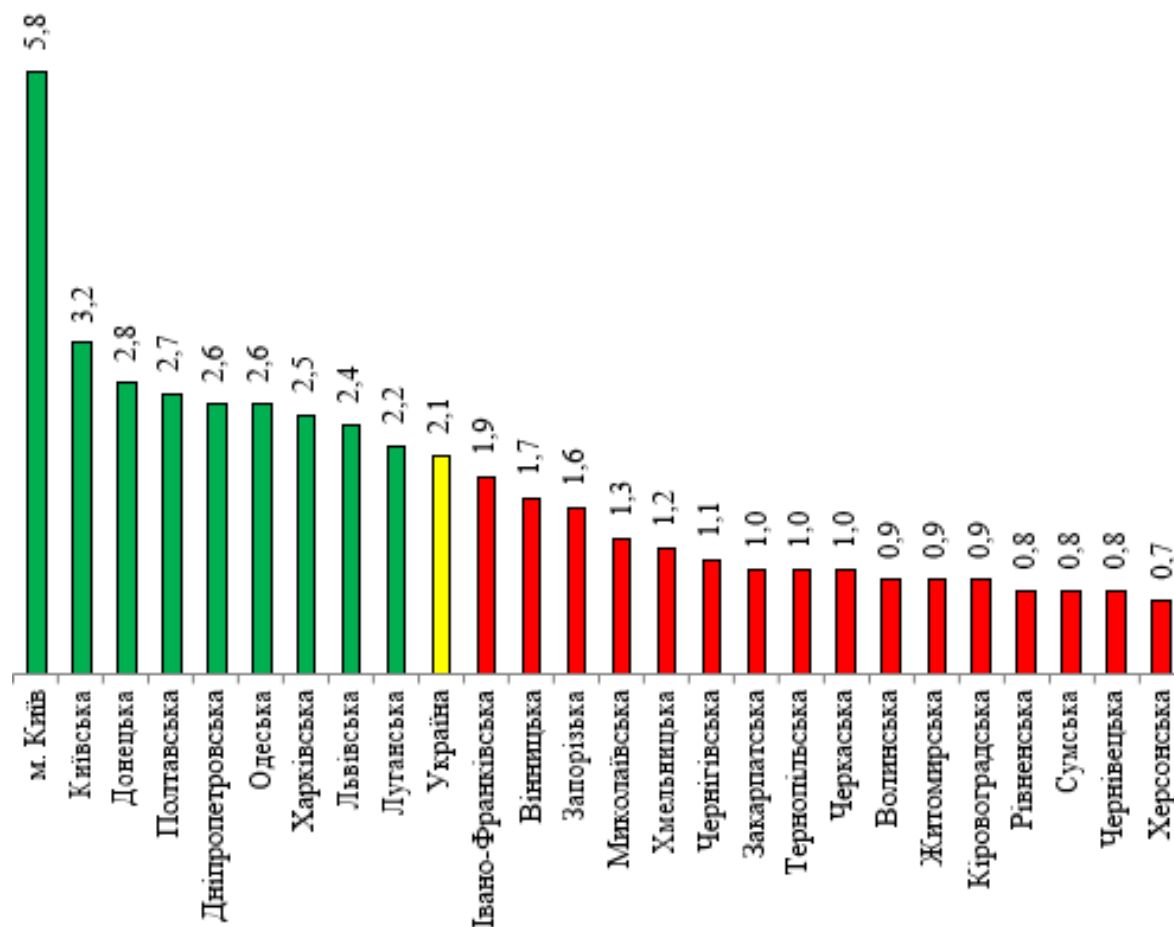

Рис. 3.27. Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення за 2019 рік, тис. гривень

Джерело: [59]

За період 2015-2019 роки у всіх без винятку регіонів України виявлена тенденція зростання капітальних видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення, про що свідчать відповідні значення характеристик динаміки (табл. 3.14).

За досліджуваний період 2015-2019 роки – роки децентралізації влади і фінансів, в цілому по Україні величина капітальних видатків місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу

населення зросла на 1,4 тисяч гривень, зростання відбулося у 3 рази або на 200%. За досліджуваний період з кожним відсотком приросту, капітальні видатки місцевих бюджетів в цілому по Україні у розрахунку на одну особу збільшувалися 7 грн.

Таблиця 3.14

Динаміка капітальних видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення

	2015 рік	2019 рік	Абсолютний приріст 2015-2019, тис. грн	Темп зростання 2015-2019, %	Темп приросту 2015-2019, %	Абсолютне значення 1% приросту
Україна	0,7	2,1	1,4	300,00	200,00	0,007
Вінницька	0,6	1,7	1,1	283,33	183,33	0,006
Волинська	0,6	0,9	0,3	150,00	50,00	0,006
Дніпропетровська	0,9	2,6	1,7	288,89	188,89	0,009
Донецька	0,3	2,8	2,5	933,33	833,33	0,003
Житомирська	0,5	0,9	0,4	180,00	80,00	0,005
Закарпатська	0,6	1,0	0,4	166,67	66,67	0,006
Запорізька	0,7	1,6	0,9	228,57	128,57	0,007
Івано-Франківська	0,6	1,9	1,3	316,67	216,67	0,006
Київська	0,8	3,2	2,4	400,00	300,00	0,008
Кіровоградська	0,4	0,9	0,5	225,00	125,00	0,004
Луганська	0,2	2,2	2	1100,00	1000,00	0,002
Львівська	0,7	2,4	1,7	342,86	242,86	0,007
Миколаївська	0,6	1,3	0,7	216,67	116,67	0,006
Одеська	1,5	2,6	1,1	173,33	73,33	0,015
Полтавська	0,7	2,7	2	385,71	285,71	0,007
Рівненська	0,4	0,8	0,4	200,00	100,00	0,004
Сумська	0,5	0,8	0,3	160,00	60,00	0,005
Тернопільська	0,4	1,0	0,6	250,00	150,00	0,004
Харківська	0,8	2,5	1,7	312,50	212,50	0,008
Херсонська	0,4	0,7	0,3	175,00	75,00	0,004
Хмельницька	0,5	1,2	0,7	240,00	140,00	0,005
Черкаська	0,5	1,0	0,5	200,00	100,00	0,005
Чернівецька	0,4	0,8	0,4	200,00	100,00	0,004
Чернігівська	0,3	1,1	0,8	366,67	266,67	0,003
м. Київ	2,5	5,8	3,3	232,00	132,00	0,025

Джерело: побудовано та розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [58]

За досліджуваний період максимальне значення приросту видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення було у місті Київ, де досліджуваний показник зріс на 3,3 тис. грн, його зростання становило у 2,32 рази або приріст на 132%. За 2015-2019 роки у Києві з кожним відсотком приросту, видатки місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися 25 грн.

Мінімальне значення приросту видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення було Волинській, Сумській та Херсонській областях і становило тільки +0,3 тис. грн. Проте слід підтвердити, що приріст видатків місцевих бюджетів із знаком «+» був абсолютно у всіх регіонах України.

Значне відхилення між максимальним та мінімальним значенням приросту видатків місцевих бюджетів є свідченням значного рівня варіації динаміки доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу у різних регіонах України. Відмінність між максимальним та мінімальним значенням абсолютного відсотка приросту досліджуваного показника видатків перевищує дванадцять разів (25/2).

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період реформ децентралізації максимальне значення приросту видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Одеській області, де досліджуваний показник зріс на 1,1 тис. грн, його зростання становило у 1,7333 рази або приріст на 73,33 %. За 2015-2019 роки у Одеській області з кожним відсотком приросту, видатки місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 15 грн, що перевищує середнє по Україні значення (7 грн).

За 2015-2019 роки у Миколаївській області значення приросту видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу становило 0,7 тис. грн, зростання становило у 2,1667 рази або приріст на 116,678%. За 2015-2019 роки у Миколаївській області з кожним відсотком приросту,

видатки місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 6 грн, що наближається до середнього по Україні значення.

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період мінімальне значення приросту видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Херсонській області, де досліджуваний показник зріс тільки на 0,3 тис. грн, його зростання становило у 1,75 рази або приріст на 175%. За 2015-2019 роки у Херсонській області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 4 грн, що менше на 3 грн за середнє по Україні значення.

Таким чином, за характеристиками приростів як доходів, так і видатків місцевих бюджетів, Херсонська область займає найгіршу позицію серед областей Причорноморського регіону, тобто не використані всі можливості фінансової децентралізації на рівні громад та регіону.

Абсолютне значення одного відсотка приросту видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу аналогічно до відповідного показника доходів, можливо розглядати, як відносну характеристику забезпечення добробуту громади. Таким чином, у Одеській області це значення навіть перевищує середнє по Україні значення, а у Миколаївській області трохи менше (на 1 тис грн), а у Херсонській області необхідно вжити заходів щодо розширення як дохідної, так і видаткової частини місцевих бюджетів. Як вже зазначалося це можливо зробити за рахунок розширення бази місцевих податків, створення позабюджетних фондів, екологічних фондів, поширенням екологічного страхування та збільшенням відсоткової ставки екологічного податку, а також за рахунок імплементації рентних відносин.

Видатки місцевих бюджетів забезпечують діяльність таких важливих сфер як освіта, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища, громадський порядок, житлово-комунальне господарство тощо.

Ліва частина витраток місцевих бюджетів припадає на освіту (рис. 3.28)

Рис. 3.28. Структура витраток місцевих бюджетів у

Джерело: за даними Державного веб-порталу бюджету для громадян [60]

Збільшувати витрати місцевих бюджетів можливо тільки на основі збільшення їх доходів. Ще одним додатковим джерелом або резервом наповнення місцевих бюджетів є створення умов для розвитку малого бізнесу та самозайнятості населення, а також ретельний облік земель та встановлення адекватних ставок податків.

Охарактеризовані показники динаміки доходів та витраток місцевих бюджетів дають можливість окреслити основну тенденцію зміни досліджуваного показника у розрахунку на одну особу за допомогою математичних функцій (трендових рівнянь) та визначити прогнозне значення на підставі отриманих закономірностей.

Територіальні громади – сусіди стають конкурентами на шляху до збільшення кількості підприємців та залучення інвесторів, що сприяє

покращенню умов для ведення бізнесу та виробленню чітких правил взаємодії бізнесу та влади.

Таблиця 3.15

Регіональна оцінка темпу зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року

	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Україна	134,4	138,3	129,0	112,6	126,7
Вінницька	100,4	107,5	163,3	101,6	128,6
Волинська	144,1	110,3	132,2	143,3	181,6
Дніпропетровська	131,6	173,5	139,1	128,0	140,2
Донецька	154,3	129,5	94,6	106,5	108,2
Житомирська	132,6	150,1	111,0	131,0	140,6
Закарпатська	106,3	114,9	147,3	123,6	169,2
Запорізька	144,2	161,2	129,4	176,0	146,6
Івано-Франківська	138,5	141,1	116,9	125,2	142,4
Київська	110,2	133,2	122,8	134,4	133,0
Кіровоградська	121,2	115,0	125,3	168,9	149,6
Луганська	91,8	104,3	114,0	113,3	110,8
Львівська	148,5	105,0	135,7	136,8	156,2
Миколаївська	127,7	173,5	146,1	126,2	143,1
Одеська	168,5	174,9	159,5	137,8	141,9
Полтавська	143,3	153,6	132,9	109,6	136,4
Рівненська	98,9	112,7	158,5	87,7	150,1
Сумська	112,9	151,2	149,8	109,4	132,2
Тернопільська	109,1	424,9	42,0	131,0	136,3
Харківська	117,6	92,8	138,2	133,5	153,4
Херсонська	93,7	132,6	143,8	127,4	188,2
Хмельницька	140,1	141,9	102,1	129,6	141,0
Черкаська	119,5	115,7	121,4	108,6	150,0
Чернівецька	94,3	117,0	110,8	95,8	139,0
Чернігівська	115,6	139,7	174,8	138,4	150,2
м. Київ	142,2	166,6	117,0	117,9	104,1

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [58]

Ще однією характеристикою фінансової самодостатності регіонів є темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими

зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року (табл. 3.15).

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за роки реформ децентралізації вдалося досягти незначного, але зменшення темпу зростання податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків. Найкращими результатами стосовно зменшення темпу зростання податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків відзначилося місто Київ, де у 2015 році відповідний показник становив 142,2%, а у 2019 році – вже тільки 104,1%.

Слід зазначити, що сплата податків представниками бізнесу є джерелом надходжень до місцевого бюджету. Для зростання бази оподаткування необхідно, щоб зростала кількість платників податків, а для цього необхідно і доцільно забезпечити надійні (спрощені) умови ведення саме малого і середнього бізнесу. Ставки місцевих податків повинні бути обґрунтованими та обговореними представниками влади, громади та бізнесу.

3.4. Розвиток публічного управління в умовах цифрового суспільства

Умовою подолання викликів сьогодення, що постали перед системою публічного управління та місцевого самоврядування є професіоналізм кадрового ресурсу та ефективність рішень, що приймаються у даній системі в якості відповіді на виклики та завдання. Важливим стає професійне використання влади із врахуванням особливостей місцевої громади. У зв'язку з цим постає питання про можливість поглиблення знань у сфері публічного управління та місцевого

самоврядування, які значно розширюються за рахунок розвитку цифрових технологій.

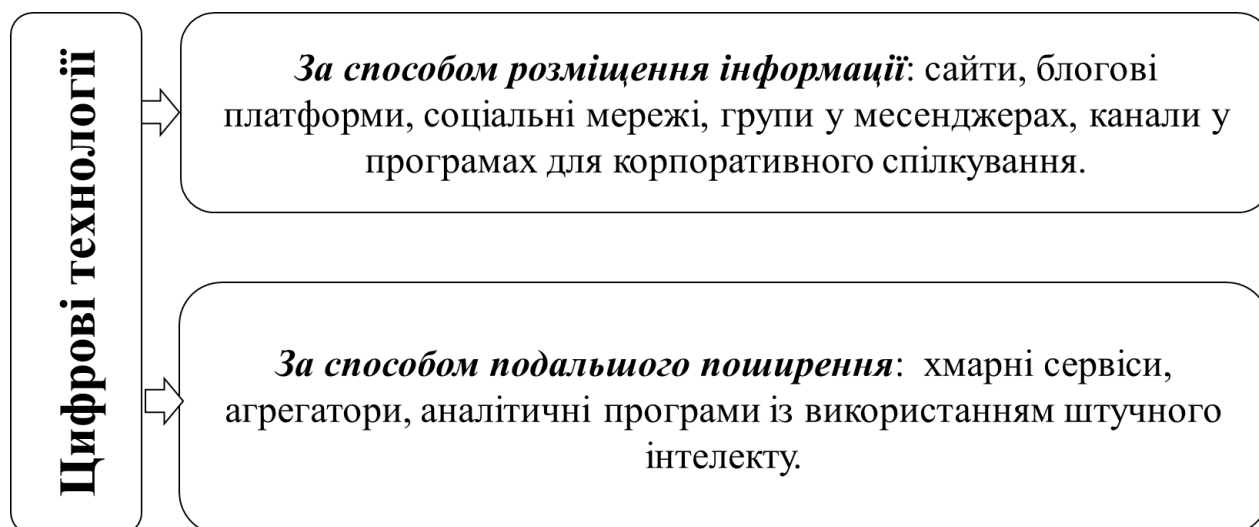

Рис. 3.29. Різновиди цифрових технологій в системі публічного управління регіонами та місцевого самоврядування

Джерело: систематизовано автором на підставі [61]

Сучасну систему публічного управління регіонами неможливо уявити без цифрового складника. Переважна більшість комунікаційних процесів відбувається із використання цифрових технологій, наприклад комп'ютера або смартфона, різного роду онлайн-середовищ та способів розміщення інформації (сайти, блоги, соц мережі, месенджери, корпоративні програми спілкування), способи поширення інформації із застосування штучного інтелекту (рис. 3.29).

Інформаційні технології використовують на різних рівнях управління: глобальному, національному, регіональному, територіальному, локальному. Вже важко уявити собі життя без інтернету, смартфона та штучного інтелекту. Цифрові технології присутні у різних сферах нашого життя: під час здійснення покупок, лікування, дозвілля тощо.

Історія виникнення інтернету та веб ресурсів зовсім незначна (табл 3.16).

Таблиця 3.16

Історичні події пов'язані із виникненням та розвитком цифрових технологій

Рік	Подія
1969	відбулось перше з'єднання між Каліфорнійським університетом і Стенфордом (600 км).
1972	перша програма для електронної пошти
1973	приєднання до мережі за допомогою трансатлантичного кабелю організацій з Великобританії та Норвегії
1983	мережа сягає 4000 вузлів, які об'єднують наукові, урядові, військові організації
1984	поява ще однієї мережі, NSFNet, яка об'єднала навчальні організації: університети, коледжі, пропонуючи швидший зв'язок за меншу вартість
1991	Бернерс-Лі запропонував:1) особливу мову розмітки сторінок з текстовою інформацією, яка дозволяла за необхідності переходити між цими сторінками – це мова HTML; 2) надати кожній «одиниці зберігання» унікальну адресу – URL; 3) використовувати особливі правила передачі даних — протокол HTTP.
	HTML, URL і HTTP стали основою концепції вебу або Всесвітньої павутини – невід'ємної частини інтернету
1992	депутат Рік Бучер вносить до Конгресу США пропозицію відкрити веб для комерційної діяльності

Джерело: систематизовано автором на підставі [61]

З поширенням інформаційних технологій відбуваються зміни у суспільному житті: зникають робочі місця за рахунок заміни ручної праці штучним інтелектом, обсяг інформації збільшується і посилюється інформаційний тиск на людину. Саме тому для успішного функціонування системи публічного управління та місцевого самоврядування необхідно володіти навичками створювати та обробляти різного роду інформацію та повідомлення за допомогою інформаційних технологій, враховуючи, що будь-яка комунікація вимагає наявності автора повідомлення, адресата, зміст самого повідомлення та способу його передавання.

Ідея створення інтернету була викликана необхідністю забезпечення зв'язку на випадок ядерної війни. Відповідне завдання було поставлено урядом США перед о Агентство передових дослідницьких проєктів – ARPA, яке пізніше було перейменовано в DARPA – Агентство передових

оборонних дослідницьких проектів. Як бачимо, першопочатково Інтернет був створений і використовувався виключно у державних цілях. І тільки із 1992 року доступ до нього отримали комерційні установи. Таким чином розвиток системи публічного управління нерозривно пов'язаний із використанням мережі Інтернет.

Таблиця 3.17

Світова статистика використання населенням інтернету за 3 квартал 2020 року)

Регіони світу	Населення (оцінка на 2020 р.)	Населення, % від світу	Інтернет користувачі 30 вересня 2020	Поширеність (% населення)	Зростання 2000-2020	Інтернет-світ %
Африка	1,340,598,447	17,2%	631 940 772	47,1%	13 898%	12,8%
Азія	4 294 516 659	5,1%	2,555,636,255	59,5%	2136%	51,8%
Європа	834 995 197	10,7%	727 848 547	87,2%	593%	14,8%
Латинська Америка/Карибський басейн	654 287 232	8,4%	467 817 332	71,5%	2,489%	9,5%
Середній Схід	260 991 690	3,3%	184 856 813	70,8%	5 527%	3,7%
Пн. Америка	368 869 647	4,7%	332 908 868	90,3%	208%	6,8%
Океанія / Австралія	2 690 838	0,5%	28 917 600	67,7%	279%	0,6%
Разом у світі	7,796,949,710	100,0%	4 929 926 187	63,2%	1266%	100,0%

Джерело: [62]

У 2011 році Організація Об'єднаних Націй визнала право на доступ до інтернету одним з невід'ємних прав людини. За даними сайту <http://www.internetworldstats.com/> на середину 2020 року охоплення жителів Землі вебком досягло в середньому 63,2% (табл. 3.17).

За даними Internet World Stats в країнах Африки поширеність Глобальної мережі Інтернет у 2015 році складала всього 28,7%, а у 2020 році – вже 47,1%, а в Північній Америці у 2015 році складала 89%, а у 2020 році –90,3%. Для Європи у 2020 році показник поширеності мережі

Інтернет склав 87,2%. В абсолютному вираженні рейтингу кількості інтернет користувачів серед регіонів світу на першому місці знаходиться Азія (рис. 3.30).

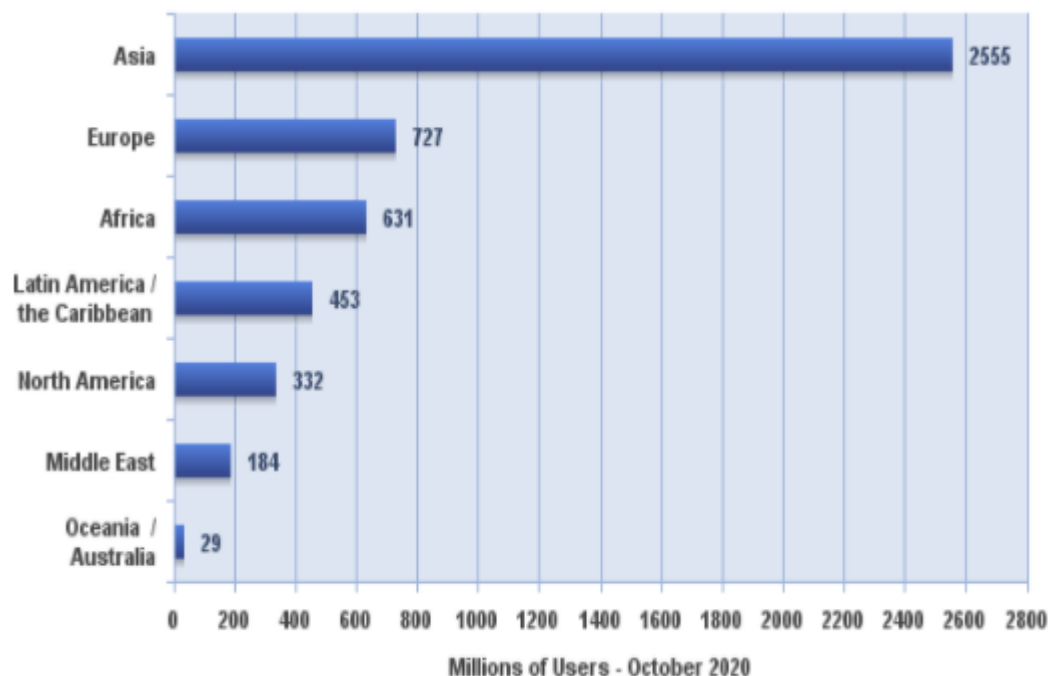

Рис. 3.30. Рейтинг регіонів світу за кількістю інтернет користувачів

Джерело: [62]

За відсотковим значенням поширеності Глобальної мережі Інтернет серед регіонів світу на першому місці вже виступає Північна Америка із значенням 90,3%, а на другому місці йде Європа із значення поширеності Інтернету 87,2%. Найменше відсоткове значення охопленням інтернетом відповідає Африці і становить 47,1% (рис. 3.31).

Вирізняють три епохи поширення Інтернету: Web 1.0, Web 2.0 та епоха майбутнього – Web 3.0. Епоха Web 1.0 завершилася 1991 році із впровадженням HTML, URL і HTTP протоколів, які стали основою концепції Всесвітньої павутини – невід’ємної частини інтернету. Майбутнє розвитку Інтернету повинно базуватися на самоорганізації та самосертифікації і спрямоване на колективну роботу однодумців (рис. 3.32).

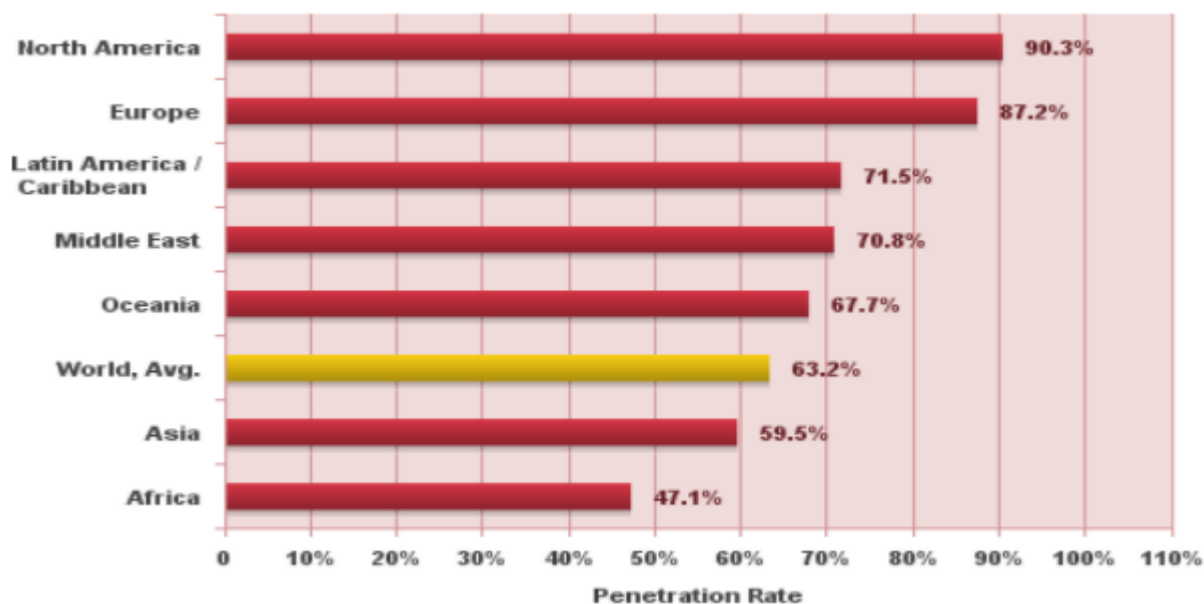

Рис. 3.31. Рейтинг регіонів світу за рівнем поширеності Глобальної мережі Інтернет

Джерело: [62]

Сучасні можливості самоосвіти та самоменеджменту у системі публічного управління суттєво розширюють пошукові системи в інтернеті. За допомогою використання інструментарію пошукових систем можна отримати багато знань та компетенцій, знайти всю необхідну інформацію. На сьогоднішній день найбільше використовують два типи пошукових систем: із пошуковими роботами (ботами) та гібридні (із роботами та із роботою людини). Найбільш популярна пошукова система Google є гібридною.

На сьогоднішній день існує багато освітніх порталів. Для системи публічного управління важливе значення має портал Національного агентства України з питань державної служби [63]. Метою створення цього порталу є «забезпечення професійного розвитку державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування» [63].

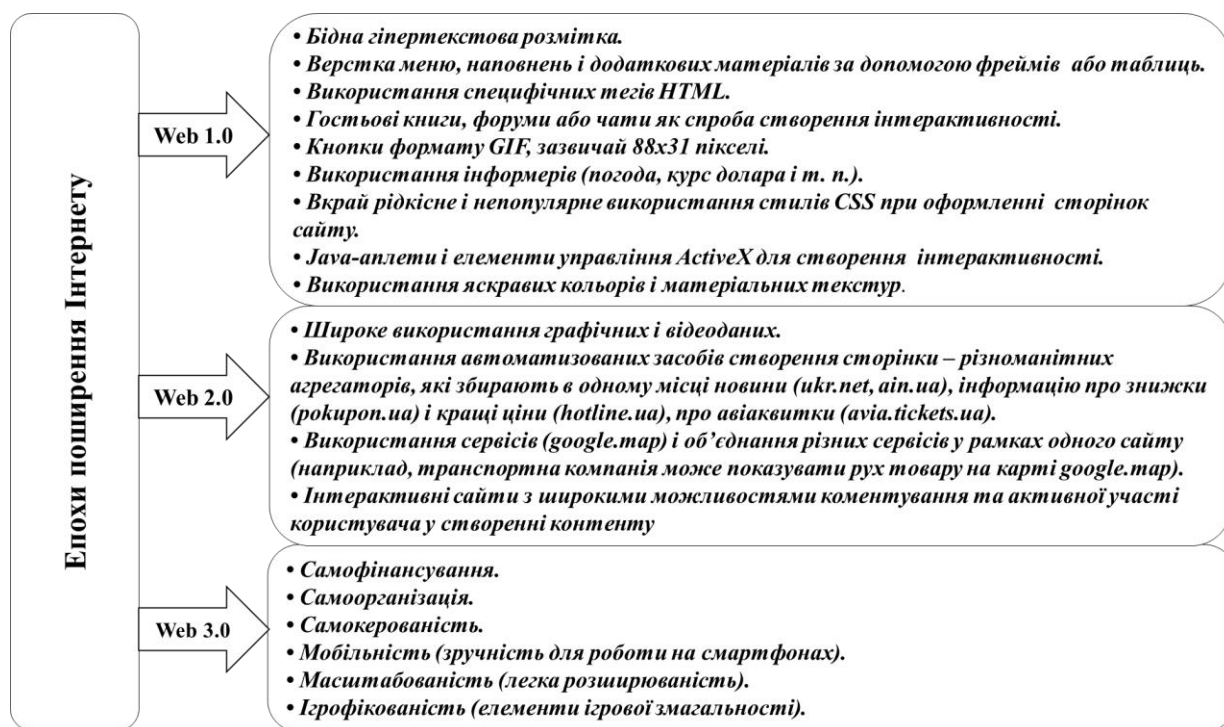

Рис. 3.32. Епохальна характеристика поширення Інтернету

Джерело: систематизовано автором на підставі [61]

Наявність освітнього порталу для державних службовців дає можливість здійснювати пошук інформації щодо освітніх послуг у системі публічного управління, здійснювати власне планування навчального процесу в межах програм системи освіти та підвищення кваліфікації, здійснювати запити на необхідні програми здобуття компетенцій та освітніх результатів, отримувати інформацію щодо результатів навчання та приймати участь у складанні плану програм, здійсненні рейтингування наявних програм, провайдерів, тренерів тощо.

Слід зазначити, що використання освітніх порталів для державних службовців та представників місцевого самоврядування передбачає обов'язкову реєстрацію користувачів. Користувачами порталу Національного агентства України з питань державної служби можуть бути державні службовці, голова місцевої державної адміністрації, його заступники, посадові особи місцевого самоврядування тощо. Зареєстровані користувачі освітнього порталу мають можливість використовувати

розміщену на порталі інформацію щодо освітніх послуг у сфері професійного навчання та щодо суб'єктів надання послуг з метою формування запитів на отримання відповідних освітніх послуг.

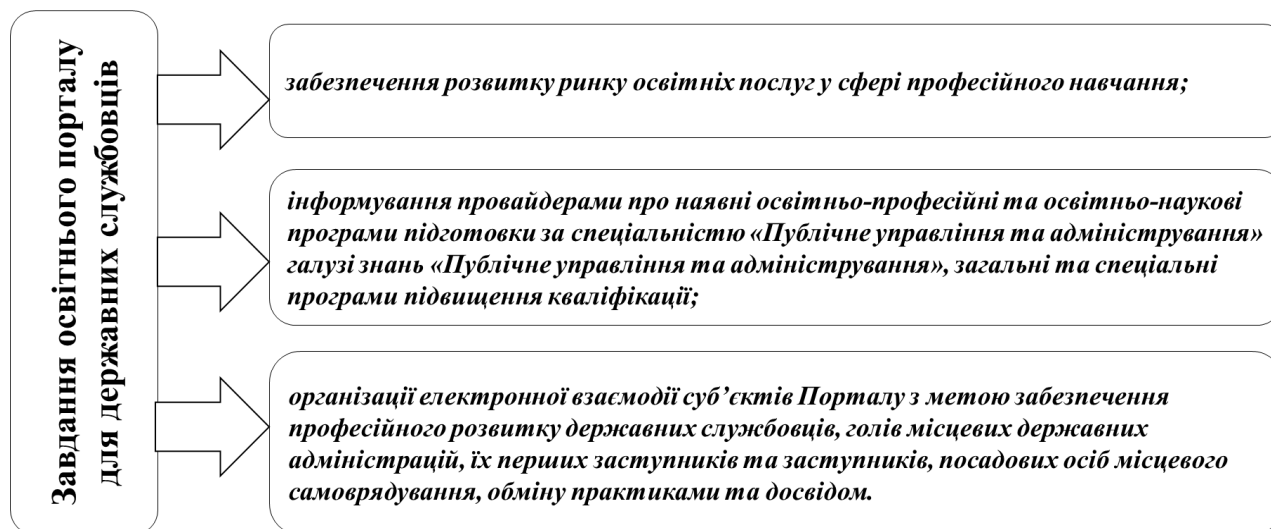

Рис. 3.33. Завдання освітнього порталу для державних службовців

Джерело: [63].

Базовим курсом онлайн курсом для початківців у сфері публічного управління та місцевого самоврядування може бути навчальний курс «Для вперше призначених на посади державної служби категорії «В» «Державним службовцям про державну службу»» розміщений на сайті порталу Національного агентства України з питань державної служби [64]. Загальна характеристика освітнього курсу охоплює мету, перелік компетентностей та навчальні результати курсу (рис. 3.34).

Як правило, освітні курси для представників публічного управління та місцевого самоврядування сприяють поглибленню розуміння системної роботи сфери державного управління та ролі кожного окремого представника цієї сфери. В результаті проходження навчання відбувається підвищення рівня професійної та загальної компетентісної підготовки. До загальних компетенцій відносять комунікативні, навички командної роботи, лідерські здібності та здатність до саморозвитку.

Рис. 3.34. Загальна характеристика освітнього курсу «Для вперше призначених на посади державної служби категорії «В» «Державним службовцям про державну службу»»

Джерело: побудовано за даними [64].

Окрім освітнього порталу Національного агентства України з питань державної служби корисним в плані самоменеджменту представників публічного управління та місцевого самоврядування є сайт найкращих онлайн курсів України та світу Prometheus. «Платформа масових відкритих онлайн-курсів Prometheus – перший та найбільший проект безкоштовної освіти для всіх та кожного в Україні. Наша місія – зробити найкращі курси від провідних викладачів, університетів та організацій світу доступними для всіхURL:» [65].

На сайті Prometheus розміщено багато безкоштовних онлайн курсів, що можуть бути корисними для представників публічного управління та місцевого самоврядування (табл. 3.18).

Характеристика деяких онлайн курсів сайту Prometheus для представників публічного управління та місцевого самоврядування

Назва курсу	Коротка характеристика
<i>Стандарти належного врядування для організацій громадянського суспільства</i>	Цей курс – унікальна можливість для слухачів по-іншому поглянути на належне врядування, побачити в ньому інструмент сприяння інституційного розвитку організацій громадського суспільства (ОГС). Належне врядування та дотримання встановлених стандартів якості для ОГС – це стала практика в європейських країнах та ефективний інструмент сприяння інституційному розвитку ОГС. Цей процес почався з усвідомлення серед самих ОГС, а також з результатів консультацій з органами влади, які висунули певні вимоги щодо прозорості, підзвітності та ефективності діяльності ОГС, щодо необхідності створити рівні умови для всіх ОГС – як сталих, так і новостворених – і налагодити співпрацю та партнерство з державними органами на основі принципів прозорості та належного врядування.
<i>Житло та житлова політика: де та як ми будемо жити</i>	Цей курс допоможе краще зрозуміти роль житла в економіці, що таке житлова політика та якою вона буває, що таке соціальне житло та як працює іпотека. Ми розвіємо міфи на кшталт “треба просто більше будувати”, “державі варто припинити втручатись”. Ми розглянемо нашу державну політику. Як ставляться до неї українці? Які виклики стоять перед нею? А головне: як її реформувати, щоб гарантувати усім виконання конституційного права на житло?
<i>Державним службовцям про державну службу</i>	Запорукою інституційного розвитку державної служби, зокрема, є залучення на відповідні посади в державних органах персоналу, який демонструє належний рівень професіоналізму, критичного мислення, доброчесності, готовність служити від імені держави громадянам, спроможність ефективно працювати в умовах сучасних викликів. Таким фахівцям, які опинилися в нових умовах, нових організаціях, установах зі своєю специфічною організаційною культурою, потрібен не лише час на адаптацію, а й подальша відповідна підтримка. Більш складний характер посади та відповідальність, передбачена нею, вимагають більш тривалого періоду освоєння посади. Допомогою в цьому є також і професійне навчання.
<i>Дистанційна робота для публічних службовців</i>	Сьогодні наші державні установи та органи місцевого самоврядування перелаштовуються на роботу у віддаленому режимі. І це нові вимоги сучасного світу. Відповідаючи цим вимогам, ми налагоджуємо електронний документообіг, створюємо комфортні умови у власному віддаленому офісі. Ми здатні забезпечити доступ до інформації, зовнішню та внутрішню комунікацію усіх залучених сторін. Запорука нашого успіху – готовність та бажання усіх учасників робочого процесу відповідально, якісно та своєчасно виконувати покладені на них службові обов’язки.

Джерело: складено за даними [65]

Освітні курси для системи публічного управління та місцевого самоврядування спрямовані на володіння теоретичними знаннями,

спеціальними управлінськими та психологічними компетентностями, які необхідні для ефективного виконання посадових обов'язків та відстоювання громадянської позиції.

В системі публічного управління та місцевого самоврядування сучасне управлінське лідерство розглядається через призму комунікаційних можливостей, професійних компетентностей та орієнтації на загальний результат. Важливою складовою соціальної системи управління є взаємодія між зовнішнім середовищем, керуючою та керованою системами (рис. 3.35)

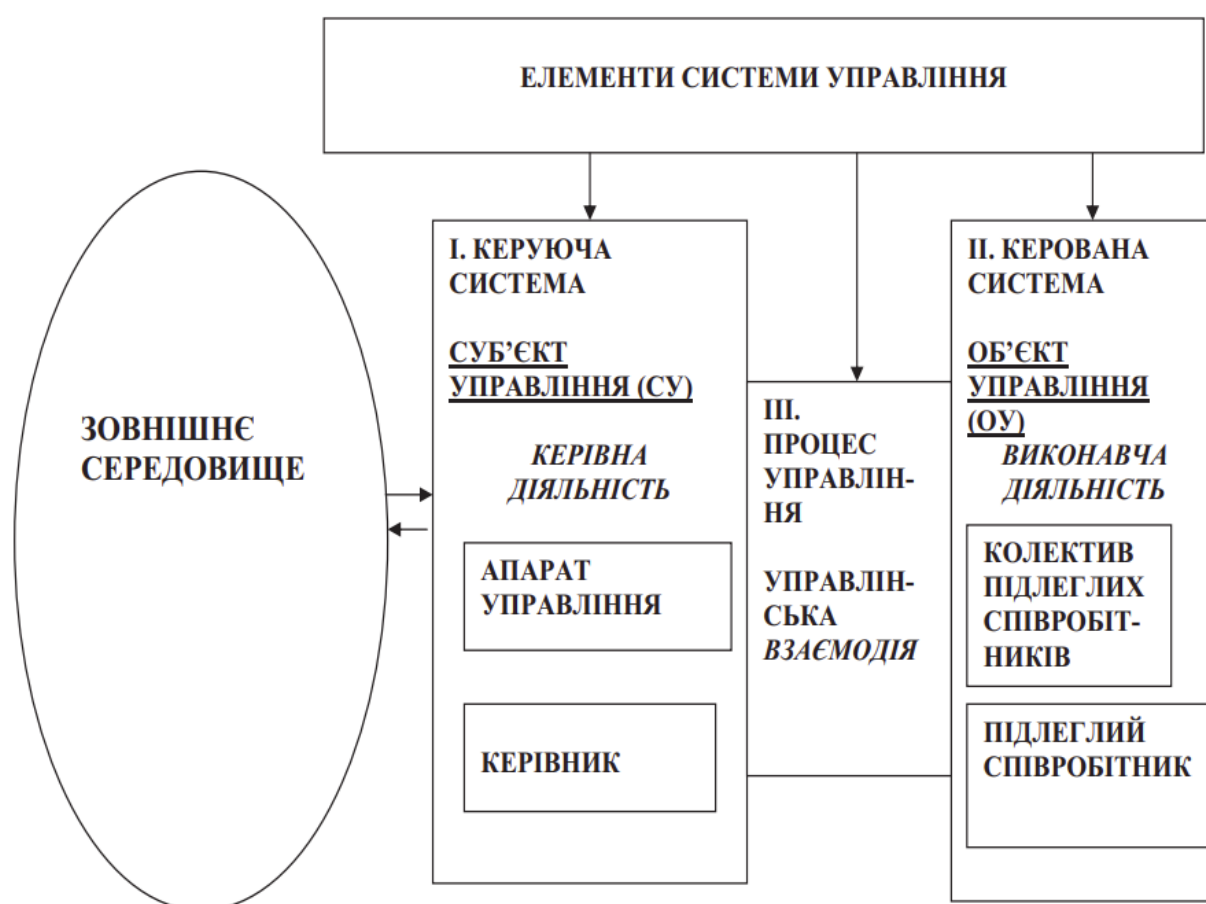

Рис. 3.35. Соціальні взаємовідносини в системі публічного управління та місцевого самоврядування

Джерело: [66]

Таким чином, децентралізація – це не просто засіб вирішення всіх питань територіального та регіонального розвитку без зусиль місцевої

громади, це є інструмент вирішення завдань ефективного розвитку територій, створення умов комфортного та безпечного проживання. Тільки завдяки взаємодії зовнішньої системи із системою публічного управління та місцевого самоврядування, взаємодії бізнесу, влади та місцевої громади можливо досягти сталого розвитку.

Список використаних джерел до розділу 3

1. The Free Dictionary. Definition of decentralization [URL: http://www.thefreedictionary.com/decentralization](http://www.thefreedictionary.com/decentralization) (дата звернення 25.04.2020 року)
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: [URL: http://www.lingvo.ua/uk/Interpret/uk-uk/Децентралізація](http://www.lingvo.ua/uk/Interpret/uk-uk/Децентралізація) (дата звернення 25.04.2020 року)
3. Децентралізація в Україні. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: [URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Децентралізація_в_Україні](https://uk.wikipedia.org/wiki/Децентралізація_в_Україні); (дата звернення 25.04.2020 року)
4. Посол ЄС назвав одну з найуспішніших реформ в Україні. URL: [URL: https://zn.ua/ukr/POLITICS/posol-yes-nazvav-odnu-z-nayuspishnishih-reform-v-ukrayini-277216_.html](https://zn.ua/ukr/POLITICS/posol-yes-nazvav-odnu-z-nayuspishnishih-reform-v-ukrayini-277216_.html) (дата звернення 25.04.2020 року)
5. Децентралізація: новий етап. Основні завдання на період до 2020 року. Урядовий портал. URL: [URL: https://www.kmu.gov.ua/news/decentralizaciya-novij-etap-osnovni-zavdannya-na-period-do-2020-roku-23012019](https://www.kmu.gov.ua/news/decentralizaciya-novij-etap-osnovni-zavdannya-na-period-do-2020-roku-23012019) (дата звернення 25.04.2020 року)
6. Конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 року (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL: [URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18) (дата звернення 25.04.2020 року)

7. Європейська Хартія Місцевого Самоврядування. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036(дата звернення 26.04.2020 року)

8. Чим саме відрізняється децентралізація, яку пропонує Уряд , українські та європейські експерти, від федералізації? URL: <https://decentralization.gov.ua/questions/15>(дата звернення 26.04.2020 року)

9. Іжа М.М. Показник децентралізаційних процесів у країнах Європи. *Вісник СевНТУ. Зб. наук. праць.* 2010. Вип. 112. С. 152-155

10. Хамініч С. Ю., Климова В. М. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України. *Вісник Дніпропетровського університету Науковий журнал.* 2011 Випуск 5/2, № 10/1, Том 19. С. 152-162

11. Макаренко О. Є. Шляхи розвитку фінансової незалежності місцевого самоврядування. *Державне будівництво. Електронне наукове фахове видання.* 2008. № 1. С. 25-35

12. Другий етап децентралізації в Україні 2020-2021 роки. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>(дата звернення 26.04.2020 року)

13. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 вересня 2020 року. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BDi%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_10.09.2020.pdf(дата звернення 26.04.2020 року)

14. Нові райони. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/newrayons>(дата звернення 26.04.2020 року)

15. Інтерактивна мапа адміністративно-територіальних одиниць України. Децентралізація. URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/#mapa>(дата звернення 26.04.2020 року)

16. Про місцеве самоврядування: Закон України № 280/97-ВР, Редакція від 06.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>(дата звернення 26.04.2020 року)

17. Система державного управління Республіки Польща: досвід для України / авт.-уклад. Х. М. Дейнега ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. -К. : НАДУ, 2010. 48 с

18. Децентралізація українських регіонів за шведським рецептом. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/338831/detsentralizatsiya-ukrayinskyh-regioniv-za-shvedskym-retseptom>(дата звернення 26.04.2020 року)

19. Концепція адміністративної реформи в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>(дата звернення 26.04.2020 року)

20. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>(дата звернення 27.04.2020 року)

21. Про співробітництво територіальних громад: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>(дата звернення 27.04.2020 року)

22. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>(дата звернення 27.04.2020 року)

23. Правові інструменти Ради Європи з питань місцевого і регіонального розвитку та проблеми їх імплементації в Україні [Заг. ред. В. Толкованова]. К.: Центр досліджень питань місцевого і регіонального розвитку та сприяння адміністративній реформі, 2007. 349 с

24. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <http://www.minregion.gov.ua>(дата звернення 27.04.2020 року)

25. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 вересня 2020 року. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BDi%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_10.09.2020.pdf(дата звернення 27.04.2020 року)

26. Нові громади. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada>(дата звернення 27.04.2020 року)
27. Чогодарівська громада. Одеська область. Березівський район. URL: <https://chogodarivska-gromada.gov.ua>(дата звернення 27.04.2020 року)
28. Основні тенденції розвитку м. Одеса за галузями та сферами (станом на 03.12.20). Офіційний сайт міста Одеса. URL: <https://omr.gov.ua/ua/odessa/data/osnovnie-tendencii-razvitiya/>(дата звернення 27.04.2020 року)
29. Основні тенденції розвитку м. Одеса за галузями та сферами (станом на 03.12.20). Офіційний сайт міста Одеса. URL: <https://omr.gov.ua/ua/odessa/data/osnovnie-tendencii-razvitiya/>(дата звернення 27.04.2020 року)
30. Made in Odesa. URL: <https://odessa5t.com.ua/projects/made>(дата звернення 27.04.2020 року)
31. Місто Миколаїв. Інвестиційний паспорт. URL: https://mkrada.gov.ua/files/ECOINVEST/Mykolaiv_web.pdf(дата звернення 27.04.2020 року)
32. Офіційний сайт міста Херсон. URL: <http://www.city.kherson.ua/articles/promislovisit>(дата звернення 28.10.2020 року)
33. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : монографія. К. : Парлам. вид-во, 2007. 576 с.
34. Васильєва О. І. Регіональне управління в умовах реформування владних відносин : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 436 с.
35. Дацишин М., Керецман В. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні. К. : Вид-во "К.І.С.", 2007. 102 с.

36. Проблеми формування добрососудного, належного місцевого врядування : зб. матеріалів та док. / за заг. ред. М. Пухтинського. К. : Атіка, 2008. С. 600

37. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. К. : Преса України, 1997. 80 с.

38. Історія та практика державного управління і місцевого самоврядування в Україні. М.О. Багмет, В.М. Ємельянов - II том. : навч. посіб. / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили ; за заг. ред. канд. техн. наук, доц., держ. службовця I рангу В. М. Ємельянова. - Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012

39. Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР : Закон СРСР : прийнятий 9 квіт. 1990 р. № 1417-І// Відом. Верхов. Ради СРСР. 1990. № 13. Ст. 69

40. Про Представника Президента України : Закон України : прийнятий 5 берез. 1992 р. № 2167-ХІІ. Голос України. 1992. 20 берез.

41. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К. : НАДУ, 2014. 512 с

42. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 51, ст.548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>(дата звернення 28.04.2020 року)

43. Зарубіжний досвід публічного адміністрування : метод. рек. / авт. кол. : Н. М. Мельтюхова, В. В. Корженко, Ю. В. Дідок та ін. ; за заг. ред. Н. М. Мельтюхової. К. : НАДУ, 2010. 28 с.

44. Декларація щодо регіоналізму в Європі. Берлін, 1997., ст. 3

45. Виконавча влада в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 128 с.

46. Круш П.В., Кежемяченко О.О. Національна економіка: регіональний і муніципальний вимір. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 320 с.

47. Положення про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні. Затверджено Указом Президента України від 24 червня 2010 року № 723/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/2010#Text>(дата звернення 28.04.2020 року)

48. Положення про Національну Раду з узгодження діяльності загальнодержавних і регіональних органів та місцевого самоврядування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50/2001#Text>(дата звернення 28.04.2020 року).

49. Положення про Раду регіонів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533/2010#Text>

50. Положення про Національну раду з питань взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149/2008>(дата звернення 28.04.2020 року)

51. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р [електронний ресурс] режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/3557/Rozyasnennya_zmin.pdf(дата звернення 28.04.2020 року)

52. Рейни Х. Дж. Анализ и управление в государственных организациях : пер. с англ. / Х. Дж. Рейни. 2-е изд. М. : ИНФРА-М, 2002. 402 с.

53. Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 4 квіт., 2008 р., Львів. : Ч. 1 / ред. : В. С. Загорський ; А. В. Ліпенцев ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Л., 2008. 561 с.

54. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки. К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2020. 150 с.

55. Stehnei M. I., Irtysheva I. O., Korol M Formation of financial instrumentation for the sustainable agricultural development: innovative approach. *«Науковий вісник Полісся» Чернігівського національного технологічного університету*. 2017. Вип. № 4 (12). Ч. С. 225-231.

56. Доповідь про стан навколишнього природного середовища Закарпатської області за 2018 рік / Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації. URL: <http://ecozakarp.at.gov.ua> (дата звернення 28.04.2020 року).

57. Звіт про стратегічну екологічну оцінку стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/5e07257157f31.pdf> (дата звернення 28.04.2020 року)

58. Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення 28.04.2020 року).

59. Моніторинг регіонального розвитку. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/monitorynh/> (дата звернення 28.04.2020 року)

60. Державний веб-портал бюджету для громадян URL: openbudget.gov.ua

61. Історія інтернету. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/Історія_Інтернету (дата звернення 28.04.2020 року)

62. Internet World Stats/ URL: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> (дата звернення 28.10.2020 року)

63. Національне агентство України з питань державної служби URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/pages/abou> (дата звернення 28.04.2020 року)

64. Для вперше призначених на посади державної служби категорії «В» «Державним службовцям про державну службу». Національне

агентство України з питань державної служби URL:

[https://pdp.nacs.gov.ua/courses/derzhavnym-sluzhbovtsiam-pro-derzhavnu-sluzhbu-bfae8095-efa3-4216-ad66-](https://pdp.nacs.gov.ua/courses/derzhavnym-sluzhbovtsiam-pro-derzhavnu-sluzhbu-bfae8095-efa3-4216-ad66-798f9f337bd6?course_enrollment_id=918)

[798f9f337bd6?course_enrollment_id=918](https://pdp.nacs.gov.ua/courses/derzhavnym-sluzhbovtsiam-pro-derzhavnu-sluzhbu-bfae8095-efa3-4216-ad66-798f9f337bd6?course_enrollment_id=918)(дата звернення 28.04.2020 року)

65. Prometheus. Сайт найкращих онлайн курсів України та світу

<https://prometheus.org.ua/>(дата звернення 28.04.2020 року)

66. Пашко Л.А. Самоменеджмент лідера місцевого самоврядування (дистанційний курс): навчально-методичні матеріали / За заг. Ред. Л.А. Пашко. К., 2017. 154с

РОЗДІЛ 4

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

4.1. Методичні підходи до оцінювання ефективності публічного управління регіоном у контексті реалізації Цілей сталого розвитку

У сучасних трансформаційних умовах суттєво змінюється організаційний дизайн, повноваження та, відповідно, вимоги до органів публічного управління і місцевого самоврядування. Перед регіонами, окрім забезпечення економічного і соціального функціонування на належному рівні, постає нове коло завдань, що передбачають забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку територій, впровадження інновацій та перехід до нових моделей використання ресурсів, що базуються на їх ефективному відтворенні, ощадливому використанні та екологічній безпеці.

На етапі зміни адміністративного устрою територій, перерозподілу фіскальних та інших повноважень дискусійними залишаються питання оцінки ефективності функціонування новостворюваних органів публічного управління. Проблема ускладнюється також потребами ефективної імплементації Цілей та Стратегій сталого розвитку в систему публічного управління та стратегічного планування на всіх рівнях.

В науковій літературі містяться різні підходи до оцінки ефективності функціонування органів публічного управління та різноманітний набір критеріїв оцінки. Зокрема, найбільшого поширення набули рейтингові підходи до оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів, результати яких опосередковано відображають ефективність та дієвість місцевих органів управління.

Рейтингові підходи є зручними у використанні і дозволяють виявити порівняльний рівень розвитку регіонів з використанням різного набору

системних критеріїв оцінки економічного та соціального становища. Позитивним є визначення місця регіонів порівняно з іншими як окремо за обраними показниками, так і в цілому. Так, на рівні міністерства економічного розвитку та торгівлі України щоквартально та за підсумками року визначається рейтинг соціально-економічного розвитку, що включає такі критеріальні показники: обсяги промислового виробництва, обсяги сільськогосподарського виробництва, капітальні інвестиції, іноземні інвестиції, зовнішньоекономічна діяльність (експортно-імпортне сальдо) та рівень споживчих цін. У якості основи для порівняння при визначенні рейтингу розвитку областей використовуються темпи приросту визначених критеріальних показників. За даними міністерства у 2018 році за вказаними критеріями лідирували такі області [1]:

1) Приріст обсягів промислового виробництва: Сумська (+10,4%), Івано-Франківська (+10%) та Чернівецька обл. (+5,5%);

2) Приріст обсягів сільськогосподарського виробництва: Полтавська (+23,7%), Черкаська (+22,5%) та Київська обл. (20%) ;

3) Капітальні інвестиції: Донецька (+84,9%), Вінницька (42,4%) та м. Київ (+35,2%);

4) Прямі іноземні інвестиції: Хмельницька обл.(16,3%), Вінницька (+12%) та Донецька обл.(+10,7%);

5) Зовнішньоторговельне сальдо: Донецька (2464 млн. дол.. США), Дніпропетровська (2098,8 млн. грн.) та Запорізька (1659,9 млн.грн.);

6) Приріст споживчих цін (від найнижчого до найвищого): Чернівецька (8,7%), м. Київ (8,8%) та Вінницька обл.. (9%).

Аналізуючи дані рейтингу слід відмітити, що він ілюструє лише темпи позитивних змін економічної позиції регіонів у динаміці порівняно з попереднім періодом, проте не відображає об'єктивного стану економіки регіонів, оскільки високий приріст показника може означати, що у попередньому періоді відбувалося падіння або стагнація.

У свою чергу Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [1], публікує результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів з використанням більш широкого спектру показників, що охоплюють також соціальну й екологічну складову. Рейтинг охоплює 12 системних показників та індикаторів за кожним з яких складається окремий рейтинг областей, що порівнюються між собою а також узагальнений інтегральний рейтинг за результатами опрацювання всіх показників. Позитивним у рейтингування слід відмітити використання відносних показників, що розраховуються у перерахунку на одну особу населення або %, що дозволяє здійснювати більш об'єктивне оцінювання областей різних за площею, чисельністю населення, обсягами виробничих і природних ресурсів. Згідно результатів моніторингу за 2018 рік, найвищі позиції у рейтингу за інтегрованим показником посідають м. Київ, Харківська, Рівненська, Вінницька та Дніпропетровська області. При цьому, м. Київ, Харківська та Рівненська області знаходяться на передових позиціях вже 2 роки підряд, а Вінницька покращила свої позиції у 2018 році перемістившись з 7 на 4 сходинку. Найгірший стан справ за результатами моніторингу 2018 року в Луганській, Донецькій, Чернігівській, Одеській та Миколаївській областях що посіли останні місця у рейтингу.

Результати проведення рейтингів областей можна опосередковано вважати важливими індикаторами ефективності публічного управління, проте у них не достатньо визначеними є показники дієвості органів публічного управління у контексті формування регіональних моделей сталого розвитку, не враховано також участь громадянського суспільства у прийнятті рішень та інші показники, що в зарубіжній практиці вважаються важливими індикаторами сталого розвитку регіонів.

На думку науковців Стегней М.І., Король М.С. та Хаустової К.М., [2] важливими елементами оцінювання публічного управління на рівні регіонів, районів та територіальних громад є наступні агреговані

показники: показники економічної ефективності функціонування регіону (прибутковість підприємств, валовий регіональний продукт на душу населення, обсяги капітальних та іноземних інвестицій у розрахунку на кількість зайнятих працівників), показники соціальної ефективності (рівень зайнятості, середня оплата праці), показники продуктивності регіональних соціально-економічних систем (продуктивність промислового комплексу, продуктивність праці, продуктивність інвестицій) та показники реалізації стратегічних та тактичних планів розвитку регіону. Для визначення білів по кожному показнику регіону автори пропонують їх порівнювати з середніми значеннями, що досягнуті по країні, а інтегральний коефіцієнт розраховується за принципом зваженої суми агрегованих показників, що дозволяє визначати рівень розвитку регіону (його випереджаюче зростання або відставання) порівняно з середніми значеннями. Позитивно оцінюючи даний підхід, хочемо відмітити, що у системі пропонованих показників відсутні критерії екологічного становища регіону, що обмежує його використання при оцінці ефективності публічного управління з позицій забезпечення сталого розвитку.

Головними імперативами стратегічного розвитку національної економіки є Цілі сталого розвитку, що визначають основні вектори, на які спрямовуватимуться зусилля органів публічного управління на всіх рівнях, і які виступатимуть важливими критеріями ефективності функціонування владних структур. Цілі сталого розвитку які адаптовано до реалій соціального, економічного та екологічного становища України, затверджені Кабінетом міністрів України у 2016 році та Указом Президента від 30 вересня 2019 року [3]. Отже, наразі Цілі сталого розвитку мають статус нормативно-правового акту, а їх реалізація (17 цілей та 86 національних завдань) інкорпоровані у 145 нормативно-правові акти Уряду.

До виконання затверджено визначено 86 завдань уряду, що повинні бути реалізовані до 2030 року й об'єднані в 17 цілей, серед яких:

- «1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці та забезпечення здорового способу життя;
- 4) заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх та забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти;
- 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;
- 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
- 7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;
- 8) повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх, сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню;
- 9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
- 10) скорочення нерівності;
- 11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;
- 12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;
- 13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;
- 14) в інтересах сталого розвитку збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів;

15) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;

16) сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;

17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку» [3].

На даному етапі вже здійснено розподіл відповідальності центральних органів виконавчої влади за виконанням окремих завдань ЦСР, розроблено концепцію формування моніторингових звітів з оцінки прогресу досягнення ЦСР в Україні, як з розподілом на періоди (щорічний та п'ятирічний) так і за напрямками відповідальності, створено консультативні робочі групи навколо проблематики реалізації кожної з 17 цілей та систему показників оцінки прогресу в їх виконанні.

Ключові завдання ЦСР визначаються за чотирма напрямками: справедливий соціальний розвиток; стале економічне зростання та зайнятість; ефективне управління; екологічна рівновага та розбудова стійкості. «Суспільне бачення розвитку України до 2030 року охоплює такі орієнтири для досягнення, як добробут та здоров'я населення, що забезпечуватимуться інноваційним розвитком економіки, побудованим на сталому використанні природних ресурсів. Спрямовані на перехід від сировини та продуктів первинної переробки до продуктів та послуг з високим ступенем доданої вартості у структурі експорту передбачаються зміни. Буде ґрунтуватися економічне зростання на моделі «зеленої» економіки. Суттєво має знизитися енергоємність валового внутрішнього продукту завдяки заходам із енергозбереження та застосуванню енергоефективних практик. Неухильно зростатиме частка виробництва

екологічно чистої енергії, витісняючи, перш за все, традиційні технології, що дозволить суттєво зменшити викиди парникових газів у атмосферу. Це сприятиме покращенню якості життя населення без шкоди довкіллю і стане вагомим чинником зростання тривалості життя» [4].

З метою проведення ефективного моніторингу на національному рівні розроблено показники та затверджено порядок оцінювання рівня досягнення Цілей сталого розвитку, що базуються насамперед на використанні доступних статистичних даних.

«Методологія розрахунку досягнень на шляху реалізації цілей сталого розвитку враховує критерії руху індикатора: напрям (рух є чітко спрямованим до поставленої мети або ні); швидкість (рух є стрімким, повільним, послідовним тощо); темпи (потребує прискорення, потребує суттєвого прискорення тощо). Індекс розраховується для середньострокового тренду (ґрунтується на аналізі зміни показника за останній п'яти річний період і вимагає наявності даних як мінімум за 3 послідовні роки). Розрахунок тенденцій для показників із кількісними одиницями виміру базується на сукупному середньорічному темпі приросту за період. Для таких індикаторів фактичне значення темпу середньорічного приросту порівнюється з теоретичним (цільовим), який потрібно для досягнення мети в цільовому році» [4]. Тобто, методологічні засади визначення прогресу базуються на порівнянні темпів реалізації цілей порівняно з плановими показниками у розрізі кожного індикатора з послідовним їх агрегуванням на рівні завдань та загальних цілей.

Згідно проведеного Державною службою статистики України моніторингу «За підсумком 2019 року Україна у цілому досягла прогресу за 15-ма з 17-ти цілей. Скорочення масштабів бідності є основним здобутком: з 58,3% у 2015 р. до 43,2% у 2018 р. Помітного прогресу вдалося досягти завдяки підвищенню стандартів оплати праці та збільшенню рівня охоплення населення житловою субсидією (з 12% у 2014р. до 64% у 2017р.). Україна впроваджує концепцію освітньої реформи

«Нова Українська школа» та приєдналася до міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. З 2019 р. в Україні запроваджено роздрібний ринок електричної енергії та повномасштабний ринок електричної енергії. У 2,5 рази збільшилось позитивне сальдо зовнішньої торгівлі ІКТ послуг, впроваджено високошвидкісний інтернет 4G, проведено рефармінг частот у діапазоні 900 МГц внаслідок покращення умов для розвитку малого і середнього бізнесу за 2016–2019 рр. В Україні створено 1029 об'єднаних територіальних громад з 2015 року у 41,5 рази зросла державна підтримка місцевого та регіонального розвитку» [5].

Водночас, аналізуючи Цілі сталого розвитку слід відмітити, що значна частина їх повинна забезпечуватися насамперед на рівні національної економіки, а їх реалізація залежить від політики та діяльності уряду, ухвалення відповідних законодавчих ініціатив та створення ефективних державних регуляторів та механізмів стимулювання. Отже, вважаємо, що цілі сталого розвитку обов'язково повинні імплементуватися в стратегічні плани регіонів, районів та територіальних громад, проте моніторинг їх реалізації у контексті оцінки ефективності регіональних органів повинен враховувати специфіку розвитку регіону, повноваження та наявні ресурси.

Попри певні позитивні зміни, що впроваджуються у контексті ЦСР на національному рівні, досі не створено ефективної нормативно-правової бази, що має слугувати першоосновою забезпечення сталого розвитку міст і громад. На думку Циклаурі О. Б., актуальності набуває створення: «Єдиної стратегії сталого розвитку міст і громад в Україні, що має враховувати всі інші механізми сталого розвитку; Типового Плану сталого розвитку міст і громад до 2030 року із визначенням чітких показників і критеріїв такого розвитку як орієнтир для створення відповідних планів на локальних рівнях; прийняття та внесення змін до законодавства з питань місцевого самоврядування». [6, с.216].

Погоджуємося з думкою науковців Національного інституту стратегічних досліджень, що «на сьогодні в Україні не запроваджено системи реалізації зобов'язань досягнення ЦСР на рівні регіонів і громад. Зволікання із прийняттям офіційного документа, що визначає місце й роль ЦСР в національній політиці, а також заходів та механізмів, що забезпечують всеосяжну імплементацію ЦСР на всіх рівнях, призвело до втрати можливостей раціоналізувати бюджетні витрати, сприяти залученню інвестицій та залучати офіційну допомогу з розвитку від розвинених країн для виконання завдань ЦСР.

Наразі ситуація у сфері публічного управління сталим розвитком в Україні характеризується:

«-у сфері сталого розвитку на всіх рівнях відсутністю координації публічної політики;

- із національними ЦСР неузгодженістю регіональних і місцевих стратегій розвитку;

- неможливістю здійснювати вимірювання поточного стану, оцінювання проблеми для стратегічного планування сталого розвитку регіонів та громад, а також прогресу;

- на основі узгоджених підходів визначення стратегічних пріоритетів сталого розвитку регіонів та громад для досягнення ЦСР на регіональному та локальному рівнях» [7, с. 131].

Науковці інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього виділяють наступні імперативи сталого розвитку регіону:

– створення екологічно прийнятної продукції та послуг шляхом формування безвідходної, енерго- і ресурсозберігаючої регіональної економічної системи; зменшення монофункціональності регіональної економіки, розвитку нетрадиційних для цієї території видів економічної діяльності;

– недопущення загострення екологічних проблем і забруднення території, забезпечення збереження і життєздатності природних систем в її

межах, підтримання сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження та відтворення якості довкілля і природно-ресурсного потенціалу;

– повноцінного задоволення базових потреб населення в освіті, охороні здоров'я, соціальному забезпеченні, якості життя тощо, збереження духовного надбання і культурного різноманіття території» [8].

Основним засобом підвищення дієвості реалізації Цілей сталого розвитку на локальному рівні є «забезпечення активної участі громадян у виробленні та прийнятті рішень, від яких залежать умови «громадська участь у виробленні та прийнятті рішень на місцевому рівні, від яких залежать умови життя локальних спільнот, що реалізується через інститути місцевого самоврядування та самоорганізації населення [7, с. 131]. Саме зацікавленість населення у забезпеченні реалізації Цілей та стратегій сталого розвитку є однією з умов та важливих чинників ефективності публічного управління в контексті сталого розвитку.

Погоджуємося з думкою Антонової С.Є. та Корбутяк В.В., що «Ефективне управління на місцевому рівні неможливе без інформування громадян щодо діяльності органів влади. Саме забезпечення прозорості та відкритості органів публічної влади сприяє формуванню правової держави, підвищує рівень довіри жителів, налагодженню взаємодії та покращенню співпраці влади та громадськості, запровадженню механізмів участі та контролю, рішучих кроків у боротьбі з корупцією» [8]. Вказані чинники є запорукою згуртування суспільства, довіри до влади та сприяють більш ефективній реалізації цілей розвитку громад і територій, зокрема Цілей сталого розвитку.

Отже, важливим чинником, що характеризує ступінь демократичності та відкритості органів публічного управління у регіонах є рівень публічності рішень, що приймаються, можливість місцевих громад впливати на ці рішення та контролювати управлінські процеси. Для моніторингу демократичних змін, що відбуваються в сфері публічності

місцевих органів влади у найбільших містах України громадськими організаціями проводиться дослідження та формується рейтинг прозорості діяльності місцевих органів влади. Наприклад, за результатами проведеного громадською організацією «Опора» [9] у 2018 році моніторингу прозорості та демократичності найбільших міст України встановлено найвищі та найнижчі досягнення в цій сфері. Найвищі сходинки посідає виконавча влада міст: Івано-Франківська, Луцька, Львова, Києва та Тернополя. Найнижчі сходинки за параметрами публічності у містах: Полтаві, Черкасах, Одесі, Запоріжжі та Миколаєві.

Як стверджують фахівці, «В аспекті публічності муніципалітетів загалом ключовими проблемами залишаються практики звітування посадовців і депутатів на відкритих зустрічах перед мешканцями; документування та врахування результатів громадських слухань; доступ до засідань виконавчих комітетів; впровадження політики відкритих даних; оприлюднення інформації щодо комунального майна власності та земельних ресурсів муніципалітетів; використання системи “PROZORRO. Продажі” для реалізації чи оренди комунального майна. Ситуація із функціонуванням Центрів надання адміністративних послуг є натомість найкращою, прийняттям Статутів територіальних громад, забезпеченням доступу до публічної інформації, впровадження інструменту електронних петицій і громадського бюджету, модернізацією веб-сайтів муніципалітетів» [9].

Взагалі, варто зазначити, що за умов ефективного впровадження реформи децентралізації, виконання цілей сталого розвитку на нижчих (територіальних, локальних, регіональній) рівнях при створенні дієвої системи державного планування, регулювання та інструментів мотивації є запорукою прискореного досягнення Цілей сталого розвитку на національному рівні.

Водночас, досліджуючи Цілі сталого розвитку для України можна відмітити достатньо суттєві диспропорції щодо цілей економічного,

соціального та екологічного напрямку. На рис.4.1. наведено систематизацію «цілей Сталого розвитку у відповідності до основних векторів їх забезпечення (економічного, соціального та екологічного)» [4].

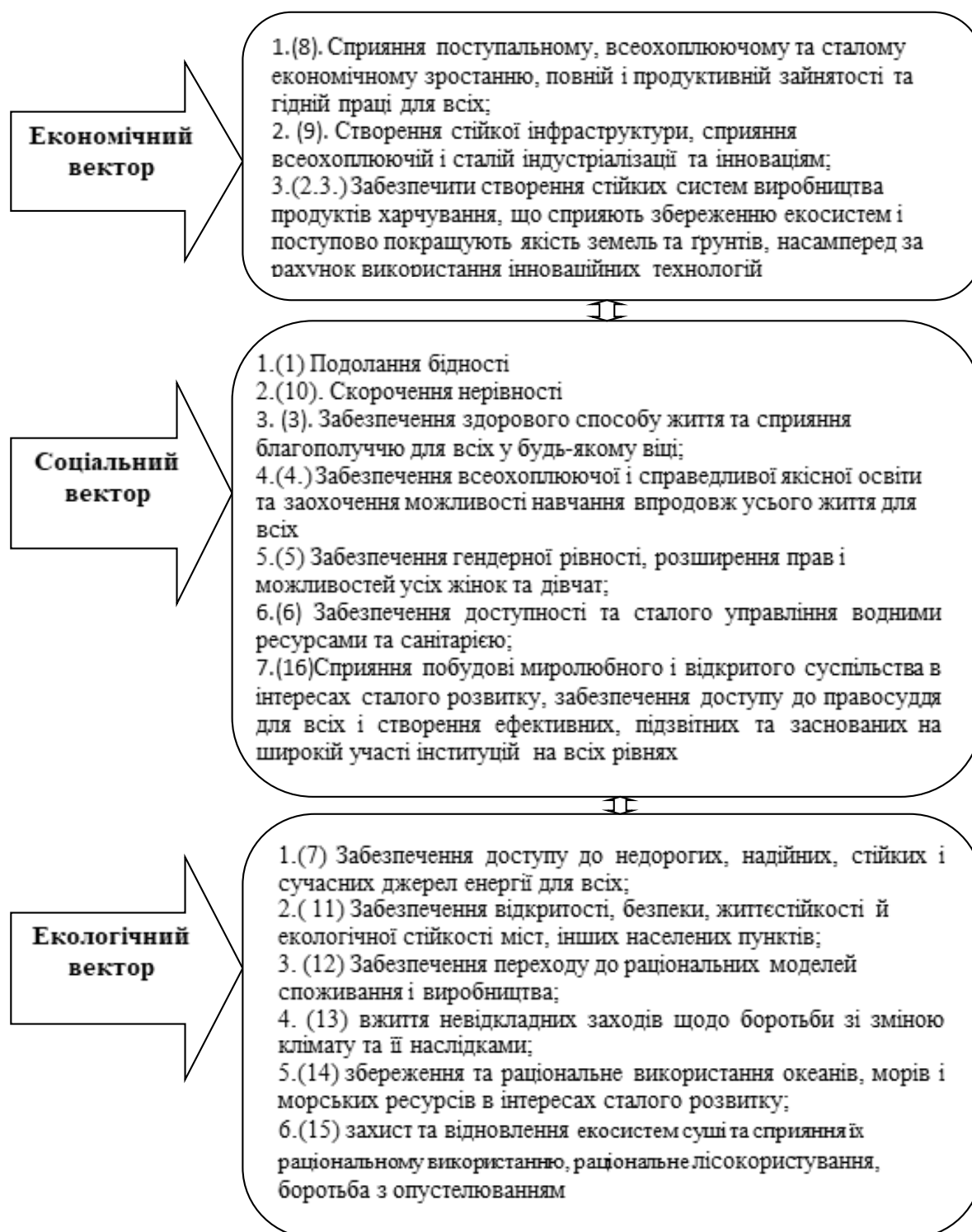

Рис. 4.1. Система Цілей сталого розвитку у розрізі економічного, соціального та екологічного векторів

Джерело: систематизовано автором за [4]

Переважання цільових орієнтирів стосовно забезпечення соціальної справедливості і людського розвитку та вирішення екологічних проблем зумовлено загальними світовими трендами та тим, що даним факторам досі не приділялося значної уваги. Проте, виконання вказаних цільових орієнтирів є неможливим без формування прагматичної політики в економічній сфері, що створить базові умови для виконання визначених цільових програм.

З позиції публічного управління, Цілі сталого розвитку можна розглядати як ключові орієнтири при прийнятті рішень публічними органами управління всіх рівнів при формуванні стратегічних та річних планів розвитку територій, визначення ключових напрямків інвестиційної, соціальної, фіскальної політики, формуванні та розподілі бюджетних коштів. При цьому, досягнення цілей сталого розвитку можна розглядати як процес, що включає планування, організацію та сприяння ефективній діяльності суб'єктів господарювання регіону, результати функціонування яких забезпечуватимуть досягнення Цілей сталого розвитку на рівні керованості публічних органів (група, район, область).

Аналізуючи сутність цілей сталого розвитку та їх критерії можна відмітити, що відповідно до можливих повноважень публічних органів управління їх умовно можна поділити на такі групи:

1) *Імперативні цілі*, що за умови відповідного правового забезпечення можуть бути закріплені як обов'язкові для виконання у всіх випадках при прийнятті рішень органами публічної влади. Сюди можна віднести:

Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат, тобто дотримання права гендерної рівності та забезпечення дотримання гендерних квот при формуванні органів управління, місцевих рад тощо. Недопущення гендерної, національної чи будь-якої іншої дискримінації працівників будь-якого підприємства що функціонує на території.

Ціль 6. Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією передбачає контроль місцевих органів влади та відповідно створених підрозділів безпеки щодо забезпечення санітарної, екологічної та правової безпеки життєдіяльності населення, зниження бар'єрів щодо доступу населення до водних та інших ресурсів, що визнані народним надбанням.

Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів є безпосередньою функцією та зоною відповідальності публічних органів управління.

Ціль 16. Сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях – беззаперечна регуляторна функція управлінських систем.

2) *Залежні цілі*, що виконуються публічними органами влади у відповідності до умов, що сформовані на національному рівні. Тобто ефективність реалізації вказаних цілей у регіоні залежить насамперед від дієвості уряду та парламенту в цій сфері. Органи публічного управління на рівні регіону можуть частково знижувати негативний вплив, або навпаки максимально сприяти реалізації позитивних тенденцій. Наприклад до таких цілей належать:

Ціль 1. Боротьба з бідністю, що залежить від рішень уряду стосовно основних складових соціальної політики (розміри прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, обсяги соціальних виплат та їх диференціація, обсяги державних субвенцій на забезпечення соціальної складової);

Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці, що залежить від якості реформ у медичній сфері, державної політики у сфері охорони здоров'я, обсягів медичної субвенції тощо;

Ціль 4. Заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх та забезпечення справедливої і всеохоплюючої якісної освіти, так само як і медична складова залежить асам перед від державної політики у сфері освіти.

Ціль 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку залежить від геополітичної ситуації, зовнішньоекономічної активності держави, зовнішньоекономічної та гуманітарної політики тощо.

3) Цілі посиленого сприяння, реалізація яких залежить від створених у регіоні відповідних умов. Вказані цілі реалізуються суб'єктами господарювання всіх форм власності за підтримки держави та місцевих органів влади. Сюди можна віднести:

Ціль 2 Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства може реалізуватися на основі посиленого сприяння органів місцевого самоврядування розвитку сільського господарства на території, будівництва та розвитку підприємств харчової промисловості.

Ціль 7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх може реалізуватися за умов формування сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, створення дієвих механізмів залучення інвестицій в енергозберігаючі технології, допомоги населенню та ОСББ щодо впровадження енергозберігаючих систем в житлових будівлях тощо.

Ціль 8., Ціль 9 та Ціль 10 – реалізація яких залежить від стану економічного клімату в регіоні, ефективності співпраці органів місцевого самоврядування та бізнесу, всебічній підтримці громадян.

Наведений розподіл цілей дозволяє ідентифікувати рівень та сферу відповідальності публічних органів за ефективність переходу регіону до моделі сталого розвитку а також визначити основні механізми реалізації визначений Цілей.

На основі проведених досліджень запропоновано систематизовану адаптацію ЦСР на регіональному (територіальному рівні), вимірювання яких можливе на основі використання доступних статистичних даних щодо розвитку регіону та створює передумови для оцінювання ефективності публічних органів влади в контексті Сталого розвитку. Система показників розроблена виходячи з гіпотези про те, що основними векторами сталого розвитку є економічні, соціальний та екологічний, досягнення яких чітко визначені в цільових показниках та індикаторах.

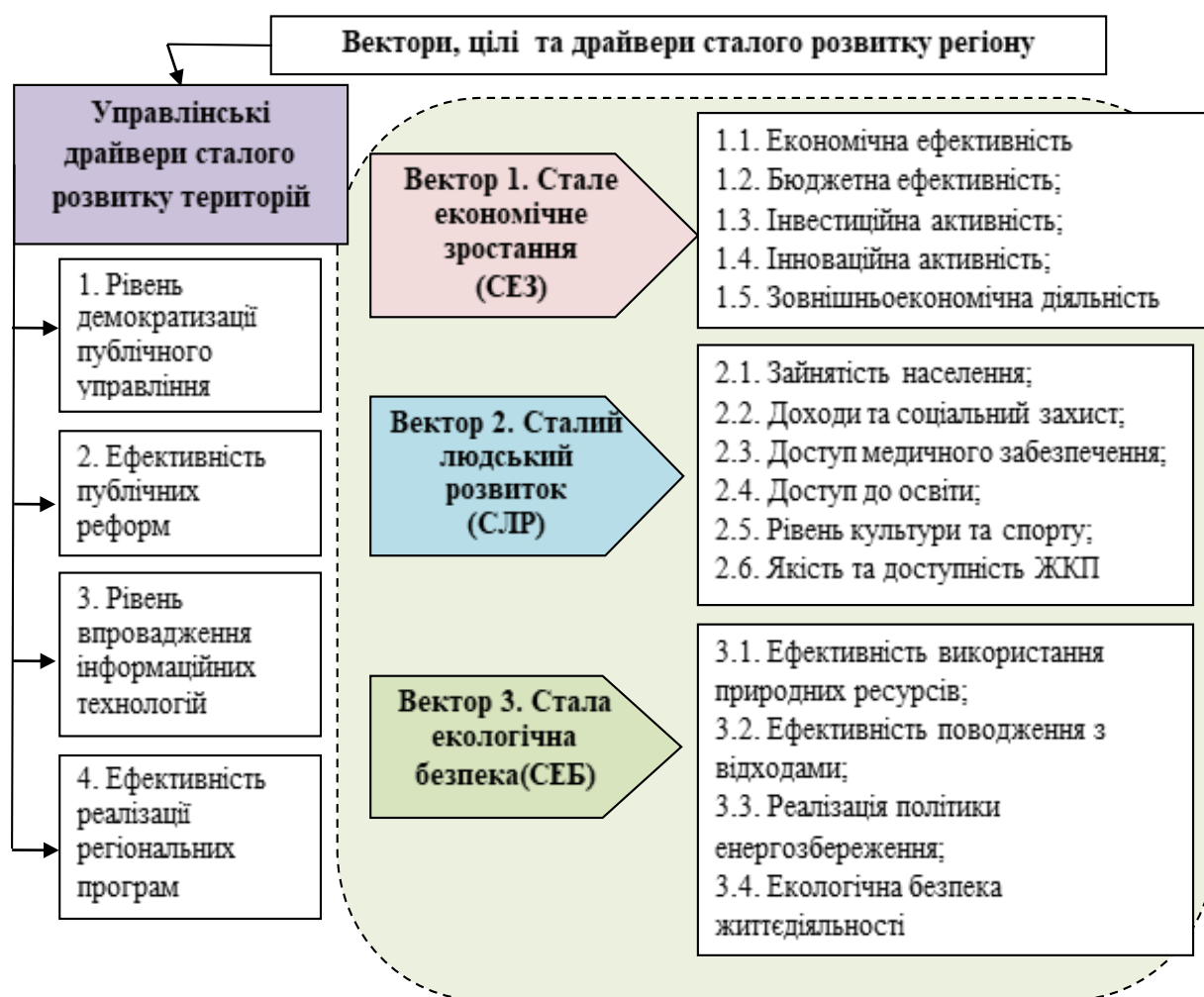

Рис. 4.2. Вектори, Цілі та управлінські драйвери сталого розвитку регіонів, громад, територій

Джерело: систематизовано автором

Вектор показує напрям руху, при цьому його швидкість залежить від наявності (відсутності) чи силі дії прискорювачів (драйвери). Тобто, вектори та індикатори показують переважно кінцеві результати діяльності регіону, та відповідно дієвість органів публічного управління, управлінські драйвери – ефективність процесу публічного управління, тобто які зусилля та ефективність цих зусиль органів публічного управління в забезпеченні умов для реалізації цілей сталого розвитку території.

На рис. 4.2. наведено схематичний розподіл Цілей та процесів забезпечення сталого розвитку регіону, що можуть використовуватися для загального визначення ефективності органів публічного управління в цій сфері. На рисунку систематизовано основні складові сталого розвитку регіону, що у загальному можуть слугувати базою для розроблення системи цілей, оціночних показників та індикаторів моніторингу ефективності публічного управління й поєднують не тільки досягнуті в економічній, соціальній та екологічній сфері результати розвитку регіону, а також й дієвість, прагматичність та прозорість процесів публічного управління згідно визначених векторів.

Драйвери сталого розвитку – це створена в регіоні модель публічного адміністрування, що включає методи, механізми та інструменти управлінського впливу на процеси економічного та соціального розвитку на основі проведення відповідних реформ, що покликані сформувати сприятливі умови для переходу регіону до інноваційної моделі сталого розвитку.

Кожний вектор містить окремий блок цілей, що визначають перспективний стан управлінських підсистем, а співвідношення показників – відображатиме перспективну модель розвитку регіону на кожному етапі трансформації в напрямку самодостатньої та збалансованої моделі, що поєднує забезпечення високих досягнень у сферах економічного, людського розвитку та екологічної безпеки.

Проведені дослідження дозволили окреслити основні вимоги до оцінювання ефективності сталого розвитку регіону та публічного управління:

- 1) Наявність та доступність статистичних даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку у будь-якому часовому розрізі;
- 2) Обмежена кількість ключових індикаторів за кожним критерієм;
- 3) Використання відносних показників оцінки, що дозволяє здійснювати порівняльний аналіз різних за обсягами, територіальною диференціацією та іншими чинниками регіонів, їх співставлення та визначення відповідних рейтингів у розрізі векторів сталого розвитку;
- 4) Приведення показників на кожному рівні оцінки до співвимірних одиниць, що дозволить виводити синтетичні інтегральні показники, які характеризують ефективність публічного управління на різних рівнях та стадіях досягнення цілей.

Важливим етапом оцінки ефективності сталого розвитку є вибір математичного інструментарію оцінки, що дозволить водночас визначати слабкі місця регіону щодо забезпечення досягнень у певні сфері, оцінювати прогрес за визначеними напрямками та забезпечити доступну інтерпретацію отриманих даних. З цією метою нами запропоновано наступний алгоритм оцінки:

1. Визначаємо напрям та довжину вектора кожного цільового показника оцінки ефективності діяльності органів публічного управління в окремій сфері за формулами:

$$\bar{G}_1 = \frac{1}{n} \sum_{i=1.1}^{1.n} (I_s \times 100 - 100) \quad (4.1)$$

де, \bar{G}_1 - загальний цільовий показник в межах обраного вектору.

Показує загальний прогрес(+) або відставання (-) регіону за певним агрегованим показником;

I_s – стандартизоване значення індикатору;

I_f – фактичне значення одиничного індикатору досягнення цілі;

I_e – еталонне (цільове, порівняльне) значення індикатора;

n – кількість індикаторів

При умові, що порівняльні показники виражені абсолютних чи відносних показниках, крім відсотків або часток одиниці:

$$I_S = \frac{I_f}{I_e} \text{ (для стимуляторів) або } I_S = \frac{I_e}{I_f} \text{ (для дестимуляторів)} \quad (4.2)$$

При умові, що порівняльні показники виражені у відсотках або частках одиниці::

$$I_S = I_f - I_e \text{ (для стимуляторів) або } I_S = I_e - I_f \text{ (для дестимуляторів)} \quad (4.3)$$

2. Визначаємо загальну довжину вектору сталого розвитку:

$$\bar{V} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m \bar{G}_i \quad (4.4)$$

Де, \bar{V} - вектор сталого розвитку регіону, бали

m – кількість агрегованих показників.

Довжина вектору сталого розвитку визначається як сума агрегованих показників за обраним напрямком (економічний, соціальний, екологічний).

3. Оцінка загального положення регіону у контексті досягнення цілей сталого розвитку визначається координатами трьохвимірного простору: V_T (СЕЗ; СЛР; СЕБ), як проілюстровано на рис.4.3.

Оптимальним є розвиток, зображений площиною на рис. 4.3., при якій спостерігається рівномірне позитивне зростання економічної, соціальної та екологічної складової. Чим більшою є отримана площа та, відповідно скалярна довжина вектору, ним ефективніше здійснюється публічне управління сталим розвитком у регіоні. Інші варіанти неправильного трикутника свідчать про наявність певних дисбалансів розвитку та потребують перегляду економічної, соціальної або екологічної політики а також активізацію діяльності публічних органів управління.

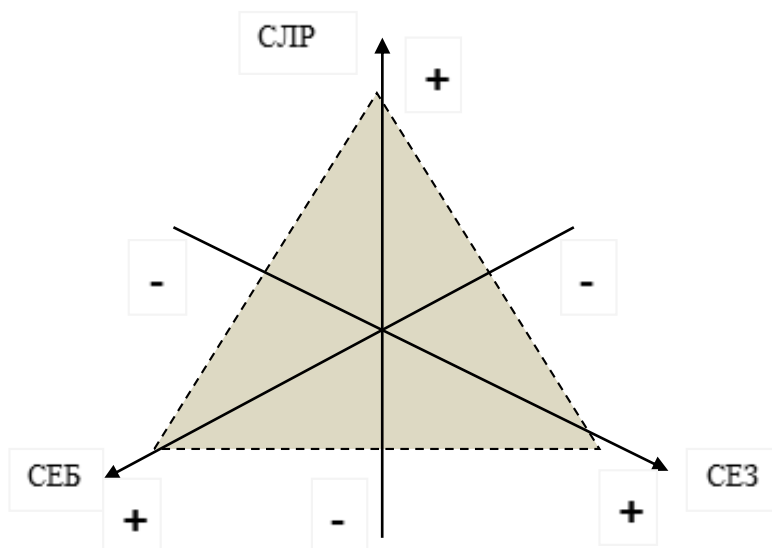

Рис.4.3. Площина сталого розвитку регіону

Джерело: запропоновано автором

З огляду на різні стартові умови щодо сталого розвитку регіонів України пропонується здійснювати аналіз у три етапи.

На першому етапі визначається позиція регіону у базовому році порівняно з кращими досягненнями у сфері сталого розвитку серед інших регіонів \overline{VT} . Тобто в якості еталонного значення обирається максимальне (для прогресорів) або мінімальне (для регресорів) значення і порівнюється з відповідними фактичними даними оцінюваного регіону.

На другому етапі варто визначити прогрес регіону щодо досягнення цілей сталого розвитку. З цією метою фактичне значення кожного індикатора порівнюється з значенням, що було досягнуто у попередній період \overline{GT} .

Важливим етапом оцінки є також аналіз прогресу стосовно ефективності публічного управління регіоном, здійснюваний за пропонуваними методичними підходами. При цьому, варто враховувати певний часовий лаг, тобто управлінські результати, що є наслідками впровадження демократичних та прозорих процедур та рішень проявляються в економіці не одразу, а з певним запізнення, тобто 2-3 роки.

Отже, пропонувані методичні підходи з певним ступенем коригування відповідно до цілей моніторингу можуть використовуватися у якості інструменту оцінки досягнень регіону на шляху сталого розвитку, виявлення слабких місць та розробки управлінських рішень щодо оптимізації функціонування окремих сфер господарського комплексу.

4.2. Порівняльний аналіз економічного розвитку областей Причорноморського регіону

В сучасних умовах ефективність розвитку країни, регіонів та окремих територій розглядається у контексті нової парадигми «сталого розвитку», що передбачає перехід соціально-економічних систем до моделі, яка здатна забезпечувати стійке економічне зростання, високий рівень соціальної справедливості й людського розвитку та екологічно-безпечне природокористування, тобто формує умови для задоволення потреб не тільки нинішнього, а й наступних поколінь.

Кожний регіон має свої унікальні ресурси та можливості для реалізації Цілей сталого розвитку, зниження або пом'якшення екологічних проблем, модернізації економіки, створення умов для розвитку підприємництва, покращення інвестиційного клімату та життя населення завдяки запровадженню системного стратегічного підходу до управління. Як зазначає Вишиванюк М.В., «При стійкому розвитку регіональні інтереси реалізуються найбільшою мірою. Тому на сучасному етапі перед регіональними органами постало завдання підтримки певних параметрів стійкості за рахунок внутрішньо регіональних ресурсів. Проводиться з метою визначення можливості вирішення завдань соціально-економічного розвитку регіонів комплексна оцінка рівня соціально-економічного розвитку регіонів України у поточному та перспективному періодах із використанням наявних внутрішніх джерел і резервів економічного

зростання, спрямованих на реалізацію соціально-економічної політики» [11, с.147].

У якості об'єкта дослідження ефективності процесів сталого розвитку у роботі обрано Причорноморський регіон. Вибір зумовлений тим, що даний регіон вирізняється сприятливим географічним положенням, достатньо високим рівнем промислового і сільськогосподарського виробництва, володіє потужним соціальним, науковим та ресурсним потенціалом для ефективного розвитку у стратегічній перспективі. У зв'язку з тимчасовою окупацією АР Крим та м. Севастополь, що територіально відносилися до складу Причорноморського регіону, ми не маємо можливості дослідити стан та напрямки розвитку цих адміністративних одиниць. Тому, наше дослідження сконцентовано на аналізі та оцінці процесів та поточних результатів соціально-економічного розвитку й досягнень у сфері екологічної політики трьох областей а саме: Одеської, Миколаївської та Херсонської.

«Економічне значення приморських регіонів у розвитку України передусім полягає у наявності морегосподарського та портовопромислового комплексів, транзитного потенціалу. До того ж приморські регіони України є традиційним місцем відпочинку і оздоровлення значної частини мешканців України, невід'ємним елементом розвитку туристичної індустрії» [12].

Одним з векторів сталого розвитку, що формує базові умови для ефективного руху регіону в напрямку інших векторів є забезпечення економічного зростання. Згідно методичних підходів, розглянутих у розділі 4.1. оцінка економічного вектору сталого розвитку регіону із врахуванням доступної статистичної інформації передбачає аналіз таких груп показників: загальноекономічна ефективність, бюджетна ефективність, інвестиційна активність, інноваційна активність та зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання у регіоні. Для оцінювання вказаних показників запропоновано ряд відносних

індикаторів, що у комплексі характеризуватимуть досягнення регіону у забезпеченні економічної стабільності регіональної системи, якість трансформаційних процесів та опосередковано умови, створені публічною владою для розвитку економіки. Перелік основних показників та індикаторів оцінки економічного вектору сталого розвитку наведено у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1.

Показники та індикатори економічного вектору сталого розвитку
регіону

Показники	Індикатори	Позначення індикатору
Економічна ефективність (E)	Обсяги валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення, грн.	e ₁
	Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення, грн.	e ₂
	Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь, тис. грн.	e ₃
	Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення, грн.	e ₄
	Питома вага прибуткових підприємств у регіоні, %	e ₅
Бюджетна ефективність (F)	Обсяг доходів бюджету у розрахунку на одну особу населення, грн.	b ₁
	Капітальні видатки бюджету у розрахунку на одну особу населення, грн.	b ₂
	Коефіцієнт бюджетного покриття, %(доходи/видатки)	b ₃
	Коефіцієнт податкової самостійності бюджету, %	b ₄
	Коефіцієнт бюджетної незалежності, %	b ₅
Інвестиційно-інноваційна активність (I)	Обсяги капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу населення, грн.	i ₁
	Обсяги іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення, дол. США	i ₂
	Питома вага інноваційно-активних промислових підприємств у загальній кількості, %	i ₃
	Питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої, %	i ₄
Ефективність зовнішньоекономічної діяльності (З)	Обсяги експорту товарів у розрахунку на одну особу населення, дол. США	з ₁
	Обсяг експорту послуг у розрахунку на одну особу населення, дол.США	з ₂
	Коефіцієнт покриття експортом товарів імпорту	з ₃
	Коефіцієнт покриття експортом послуг імпорту	з ₄

Джерело: Систематизовано автором

Одним з найбільш показових індикаторів економічного зростання є валовий регіональний продукт. Найбільші обсяги ВРП (173241 млн. грн.) серед досліджуваних областей досягнуто в Одеській області, що володіє найпотужнішим економічним потенціалом. За попередніми даними, найнижчий обсяг ВРП у 2019 році досягнуто в Херсонській області. За період 2010-2019 років спостерігається позитивна динаміка зростання ВРП у всіх областях Причорноморського регіону у середньому на 220%. При цьому, найвищою є динаміка зростання у Херсонській області, що попри втрату економічних та торговельних зв'язків з АР Крим демонструє зростання понад 255%.

Тобто можна говорити про певну випереджаючу динаміку зростання ВРП регіону порівняно зі зростанням ВВП України на 5-7%. На рис.2.4. наведено динаміку ВРП у розрізі областей Причорноморського регіону за період 2010-2019 років.

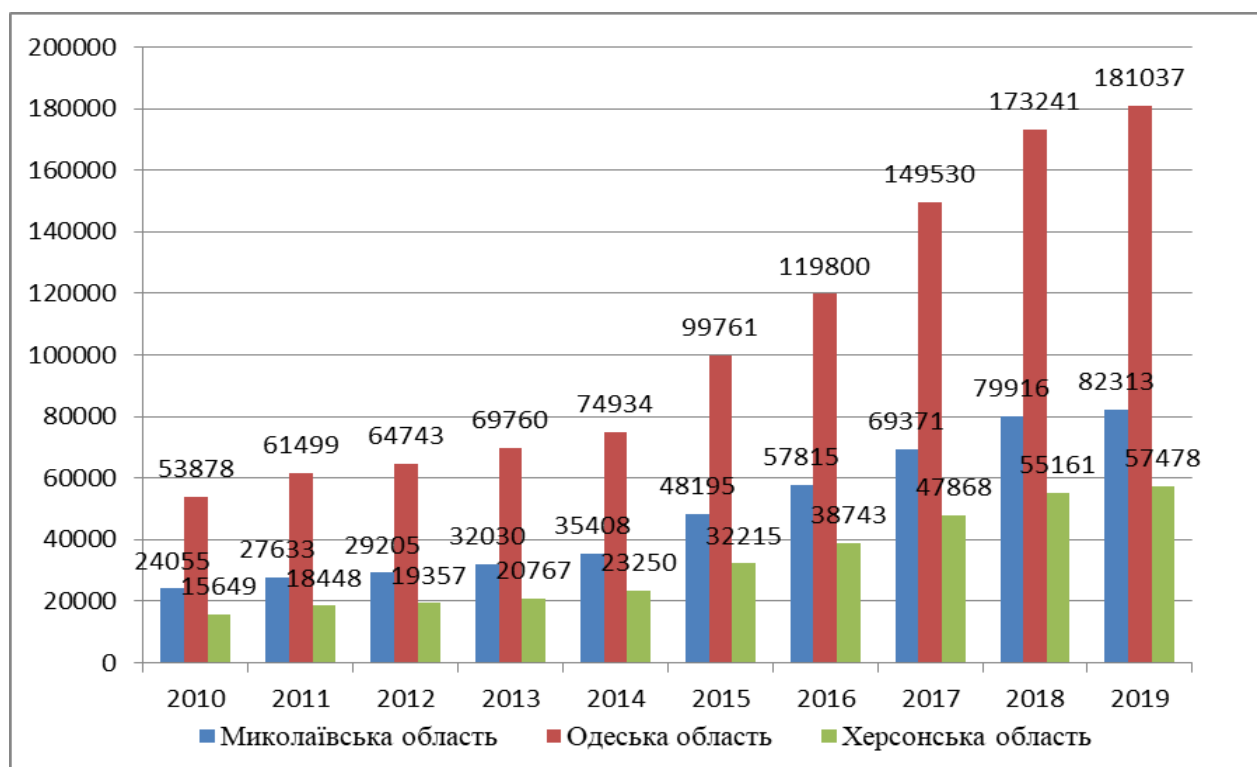

Рис.2.4 Динаміка ВРП у розрізі областей Причорноморського регіону, млн.грн.*

* ВРП за 2019 – попередні дані

Джерело: Державна служба статистики України [13]

В абсолютному вираженні попри суттєву міжрегіональну диференціацію ВРП, обсяги ВРП у розрахунку на одну особу населення не відрізняються настільки суттєво (рис.2.5.). У 2018 році обсяги ВРП на душу населення в Миколаївській області склали 70336 грн, Одеській 72738 грн. та Херсонській 52922 грн. і зростали майже пропорційно зростанню ВРП за 2010-2018 роки, відповідно на 246, 222 та 269 %. Порівняно з попереднім 2017 роком ВРП на одну особу по всіх областях регіону збільшився на 16%, що на 10% нижче загальних темпів зростання по Україні.

Можна відмітити, що ВРП у розрахунку на одну особу серед областей Причорномор'я є нижчим, ніж середнє його значення по Україні (72995 грн.), а в Херсонській області ця різниця є найбільш суттєвою, що свідчить про недостатній рівень та темпи розвитку економіки регіону.

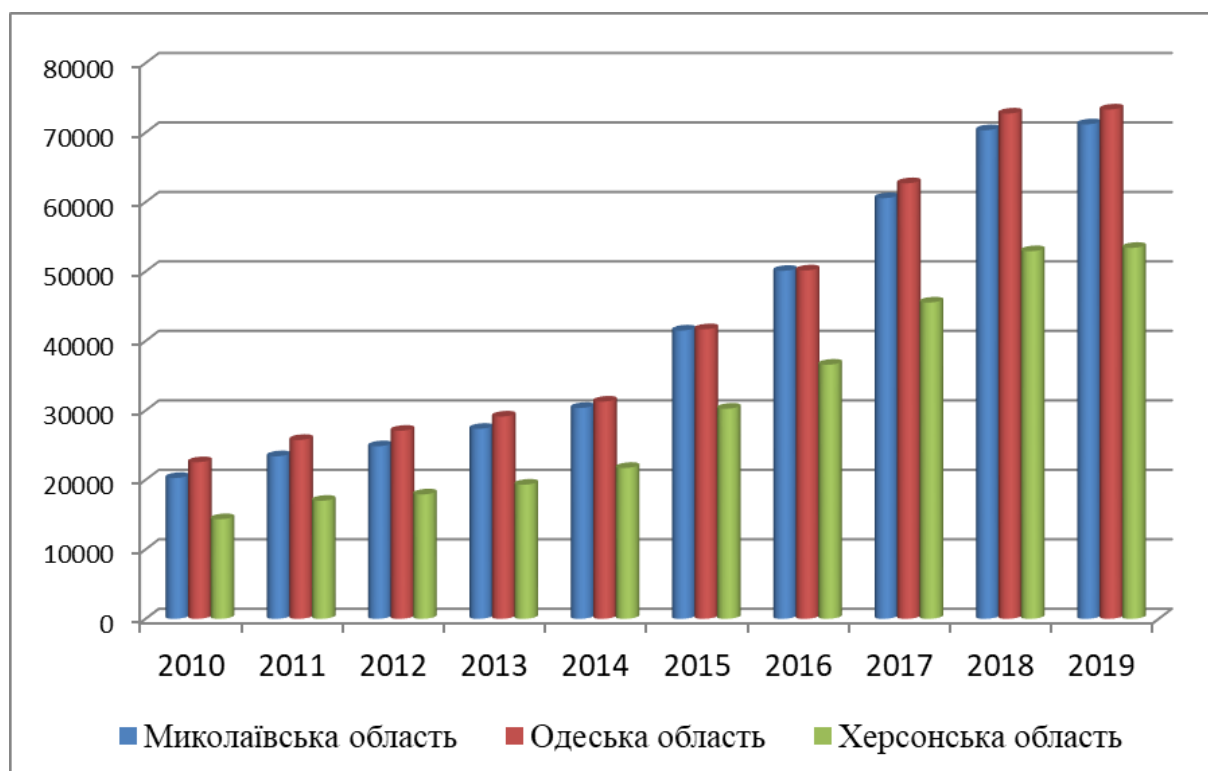

Рис.4.5. Динаміка ВРП у розрахунку на одну особу населення, грн.

Джерело: Державна служба статистики України [13]

* ВРП за 2019 – попередні дані

З метою більш глибокого аналізу проведено порівняльну оцінку економічного вектору розвитку Причорноморського регіону у розрізі областей за показниками, що запропоновані у таблиці 4.5. Враховуючи, що процес адаптації Цілей сталого розвитку до реалій вітчизняної економіки та їх поступової імплементації розпочато у 2016 році, базою для порівняння певного прогресу, досягнутого на національному та регіональному рівні станом на початок 2019 року взято показники за 2015 рік. У Таблиці 4.2. наведено вихідні показники оцінки економічного вектору розвитку Причорноморського регіону та порівняльні показники, що досягнуто у середньому по Україні.

Таблиця 4.2.

Показники економічного розвитку Причорноморського регіону

Регіони	Період	Обсяг валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення, грн.	Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення, грн.	Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь, тис. грн.	Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення, грн.	Питома вага прибуткових підприємств у регіоні, %
		e ₁	e ₂	e ₃	e ₄	e ₅
Україна (середнє значення)	2015	41897,6	36090,8	761,0	1524,9	75,5
	2019	72995,2	51773,9	817,1	2867,1	68,7
	\overline{GT}	74,2	43,5	7,4	88,0	-6,8
Миколаївська обл.	2015	41501,0	38799,7	535,6	1713,1	79,8
	2019	71180,1	51211,9	517,3	2461,6	78,7
	\overline{GT}	71,5	32,0	-3,4	43,7	-1,1
Одеська обл.	2015	41682,0	18948,4	530,5	2798,9	75,6
	2019	73320,0	24422,3	531,5	6527,3	76,2
	\overline{GT}	75,9	28,9	0,2	133,2	0,6
Херсонська обл.	2015	30246,0	22231,8	593,5	621,1	77,7
	2019	45532,0	27577,6	607,1	1172,9	76,3
	\overline{GT}	50,5	24,0	2,3	88,8	-1,4

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Використовуючи дані таблиці 4.2. та формули 4.1.-4.2. Обчислено показники прогресу, досягнутому як у середньому на національному рівні, так і у розрізі областей Причорноморського регіону на шляху реалізації обраних цілей економічного розвитку.

Отже, розглядаючи прогрес (\overline{GT}) в економічному розвитку за обраними показниками на національному рівні найвищий темпи позитивних змін в середньому по регіонах спостерігаються за показниками зростання обсягів валового регіонального продукту (70%), обсягів реалізованої промислової продукції (43%) та виконаних будівельних робіт (88%). Нажаль, позитивні тенденції забезпечені частково за рахунок девальвації національної валюти та скорочення чисельності населення протягом аналізованого періоду. Це підтверджується також незначними зрушеннями в сфері збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та зменшенням питомої ваги прибуткових підприємств. Що стосується Причорноморського регіону, слід відмітити що тенденції характерні для національної економіки з незначними відхиленнями спостерігаються також і в аналізованих областях. На рис.4.6. наведено основні індикатори прогресу у забезпеченні економічного зростання у розрізі областей Причорноморського регіону.

У всіх областях найвищий приріст спостерігається за показниками валового регіонального продукту та обсягів будівництва у розрахунку на одну особу населення. Найбільший приріст будівельних робіт (+13%) в Одеській області. Негативним є скорочення або несуттєве (попри зростання цін виробників) обсягів промислового виробництва. Зокрема, у Миколаївській області спостерігається найбільш суттєве падіння виробничого сектору, що пов'язано зі зменшенням або зупинкою великих виробництв, зокрема у сфері машинобудування та кораблебудування.

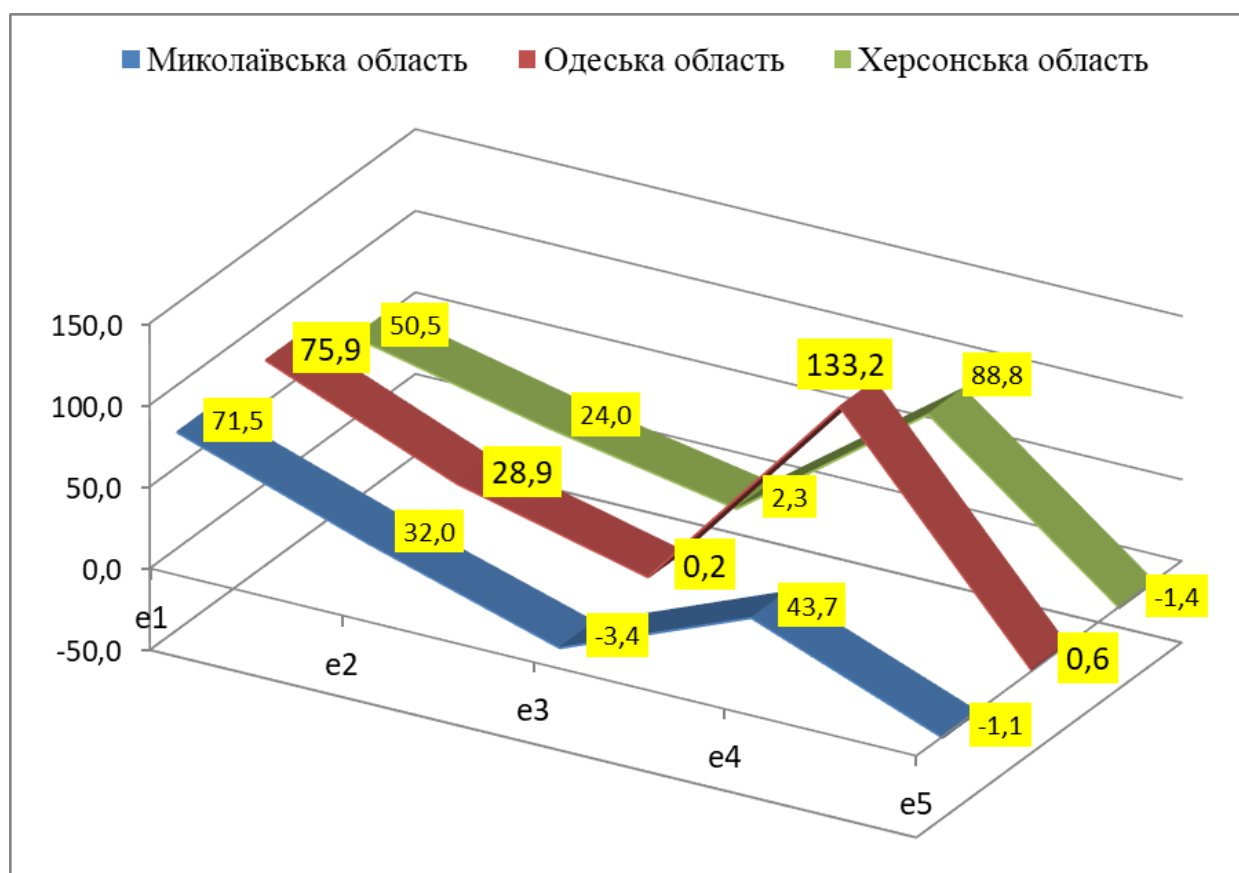

Рис. 4.6. Показники прогресу в сфері економічного розвитку областей Причорноморського регіону у 2019 році порівняно з 2015

У відповідності до пропонованих методичних підходів здійснено порівняльну оцінку економічного розвитку областей досліджуваного регіону у розрізі основних показників з середніми значеннями, досягнутими в інших регіонах. Результати проілюстровано на рис. 4.7.

Проведений порівняльний аналіз вказує, що за більшістю досліджених показників Причорноморський регіон поступається середньому значенню, досягнутому в інших регіонах України. Найгірша ситуація у сфері промислового та сільськогосподарського виробництва, що свідчить про втрату конкурентних позицій регіону та недостатньо ефективного використання наявного виробничого та сільськогосподарського потенціалу.

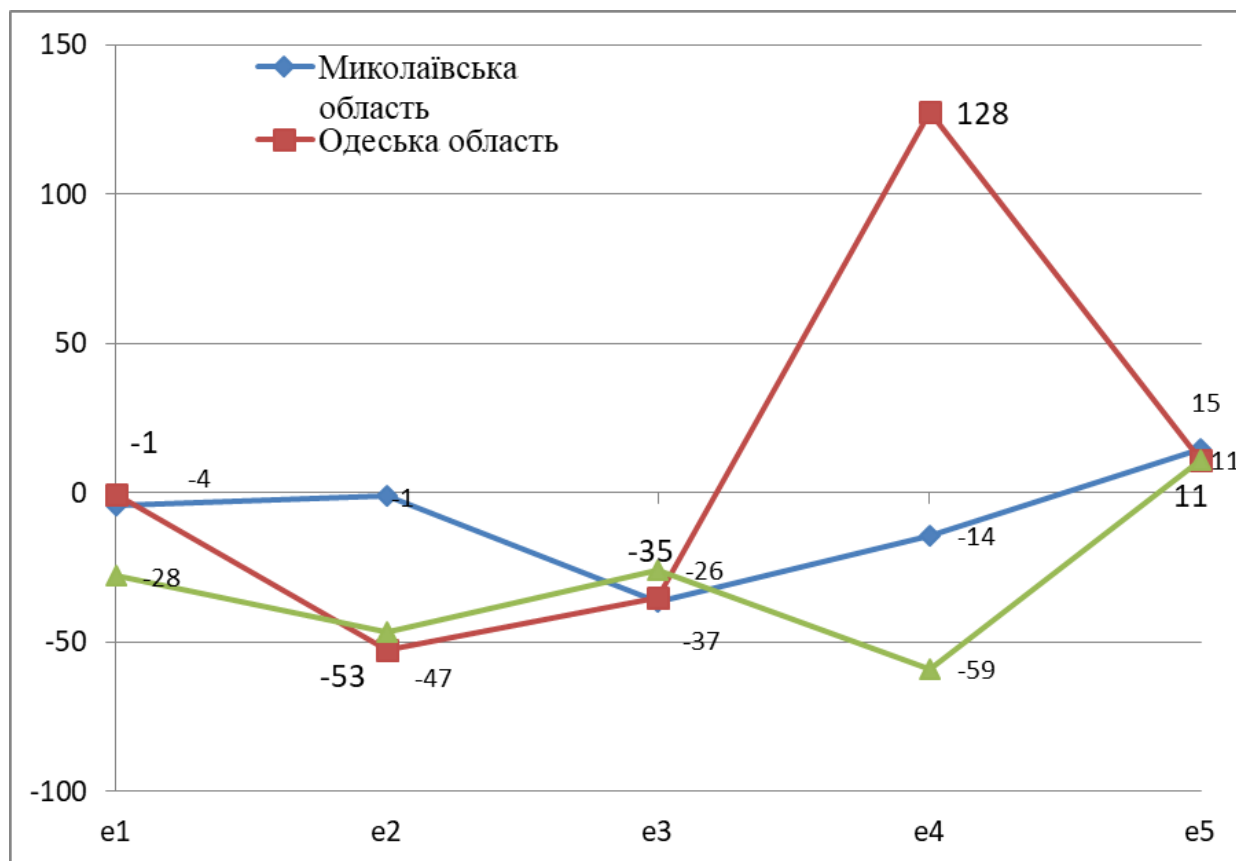

Рис. 4.7. Профіль областей Причорноморського регіону за основними показниками економічного розвитку у 2019 році

В умовах обмеженості фінансових ресурсів важливим фактором економічного зростання регіону та одним з базових джерел фінансування соціального та екологічного векторів розвитку є ефективне управління бюджетами всіх рівнів. Як зазначають Костирко Л.А. та Валентейчик Н.Ю., «в умовах децентралізації та підвищення самостійності місцевих бюджетів посилюється відповідальність місцевих органів влади за результати їх фінансової діяльності. На законодавчому рівні методики з аналізу фінансового стану місцевих бюджетів відсутні, що зменшує зацікавленість місцевих органів влади в його дослідженні та поліпшенні» [14, С.83].

Водночас, бюджет регіону (території, громади) виступає одним з дієвих інструментів та, водночас, сферою відповідальності публічних органів управління. Від ефективності бюджетної політики залежить

забезпечення добробуту території, розвиток людського потенціалу, стан інвестиційного клімату у регіоні. Тому, показники ефективності бюджетної політики регіону вважаємо одними з важливих складових оцінювання економічного вектору розвитку регіону в контексті ефективності публічного управління.

Не можемо не погодитися з думкою Ставнич М.М., яка до пріоритетних цілей державної регіональної фінансової політики в сучасних умовах відносить наступні:

« – визначення на принципах соціальної справедливості рівня бюджетного забезпечення регіону, що відображає ефективність реалізації державної та регіональної фінансової політики ;

– забезпечення бюджетної безпеки регіону як фактору ефективного соціально-економічного розвитку шляхом активізації та мобілізації внутрішніх фінансових джерел регіону, в тому числі бюджетних ресурсів в умовах їх обмеженості» [15, с.387].

Проаналізувавши наукові підходи до оцінки ефективності управління бюджетними ресурсами регіону, нами визначено наступні показники, що в загальному характеризують ефективність бюджетної політики у контексті забезпечення економічного розвитку: обсяг доходів бюджету у розрахунку на одну особу населення, грн., капітальні видатки бюджету у розрахунку на одну особу населення, коефіцієнт бюджетного покриття, коефіцієнт податкової самостійності бюджету та коефіцієнт бюджетної незалежності.

У таблиці 4.3. наведено основні показники бюджету областей Причорноморського регіону у 2015 та 2019 роках.

Дані таблиці свідчать про покращення ситуації у місцевих бюджетах Причорноморського регіону за період 2015-2019 років. Зокрема, протягом дослідженого періоду збільшилися доходи місцевих бюджетів у середньому по регіону на 92%, зросли обсяги податкових надходжень на 135-165% та обсяги міжбюджетних трансфертів. Негативною тенденцією є

випереджаюче зростання видатків бюджетів над доходами, що призводить до формування бюджетного дефіциту. Одним з чинників, що стимулювали підвищення рівня податкових надходжень до місцевих бюджетів та, відповідно, збільшення бюджетної самостійності є поступове впровадження реформи бюджетної децентралізації, що передбачає певне розширення податкової бази наповнення місцевих бюджетів та зростання самостійності органів публічного управління у регіонах щодо прийняття у тому числі фінансових рішень.

Таблиця 4.3.

Показники місцевих бюджетів Причорноморського регіону

Показники	Період	Миколаївська	Одеська	Херсонська
Доходи бюджету	2015	8082669	16507605	7018685
	2019	14720800	32280100	13451100
Приріст, %		82	96	92
Видатки бюджету	2015	7769586	15952187	6848729
	2019	14778100	32744500	13421000
Приріст, %		90	105	96
Податкові надходження	2015	2483912	5695389	1799006
	2019	5826200	15073700	4438000
Приріст, %		135	165	147
Міжбюджетні трансферти	2015	5139697	9567133	4745591
	2019	8287600	15000400	8265000
Приріст, %		61	57	74

Джерело: сформовано автором за [16; 17]

Як зазначає Возняк Г.В., «Вдало проведена бюджетна децентралізація сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує «ґрунт» для росту і розвитку. Чи не найважливішим аспектом бюджетної децентралізації є право місцевої влади визначати форми надання «спільної послуги» [18, с.255]. Разом з перевагами зростає відповідальність органів публічної влади у регіоні за процеси формування

та перерозподілу бюджетних доходів. Саме від рішень регіональної влади залежить ефективність бюджетної політики, реалізація програм регіонального розвитку та їх фінансування, забезпечення умов для людського розвитку на території.

Використовуючи дані таблиці 2.3. та статистичні дані державної служби статистики України, здійснено розрахунок відносних показників ефективності місцевих бюджетів в середньому по Україні та у розрізі областей Причорноморського регіону. Результати розрахунків наведено у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4.

Показники ефективності місцевих бюджетів Причорноморського
регіону

Показники		Обсяг доходів бюджету у розрахунку на одну особу населення, тис. грн.	Капітальні видатки бюджету у розрахунку на одну особу населення, грн.	Коефіцієнт бюджетного покриття, %	Коефіцієнт податкової самостійності бюджету, %	Коефіцієнт бюджетної незалежності, %
		b ₁	b ₂	b ₃	b ₄	b ₅
Україна (середнє значення)	2015	3,6	0,9	101,0	32,0	62,0
	2019	6,0	2,0	96,0	38,4	65,0
	<i>GT</i>	66,7	122,2	-5,0	6,4	3,0
Миколаївська обл.	2015	3,4	0,9	104,0	30,7	61,1
	2019	5,3	1,0	99,6	39,6	64,0
	<i>GT</i>	55,9	11,1	-4,4	8,8	2,9
Одеська	2015	4,2	1,3	103,5	34,5	63,3
	2019	6,8	1,9	98,6	46,7	68,3
	<i>GT</i>	61,9	46,2	-4,9	12,2	5,0
Херсонська	2015	2,7	0,5	102,5	25,6	59,7
	2019	4,5	0,7	100,2	33,0	61,9
	<i>GT</i>	66,7	40,0	-2,3	7,4	2,3

Джерело: розраховано автором

Аналізуючи дані таблиці слід відмітити, що у 2019 році більшість показників ефективності місцевих бюджетів покращилася як у середньому по Україні, так і в межах Причорноморського регіону. Зокрема спостерігається суттєве зростання у середньому на 66% доходів бюджету у розрахунку на одну особу населення, капітальні інвестиції з бюджетів всіх рівнів збільшилися у розрахунку на одну особу населення (+122% в середньому по Україні та 30% по Причорноморському регіону). Результати розрахунків також показали зростання податкової спроможності бюджетів регіону, що складає у 2018 році у середньому 36%, а в Одеській області – 46,7%. Тобто, податкові надходження покривають понад 30% витрат бюджету. Позитивним є також зростання бюджетної незалежності, що підтверджує ефективність впровадження реформи децентралізації у регіонах та створює підвалини для поступової самокупності регіонів в сфері фінансування.

Поряд з позитивними тенденціями процеси формування та виконання місцевих бюджетів супроводжуються певними проблемами, серед яких зростання дефіциту, зумовленого збільшенням навантаження на місцеві бюджети внаслідок переведення на їх утримання частини соціальних видатків, зокрема фінансування охорони здоров'я, розвитку соціальної інфраструктури, закладів професійно-технічного навчання тощо. Так, у 2015 середній коефіцієнт бюджетного покриття становив 101%, то у 2019 році – 96%. В середньому, окрім Херсонської області, спостерігається зниження коефіцієнту бюджетного покриття за аналізований період на 5%. Зростання бюджетного дефіциту призводить до замороження фінансування окремих регіональних програм, пошуку кредитних та інших ресурсів, що за умови недостатньо ефективного розпорядництва створить фінансові перешкоди на шляху сталого розвитку регіону.

Використовуючи дані таблиці 4.4. розраховано показники ефективності бюджетної політики, що ілюструють профіль областей

Причорноморського регіону відносно середнього по Україні значення у 2019 році. Результати розрахунків наведено на рис.4.8.

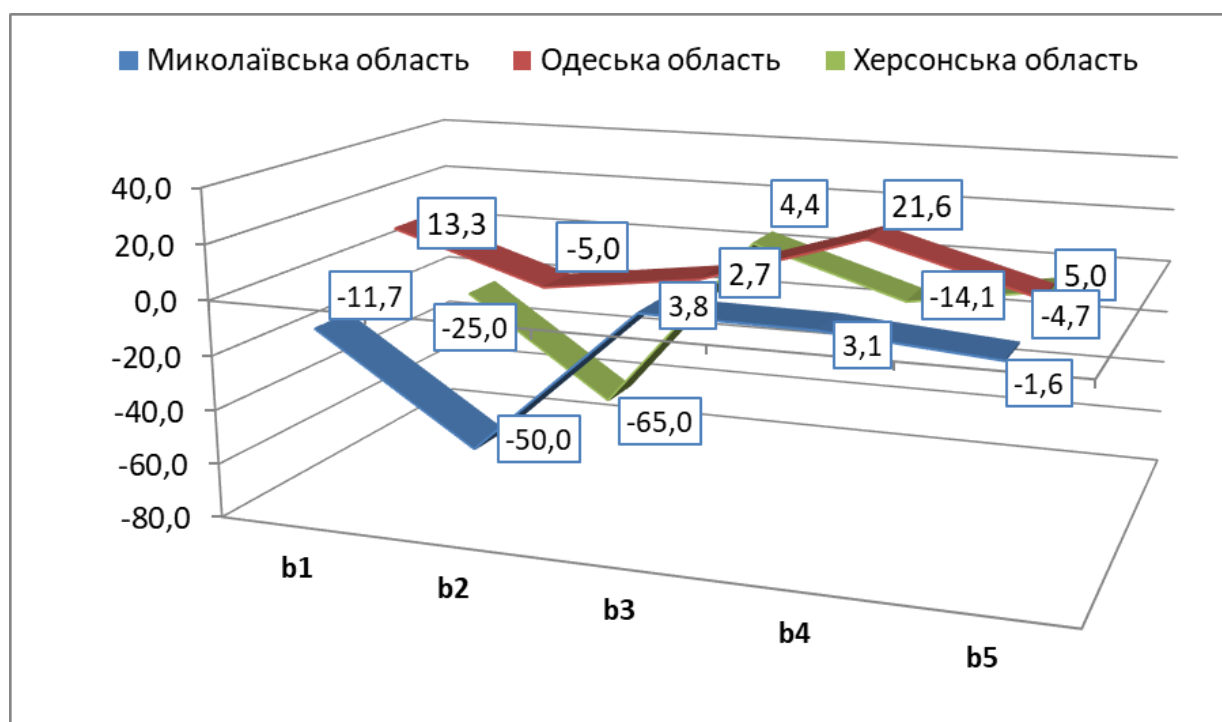

Рис. 4.8. Порівняльний профіль ефективності місцевих бюджетів у розрізі областей Причорноморського регіону за 2019 рік

Розрахунки показали, що у 2019 році аналізовані показники бюджетної ефективності є вищими за середні лише в Одеській області. Найгірша ситуація у Херсонській області, де показники суттєво нижчі, ніж середні значення поміж регіонів України. Такі суттєві диспропорції при збереженні наявних тенденцій стримуватимуть сталий розвиток територій та посилюватимуть міжрегіональну диференціацію в соціальній та економічній сферах.

Важливою групою показників, що опосередковано характеризують якість публічного управління на рівні регіону та окремих територій є інвестиційно-інноваційна активність та стан інвестиційного клімату.

Статистичні дані свідчать, що в цілому інвестиційне забезпечення розвитку регіонів впродовж досліджуваного періоду зростає. Підтвердженням цього є позитивна динаміка збільшення обсягів

капітальних інвестицій у регіон та відповідної капіталізації ВРП. На рис. 4.9. наведено динаміку обсягів капітальних вкладень у розрізі областей Причорноморського регіону.

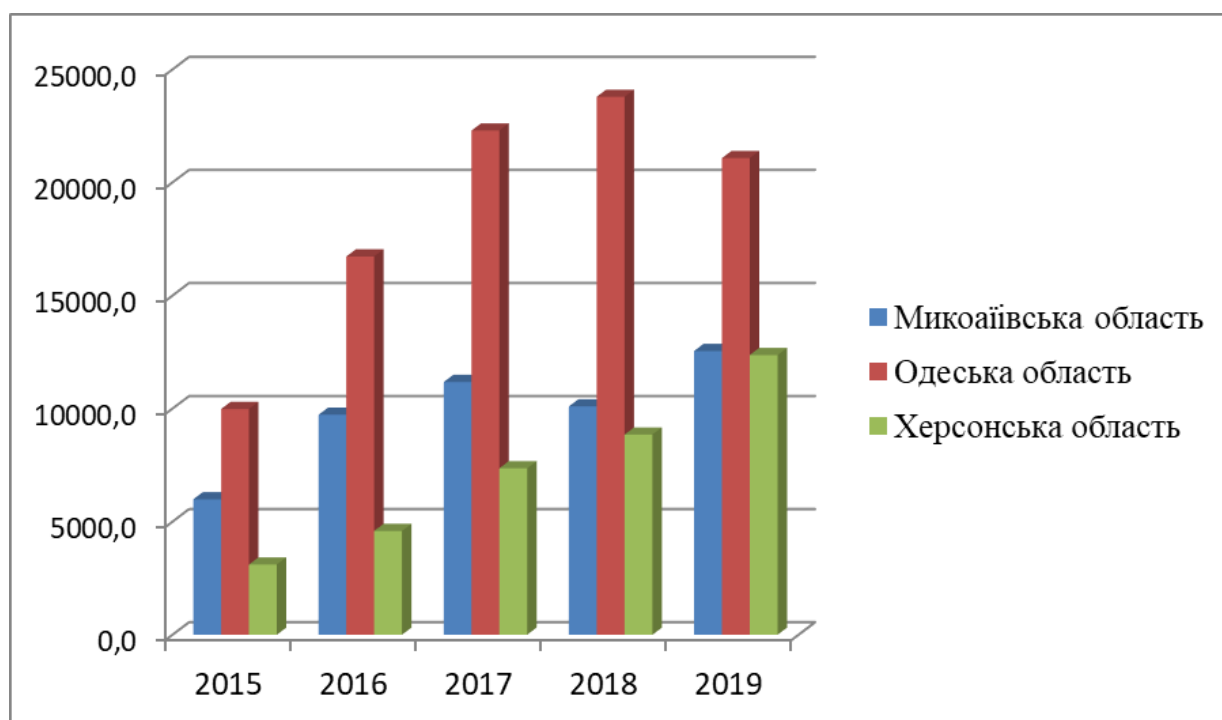

Рис.4.9. Динаміка капітальних інвестицій у розрізі областей Причорноморського регіону

Джерело: Державна служба статистики України [13]

У середньому протягом аналізованого періоду обсяги капітальних інвестицій у регіон зросли більш ніж у 2 рази, у тому числі: в Миколаївській області на 110%, Одеській на 111%, а в Херсонській на 298%.

Одним з дієвих напрямків сталого розвитку регіону є залучення прямих іноземних інвестицій. Обсяги іноземних інвестицій характеризують інвестиційний клімат у регіоні, ефективність формування та підтримки зовнішньоекономічних зв'язків та, за умови дієвої інвестиційної політики, виступають важливим каталізатором інноваційного розвитку.

Погоджуємося з думкою Кришталь Т. М., Лаглер К. та Підвальної О. Г., що «залучення в регіональну економіку прямих інвестицій є одним із

ключових напрямків забезпечення сталого розвитку. Прямі іноземні інвестиції розглядаються як важливий каталізатор зростання економіки, оскільки відкривають доступ до нових ефективних способів управління і маркетингу. Сталий регіональний розвиток передбачає залучення прямих інвестицій, які орієнтовані на розвиток потенціалу місцевої промисловості, створення кластерів до технологічних ланцюжків. Нині найбільш готовими для отримання прямих інвестицій є: торгові мережі; будівництво бізнес-інфраструктури; кластер, заснований на переробці сільгосппродукції; кластер, який базується на виробництві плодо-овочевої продукції; зерновий кластер; виробництво будівельних матеріалів; машинобудування тощо» [19, с.13].

На рис. 4.10. наведено динаміку прямих іноземних інвестицій в економіку Причорноморського регіону.

Як показують статистичні дані, найвищі обсяги прямих іноземних інвестицій спрямовується в Одеську область, що пов'язано насамперед з прикордонним положенням та наявністю важливих транспортних вузлів на території області та в цілому з порівняно високим рівнем економічного потенціалу. У динаміці спостерігається певна стабільність іноземного інвестування. Попри достатньо суттєве скорочення іноземного інвестування в національну економіку, обсяги прямих іноземних інвестицій у регіон не зазнали значного коливання, що свідчить про достатньо високий рівень інвестиційної привабливості регіону.

Важливо зазначити, що сталий розвиток передбачає інтенсивне впровадження інновацій в усі сфери господарської діяльності регіону, які у стратегічній перспективі покликані забезпечувати відповідний соціальний, економічний ефект та сприяти збереженню навколишнього середовища й ефективному використанню ресурсів. На думку Сідельнікової Н.К., «Сутністю концепції інноваційного розвитку є досягнення економічного розвитку шляхом широкомасштабного введення у господарський обіг продуктів інтелектуальної праці як знань, технологій, науково-технічних

розробок для їх комерціалізації та досягнення соціально-економічного ефекту. Концепція інноваційного розвитку концептуально обґрунтовує шлях досягнення стійкого економічного зростання країни через інноваційний розвиток людського потенціалу, зменшення техногенного навантаження на людину та довкілля» [20, с.106]. У цьому контексті інноваційна активність розглядається важливим критерієм переходу регіону до інноваційної моделі сталого розвитку.

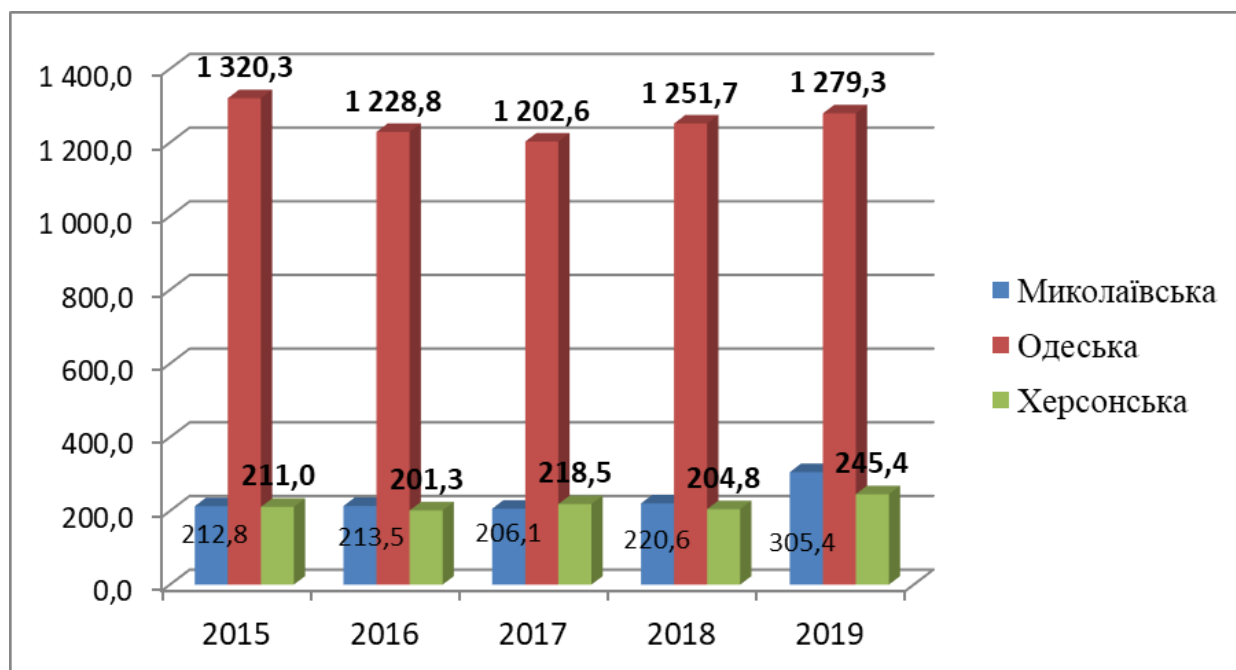

Рис. 4.10. Динаміка прямих іноземних інвестицій у розрізі областей Причорноморського регіону

Джерело: Державна служба статистики України [13]

Для оцінки регіональної ефективності в сфері інвестиційно-інноваційного розвитку у роботі запропоновано систему наступних відносних індикаторів: обсяги капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу населення (i_1); обсяги іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення (i_2), питома вага інноваційних витрат у капітальних інвестиціях (i_3), питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої (i_4), питома вага інноваційно-активних промислових

підприємств у загальній кількості (i_5). Вказані показники в загальному характеризують інтенсивність та ступінь інноваційності інвестиційних процесів у регіоні.

Таблиця 4.5.

Показники інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств
Причорноморського регіону

Показники		Обсяги капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу населення, грн.	Обсяги іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення, дол. США	Питома вага інноваційно-активних промислових підприємств у загальній кількості, %	Питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої, %
		i_1	i_2	i_3	i_4
Україна (середнє значення)	2015	6632,2	621,2	18,0	1,8
	2019	10023,3	558,6	16,0	0,9
	\overline{GT}	51,1	-10,1	-2,0	-0,9
Миколаївська обл.	2015	7774,4	197,5	17,0	0,3
	2019	7885,4	200,3	15,0	0,3
	\overline{GT}	1,4	1,4	-2,0	0,0
Одеська	2015	6142,2	560,0	16,0	1,2
	2019	8378,0	509,2	14,0	0,2
	\overline{GT}	36,4	-9,1	-2,0	-1,0
Херсонська	2015	3978,3	191,6	14,0	1,4
	2019	6087,9	196,2	15,0	1,5
	\overline{GT}	53,0	2,4	1,0	0,1

Джерело: розраховано автором

Наведені у таблиці дані свідчать про відсутність регіональних пропорцій у динаміці розвитку інвестиційних та інноваційних процесів в областях Причорноморського регіону. Так, у 2019 році обсяги капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу населення по Україні склали 10023,3 грн. і зросли порівняно з аналогічними даними за 2015 рік на 51,1%. Серед областей Причорноморського регіону найбільший приріст капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу населення

спостерігається у Херсонській (53%) та Одеській області (36,4%). В Миколаївській області приріст є незначним і складає усього 1,4%, що свідчить про стагнацію економіки області, а враховуючи високий рівень девальвації національної валюти – інвестиційну кризу регіону.

Протягом дослідженого періоду спостерігаються негативні тенденції скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку України, які у перерахунку на одну особу населення знизилися у середньому на 10%. Вказані тенденції є характерними і для Одеської області (-9,1%), в той час як в Миколаївській та Херсонській областях спостерігається незначний приріст (1,4 та 2,4% відповідно).

Негативні тренди характерні також у сфері інноваційної активності промислових підприємств регіону, окрім Херсонської області. За період 2015-2019 років питома вага інноваційно-активних підприємств в Одеській та Миколаївській областях зменшилася на 2% і складала у 2019 році 14-15% всіх промислових підприємств, а частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої скоротилася на 1%. Як показали розрахунки, в аспекті інноваційної активності на тлі загального погіршення, ситуація в Херсонській області покращилася, зокрема питома вага інноваційно-активних підприємств збільшилася на 1%, а частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової – на 0,1%. Разом з цим, рівень інноваційної активності в Причорноморському регіоні залишається критично низьким та не відповідає навіть умовам підготовчого етапу побудови інноваційної моделі сталого розвитку регіону.

Опираючись на пропоновані методичні підходи, здійснено порівняльну оцінку та визначено профіль інвестиційно-інноваційної активності в Причорноморському регіоні на основі зіставлення визначених індикаторів з середнім значенням по Україні за 2019 рік. На рис. 4.11. зображено профіль ефективності управління інвестиційно-інноваційними процесами у областях Причорноморського регіону.

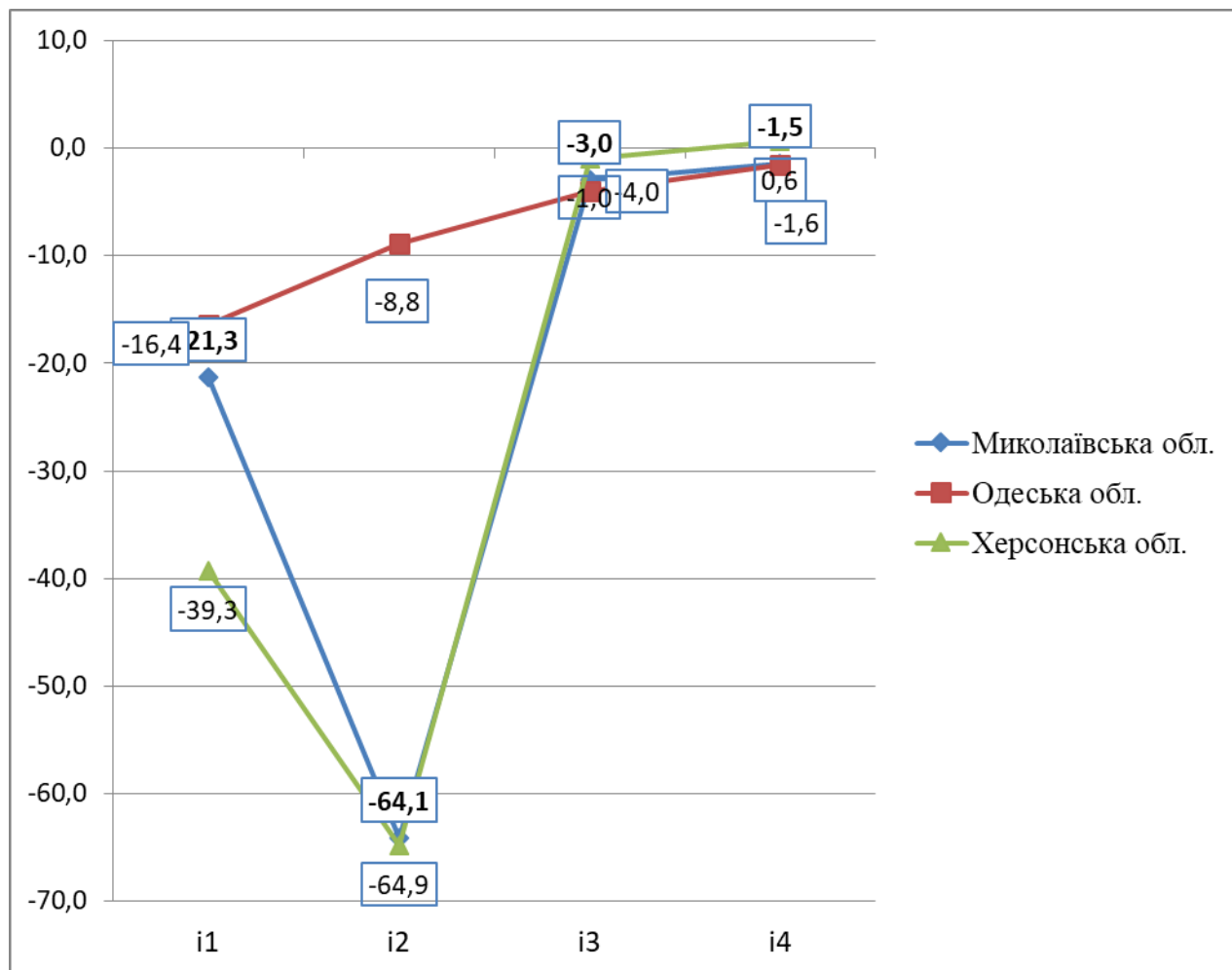

Рис.4.11. Профіль ефективності управління інвестиційно-інноваційними процесами в областях Причорноморського регіону за 2019 рік

Отже, найгірша ситуація в Причорноморському регіоні склалася у сфері інвестиційного забезпечення, де відносні показники капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу населення суттєво нижчі, ніж у середньому за регіонами України, а показники іноземних інвестицій в Миколаївській та Херсонській областях складають усього 64% середнього значення. У свою чергу, показники інноваційної активності відрізняються не настільки критично і є нижчими на 1,5-4%. З огляду на вищезазначене можна дійти висновку, що організаційно-економічний механізм регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності Причорноморського

регіону функціонує неефективно, а органи влади не приділяють достатньої уваги стимулюванню інвестиційно-інноваційних процесів.

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що на сьогодні одним з пріоритетних завдань органів публічного управління Причорноморського регіону є формування сприятливого інвестиційного клімату та умов, що стимулюватимуть трансформацію залучених інвестиційних ресурсів в інноваційну діяльність відповідно до потреб сталого розвитку регіону. У цьому контексті слухними є рекомендації Манаєнко І.М. та Іванової Т.В. щодо удосконалення системи управління економічним потенціалом Причорноморського регіону й активізації його міжнародного співробітництва, які полягають у:

«— підвищенні конкурентоспроможності регіону на основі поліпшення транспортної інфраструктури;

— підвищенні (відновлення) потенціалу судно будування з урахуванням п'ятого та шостого технологічних укладів та виробничої кооперації з країнами – лідерами даної галузі;

— врахуванні процесів євроінтеграції та дотриманні підприємствами стандартів ЄС;

— розробленні інвестиційно привабливих стартап-проектів для залучення фінансових ресурсів, грантів міжнародних організацій чи зарубіжних приватних інвесторів;

— активізації міжнародної науково-технічної співпраці з провідними ТНК світу та розвинутими країнами на засадах партнерства, спільного підприємництва тощо» [21, с.35].

До показників ефективності публічного управління у сфері економічного розвитку регіону нами віднесено також показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Зовнішньоекономічні зв'язки та активність публічного управління в цій сфері є особливо актуальною складовою управління регіоном, що знаходиться на перетині важливих транспортних вузлів, володіє потужним транспортно-

логістичним потенціалом. Ефективне використання наявного зовнішньоекономічного та транспортного потенціалу створює ряд суттєвих переваг для зміцнення економічного потенціалу та досягнення цілей економічного розвитку і соціального забезпечення.

До результативних показників зовнішньоекономічної діяльності регіону можна віднести показники зовнішньої торгівлі товарами і послугами, а саме:

1) Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення, що характеризує зовнішньоекономічний потенціал виробничого сектору регіону та конкурентоспроможність місцевих виробників на зовнішніх ринках;

2) Обсяг експорту послуг у розрахунку на одну особу населення як показник продуктивності непромислового сектору регіону та якості послуг, що продукуються і надаються на зовнішній ринок;

3) Коефіцієнт покриття експорту товарів імпортом визначає рівень імпортозалежності регіону у сфері забезпечення товарами. Позитивним є значення даного коефіцієнту, що перевищує 1;

4) Коефіцієнт покриття експорту послуг імпортом визначає рівень розвитку послуг у регіоні та залежність від інших країн у сфері послуг.

У таблиці 4.6. наведено показники зовнішньоекономічної діяльності областей Причорноморського регіону у розрізі основних областей та порівняльні дані середнього значення по Україні за 2015 та 2019 роки. Дані таблиці показують, що за період 2015 по 2019 роки по Україні обсяги експорту товарів у розрахунку на одну особу населення скоротилися у два рази, тобто на 100%, а обсяги експорту послуг на душу населення збільшилися на 21%.

Таке різке зниження експорту товарів, що негативно позначилося на стані зовнішньоторговельного балансу України, є наслідком втрати частини ринків збуту продукції через військовий конфлікт з Росією, що була найбільшим торговельним партнером України до 2014 року, окупації

частини територій України та погіршення транспортного забезпечення торгівлі з іншими країнами Сходу. Позитивним є зростання експорту послуг з України та зростання в їх структурі питомої ваги інтелектуальної і науково-технічної складової, що зумовлено прискоренням розвитку ІТ сфери в Україні.

Таблиця 4.6.

Показники ефективності зовнішньої торгівлі Причорноморського регіону

Показники		Обсяги експорту товарів у розрахунку на одну особу населення, дол. США	Обсяг експорту послуг у розрахунку на одні особу населення. дол.США	Коефіцієнт покриття експортом товарів імпорту	Коефіцієнт покриття експортом послуг імпорту
		31	32	33	34
Україна (середнє значення)	2015	8916,4	227,7	10,2	1,8
	2019	1122,9	276,1	0,8	1,8
	\overline{GT}	-100,0	21,2	-91,9	4,6
Миколаївська обл.	2015	1384,1	384,7	2,8	8,7
	2019	1867,7	440,7	2,9	19,7
	\overline{GT}	34,9	14,6	2,3	127,3
Одеська	2015	722,7	375,2	1,8	6,8
	2019	638,8	308,0	1,0	3,4
	\overline{GT}	-11,6	-17,9	-45,0	-49,8
Херсонська	2015	224,4	24,8	1,7	3,2
	2019	260,1	29,5	0,8	2,8
	\overline{GT}	15,9	19,1	-52,9	-15,1

Джерело: розраховано автором за [22]

Що стосується областей Причорноморського регіону, обсяги експорту товарів на душу населення мають тенденцію до зростання в Миколаївській (+34%) та Херсонській (+15,9%) областях. За аналогією в цих областях зросли обсяги експорту послуг на 14,6 та 19,1% відповідно. В Одеській області за період 2015-2019 років спостерігається певне погіршення зовнішньоторговельного балансу, що призвело до скорочення

експорту товарів (-11%) та послуг (-17,9%) у розрахунку на одну особу населення. Отже, лідируючі позиції за ефективністю зовнішньоторговельної діяльності у 2018 році утримує Миколаївська область.

У цілому, показники зовнішньоекономічної діяльності у Причорноморському регіоні є вищими, ніж у середньому по Україні, що пояснюється географічним положенням регіону (доступ до глибоководних портів) та достатньо високим рівнем розвитку експорто-орієнтованого виробництва, зокрема продукції сільського господарства та харчової промисловості. Порівняльний профіль зовнішньоторговельної ефективності областей причорноморського регіону наведено на рис. 4.12.

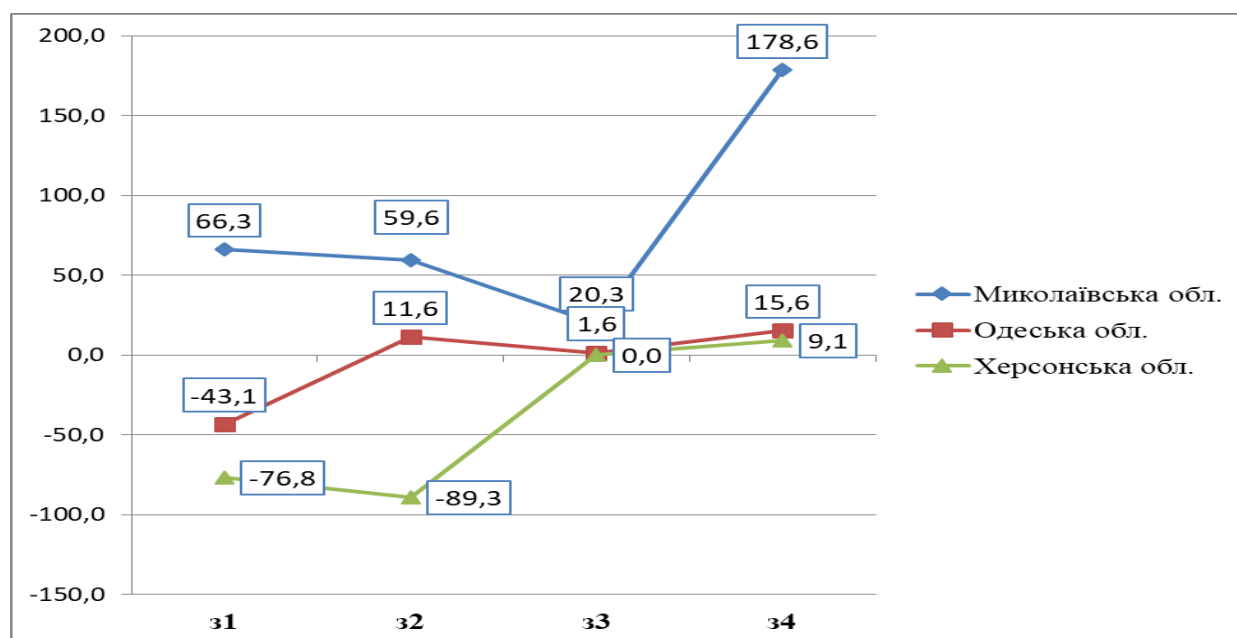

Рис. 4.12. Профіль зовнішньоекономічної діяльності областей

Причорноморського регіону порівняно з середнім значенням по Україні у 2019 році

Найкращі позиції у сфері зовнішньої торгівлі Причорноморського регіону займає Миколаївська область, основні показники експорту товарів і послуг якої майже у 2 рази перевищують середнє значення, досягнуте у регіонах України. Попри високий рівень експортного потенціалу в 2019 році основні показники зовнішньої торгівлі товарами у розрахунку на одну особу населення в Одеській та Херсонській областях поступаються

середньостатистичному значенню по Україні, а у Херсонській області суттєво нижчими є показники експорту послуг, що характеризує недостатній рівень розвитку невиробничого сектору.

За результатами проведено порівняльної оцінки з використанням методичних підходів наведених у розділі 4.1. (формула 4.1.) визначено поточний профіль економічного розвитку областей Причорноморського регіону у 2019 році, який проілюстровано на рис. 4.13.

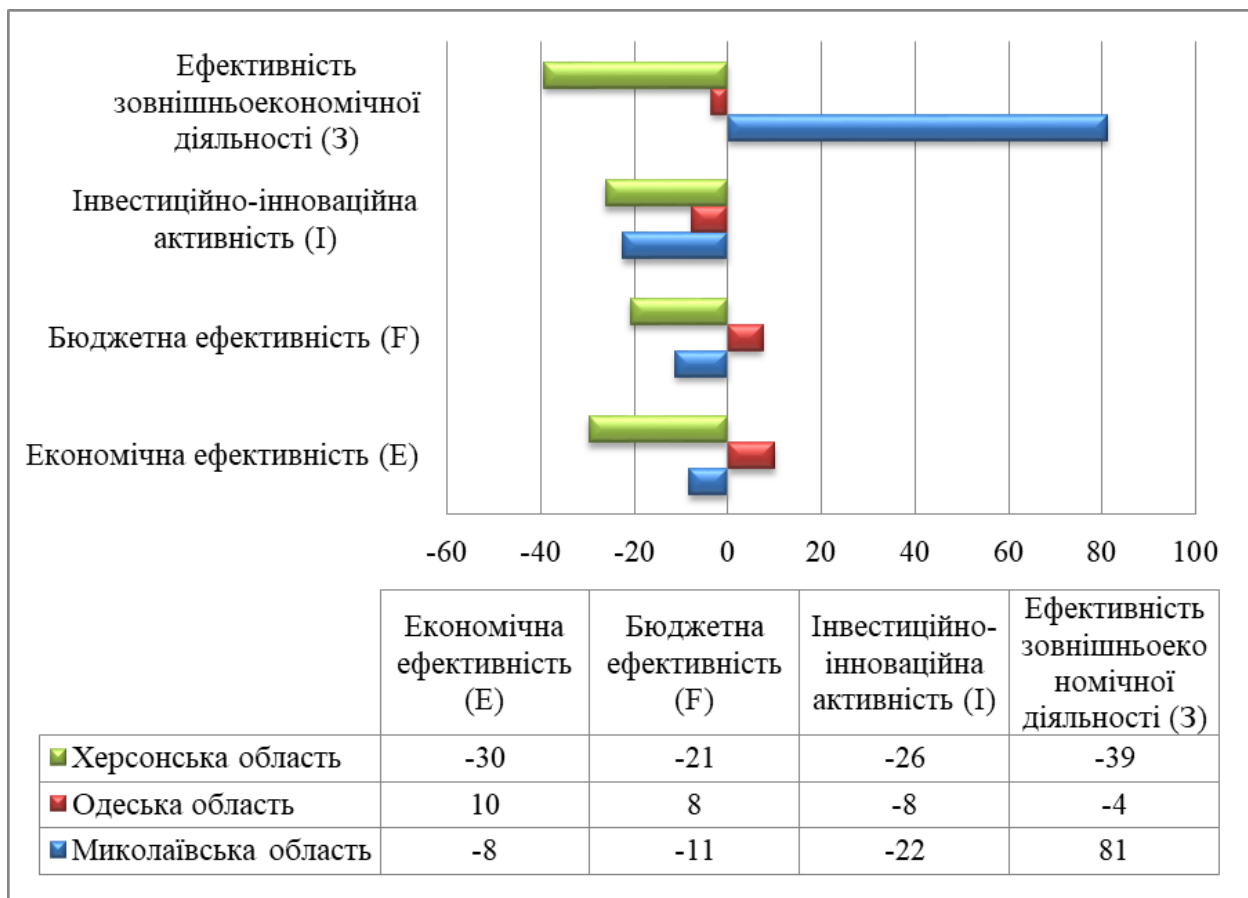

Рис.4.13. Профіль економічного розвитку областей Причорноморського регіону (порівняння з середнім значенням по Україні), %

Наведений профіль ілюструє загальне випередження (відставання) у відсотках агрегованих показників оцінки економічного розвитку регіону відносно середнього значення, досягнутого у регіонах України за досліджений період. Як показали результати розрахунків у 2019 році

області Причорноморського регіону відстають від середнього рівня майже за всіма агрегованими показниками. Найбільші негативні диспропорції характерні для Херсонської області, рівень економічного розвитку якої більш ніж на 20% відстає від середнього рівня за всіма групами показників. Одеська область лідирує за показниками загальної економічної та бюджетної ефективності. В Миколаївській області достатньо розвинений потенціал зовнішньої торгівлі.

Використання пропонованих методичних підходів та побудова порівняльного профілю областей регіону може бути корисною для визначення сильних і слабких сторін регіону, окреслення ключових проблем та розроблення регіональних планів і програм розвитку.

Важливим етапом оцінки ефективності публічного управління є визначення прогресу або регресу регіону за визначеним набором показників, що дозволяє виміряти темпи впроваджуваних змін, наслідки певних рішень і реформ для розвитку регіону, окреслити основні проблемні напрямки розвитку.

Для визначення ефективності економічного розвитку регіону запропоновано використовувати поняття вектору економічного зростання з координатами $(0; X; Y)$. Де, X - інтегрований показник економічного розвитку регіону, що розраховується як зважена сума агрегованих показників (економічна ефективність; ефективність бюджету; інвестиційно-інноваційна активність; зовнішньоекономічна ефективність регіону), що враховують темпи приросту складових індикаторів індикаторів за аналізований період у регіоні. Y - інтегрований показник економічного розвитку, досягнутого в країні, що розраховується як зважена сума агрегованих показників (економічна ефективність; ефективність бюджету; інвестиційно-інноваційна активність; зовнішньоекономічна ефективність регіону), що враховують темпи приросту складових індикаторів індикаторів за аналізований період в

середньому по всіх регіонах. Вектор визначатиме напрям економічного зростання з огляду на здобутки інших регіонів в цій сфері.

Враховуючи пропонувані показники, координати вектору розраховуються за формулами:

$$Y = E_c \times 0,25 + B_c \times 0,25 + I_c \times 0,25 + Z_c \times 0,25 \quad (4.4.)$$

де, Y – інтегрований показник економічного розвитку, досягнутий в середньому по регіонах України протягом аналізованого періоду;

E_c - агрегований показник економічної ефективності регіонів, досягнутий в середньому по регіонах України протягом аналізованого періоду;

B_c - агрегований показник бюджетної ефективності, досягнутий в середньому по регіонах України протягом аналізованого періоду;

I_c - агрегований показник інвестиційно-інноваційної ефективності, досягнутий в середньому по регіонах України протягом аналізованого періоду;

Z_c - агрегований показник ефективності зовнішньоекономічної діяльності, досягнутий в середньому по регіонах України протягом аналізованого періоду.

$$X = E_p \times 0,25 + B_p \times 0,25 + I_p \times 0,25 + Z_p \times 0,25 \quad (4.5.)$$

Де, X – інтегрований показник економічного розвитку, досягнутий в оцінованому регіоні протягом аналізованого періоду.

Використовуючи результативні дані проведеного дослідження розрахуємо координати вектору економічного розвитку для областей Причорноморського регіону:

$$Y = 36,6 \times 0,25 + 38,6 \times 0,25 + 9,5 \times 0,25 - 41,5 \times 0,25 = 10,8$$

$$X (M) = = 23,4 \times 0,25 + 14,8 \times 0,25 + 0 \times 0,25 + 44,8 \times 0,25 = 20,8$$

$$X (O) = = 42,7 \times 0,25 + 24 \times 0,25 + 6,1 \times 0,25 - 31,1 \times 0,25 = 10,4$$

$$X (X) = = 32,9 \times 0,25 + 22,8 \times 0,25 + 13,6 \times 0,25 - 7,8 \times 0,25 = 15,4$$

Результати розрахунків та визначені вектори економічного розвитку за 2015-2019 рік областей Причорноморського регіону проілюстровано на рис.2.14.

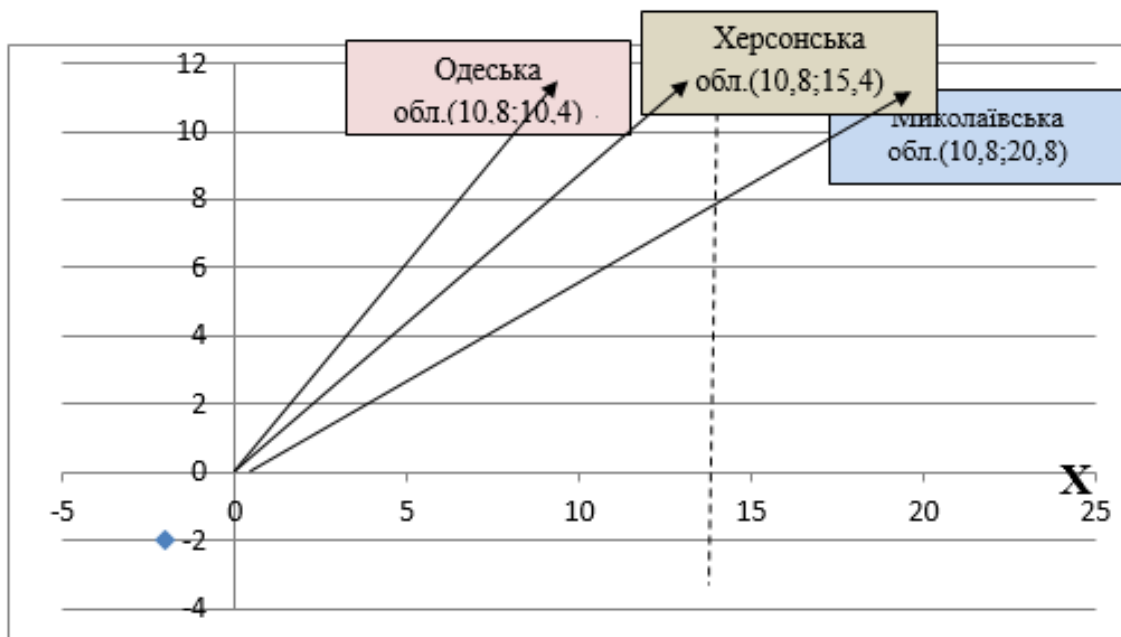

Рис. 4.14. Вектор економічного розвитку областей Причорноморського регіону на тлі загальних тенденцій економічного розвитку регіонів України у 2015-2019 роках

Джерело: розраховано автором.

Напрямок отриманих векторів в усіх областях Причорноморського регіону відповідає загальним тенденціям, досягнутим по Україні. Тобто, можемо говорити про певний прогрес щодо посилення економічного становища регіонів в загальному за рядом досліджених показників. Позитивний напрям вектору вказує на те, що в цілому у за більшістю показників спостерігаються позитивні зрушення в напрямку економічного зростання. Найбільша довжина вектору в Миколаївській області, що свідчить про те, що в області за рядом економічних показників досягнуто вищих результатів, ніж в інших областях Причорноморського регіону та в середньому по інших регіонах України.

Для зміцнення економічного становища та прискорення руху регіону в напрямку сталого економічного зростання необхідно посилити слабкі сторони, виявлені у процесі індикативного аналізу для кожної області шляхом формування відповідних регіональних програм, покращення інвестиційного клімату та сприяння розвитку підприємницького сектору.

Пропоновані методичні підходи є універсальними, тобто їх можна зстосовувати як за інтегрованими показниками, так і на нижчих рівнях агрегування (агреговані показники, одиничні індикатори), що дозволить визначати загальні тенденції економічного розвитку та досягнути результати в усіх аспектах управління регіоном.

4.3. Ефективність публічного управління у контексті реалізації вектору сталого людського розвитку регіону

Однією з ключових імператив сталого розвитку регіону є створення умов для людського розвитку, що передбачає безперервне й повноцінне задоволення базових потреб населення в якісному соціальному забезпеченні, охороні здоров'я, освіті та розвитку трудового потенціалу, забезпеченні високого рівня якості життя та збереженні культурного і духовного надбання соціуму.

В умовах реформи децентралізації зростають можливості місцевих органів управління щодо вибору інклюзивної моделі регіонального розвитку, яка найбільш повно задовольняє потреби населення на підзвітній території щодо покращення умов проживання, доступу до освіти та якісних медичних послуг, гідної праці та задоволення культурних потреб на основі прийняття зважених стратегічних рішень, справедливого, цілеспрямованого та прозорого розподілу ресурсів. У цьому контексті надзвичайної актуальності набувають проблеми оцінювання ефективності регіональних управлінських органів щодо реалізації соціальної,

економічної та екологічної політики в напрямку формування моделі сталого розвитку територій.

Важливим завданням у сфері реалізації соціального вектору розвитку регіону є формування та підтримка соціального потенціалу територій, що на думку Валенкова В. Є. передбачає: «проведення ефективної демографічної політики; пропагування інституту сім'ї, планування народжуваності; проведення ефективної соціальної політики та політики зайнятості; розширення соціальної інфраструктури регіону та стимулювання її розвитку; зростання обсягу соціальних інвестицій; підвищення якості надання соціальних послуг; удосконалення соціальних стандартів та проведення контролю за їх дотриманням; створення сприятливих умов для формування регіональних соціальних мереж; збереження та примноження національних традицій» [21, с.125].

Поняття сталого людського розвитку та підходи до його оцінки на різних рівнях знайшли відображення в численних наукових працях аналітичних дослідженнях та рейтингах. Так, на глобальному рівні експертами Світового банку щороку визначається індекс людського розвитку та формується рейтинг країн світу за даним показником. Показник розраховується як середня зважена сума таких показників: довготривале та здорове життя (очікувана тривалість життя при народженні), доступ до знань (кількість витрачених років на навчання до 25 років) та гідний рівень життя (валовий національний дохід на душу населення в країні).

У 2019 році за даним індексом Україна посіла 74 позицію з 3-поміж 189 країн, піднявшись за рік на 14 сходинок. Найвищі показники забезпечуються тривалістю освіти населення, що складає близько 15 в осіб віком до 25 років. Позитивним є збільшення очікуваної тривалості життя при народженні з 71,8 років до 72,1. Попри достатньо просте вимірювання, на нашу думку вказаних показників не достатньо для визначення

ефективності соціально-економічної системи в напрямку соціального вектору сталого розвитку.

Достатньо інформативним з точки зору порівняльної оцінки людського розвитку у регіонах України є щорічний моніторинг, що проводиться міністерством розвитку громад та територій [24] і включає такі складові:

1) довге та здорове життя (коефіцієнт смертності від навмисного само ушкодження; середня очікувана тривалість життя при народженні; загальний коефіцієнт приросту (скорочення) чисельності населення)

2) гідні умови праці (рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних; обсяг видатків місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на одну особу; відношення середньої заробітної плати до мінімальної)

3) освіта (кількість випускників вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації, відсотків до загальної кількості населення у віці 25-70 років; Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років, відсотків до загальної кількості дітей такого віку).

Згідно даного рейтингу, у 2019 лідерські позиції утримували м. Київ, Львівська, Київська, Харківська та Чернівецька області. Серед областей Причорноморського регіону найкращий показник індексу людського розвитку в Одеській області (0,66) яка утримує 12 позицію та покращила своє положення на 2 сходинки порівняно з попереднім періодом. Попри порівняно низький індекс людського розвитку в Херсонській області (0,61) слід зазначити, що в цілому ситуація трохи покращилася, що дозволило піднятися на 2 сходинки – з останнього 24 місця на 22 місце серед регіонів України. Миколаївська область займає у 2019 році 18 позицію та втратила протягом року 7 балів.

Таблиця 4.7.

Показники та індикатори економічного вектору сталого розвитку
регіону

Показники	Індикатори	Позначення індикатору
Зайнятість та гідні умови праці (З)	Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, %	z ₁
	Рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних, %	z ₂
	Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікро- підприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення	z ₃
	Відношення середньої заробітної плати до мінімальної, разів	z ₄
	Сума заборгованість з виплати заробітної плати, % до фонду оплати праці за останній місяць	z ₅
Доходи та соціальний захист населення(Д)	Найвищий дохід у розрахунку на одну особу населення,грн.	d ₁
	Валові заощадження у розрахунку на одну особу населення, тис.грн	d ₂
	Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування,%	d ₃
	Соціальні видатки з регіонального бюджету у розрахунку на 1 особу населення, тис. грн.	d ₄
Доступність та якість медичних послуг (М)	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	m ₁
	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення	m ₂
	Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей у розрахунку на 10 тис. осіб	m ₃
	Забезпеченість середнім медичним персоналом у розрахунку на 10 тис. осіб населення	m ₄
Доступність освіти (О)	Питома вага випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, %	o ₁
	Питома вага освітніх закладів, що використовують комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету у навчально-виховному процесі, %	o ₂
	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років, %	o ₃
	Кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10тис. населення	o ₄

Джерело: Систематизовано автором

Попри достатньо високий рівень показовості та інформативності, наведені показники не у достатньому обсязі відображають вплив публічних органів управління на процеси людського розвитку. Для оцінки ефективності та дієвості публічної влади у контексті забезпечення сталого

розвитку регіону нами запропоновано показники, що певним чином залежать від рішень та діяльності регіональних органів влади й можуть бути визначені за допомогою аналітичного інструментарію з використанням доступних даних статистичних спостережень. Для оцінки ефективності діяльності публічного управління у контексті реалізації соціального вектору сталого розвитку запропоновано систему показників та відповідних індикаторів, наведених у таблиці 4.7.

Таблиця 4.8.

Показники ефективності політики у сфері зайнятості в
Причорноморському регіоні України

Показники		Україна		Миколаївська обл.		Одеська область		Херсонська область	
		2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019
Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, %	з ₁	55,6	56,6	57,5	58,7	56,7	57,2	55,8	57,5
Рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних, %	з ₂	33,2	38,4	30,8	31,2	38,1	39,8	33,3	35,8
Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення	з ₃	461,1	419,7	497,1	470,0	551,5	532,0	468,6	431,9
Відношення середньої заробітної плати до мінімальної, разів	з ₄	3,3	2,4	3,1	2,2	3,1	2,2	2,5	1,9
Сума заборгованість з виплати заробітної плати, % до фонду оплати праці за останній місяць	з ₅	4,3	4,8	6,5	5,3	1,7	1,5	1,1	2,2

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України
Державна служба статистики України [13]

Зайнятість населення є одним з найважливіших критеріїв діяльності публічної влади, оскільки саме створення сприятливого ділового клімату, всіяка підтримка підприємництва у регіоні впливають на рівень зайнятості населення, що виступає базовим джерелом доходу домогосподарств та формує відповідний рівень життя населення. У таблиці

4.8. наведено показники оцінювання ефективності регіональної політики у сфері зайнятості населення в областях Причорноморського регіону за 2015 та 2019 роки.

Згідно запропонованих автором методичних підходів, визначимо прогрес розвитку ринку праці у середньому по Україні та у розрізі областей Причорноморського регіону, що опосередковано характеризує зміни та ефективність діяльності публічних органів управління в даній сфері. Результати розрахунків наведено на рис. 4.15.

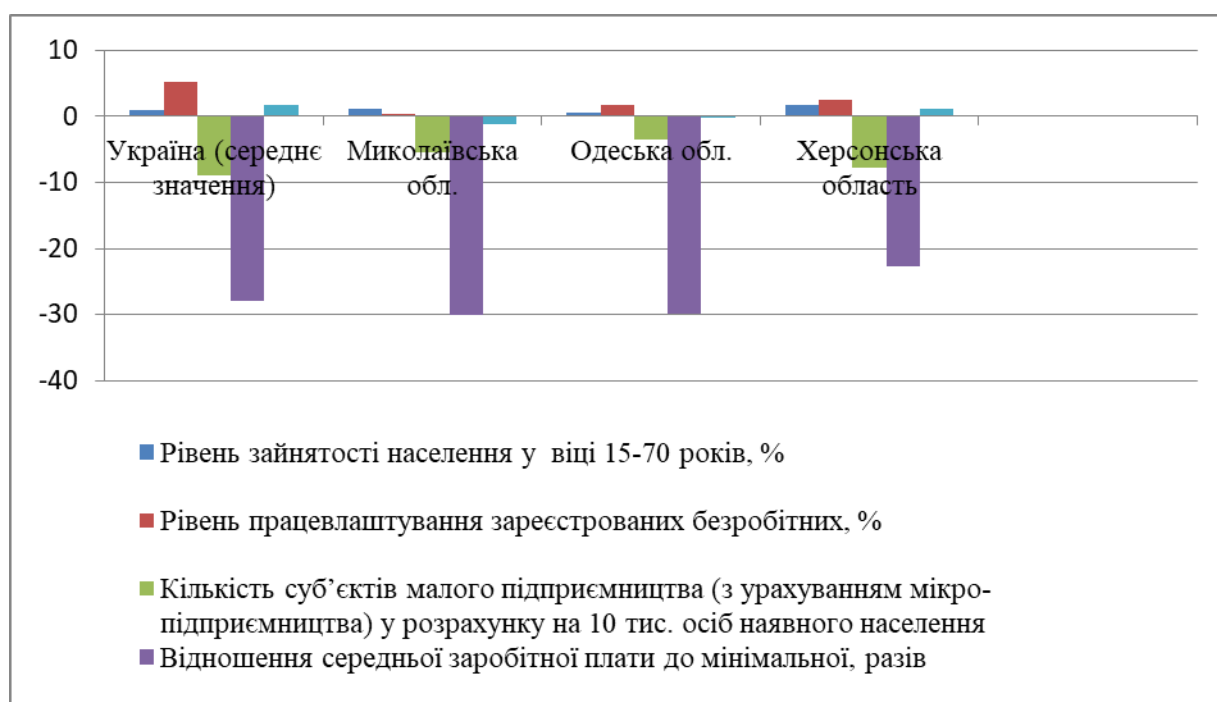

Рис. 4.15. Показники прогресу в сфері розвитку ринку праці та зайнятості у Причорноморському регіоні за період 2015-2019 років

Розрахунки показали, що у сфері зайнятості незначний прогрес, як по регіонам України так і в областях Причорноморського регіону досягнуто за показниками працевлаштування зареєстрованих безробітних, що частково пояснюється зменшенням кількості таких осіб у зв'язку зі збільшення трудової міграції, зростанням неофіційної зайнятості та загальної зайнятості населення у віці 15-70 років (у середньому на 1-2%). Негативними тенденціями, що характерні для всіх регіонів залишається

скорочення кількості суб'єктів малого підприємництва та розриву між мінімальною і середньою заробітною платою, що зумовлено суттєвим зростанням мінімальної оплати праці протягом дослідженого періоду й відсутністю дієвої політики підтримки малого бізнесу в регіонах. Вказані тенденції звертають увагу на основні проблемні питання, що стоять перед владними органами і повинні бути враховані при розробці та реалізації стратегії і планів розвитку регіонів на період до 2023 року.

За даними Міністерства соціальної політики України «у 2018 році Урядом впроваджено новий порядок контролю за додержанням законодавства про працю і зайнятість, який передбачає передачу повноважень органам місцевого самоврядування, затверджено заходи, спрямовані на детінізацію відносин у сфері зайнятості населення. Як результат, на кінець 2018 року чисельність застрахованих осіб становила 13,2 млн. осіб, що на 403 тис. осіб більше порівняно з початком року. 121 місто обласного значення на сьогодні із 149-ти взяли на себе повноваження з контролю у сфері праці, ще 370 ОТГ. Завершено підготовку нової Генеральної Угоди на термін до 2021 року, де визначені узгоджені цілі та принципи проведення системних реформ у соціальній сфері, продовжується робота з легалізації зайнятості» [25].

Стан сфери зайнятості та рівень розвитку підприємництва у регіоні тісно пов'язані з показниками добробуту населення, що характеризуються зростанням чи зменшенням доходів домогосподарств, валових заощаджень та рівнем соціального забезпечення соціально-вразливих категорій громадян. Аналізуючи рівень доходів та населення та організацію соціального захисту слід відмітити, що номінально в цій сфері спостерігаються певні позитивні тенденції щодо зростання наявних доходів та організації соціального обслуговування і захисту населення. Окремі показники реалізації соціальної політики у регіонах та прогресу цьому напрямку наведено у таблиці 4.9.

Таблиця 4.9.

Порівняльні показники добробуту населення та організації
соціального захисту в Україні та областях Причорноморського регіону

Регіони	Період	Наявний дохід у розрахунку на одну особу населення, грн.	Валові заощадження у розрахунку на одну особу населення, тис. грн	Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, %	Соціальні видатки з регіонального бюджету у розрахунку на 1 особу населення, тис. грн.
		d ₁	d ₂	d ₃	d ₄
Україна	2015	31803,1	0,8	91,9	1,6
	2019	58441,8	0,7	96,0	2,3
	\overline{GT}	83,8	-9,5	4,1	40,3
Миколаївська обл.	2015	29342,1	0,18	97,0	1,7
	2019	55469,1	0,21	98,7	3,3
	\overline{GT}	89,0	16,7	1,7	91,1
Одеська область	2015	32384,5	0,86	94,4	1,6
	2019	63153,2	0,48	98,1	2,6
	\overline{GT}	95,0	-44,2	3,7	65,8
Херсонська область	2015	27880,0	0,20	87,7	1,7
	2019	50194,8	0,23	97,8	3,4
	\overline{GT}	80,0	15,0	10,1	102,7

Розраховано автором за даними [13; 16; 26]

Як показують статистичні дані, за період 2015-2019 років відбулося суттєве зростання доходів населення у регіонах України у середньому на 83,8%, що зумовлено насамперед номінальним збільшенням соціальних стандартів (зростання мінімальної заробітної плати, пенсії та розмірів соціальних виплат). Найбільше зростання доходів населення (95%) характерне для Одеської області, що пояснюється порівняно вищими розміром середньої заробітної плати у регіоні. Безумовно такий ріст є позитивним, проте ще більш суттєве зростання витрат домогосподарств за аналізований період внаслідок підвищення цін на споживчі товари та послуги ЖКГ зумовили скорочення заощаджень населення. По регіонам

України скорочення валових заощаджень за 2015-2019 роки у середньому становило 9,5%, а в Одеській області – 44,2%. На тлі загального скорочення в Миколаївській та Херсонській області спостерігається зростання заощаджень населення на 16,7 та 15% відповідно.

Що стосується організації надання соціальних послуг, охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах територіальними центрами соціального обслуговування в регіоні є на достатньо високому рівні і складає в середньому 98%. Протягом аналізованого періоду, спостерігається суттєвий прогрес у цьому напрямку, тобто з вихідних позицій у 2015 році цей рівень покращився на 4,5-10%.

Спостерігається суттєве зростання соціальних видатків з місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення. Максимальний розмір соціальних видатків серед областей Причорноморського регіону у 2019 році становив 3400 грн. у Херсонській області та збільшився з початку 2015 року на 102,7%. У контексті діяльності регіональних органів влади таке зростання можна розглядати як позитивне, оскільки означає широке охоплення населення соціальним забезпеченням. Разом з цим, висока частка соціальних видатків у структурі видатків бюджету є свідченням погіршення матеріального становища населення, зростання питомої ваги громадян, що потребують допомоги від держави як один з наслідків падіння економіки та недостатньо ефективною політики у сфері зайнятості.

Важливою складовою відповідальності публічного управління регіоном є забезпечення високого рівня доступності медичного обслуговування та якості медичних послуг для населення. Високий рівень здоров'я є одним з ключових стратегічних завдань сталого розвитку країни та її регіонів. Особливої актуальності проблеми даної сфери набувають в умовах посилення кризових явищ та епідемій (до прикладу Ковід 19), коли від рівня медичного обслуговування залежить здоров'я та працездатність значної частини населення.

Сьогодні в Україні триває поступова імплементація медичної реформи, що передбачає у тому числі перерозподіл повноважень та відповідальності за організацію і функціонування регіональних закладів охорони здоров'я, їх фінансування між центральними та територіальними органами публічного управління.

Реалізація основної частини (адміністративна та фінансова складова) реформи розпочалася у 2019 році, тому оцінювати її ефективність з позиції діяльності органів територіального управління наразі передчасно.

Для оцінки ефективності та прогресу в контексті медичного забезпечення в Причорноморському регіоні нами обрано такі групи показників, як: середня очікувана тривалість життя при народженні, що узагальнено характеризує стан медичного обслуговування та екологічної ситуації в регіоні, планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення, забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей та середнім медичним персоналом у розрахунку на 10 тис. осіб населення. Аналітичні дані для оцінювання прогресу в сфері розвитку медичної системи у Причорноморському регіоні наведено у таблиці 4.10.

В загальному, аналізуючи показники доступності та якості медичних послуг для населення як в цілому по Україні так і в Причорноморському регіоні бачимо, що позитивного прогресу досягнуто за індикатором очікуваної середньої тривалості життя при народженні. При цьому, темпи приросту даного індикатору по Україні є суттєво вищими, ніж в кожній з аналізованих областей. Попри адміністративне укрупнення територіальних відділень, зростають також показники планової ємності амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення у середньому на 1,5%, а в Херсонській області на 16% порівно з даними 2015 року.

Як зазначає Шевчук П.Є., «середня очікувана тривалість життя, населення варіюють залежно від регіону. Така варіація зумовлена складною взаємодією багатьох неоднорідних за природою та силою впливу факторів, серед яких рівень життя, освіти, характер зайнятості, якість

питної води, структура харчування, доступність медичних послуг, рівень забрудненості навколишнього середовища тощо» [27, с.75]. Отже, даний показник є результатом не тільки якості та доступності медичних послуг у регіоні а також особливостей демографічної ситуації, екологічного стану територій, рівня продовольчого забезпечення. Стосовно сфери медичного обслуговування важливим є внесок місцевих органів влади у формуванні політики та реалізації програм, що пропагують здоровий спосіб життя, профілактику захворювань, вакцинацію населення.

Таблиця 4.10.

Порівняльні показники медичного забезпечення населення
Причорноморського регіону

Регіони	Період	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення	Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей у розрахунку на 10 тис. осіб	Забезпеченість середнім медичним персоналом у розрахунку на 10 тис. осіб населення
		М ₁	М ₂	М ₃	М ₄
Україна	2015	68,4	232,5	43,7	87,3
	2019	72,0	236,4	43,0	86,0
	\overline{GT}	5,3	1,7	-1,6	-1,5
Миколаївська обл.	2015	70,3	219,0	34,0	84,6
	2019	71,3	222,9	33,1	74,0
	\overline{GT}	1,4	1,8	-2,6	-12,5
Одеська область	2015	70,3	206,0	47,0	82,8
	2019	71,1	211,9	46,3	79,0
	\overline{GT}	1,1	2,9	-1,5	-4,6
Херсонська область	2015	70,0	201,8	36,2	71,2
	2019	70,8	235,2	35,6	76,6
	\overline{GT}	1,1	16,6	-1,7	-9,5

Розраховано автором за даними [13; 16].

На тлі певного покращення ситуації у сфері зростання середньої очікуваної тривалості життя, спостерігаються тенденції скорочення показників забезпеченості лікарями та середнім медичним персоналом в

регіонах. Такі тенденції частково пов'язані зі скороченням персоналу внаслідок реформування медичної системи, автоматизації окремих медичних послуг та впровадження нових технологій.

Попри певний досягнутий прогрес за окремими індикаторами, в сфері медичного обслуговування в регіонах України загострюються проблеми доступу населення до медичних послуг та медичного обслуговування, що зумовлені: аварійним станом будівель і споруд медичних закладів, особливо в сільській місцевості, суттєвим зростанням вартості профілактичних заходів та лікування, відсутністю або обмеженою кількістю машин та бригад швидкої допомоги; недофінансуванням медичної сфери, відсутністю необхідного матеріально-технічного забезпечення тощо.

До ключових стратегічних напрямків сталого людського розвитку в регіонах відноситься забезпечення доступності та якості освіти. В умовах трансформації публічного управління у сфері освіти, зумовленої реалізацією реформ децентралізації та реформою в галузі освіти змінюється роль та завдання публічного управління в цій сфері на основі розширення прав і повноважень територіальних громад щодо організації та надання освітніх послуг, їх фінансування, утримання освітніх закладів тощо.

Як зазначає Рашитова Н.К, «у національній доктрині розвитку освіти визначено, що модернізація управління освітою, перш за все, передбачає:

- створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях;
- впровадження інноваційних інформативно-управлінських та комп'ютерних технологій;
- запровадження нової етики управлінської діяльності;
- підвищення компетенції управлінців усіх рівнів, унаслідок чого сучасна система освіти потребує суттєвих змін в управлінні освітою;
- оптимізацію організаційно-управлінських структур;

- зміни в технології реалізації управлінських функцій;
- ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними інстанціями та органами місцевого самоврядування;
- зміну форм і методів контролю;
- демократизацію призначення керівників навчальних закладів; - підготовку і перепідготовку управлінців усіх рівнів, виховання лідерів в освіті [28].

В умовах трансформаційного періоду, що характеризується паралельним впровадженням реформ адміністративно-територіального устрою, в освіті, медицині та інших сферах господарської діяльності регіонів, відсутні критерії оцінки ефективності органів публічного управління в забезпеченні якості освітніх процесів у регіонах та новостворюваних територіальних громадах. Впровадження реформ вимагатиме нових підходів та критеріїв оцінки, що відповідатимуть обсягам повноважень органів публічного управління в регіонах та їх чітко визначеним функціям. Наразі ми маємо можливість здійснити оцінку ефективності управління освітньою складовою у регіоні на підставі регресивного аналізу, що дозволить визначити прогрес у сфері якості та доступності освіти у причорноморському регіоні та його порівняльну оцінку за такими складовими: частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, що характеризує якість середньої освіти в регіонах; частка загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету; чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років, як показник доступності дошкільної освіти та кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. населення, що пов'язано з переходом таких закладів на баланс територіальних громад.

Аналітичні дані за обраними індикаторами у розрізі областей Причорноморського регіону наведено у таблиці 4.11.

Таблиця 4.11.

Порівняльні показники медичного забезпечення населення
Причорноморського регіону

Регіони	Період	Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, %	Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, %	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років, %	Кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. населення
		01	02	03	04
Україна	2015	38,2	88,6	74,0	71,0
	2019	21,8	90,7	74,8	62,0
	\overline{GT}	-16,4	2,4	1,1	-12,7
Миколаївська обл.	2015	33,1	93,8	87,1	95,0
	2019	17,7	95,3	84,2	86,0
	\overline{GT}	-15,4	1,6	-3,3	-9,5
Одеська область	2015	38,2	78,2	79,4	73,0
	2019	18,8	83,5	69,5	63,0
	\overline{GT}	-19,4	6,8	-12,5	-13,7
Херсонська область	2015	37,2	100,0	81,0	80,0
	2019	17,5	100,0	79,6	71,0
	\overline{GT}	-19,7	0,0	-1,7	-25,3

Розраховано автором за даними [13; 26]

Як бачимо з даних таблиці, показники якості освіти, зокрема питома вага випускників які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище в середньому по Україні у 2019 році склала 21% і погіршилася порівняно з аналогічним показником на 16,4%. По причорноморському регіону у 2019 році показники якості освіти співпадали з середніми даними по регіонах

України, проте у 2019 році знизилися більш суттєво, що призвело до відставання на 3-5% в залежності від області.

Позитивним є достатньо високий рівень забезпеченості шкіл, зокрема у сільській місцевості доступом до інформаційних ресурсів у процесів навчання. Даний показник по регіонах України складає у середньому 90,7%, а по областях Причорноморського регіону є вищим і коливається у межах 83-100%. Варто зазначити, що порівняно з ситуацією в 2015 році в цьому напрямку досягнуто значного прогресу, що свідчить про ефективність реалізації регіональних програм розвитку освіти.

Аналізуючи показники охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років слід відмітити, що в Причорноморському регіоні, окрім Одеської області є вищими, ніж в середньому по Україні (74%) і складають в 2019 році: у Миколаївській області 84%, Херсонській -79,6% та Одеській - 69,5%. Разом з цим, порівнюючи аналогічні значення індикатору за 2015 рік можна відмітити певне погіршення ситуації, тобто зниження показників на 1,7% (Херсонська область), 3,3% (Миколаївська) та 12,5 (Одеська область).

Найпомітніші регресивні тенденції у сфері розвитку освіти у регіонах спостерігаються за індикатором кількості учнів, що навчаються в професійно-технічних навчальних закладах. Зокрема, у середньому по регіонах у 2015 році, на 10 тис. населення припадало в середньому 71 учень, а в 2019 - лише 62 (-12,7%). По областям Причорноморського регіону спостерігається певна диференціація даних показників. Найбільше учнів у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення області навчається в Миколаївській області (86), а найменша в Одеській (63). В Херсонській області станом на 2019 рік середня кількість учнів ПТУ у перерахунку на 10 тис. населення складала 71 особа, проте скоротилася протягом дослідженого періоду на 25,3%.

Вирішення проблем розвитку професійно-технічної освіти у регіонах потребує розроблення спеціальних програм, адаптованих до стратегічних

потреб розвитку економічного потенціалу регіону, перегляду програм підготовки, які враховують сучасні тенденції та досягнення науково-технічного прогресу, що сприятиме з одного боку забезпеченню потреб економіки в високоякісних працівниках, а з іншого - ефективному використанню потенціалу випускників, їх затребуваності на ринку праці. Окремого дослідження потребують питання щодо фінансування розвитку професійно-технічної освіти, що знаходиться у сфері відповідальності регіональних органів влади, пошуку додаткових джерел на засадах державно-приватного партнерства, залучення коштів стейт-холдерів.

Таблиця 4.12

Агреговані показники та стандартизовані індикатори сталого людського розвитку в Причорноморському регіоні за 2018 рік

Показники	індикатори	Миколаївська обл.	Одеська обл.	Херсонська обл.
Зайнятість та гідні умови праці (З)	z ₁	2,1	0,6	0,9
	z ₂	-7,2	1,4	-2,6
	z ₃	12,0	26,8	2,9
	z ₄	-8,0	-9,7	-20,2
	z ₅	0,5	-3,3	-2,6
	\overline{VT}	-0,1	3,2	-4,3
Доходи та соціальний захист (Д)	d ₁	-5,1	8,1	-14,1
	d ₂	-71,9	-35,9	-69,3
	d ₃	2,7	2,1	1,8
	d ₄	41,4	11,6	46,9
	\overline{VT}	-8,2	-3,5	-8,7
Доступність та якість медичних послуг (М)	m ₁	4,2	-1,3	-1,7
	m ₂	-4,1	-10,4	-0,5
	m ₃	-24,3	7,7	-17,2
	m ₄	-15,2	-8,1	-10,9
	\overline{VT}	-9,8	-3,0	-7,6
Доступність освіти (О)	o ₁	-4,1	-3,6	5,1
	o ₂	4,6	-0,8	-15,6
	o ₃	12,6	-7,1	6,4
	o ₄	38,7	1,6	14,5
	\overline{VT}	12,9	-2,5	2,6

Джерело: розраховано автором

Використовуючи результати розрахунку розвитку визначено нормовані індикатори та агреговані показники сталого людського розвитку у областях Причорноморського регіону, що ілюструють досягнення або недоліки в окремих сферах відносно середньо значення (Таблиця 4.12.).

Результати розрахунків показали достатньо широку диференціацію нормованих значень та загальних показників окремих сфер розвитку людського потенціалу в областях Причорноморського регіону. Разом з цим, більшість отриманих показників отримали від'ємне значення, що визначає слабкість позицій регіону в забезпеченні гідного людського розвитку порівняно з середнім значенням, досягнутим у регіонах України за переважною частиною індикаторів. На рис. 4.16. наведено профіль людського розвитку у розрізі областей Причорноморського регіону, що окреслює основні проблеми у сфері розвитку людського потенціалу які мають бути враховані при розробленні регіональних планів та програм стратегічного розвитку.

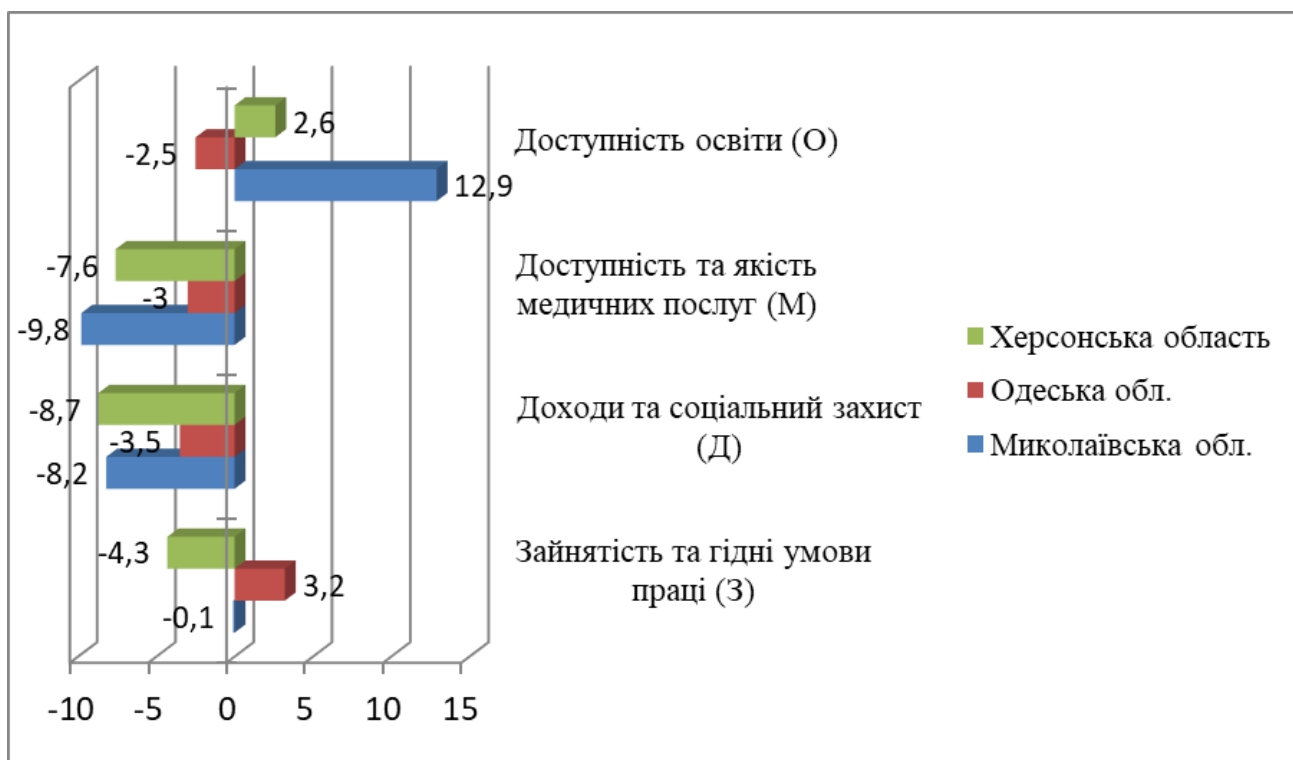

Рис. 4.16. Профіль людського розвитку областей Причорноморського регіону (порівняння з середнім значенням по Україні), %

За аналогією порівняльної оцінки економічного вектору розвитку Причорноморського регіону (розділ 4.2.), здійснено розрахунок вектору, що досягнуто в областях за період 2015-2019 років на рівні агрегованих показників та визначено координати вектору сталого розвитку за формулами:

$$Y = -6 \times 0,25 + 29,7 \times 0,25 + 1 \times 0,25 - 13 \times 0,25 = 2,9$$

$$X (M) = -7 \times 0,25 + 49,6 \times 0,25 - 3 \times 0,25 - 14,4 \times 0,25 = 6,3$$

$$X (O) = -6,3 \times 0,25 + 30,1 \times 0,25 - 0,5 \times 0,25 - 17,5 \times 0,25 = 1,4$$

$$X (X) = -5,1 \times 0,25 + 51,9 \times 0,25 + 1,6 \times 0,25 - 20 \times 0,25 = 7,1$$

Результати розрахунків та визначені вектори людського розвитку за 2015-2018 рік областей Причорноморського регіону проілюстровано на рис. 4.17.

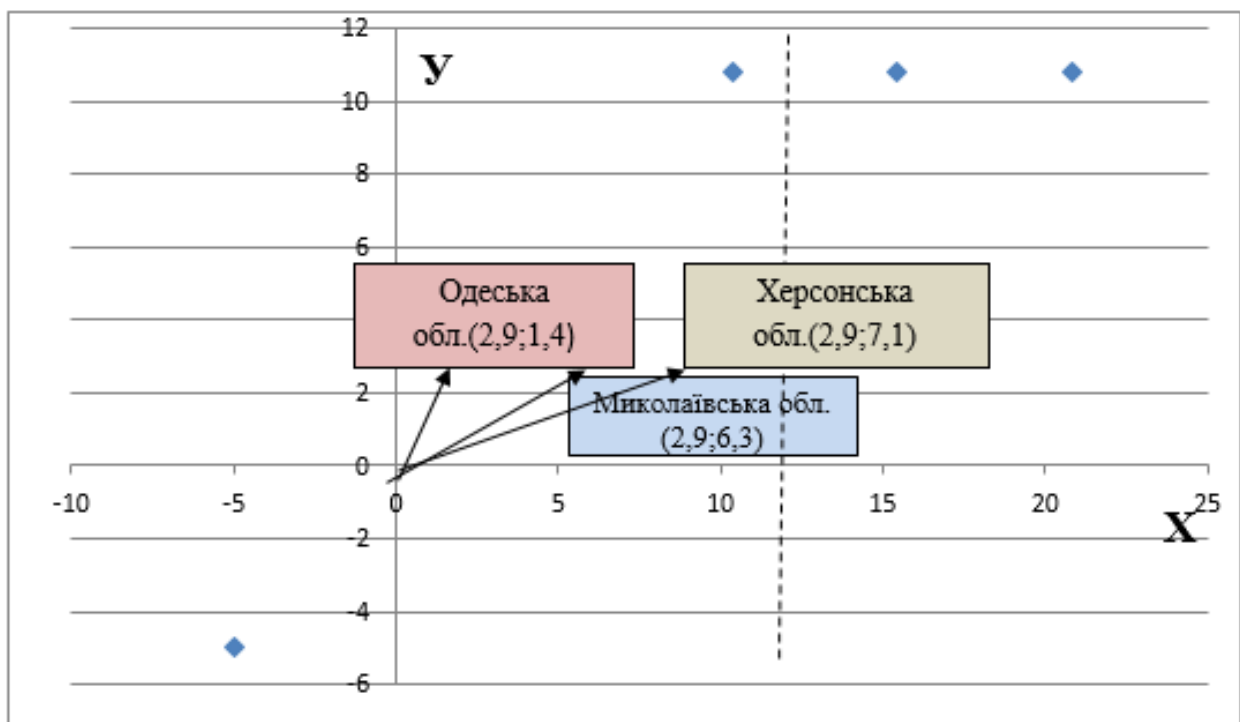

Рис. 4.17. Вектор людського розвитку областей Причорноморського регіону на тлі загальних тенденцій економічного розвитку регіонів України у 2015-2019 роках

Джерело: розраховано автором

Напрямок отриманих векторів в усіх областях Причорноморського регіону відповідає загальним тенденціям, досягнутим по Україні. Тобто, можемо говорити про певний, але незначний прогрес у сфері людського розвитку в регіонах в загальному за рядом досліджених показників. Позитивний напрямок вектору вказує на те, що в цілому у за більшістю показників спостерігаються позитивні зрушення. Найбільша довжина вектору в Херсонській області, що свідчить про те, що в області за рядом економічних показників досягнуто вищих результатів протягом дослідженого періоду, ніж в інших областях Причорноморського регіону та в середньому по інших регіонах України.

Розглянуті показники в загальному відображають досягнення регіонів у сфері людського розвитку та опосередковано визначають ефективність публічного управління у регіоні порівняно з середніми показниками, досягнутими в цілому по Україні. Безумовно, наведених індикаторів не достатньо для повного відображення ефективності управління соціальними процесами у регіонах. Додаткового дослідження потребують питання культури та спорту, формування благоустрою територій, доступності і якості послуг ЖКГ, управління безпекою тощо. У зв'язку з цим, методичні підходи, запропоновані автором передбачають можливість введення в процес аналізу та моніторингу будь-яких кількісних або якісних показників та індикаторів, що дозволяють здійснювати порівняльний аналіз та визначати вектор розвитку у будь-яких сферах відповідальності публічних органів управління як на рівні регіонів, так і окремих територіальних громад.

Список використаних джерел до розділу 4

1. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv> (дата звернення 10.04.2020 року)
2. Stehnei M. I., Khaustova K. M., Korol M. M.. Methodical approaches and Analysis of the Regional management Efficiency. *Viešoji politika ir administravimas*. 2019. Vol. 18. No 4. p. 447–465
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 10.04.2020 року)
4. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення 10.04.2020 року)
5. Цілі сталого розвитку: Україна 2019. Моніторинговий звіт. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/ukr/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf (дата звернення 10.04.2020 року)
6. Циклаурі О. Б. Інтеграція цілей сталого розвитку міст і громад в умовах децентралізації в Україні. *ДонДУУ . МЕНЕДЖЕР*. 2018. № 1 (78). С.109-217.
7. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с
8. Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. д.е.н., проф. І. З Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України. 2019. 501 с.

9. Антонова С.Є., Корбутяк В.В. Моніторинг дотримання принципів прозорості та відкритості у діяльності органів влади в Україні. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.10.34

10. Індекс публічності органів місцевого самоврядування. URL: <https://publicityindex.org/en> (дата звернення 12.04.2020 року)

11. Вишиванюк М.В. Методичні підходи до оцінки сталого розвитку регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 23. С.147-149.

12. Ступчук С.М., Лабунець В.О. Рівень конкурентоспроможності причорноморського регіону України в умовах глобалізації та євроінтеграції світових процесів. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск 28-2. С.53-57

13. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 12.04.2020 року)

14. Костирко Л.А. та Валентейчик Н.Ю. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Фінансовий простір*. 2016. № 1 (21). С.83-90

15. Ставнич М.М. Бюджетна безпека регіону в контексті ефективного соціально-економічного розвитку. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 386-394

16. Бюджет України 2016. Статистичний збірник/Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/a6d88e3b4e411ca655003eba01eff826.pdf>; (дата звернення 13.04.2020 року)

17. Бюджет України -2019. Статистичний збірник/Міністерство фінансів України. URL: [https://www.mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(for%20website\).pdf](https://www.mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(for%20website).pdf)(дата звернення 13.04.2020 року)

18. Возняк Г.В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С.253-257.
19. Кришталь Т. М., Лаглер К., Підвальна О. Г. Інвестиційний потенціал регіону як основа забезпечення його сталого розвитку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 5 (90). С.13-18
20. Сідельнікова Н.К. Роль інноваційної політики держави у забезпеченні сталого розвитку національної економіки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Економіка»*. 2018. Вип. 18, С. 106-112/
21. Манаєнко І.М., Іванова Т.В. Пріоритети розвитку Причорноморського регіону за умов міжнародного співробітництва. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2019. Випуск 38-1. С. 32-36/
22. Регіони України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. №2. 2019.
23. Валенков В. Є. Регіональні аспекти формування та оцінювання соціального потенціалу держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 21. С. 123-126
24. Розрахунок регіонального індексу людського розвитку за 2019 рік. Міністерство громад і територій. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/rozrahunok-indeksu-regionalnogo-lyudskogo-rozvytku-za-2019-rik.pdf>(дата звернення 14.04.2020 року)
25. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16762.html>(дата звернення 15.04.2020 року)
26. Бюджет України -2018. Статистичний збірник/Міністерство фінансів України. URL:

[https://www.mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(for%20website\).pdf](https://www.mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(for%20website).pdf) (дата звернення 15.04.2020 року)

27. Шевчук П.Є. особливості тривалості життя населення в метрополісах України на початку ХХІ століття. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 3 (37). С. 73–85

28. Рашитова Н.К. Проблеми впровадження державно-громадського управління освітою та шляхи їх розв'язання в Україні. URL: <http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2010-01/10rnksru.pdf>(дата звернення 15.11.2020 року).

29. K.Patytska, O. Panukhnyk, N. Popadynets, I. Kramarenko Forming the Territorial Communities' Local Budgets in Ukraine Under Decentralization: Current Condition and Management. *Journal of Optimization in Industrial Engineering (JOIE)*. 2021 . Volume 14, Issue 2. pp.23-30.

30. Козаченко Л.А., Крамаренко І.С., Кириленко А.В.. Ефективність управління економічною системою Причорноморського регіону. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2020). №20. С.130-136

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ

5.1. Моделювання фінансової самодостатності та добробуту населення в системі публічного управління регіонами

Одним із важливих завдань системи публічного управління регіонами у процесі реалізації стратегії сталого розвитку є складання моделей та прогнозів, передбачення майбутньої та визначення можливих варіантів поведінки учасників системи. Сфера публічного управління регіонами тісно пов'язана із загальноекономічними тенденціями і характеризується умовами невизначеності та ризику. З метою послаблення ризиків та умов невизначеності використовують методичні підходи щодо прогнозування основних параметрів системи публічного управління регіонами. Прогноз найчастіше характеризують як науково обґрунтоване передбачення тих чи інших характеристик, визначення оціночних значень та перспектив розвитку, передбачення наслідків від різних управлінських рішень.

«Прогнози можна класифікувати як суб'єктивні та основані на моделях. Суб'єктивні прогнози не слідує строгим правилам і спираються на неформальні міркування експерта. Основані на моделях прогнози випливають з правил або моделей, в яких формалізовано взаємовідносини між змінними» [1].

Поширеними є прогнози на підставі експертних оцінок, які не потребують економіко-математичних розрахунків, а ґрунтуються на попередньому досвіді окремих фахівців-експертів. Проте, на нашу думку, більш обґрунтованими та реалістичними є прогнози зроблені з

використанням сучасного апарату економіко-математичного моделювання та пакетів прикладних програм.

«Для аналізу тенденції на основі динамічних рядів і побудови прогнозу з врахуванням закономірностей, що склалися в "передісторії", широко застосовується залежність, яка має назву рівняння тренда: $y=f(t)+\xi_t$, де $f(t)$ – детермінована не випадкова компонента процесу (явища), ξ_t – стохастична випадкова компонента процесу» [2].

Обґрунтування прогнозних значень показників ґрунтується на вивченні закономірностей, тобто тенденцій змін. Прогнозні значення визначені в якості продовження ряду динаміки називають екстраполяцією.

За часовою ознакою виділяють короткострокові (1 рік), середньострокові (до 3 років) та довгострокові 4 і більше роки) прогнози. Враховуючи певну циклічність кризових станів економічної сфери та осанні проблеми пов'язані із COVID-19, для прогнозування фінансової самодостатності та добробуту населення регіонів України доцільно застосовувати коротко та середньо строкові прогнози.

Використання редактора Microsoft Excel із пакету Microsoft Office значно розширює можливості моделювання та прогнозування. Слід дотримуватися наступних вимог (передумов) екстраполяції динамічних рядів:

- дані динамічного ряду за попередній відомий період характеризують основну закономірність зміни (тренд) та визначаються, як сума значення тренду ($f(t)$) та відхилення (ξ_t);
- усі реально існуючі закономірності можуть бути описані за допомогою математичних функцій;
- економіко-математичні методи дозволяють максимізувати ступінь наближення розрахункових та фактичних значень.

Фінансове забезпечення регіонального та територіального розвитку є основою фінансової самодостатності та добробуту населення територіальних громад і регіонів. Побудуємо динамічні моделі фінансової

самодостатності та добробуту населення областей Причорноморського регіону за окремими напрямками:

- 1) Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення, гривень;
- 2) Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення;
- 3) Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення;
- 4) Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення, гривень.

Динаміка валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону демонструє поступове зростання. Лідером за величиною валового регіонального продукту серед областей Причорноморського регіону завжди виступає Одеська область. Значення валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу Одеської області найчастіше за досліджуваний період наближається до середнього по Україні значення, а для Миколаївської та Херсонської області це значення значно менше ніж середнє по Україні.

Таблиця 5.1

Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

(гривень)

	2015рік	2016 рік	2017рік	2018 рік	2019рік	Приріст 2015-2019, грн	Темп зростання 2015-2019, %
Миколаївськ а	30357	41501	50091	60549	70336	39979	231,69
Одеська	31268	41682	50159	62701	72738	41470	232,62
Херсонська	21725	30246	36585	45532	52922	31197	243,59

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [3]

В абсолютному вираженні лідером по нарощуванню (приросту) валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення серед областей Причорноморського регіону виступає Одеська область, де за період 2015-2019 рік досліджуваний показник збільшився на 41470 гривень. Якщо розглядати відсоткове значення приросту (темп приросту), то серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період лідером виступає Херсонська область, де валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення зріс на 143,59%.

У процесі моделювання закономірності зміни валового регіонального продукту областей Причорноморського регіону будемо намагатися: 1) вибрати такий вигляд функціональної залежності, якому відповідає найбільше значення R^2 (коефіцієнт детермінації) та 2) забезпечити відсутність різкого спрямування лінії представлення функції в напрямку нульового значення або нескінченності.

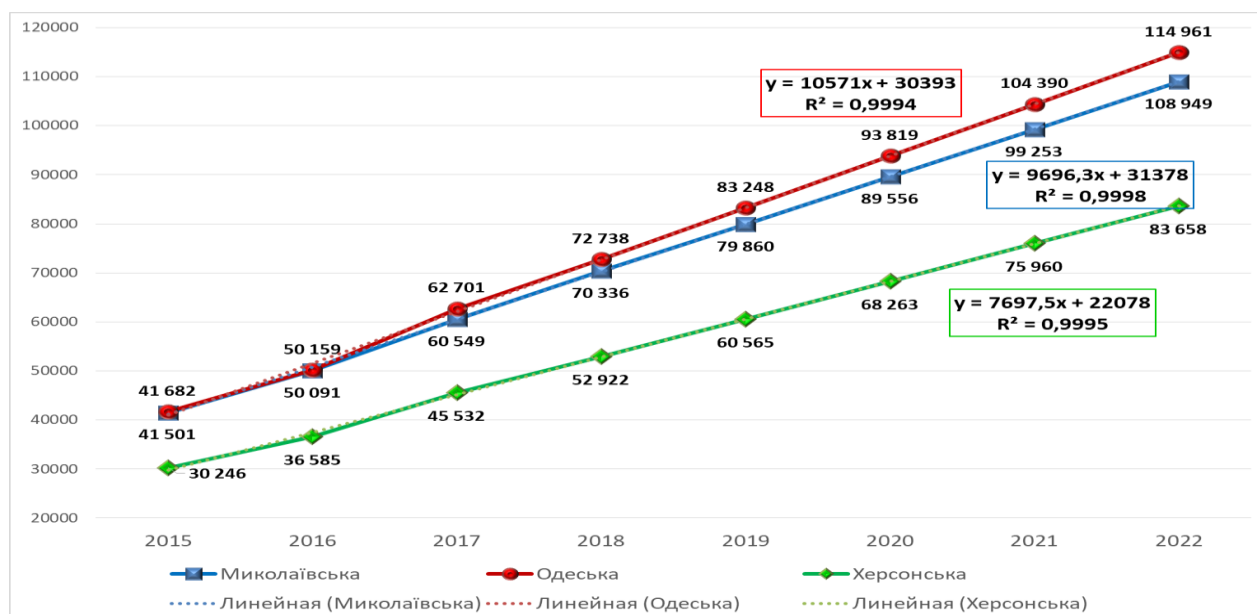

Рис. 5.1 Моделювання зміни валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіон

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [4]

Із трьох закономірностей зміни валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону представлених у вигляді трендових рівнянь, всі три із значенням коефіцієнта детермінації, що наближається до 1 ($R^2 > 0,9$), проте такий вибір саме лінійних функцій представлення тенденції зміни валового регіонального продукту дає можливість передбачити значення до 2022 року, оскільки для прямих ліній відсутні різкі зміни напрямку (рис. 5.1).

Динаміка зміни валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для Миколаївської області описується лінійною функцією:

$$y = 9696,3x + 31378.$$

Коефіцієнт детермінації наближається до 1 ($R^2 = 0,9998$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.2).

Динаміка зміни валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для Одеської області описується лінійною функцією:

$$y = 10571x + 30393.$$

Коефіцієнт детермінації дуже близький до 1 ($R^2 = 0,9994$), що знову доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.2).

Динаміка зміни валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для Херсонської області описується лінійною функцією:

$$y = 7697,5x + 22078.$$

Коефіцієнт знову максимально наближається до 1 ($R^2 = 0,9995$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Оціночні та прогнозні значення валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

(гривень)

Область	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Миколаївська	89 556	99 253	108 949
Одеська	93 819	104 390	114 961
Херсонська	68 263	75 960	83 658

Джерело: розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5]

Прогнозні розрахунки значення валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону демонструють подальше поступове зростання досліджуваної узагальнюючої характеристики регіонального економічно розвитку.

Наступним напрямом моделювання фінансової самодостатності та добробуту населення областей Причорноморського регіону є доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення.

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період максимальне значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Одеській області, де досліджуваний показник зріс на 4,8 тис. грн, його зростання становило у 2,8462 рази або приріст на 184,62%. За 2015-2019 роки у Одеській області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 26 грн, що наближається до середнього по Україні значення.

За 2015-2019 роки у Миколаївській області значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу становило 4,0 тис. грн, зростання становило у 2,8182 рази або приріст на 181,82%. За 2015-2019 роки у Миколаївській області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 22 грн, що менше на 5 грн за середнє по Україні значення.

Таблиця 5.3

Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення

(тис. гривень)

	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Приріст 2015- 2019	Темп зростан ня 2015- 2019, %	Темп прирост у 2015- 2019, %
Миколаївська	2,2	3,4	4,7	5,3	6,2	4	281,82	181,82
Одеська	2,6	4,2	6,3	6,8	7,4	4,8	284,62	184,62
Херсонська	1,8	2,7	3,8	4,5	5,1	3,3	283,33	183,33

Джерело: побудовано та розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5]

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період мінімальне значення приросту доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Херсонській області, де досліджуваний показник зріс тільки на 3,3 тис. грн, його зростання становило у 2,8333 рази або приріст на 183,33%. За 2015-2019 роки у Херсонській області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 18 грн, що менше на 9 грн за середнє по Україні значення.

У процесі моделювання закономірності зміни доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону будемо знову намагатися: вибрати такий

вигляд функціональної залежності, якому буде відповідати максимальне значення R^2 (R^2 - коефіцієнт детермінації) та забезпечити відсутність різкого спрямування лінії представлення функції в напрямку нульового значення або нескінченності. Такий підхід вибору вигляду функціональної залежності забезпечив представлення закономірності зміни доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Одеської області у вигляді полінома другого порядку, а для Миколаївської та Херсонської області – у вигляді лінійної функції (рис. 5.2.).

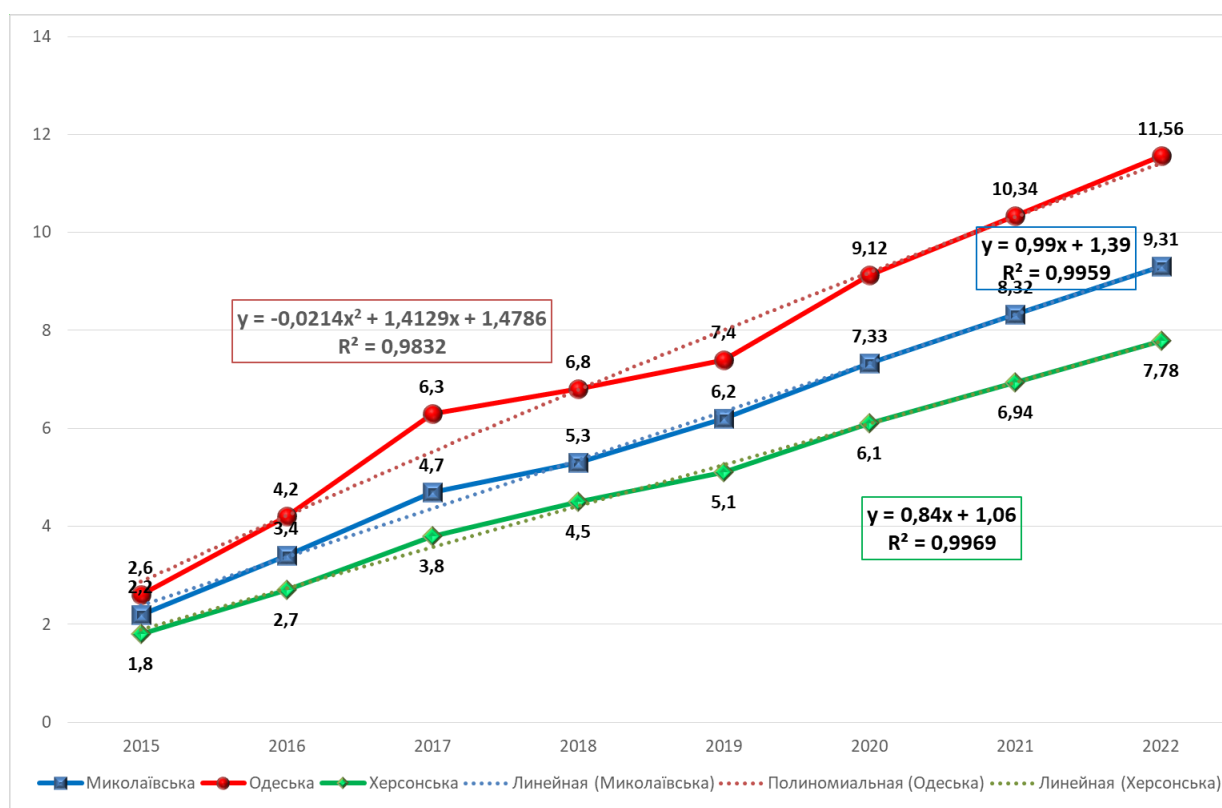

Рис. 5.2. Моделювання зміни доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

Джерело: побудовано автором на підставі даних Державної служби статистики України [3]

Із трьох закономірностей зміни доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону представлених у вигляді трендових функцій, всі три із значенням

коефіцієнта детермінації, що наближається до 1 ($R^2 > 0,9$), такий вибір функцій представлення тенденції зміни доходів місцевого бюджету дає можливість передбачити значення до 2022 року, оскільки для графічних представлень обраних функцій відсутні різкі зміни напрямку (рис. 5.2).

Динаміка зміни доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Одеської області описується поліноміальною функцією

$$y = -0,0214x^2 + 1,4129x + 1,4786.$$

Коефіцієнт детермінації близький до 1 ($R^2 = 0,9832$), що відображає високий рівень відповідності розрахункових значень фактичним і створює можливість розрахунку прогнозних значень (табл. 5.4).

Динаміка зміни доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Миколаївської області описується за допомогою лінійної функції:

$$y = 0,99x + 1,39.$$

Коефіцієнт детермінації наближається до 1 ($R^2 = 0,9959$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.4).

Динаміка зміни доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Херсонської області описується лінійною функцією:

$$y = 0,84x + 1,06.$$

Коефіцієнт детермінації близький до 1 ($R^2 = 0,9969$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.4).

Прогнозні розрахунки значення доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону демонструють подальше поступове зростання даної характеристики фінансової самодостатності регіонального розвитку.

Таблиця 5.4

Оціночні та прогнозні значення доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

(тис. гривень)

Область	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Миколаївська	7,33	8,32	9,31
Одеська	9,12	10,34	11,56
Херсонська	6,1	6,94	7,74

Джерело: розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5]

Наступним напрямом моделювання фінансової самодостатності та добробуту населення областей Причорноморського регіону є видатки місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Видатки місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення, тис. гривень

	2015 рік	2016 рік	2018 рік	2019 рік	Приріст 2015-2019, тис. грн	Темп зростання 2015-2019, %	Темп приросту 2015-2019, %
Миколаївська	0,6	0,9	1,0	1,3	0,7	216,67	116,67
Одеська	1,5	1,3	1,9	2,6	1,1	173,33	73,33
Херсонська	0,4	0,5	0,7	0,7	0,3	175,00	75,00

Джерело: побудовано та розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5]

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період реформ децентралізації максимальне значення приросту видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Одеській області, де досліджуваний показник зріс на 1,1 тис. грн, його зростання становило у

1,7333 рази або приріст на 73,33 %. За 2015-2019 роки у Одеській області з кожним відсотком приросту, видатки місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 15 грн, що перевищує середнє по Україні значення (7 грн).

За 2015-2019 роки у Миколаївській області значення приросту видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу становило 0,7 тис. грн, зростання становило у 2,1667 рази або приріст на 116,678%. За 2015-2019 роки у Миколаївській області з кожним відсотком приросту, видатки місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 6 грн, що наближається до середнього по Україні значення.

Серед областей Причорноморського регіону за досліджуваний період мінімальне значення приросту видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу було у Херсонській області, де досліджуваний показник зріс тільки на 0,3 тис. грн, його зростання становило у 1,75 рази або приріст на 175%. За 2015-2019 роки у Херсонській області з кожним відсотком приросту, доходи місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу збільшувалися на 4 грн, що менше на 3 грн за середнє по Україні значення.

Таким чином, за характеристиками приростів як доходів, так і видатків місцевих бюджетів, Херсонська область займає найгіршу позицію серед областей Причорноморського регіону, що є свідченням того, що тут ще не використані всі можливості залучення коштів за рахунок фінансової децентралізації на рівні громад та регіону.

У процесі моделювання закономірності зміни видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону знову будемо знову намагатися: вибрати такий вигляд функціональної залежності, якому буде відповідати максимальне значення R^2 (R^2 - коефіцієнт детермінації) та забезпечити відсутність різкого спрямування лінії представлення функції в напрямку нульового значення або нескінченості. Такий підхід щодо вибору вигляду функціональної залежності забезпечив представлення закономірності

зміни видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Одеської та Херсонської областей у вигляді полінома другого порядку, а для Миколаївської області – у вигляді лінійної функції (рис. 5.3).

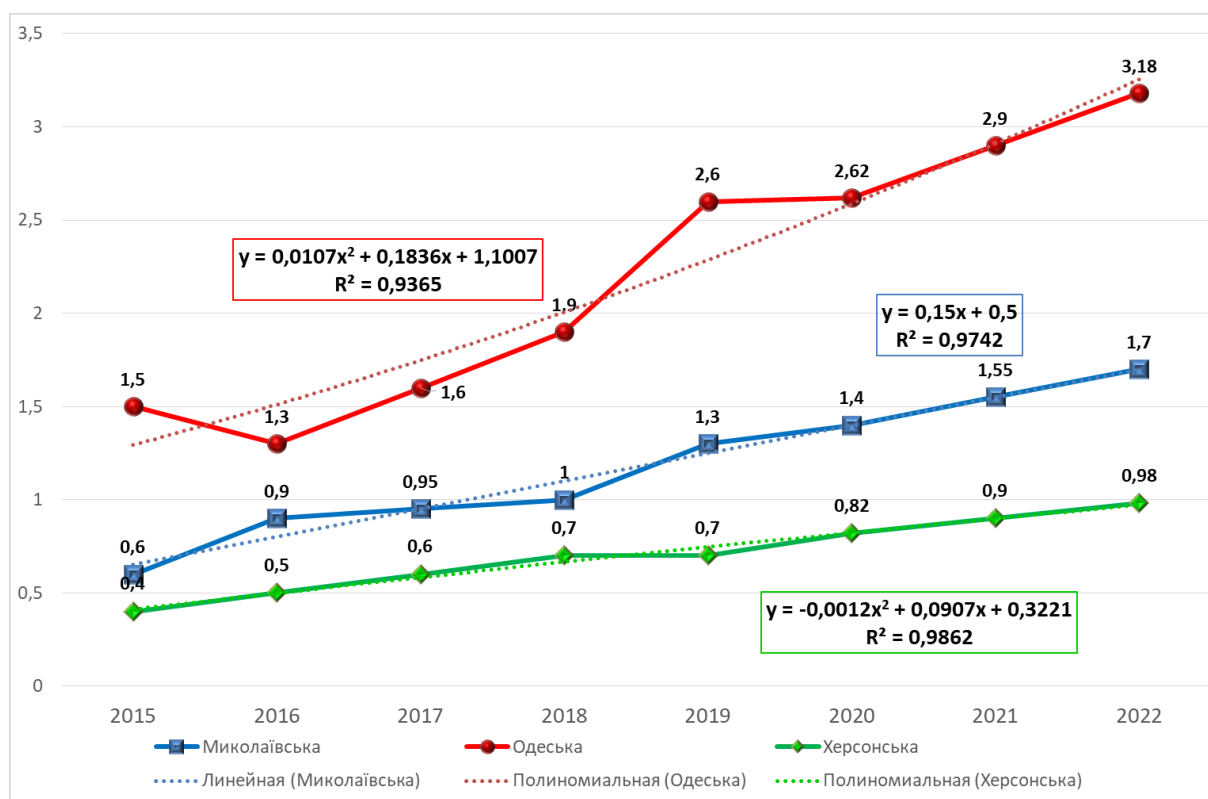

Рис. 5.3. Моделювання зміни видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

Джерело: побудовано автором на підставі даних Державної служби статистики України [3]

Із трьох закономірностей зміни видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону представлених у вигляді трендових функцій, знову всі три із значенням коефіцієнта детермінації, що наближається до 1 ($R^2 > 0,9$), такий вибір функцій представлення тенденції зміни видатків місцевого бюджету дає можливість передбачити значення до 2022 року, оскільки для графічних представлень обраних функцій відсутні різкі зміни напрямку (рис. 5.3).

Динаміка зміни видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Одеської області описується поліноміальною функцією

$$y = 0,0107x^2 + 0,1836x + 1,1007.$$

Коефіцієнт детермінації близький до 1 ($R^2 = 0,9365$), що відображає високий рівень відповідності розрахункових значень фактичним і створює можливість розрахунку прогнозних значень (табл. 5.6).

Динаміка зміни видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Миколаївської області описується за допомогою лінійної функції

$$y = 0,15x + 0,5.$$

Коефіцієнт детермінації наближається до 1 ($R^2 = 0,9742$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.6).

Динаміка зміни видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для Херсонської області описується поліноміальною функцією

$$y = -0,0012x^2 + 0,0907x + 0,3221.$$

Коефіцієнт детермінації близький до 1 ($R^2 = 0,9862$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.6).

Прогнозні розрахунки значення видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону також демонструють подальше поступове зростання даної характеристики фінансової самодостатності регіонального економічно розвитку.

Таблиця 5.6

Оціночні та прогнозні значення видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

(тис. гривень)

Область	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Миколаївська	1,4	1,55	1,7
Одеська	2,62	2,9	3,18
Херсонська	0,82	0,9	0,98

Джерело: розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5]

Наступним напрямом моделювання фінансової самодостатності та добробуту населення областей Причорноморського регіону є наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення, гривень (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

(гривень)

	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Приріст 2015-2019	Темп зростання 2015-2019, %	Темп приросту у 2015-2019, %
Україна	31044,3	35610,1	43592,8	58442	67528	36483,7	217,52	117,52
Миколаївська	28580,0	33186,6	41608,6	55469	63685	35105	222,83	122,83
Одеська	31542,6	37732,0	46484,4	63153	72805	41262,4	230,81	130,81
Херсонська	27066,9	31242,7	38001,5	50195	57110	30043,1	211,00	111,00

Джерело: побудовано та розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5]

Рівень наявного доходу населення у розрахунку на одну особу виступає безпосередньою характеристикою якості рівня життя населення та його добробуту.

Згідно даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за 2019 рік середній рівень наявного доходу населення у розрахунку на одну особу по Україні становив 67528 гривень, що на 117,52% перевищує рівень відповідного показника 2015 року.

За досліджуваний період 2015-2019 роки із трьох областей Причорноморського регіону тільки для Одеської області характерним є максимальне наближення, навіть незначне перевищення рівня наявного доходу населення у розрахунку на одну особу до середнього по Україні значення. У Миколаївській та Херсонській областях цей показник значно нижчий за середнє по Україні значення.

Інтенсивність зростання рівня наявного доходу населення у розрахунку на одну особу також найбільша саме в Одеській області. Проте слід зазначити, що за рахунок інтенсивного зростання рівня наявного доходу населення у розрахунку на одну особу у Миколаївській області у 2019 році також вдалося зменшити відхилення від середнього по Україні значення і максимально наблизитися до нього.

Таким чином, за характеристиками приростів та темпів зростання рівня наявного доходу населення у розрахунку на одну особу серед областей Причорноморського регіону знову Одеська виступає лідером, а Миколаївська на останньому місці.

Для забезпечення об'єктивності моделювання закономірності зміни рівня наявного доходу населення у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону знову будемо знову намагатися: вибрати такий вигляд функціональної залежності, якому буде відповідати максимальне значення R^2 (R^2 - коефіцієнт детермінації) та забезпечити відсутність різкого спрямування лінії представлення функції в напрямку нульового значення або нескінченості. Такий підхід щодо вибору вигляду функціональної залежності забезпечив представлення закономірності зміни рівня наявного доходу населення у розрахунку на одну особу

населення для всіх областей Причорноморського регіону у вигляді лінійної функції (рис. 5.4).

Із трьох закономірностей зміни наявних доходів населення у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону представлених у вигляді трендових функцій, знову всі три із значенням коефіцієнта детермінації, що наближається до 1 ($R^2 > 0,9$), такий вибір функцій представлення тенденції зміни видатків місцевого бюджету дає можливість передбачити значення до 2022 року, оскільки для графічних представлень обраних функцій відсутні різкі зміни напрямку (рис. 5.4).

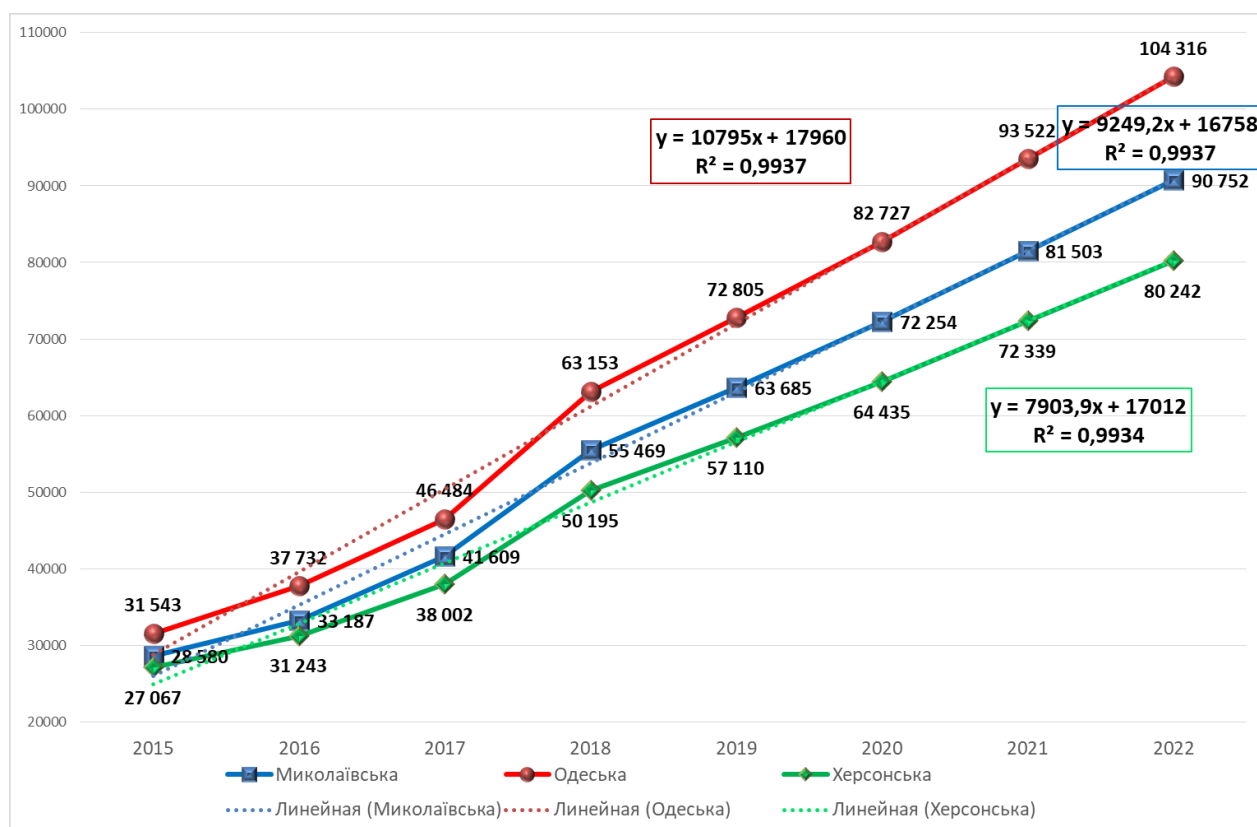

Рис. 5.4. Моделювання зміни наявних доходів населення у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

Джерело: побудовано автором на підставі даних Державної служби статистики України [3]

Динаміка наявних доходів населення у розрахунку на одну особу населення для Одеської області описується лінійною функцією:

$$y = 10795x + 17960.$$

Коефіцієнт детермінації близький до 1 ($R^2 = 0,9937$), що відображає високий рівень відповідності розрахункових значень фактичним і створює можливість розрахунку прогнозних значень (табл. 5.8).

Динаміка зміни наявних доходів населення у розрахунку на одну особу населення для Миколаївської області описується за допомогою лінійної функції:

$$y = 9249,2x + 16758.$$

Коефіцієнт детермінації наближається до 1 ($R^2 = 0,9937$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 8).

Динаміка зміни наявних доходів населення у розрахунку на одну особу населення для Херсонської області описується лінійною функцією

$$y = 7903,9x + 17012.$$

Коефіцієнт детермінації близький до 1 ($R^2 = 0,9934$), що доводить високий рівень співпадіння розрахункових і фактичних значень та дає підстави для розрахунку прогнозних значень (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Оціночні та наявних доходів населення у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону

(гривень)

Область	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Миколаївська	72253,56	81502,8	90752,04
Одеська	82727,14	93521,72	104316,3
Херсонська	64434,77	72338,62	80242,47

Джерело: розраховано автором на підставі даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [5]

Прогнозні розрахунки значення наявних доходів населення у розрахунку на одну особу населення для областей Причорноморського регіону також демонструють подальше поступове зростання даної характеристики регіонального економічно розвитку та добробуту населення.

Таким чином, за рахунок здійснення реформ децентралізації в Україні відбулися позитивні зміни стосовно фінансової самодостатності громад та добробуту населення областей. Прогнозовані значення валового регіонального продукту, доходів та видатків місцевих бюджетів, наявних доходів населення у розрахунку на одну особу демонструють збереження попередньо виявленої за роки реформ децентралізації тенденції зростання.

Збільшувати видатки місцевих бюджетів можливо тільки на основі збільшення їх доходів. Ще одним додатковим джерелом або резервом наповнення місцевих бюджетів є створення умов для розвитку малого бізнесу та самозайнятості населення, а також ретельний облік земель та встановлення адекватних ставок податків. Територіальні громади повинні прагнути збільшення кількості підприємців та залучення інвесторів, що буде сприяти покращенню умов для ведення бізнесу та виробленню чітких правил взаємодії бізнесу та влади.

В ході реформ децентралізації основним джерелом формування місцевих бюджетів було визначено податок з доходів фізичних осіб (ПДФО). Серед факторів фінансового зміцнення територіального розвитку ще додатково були залучені кошти від адміністративних послуг, 10% податку на прибуток та 100% державного мита, частина (до 5%) акцизного збору, основний підприємницький податок (єдиний податок) та податок на майно

Розглядаючи питання сталості територіального розвитку важливим стає екологічний податок, акумульовані кошти з якого можуть бути спрямовані на відтворення, відновлення природних ресурсів. З 2015 року

уряд України запропонував залишати у розпорядженні територіальних громад 80% цього податку. В цілому, для фінансування стратегічних напрямків екотрансформації слід розвивати та використовувати кошти екологічних фондів, кошти акумульованих екологічним страхуванням, за рахунок екологічного податку та імплементації рентних відносин.

Таким чином, результатом реформування стало покращення фінансової самостійності та самодостатності громад на основі закріплення стабільних джерел надходження фінансових ресурсів і розширення дохідної частини місцевих бюджетів. Процеси децентралізації, зміни податкового законодавства та Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації) дали можливість вирішити питання фінансового забезпечення територіального управління громадами, районами та регіонами. Відбулося розширення прав об'єднаних територіальних громад щодо встановлення місцевих податків, платежів і зборів, які нараховуватися у процесі обігу товарів та послуг та формують фінансово-економічну ресурсну базу їх розвитку.

5.2. Концептуальні засади стратегування сталого розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління

Сучасний етап трансформаційних перетворень, що серед іншого передбачає децентралізацію публічного управління з делегуванням повноважень за принципом субсидіарності змінюється архітектура функцій, повноважень і завдань публічної влади вимагає нових підходів і моделей розробки та імплементації стратегії сталого розвитку у регіонах.

Ідея сталого розвитку передбачає узгодження поточних і перспективних показників соціально-економічного прогресу і збереження природно-ресурсного потенціалу для забезпечення потреб суспільства. Це означає гармонізацію взаємодії і динамічну

збалансованість економічних, екологічних та соціальних процесів суспільного розвитку. В умовах розширення глобальних і регіональних ризиків сталий розвиток орієнтує осіб, які приймають антикризові політичні рішення, на випереджальне (стратегічне) планування і управління ресурсним потенціалом певної території, підвищення суспільного добробуту [6, с. 241].

Попри підвищення актуальності питань щодо розробки стратегій сталого розвитку регіонів та їх адміністративних територіальних утворень в умовах децентралізації, на сьогодні теорія і практика формування регіональних стратегій сталого розвитку із урахуванням особливостей трансформаційних перетворень в Україні перебуває на етапі формування та пошуку ефективних моделей стратегування регіонального розвитку та механізмів найбільш оптимального з точки зору суб'єктів регіональної економіки та соціуму збалансування економічних, соціальних та екологічних складових.

Погоджуємося з думкою Г. Васильченко, І. Парасюк та Н. Єременко, що «Місцеві влади в Україні сьогодні мають справу зі складними проблемами: спад економіки, нерозвинута інфраструктура, відсутність почуття безпеки у людей, бідність, безробіття, соціальна та територіальна нерівність, втрата самоповаги, брак водних ресурсів, забруднення, деградація ґрунтів, забруднення повітря, незадовільні засоби утилізації твердих, небезпечних та токсичних відходів, обмежений доступ до безпечних джерел енергії тощо. Більшість із наведених проблем і викликів тісно пов'язані між собою, що посилює необхідність застосування інтегрованого підходу до місцевого розвитку та обов'язковість побудови планів з акцентом на економічному розвитку та розвитку конкурентоспроможності територіальних громад. Разом з тим, з огляду на викладене вище, розвиток економіки повинен відбуватися не будь-якою ціною, його необхідно планувати з урахуванням всіх складових сталості» [7, с.20].

Нові умови, що передбачають децентралізацію публічного управління в Україні та переформатування системи та принципів управління територіями визначають певні особливості та потребують нових підходів до формування Цілей та стратегій сталого розвитку регіонів. Зокрема, Буряк В.В. зазначає, що «Перехід від визнання виключно місцевої влади відповідальною за розвиток до визнання відповідальним всього суспільства. На сучасному етапі економічного розвитку необхідність стратегічного підходу до сталого розвитку пояснюється наступними причинами: відсутність комплексності та різнобічності місцевого розвитку; недосконалістю законодавчої бази; недостатнім розвитком демократії, децентралізації на місцевому рівні; відсутність чітко визначеної довготермінової спільної цілі та її пов'язаністю з регіональними і національними пріоритетами; несформованістю динамічних партнерських відносин» [8, с.100].

З метою певної уніфікації та стандартизації процесу формування регіональних стратегій сталого розвитку на всіх рівнях, включаючи базовий (ОТГ), Міністерством розвитку громад і територій за підтримки Глобального екологічного фонду (ГЕФ) та у співпраці з Програмою розвитку ООН в Україні (ПРООН), розроблено методичні рекомендації для врахування Цілей сталого розвитку в стратегіях розвитку територіальних громад. Відповідно даного документу, до пріоритетних завдань щодо досягнення ЦСР на регіональному та територіальному рівнях слід віднести:

1. Приведення стратегічних документів соціально-економічного розвитку (галузеві стратегії, стратегії розвитку областей, міст, ОТГ) у відповідність до ЦСР України.

2. Встановлення чітких вимірюваних показників досягнення цілей та завдань в рамках реалізації таких стратегій відповідно до індикаторів, встановлених у ЦСР України.

3. Забезпечення інклюзивності процесу – широке залучення до реалізації ЦСР приватного бізнесу та суспільства, партнерство на міжнародному рівні. 4. Забезпечення ефективного управління розвитком територій; підвищення інституційної спроможності публічної влади та бізнесу, обізнаності суспільства з цих питань [9].

Механізм публічного управління потребує узгодженості та більш повної інтеграції механізмів стратегічного планування, орієнтованого на досягнення Цілей сталого розвитку регіону та відповідної бюджетної політики.

У Стратегії сталого розвитку «Україна 2030» визначаються основні засади її реалізації що мають бути дотримані на всіх рівнях:

«- подолання дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах;

- трансформацію економічної діяльності, перехід на засади «зеленої економіки»;

- побудову мирного та безпечного, соціально згуртованого суспільства з належним врядуванням та інклюзивними інституціями;

- забезпечення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства;

- повну зайнятість населення;

- високий рівень науки, освіти та охорони здоров'я;

- підтримання довкілля в належному стані, який забезпечуватиме якісне життя та благополуччя теперішнього і майбутніх поколінь;

- гармонійне поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів передбачено децентралізацію та впровадження регіональної політики;

- збереження національних культурних традицій і цінностей» [10].

Вказані принципи можемо вважати основними імперативами при розробці та узгодження Стратегій сталого розвитку регіонів, громад та

територій, взаємного горизонтального та вертикального збалансування цілей та напрямків наскрізної реалізації стратегії.

В цілому, керуючись загальною теорією публічного стратегування, а також враховуючи досвід формування і реалізації регіональних стратегій сталого розвитку можна виділити такі ключові етапи розроблення Стратегії сталого розвитку регіонів: адаптація національних ЦСР до регіональних умов, формування регіональних цілей; розробка загальної та забезпечуючих стратегій сталого розвитку регіону; розроблення механізмів координації та інструментів реалізації стратегії на всіх рівнях. Розглянемо окремі етапи детальніше.

1. Адаптація та окреслення цілей сталого розвитку регіону у стратегічній перспективі. На цьому етапі важливим завданням є формулювання загальних цілей сталого розвитку регіону, що охоплюють соціальний, економічний та екологічний вектори, узгоджені та збалансовані у п'яти вимірах:

- вертикальному – не суперечать і сприяють реалізації національних ЦСР та можуть ефективно розподілятися на нижчі рівні;

- горизонтальному – сприяють максимальному згладжуванню та пошуку компромісів між суперечностями економічного зростання, соціального розвитку та забезпечення екологічної безпеки;

- ресурсному – відповідають наявному потенціалу розвитку регіону;

- секторальному – враховують особливості та структуру господарства регіону;

- часовому – сприяють паралельному вирішенню економічних, соціальних та екологічних проблем на всіх рівнях та визначені у реальних для реалізації часових проміжках, що враховують об'єктивні закономірності економічних, соціальних й екологічних процесів.

Результатом даного етапу є формування своєрідного дерева ЦСР регіону, що визначає їх сутність та ілюструє розподіл за окремими функціональними, секторальними та галузевими напрямками, дозволяє

визначати зони відповідальності публічних органів влади та створює основу для уточнення відповідних цілей на нижчих рівнях (територіальному і локальному). Схематично процес формування регіональних ЦСР наведено на рис. 5.5.

При цьому, Дерево Цілей сталого розвитку регіону повинно відповідати таким вимогам:

- Порівняльність цілей кожного рівня за масштабом, значенням та часовим горизонтом;
- Забезпечення кількісної або якісної оцінки досягнення визначеної у цілі мети;
- Повнота редукції, тобто кількість цілей нижчого рівня повинна бути достатньою для опису цілей вищого рівня;
- Альтернативність цілей, що дозволяє забезпечувати певну гнучкість у їх реалізації без порушення ключових імперативів;
- Відсутність суперечностей між цілями різних рівнів;
- Декомпозиція цілей на всіх рівнях повинна здійснюватися за одним і тим самим методологічним підходом.

Національні Цілі сталого розвитку та відповідні норми законодавства слугують певними «наскрізними критеріями» та базовими орієнтирами, що покликані забезпечити інтегральність у становлення цілей, пріоритетів і завдань на локальному, територіальному та регіональному рівнях.

Важливим етапом адаптації цілей сталого розвитку регіону є визначення поточного профілю регіону, що характеризується системою показників та індикаторів у сферах економічного розвитку, соціального становища та людського розвитку, екологічного становища та його порівняння з перспективною, певним чином ідеалізованою моделлю визначених показників та індикаторів, що максимально відповідає їх значенню, визначеному у національних цілях сталого розвитку. Порівняння двох моделей дозволить визначити основні «розриви», що формуватимуть основу для розроблення регіональною стратегії,

спрямованої на їх подолання. При цьому, умовні «розриви» можуть бути і зі знаком +, що вказуватиме на те, що в регіоні досягнуто певні цілі сталого розвитку на певний момент й необхідно спрямовувати зусилля для збереження відповідного положення чи постановки більш амбітних цілей у даній сфері. Важливим аспектом, окрім аналізу цільового профілю регіону є оцінка наявного потенціалу, що може бути використаний, залучений чи мобілізований для реалізації цілей сталого розвитку. Саме оцінка і співставлення вказаних складових дозволить адаптувати цілі сталого розвитку до регіональних умов та сформувати «дерево Цілей сталого розвитку регіону (району, ОТГ)».

Отже, пропоновані підходи дозволять сформувати «дерево цілей» сталого розвитку регіону, що визначає завдання кожної ланки, сфери та суб'єкта публічного управління в процесі реалізації стратегії, сформує базові передумови для розроблення механізмів координації, пріоритетного розподілу ресурсів та визначення цілей сталого розвитку й відповідних стратегій на локальному (ОТГ) і макрорівні (суб'єкти бізнесу).

2. Формування стратегії сталого розвитку регіону. За результатами аналізу наявного потенціалу регіону, його сильних і слабких сторін а також визначеного «дерева цілей» формується Стратегія сталого розвитку регіону, що в загальному являє собою вибір найбільш реалістичного за даних умов шляху реалізації цілей із врахуванням наявного потенціалу, стану зовнішнього оточення (діючих законів, інституцій, загальноекономічної та політичної ситуації, тенденцій у глобальному середовищі) та бачення місцевої громади.

Стратегія сталого розвитку регіону, на нашу думку, може формуватися на засадах методичних підходів, що використовувалися при формуванні стратегій соціально-економічного розвитку [11], проте з певними корективами, а саме чіткого формулювання на всіх рівнях стратегування цілей у розрізі основних векторів: соціального,

економічного та екологічного та розроблення ієрархії стратегій відповідно до їх реалізації.

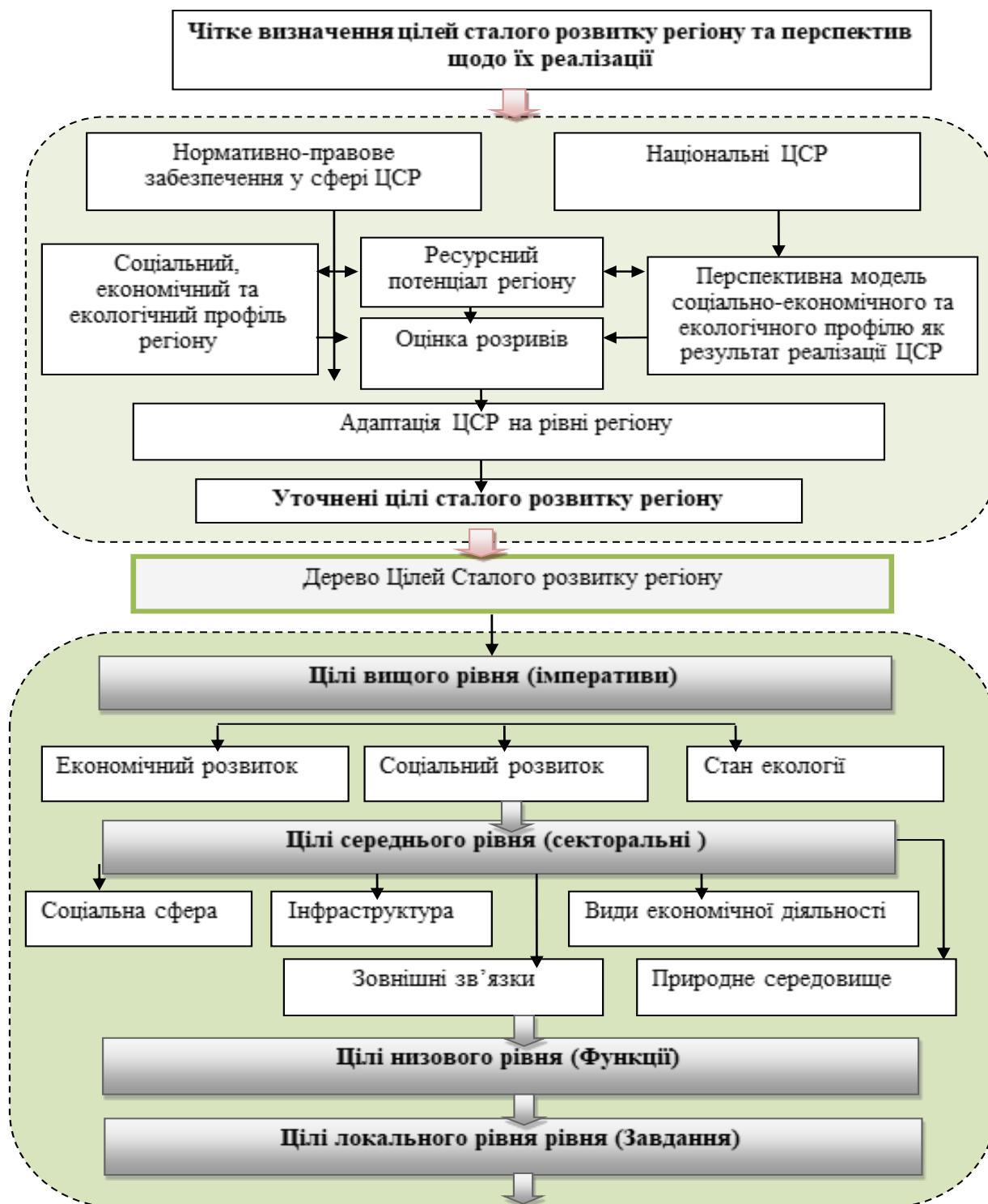

Рис. 5.5. Концептуальні засади формування регіональних Цілей сталого розвитку

Джерело: авторська розробка

Тобто стратегування передбачає розробку основних, забезпечуючи та функціональних стратегій регіонального (територіального) розвитку із урахуванням наявного природного, виробничого, інфраструктурного, людського та фінансового потенціалу нових адміністративно-територіальних утворень.

Орієнтована модель стратегії сталого розвитку регіону наведена на рис. 5.6. Загальна стратегія сталого розвитку регіону визначає шлях та основні концептуальні засади трансформації регіональної соціально-економічної системи в напрямку побудови моделі сталого розвитку, в рамках якої стане можливим ефективне функціонування всіх систем життєдіяльності у відповідності до принципів сталості, а саме забезпечення високої економічної ефективності і економічного зростання, високого рівня життя населення при мінімізації соціальних конфліктів та, водночас, збереження навколишнього середовища. Загальна стратегія визначає пріоритетні напрямки використання та розвитку внутрішнього потенціалу, а також у певному розумінні запланованих трансформаційних змін.

Найбільш актуальним з позиції сталого розвитку є розподіл на першому етапі загальної стратегії регіону на три складові з виділенням окремо економічної, соціальної та екологічної стратегій, що визначатимуть основні проблемні питання, пріоритетні цілі та орієнтири для прийняття рішень на всіх рівнях публічного управління. Крім того, виділення таких складових дозволить більш чітко визначати напрямки та можливості для збалансування основних векторів у загальній стратегії.

Економічна стратегія регіону – сукупність цілей та способів досягнення економічного зростання регіону, що базується на формуванні та найбільш ефективному використанні економічного потенціалу, забезпечення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості економічної системи для її переходу до стабільного, самодостатнього функціонування і розвитку.

Рис. 5.6. Орієнтовна модель стратегії сталого розвитку регіону

Джерело: розроблено автором

Доцільно зазначити, що поняття економічної стратегії є відносно новим в системі державного та регіонального управління. Зокрема, на національному рівні наразі відсутня чітко визначена економічна стратегія, як важлива складова сталого розвитку. У зв'язку з цим, в 2020 році уряд, за ініціювання президента створив робочу групу по розробці національної економічної стратегії. Як зазначено у відповідному розпорядженні, «Національна економічна стратегія – це головні вектори, за якими буде розвиватися Україна: стимули для промисловості, стимули для агросектору, стимули для видобування, транспортні коридори, стимули для ІТ та R&D, стимули для інфраструктури та внутрішніх перевезень, стимули для енергетичного сектору. Ініціативи, закладені у стратегії, будуть виділені у державні цільові програми і почнуть реалізовуватися вже з 2021 року» [12].

Національна економічна стратегія має стати певним орієнтиром щодо розроблення регіональних економічних стратегій, оскільки визначатиме насамперед якісні орієнтири економічного зростання, серед можна визначити такі:

- Визначення ключових компетенцій (види економічної діяльності, що мають найбільш сприятливі умови для розвитку у даному регіоні й можливості для формування конкурентних переваг) регіону чи території та орієнтація на їх посилення. Зокрема, сучасна практика регіонального розвитку в країнах ЄС передбачає визначення та всіляке стимулювання виробництв і послуг що можуть набувати найвищих конкурентних переваг на певних територіях в силу відповідної ресурсної бази, кліматичних умов, історичного досвіду тощо. Такі види економічної діяльності впливають на конкурентний профіль регіону, визначають його місце в міжрегіональному та міжнародному поділі праці й формують мультиплікативний ефект для розвитку інших галузей.

- Економічне зростання на інноваційних засадах, що сприятиме побудові інноваційної моделі економіки, здатної адаптуватися нових

викликів та тенденції глобального розвитку, більш ефективно використовувати наявні ресурси, сприяти зростанню їх продуктивності та водночас збереженню екосистем;

- Визнання та розвиток людського потенціалу як ключового елементу економічного розвитку регіону;

- Розбудова інфраструктури регіону у відповідності до стратегії його економічного розвитку.

Економічна стратегія регіону визначає основні напрямки та пропорції галузевої та секторальної структури, механізми забезпечення балансу та економічного регулювання розвитку, основи для формування внутрішніх та зовнішніх економічних відносин.

Стратегія соціального розвитку регіону – система стратегічних рішень, що визначає основні напрямки реалізації соціальної політики та забезпечення реалізації цілей людського розвитку у регіоні. Основними напрямками соціальної стратегії є: визначені шляхи щодо регулювання ринку праці та забезпечення зайнятості населення; забезпечення та дотримання соціальних гарантій; напрямки розвитку освіти, медичної системи, культури та спорту, методи забезпечення соціальної єдності та згуртованості, політика у сфері житлово-комунального господарства тощо.

Екологічна стратегія – визначає основні напрямки, орієнтири та методи забезпечення екологічної безпеки та збалансованого використання природних ресурсів регіону. Слід зазначити, що у тому чи іншому вигляді, екологічна стратегія імплементована у проекти стратегій соціально-економічного розвитку областей Причорноморського регіону. Зокрема, у Стратегії Миколаївської області окреслено наступні цілі забезпечення екологічної безпеки, розбиті на окремі підцілі та визначено індикатори ефективності реалізації екологічного вектору. До основних цілей у в екологічній стратегії віднесено:

1. Безпечний стан довкілля;

2. Стале управління процесом переробки відходів та небезпечними хімічними речовинами;
3. Розвиток екомережі та рекреаційних зон;
4. Енергетична безпека та розвиток альтернативної енергетики;
5. Екологічна просвіта та інформування для сталого розвитку.

Схожі, проте орієнтовані на вирішення реальних екологічних проблем регіону цілі присутні також і в Проектах стратегій соціально-економічного розвитку Одеської та Херсонської областей.

Реалізація основних стратегій потребує формування відповідної системи забезпечувальних стратегій, що конкретизують завдання, види робіт та відповідну політику регулювання в рамках чітко визначених напрямків у контексті реалізації цілей сталого розвитку. До забезпечувальних стратегій регіону можна віднести: інвестиційно-інноваційна, стратегія розвитку промисловості, стратегія розвитку АПК та продовольчої безпеки, стратегія розбудови інфраструктури, стратегія людського розвитку та соціального забезпечення, стратегія розвитку сфери послуг, стратегія регіональної безпеки, стратегія екологічної безпеки регіону, інші стратегії за необхідності. Розробка кожної з наведених стратегій вимагає додаткових досліджень регіонального середовища.

Темпи реалізації змін, передбачених у стратегіях залежать від ефективності розроблених механізмів е а також дієвості обраного інструментарію. На рисунку наведено перелік інструментів, що у тій чи іншій мірі використовуються у країнах з розвиненою економікою для стимулювання, спрямування та регуляції певних процесів регіонального розвитку у відповідності до поставлених цілей.

Ефективність трансформаційних процесів у регіоні залежить від дієвості та відповідності створених підсистем, серед яких можна виділити організаційну, економічну та інформаційну.

Організаційна підсистема забезпечення сталого розвитку регіону - це створена (удосконалена) система публічного управління, елементи якої

ефективно функціонують відповідно до визначених функцій і завдань та складають цілісний організаційний механізм управління регіоном, що формується у відповідності до обраних стратегій таким чином, щоб всі організаційні елементи (рівні, ланки, підсистеми, органи місцевого самоврядування) системи виступали як елементи стратегічного розвитку, визначені у Цілях сталого розвитку регіону.

Фінансово-економічне забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку регіону - це сукупність структурно - динамічних характеристик економічних взаємовідносин усередині та поза межами регіону, що включає сукупність конкретних відносин власності, бюджетних та міжбюджетних відносин, фінансових моделей та правових норм, втілених у певні організаційно-економічні, механізми, за допомогою яких здійснюється регулювання фінансових потоків в напрямках, що сприяють реалізації ЦСР.

Інформаційно-аналітичне забезпечення сталого розвитку - система, яка об'єднує усі елементи, ланки та складові не тільки в системі публічного управління, а також населення, бізнесу та інших суб'єктів регіонального середовища у єдине ціле, дозволяє визначати стан системи, приймати обґрунтовані рішення та забезпечувати безперервний обмін інформацією на всіх рівнях.

У процесів стратегування необхідно враховувати основні проблеми і помилки, що виникли при формуванні і реалізації стратегій соціально-економічного розвитку областей у попередні планові періоди. Зокрема, у Звіті про результати моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики у 2019 році, визначено наступні проблемні питання:

«- суперечність періоду дії окремих регіональних стратегій і планів заходів з їх реалізації з періодом дії Стратегії та плану заходів з її реалізації (відповідно до вимог законодавства);

- незабезпеченість виконання більшості завдань регіональних стратегій розвитку відповідними фінансовими ресурсами. Аналіз засвідчив, що проекти регіонального розвитку (за рахунок коштів ДФРР) не подавалися на 82% завдань регіональних стратегій розвитку;

- на проекти регіонального розвитку надмірна деталізація технічних завдань, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку;

- необґрунтоване завищення вартості плану заходів з реалізації регіональної стратегії розвитку;

- недостатній обсяг фінансування та його непрогнозованість;

- невчасність надходження коштів з державного бюджету для фінансування проектів (у тому числі Державного фонду регіонального розвитку);

- недостатній рівень кваліфікації розробників проектів – неспроможність авторів проектних ідей, як фізичних осіб, так і органів місцевого самоврядування, розробити проекти за встановленими формами, насамперед обґрунтувати фінансові витрати;

- неспроможність переможців тендерів забезпечити реалізацію проектів на якісному рівні» [13].

Процес розроблення стратегії сталого розвитку регіону, на нашу думку, повинен відповідати наступним ключових принципам:

- 1) Пріоритетність та збалансованість процесів реалізації цілей сталого розвитку, тобто недопущення значних «перекосів» в реалізації стратегії в жодному з векторів. Реалізація кожного вектора повинна враховувати відповідні наслідки та відкривати можливості реалізації двох інших;

- 2) Якісний склад учасників (розробників) стратегії, що має включати експертів з відповідних функціональних сфер, майбутніх виконавців, представників громади для якої розробляється стратегія та основних стейкхолдерів;

3) Формування ефективних комунікацій, тобто якісного інформаційного забезпечення та створення умов максимальної прозорості процесів стратегічного планування на всіх етапах, визначення критеріальних індикаторів реалізації стратегії та механізмів внесення змін чи коректив при необхідності;

4) Визначеність ресурсів реалізації Стратегії, хоча б орієнтовний кошторис витрат та джерел їх покриття.

5) Завершеність процесів стратегування у вигляді конкретних проектів.

Реформа децентралізації, що наразі проходить в Україні накладає свій відбиток на процес стратегування сталого розвитку регіонів, оскільки змінюється не тільки конфігурація публічної влади та розмежування окремих функцій щодо досягнення цілей сталого розвитку, а також розширюється коло учасників процесу стратегування, що потребують взаємного узгодження цілей.

Реформа децентралізації в Україні попри наявність великої кількості конфліктів та перешкод поступово реалізується та, згідно проектних прогнозів в більшості випадків стимулюватиме регіони до розробки та реалізації цілей сталого розвитку. Як стверджують автори наукової доповіді, «Реформа територіальної організації влади та місцевого самоврядування надала громадам України нову модель розвитку та розбудови системи організації місцевих органів. Децентралізація об'єднує низку реформ, що стосуються різних аспектів міського та сільського політичного та соціального життя областей. Вона спонукає змінити умови економічного розвитку, державного фінансування, і, що найважливіше, – суспільної самоорганізації. Громади об'єднуються у більші, стійкіші та набагато самодостатніші одиниці самоврядування. Такі повноваження, як: от: управління освітою, первинною медициною, земельними ресурсами, сферою житлово-комунального господарства та іншими важливими напрямками життєдіяльності, передаються об'єднаним територіальним

городам. Стимулюється економічна активність і міжрегіональне співробітництво громад, залучення інвестицій. Молодь отримує кращі шанси на самореалізацію. Місцеві ініціативи та ідеї набувають здатності швидше трансформуватись у чинники реальних змін. Субрегіональна спрямованість реформи ускладнює можливість приватних інтересів впливати на процес прийняття політичних та бюджетних рішень. Децентралізація підвищує опір негативному зовнішньому впливу та підтримує європейський вектор розвитку» [14, с. 19].

В умовах децентралізації виникає ряд переваг та ризиків щодо сталого розвитку територій, які необхідно враховувати при формуванні стратегії сталого розвитку регіонів та громад.

Додатковою проблемою є важкість та конфліктність проходження процесів децентралізації, відсутність узгодженості (насамперед політичної) в органах місцевого самоврядування, різне бачення напрямків розвитку громад. Окрім того, наразі сам процес об'єднання територіальних громад та вирішення ряду політичних, економічних, соціальних та інших задач об'єднаних територій, формування перспективних планів розвитку громад, оформлення документів та організація самого документообігу, а також інші нагальні проблеми суттєво стримують формування стратегій розвитку регіонів, громад та окремих територій, оскільки на порядку денному велика кількість невирішених поточних проблем.

За даними Міністерства розвитку громад і територій [15], станом на 01 вересня 2020 року стан проходження процесів децентралізації в областях Причорноморського регіону можна охарактеризувати такими показниками:

1) Кількість створених спроможних громад в Миколаївській області 42 (47% проектної кількості), Одеській -37 (32%), Херсонській -33 громади (38%). В об'єднаних територіальних громадах Миколаївської області проживає 28,9% населення, Одеській – 15,6%, а в Херсонській 26,8%.

Вплив децентралізації на реалізацію стратегії сталого розвитку
регіону

Можливості, що надає реформа децентралізації у сфері реалізації ЦСР	Ризики реалізації ЦСР в умовах децентралізації
1. Формування і виконання місцевих бюджетів	
<ul style="list-style-type: none"> - розширення дохідної частини бюджету та можливості для капітального інвестування проектів місцевого розвитку; - розширення можливостей впливу на процеси вирівнювання екологічної та соціальної складових на основі фінансування відповідних програм; - розширенням фіскальних інструментів щодо стимулювання або обмеження певних видів економічної діяльності у відповідності до їх впливу на реалізацію ЦСР 	<ul style="list-style-type: none"> - диспропорції надходжень і видатків на окремих територіях; - розширення соціальних зобов'язань та витрат соціального забезпечення; - необхідність скорочення та оптимізації соціальної інфраструктури та відповідних послуг; - між територіальна диференціація економічних можливостей для розвитку
2. Визначення обсягів повноважень публічних органів влади	
<p>можливість розподілу контролю між державою та учасниками територіальних громад, підзвітність публічних органів управління знижує ризик корупційних дій</p>	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність чітко визначених повноважень публічної влади та органів місцевого самоврядування в нормативно-правових актах, що призводить до дублювання окремих функцій і робіт або їх неналежного виконання
3. Демократизація процесу прийняття рішень щодо розвитку шляхом широкого залучення населення та громадських організацій	
<ul style="list-style-type: none"> - прийняття рішень та прозорість інформації щодо перспективних планів розвитку громад і територій дозволяє здійснювати об'єктивну оцінку впливу стратегій на соціально-економічний розвиток територій; - підвищення рівня довіри до прийнятих рішень та відповідальності за їх виконання безпосередньо розробниками 	<ul style="list-style-type: none"> - політичні, олігархічні та інші перешкоди, опір змінам з боку впливових членів громади або окремих груп стримують процеси прийняття рішень та реалізацію стратегій; - тривалість процедур формування стратегій, планів та виділення відповідних ресурсів; - атомізація цілей сталого розвитку, суперечність цілям вищого рівня
4. Розширення повноважень місцевих органів у сфері забезпечення конкурентоспроможності територій на основі ефективного використання місцевих ресурсів та створення сприятливих умов розвитку підприємництва	
<p>розширення можливостей місцевих органів у сфері розбудови інфраструктури з використанням інструментів державно-приватного партнерства, надання в оренду земельних ділянок та об'єктів комунальної власності, спеціальних режимів оподаткування, державних закупівель</p>	<ul style="list-style-type: none"> - можливі конфлікти при передачі об'єктів комунальної власності або їх приватизації; - загрози непрозорого розподілу бюджетних замовлень; - загроза корупційних схем при прийнятті рішень

Джерело: систематизовано автором

2) Організація співробітництва територіальних громад також знаходиться на порівняно низькому рівні. Зокрема, станом на початок вересня 2020 року, загальна кількість проектів міжрегіонального співробітництва складала в Миколаївській області – 4 (з них всі у сфері ЖКГ), Одеській області – 2 (1 у сфері ЖКГ) та в Херсонській області 4 проекти, з яких 1 у сфері освіти та охорони здоров'я, а 3 – в інших сферах.

Тобто аналізуючи вказані показники можна зробити висновок, що процеси децентралізації в регіоні проходять повільно та болісно, а конфлікти що супроводжують формування громад потребують вирішення до розробки та затвердження стратегії сталого розвитку.

Погоджуємося з думкою авторів наукової доповіді, що Спроможність громад до застосування синтетичних підходів при реалізації ЦСР посилюється входженням у фазу секторальної децентралізації, яка розширює реальну дієвість громад, у т. ч. на основі сучасних інформаційних технологій. Разом із безпосереднім розширенням повноважень органів місцевого самоврядування можливе також використання непрямих організаційних інструментів, здатних посилити дієвість місцевих громад у реалізації завдань, що належать до ЦСР [14, с. 131].

На рис. 5.7. наведено додаткові організаційні інструменти реалізації Стратегії сталого розвитку, що посилюватимуть дієвість громад в даному контексті.

Впровадження наведених інструментів потребує насамперед політичної волі органів публічного управління, а також здійснення попередніх інформаційно-просвітницьких заходів для залучення членів громади та її підтримки пропонованого інструментарію.

Рис.5.7. Організаційні інструменти реалізації стратегії сталого розвитку в рамках ОТГ

Джерело: сформовано автором на основі [14, с. 131].

Пропоновані автором концептуальні підходи до формування та реалізації стратегії сталого розвитку регіону та його адміністративних складових розроблені з урахуванням основних принципів та Цілей сталого

розвитку національної економіки у контексті здійснюваних у державі реформ та зможуть бути адаптовані для удосконалення процесів стратегування розвитку регіону й окремих територій, окреслення основних шляхів ефективного, збалансованого використання ресурсів регіону та імплементації в цей процес нових можливостей, що надає сучасний рівень розвитку науки і техніки.

5.3 Екологічний профіль та стратегічні пріоритети екологізації сталого розвитку Причорноморського регіону

Поточний етап соціально-економічних перетворень в Україні, що характеризується впровадженням сукупності реформ в адміністративній системі, власності, медичній, освітній, енергетичній та інших сферах функціонування національної економіки на тлі розвитку світової економічної, гуманітарної, екологічної криз, пандемії, економічної, соціально-політичної турбулентності, вимагає формування якісно нових моделей управління регіональними системами, базовою імперативою яких є забезпечення сталого, синергетичного використання ресурсів та соціально-економічної й екологічної безпеки територій.

Як зазначають автори колективної монографії, «Забезпечення сталого економічного зростання соціально-економічної системи передбачає пошук нових підходів до функціонування господарського механізму, використання наявного ресурсного потенціалу і створення на цій основі умов для радикальних економічно доцільних та екологічно прийнятних змін. Мова йде про зміни, що дозволяють будь-якій господарській системі реалізувати свій потенціал, оптимізуючи використовувані ресурси, забезпечуючи стабільність доходів, та безконфліктно функціонувати в межах природного середовища, підпорядковуючись його законам і підтримуючи його якість . В іншому

разі до концепту сталого розвитку збережеться свого роду неприйнятність на практичному рівні, матиме місце ігнорування більшості його імперативів. На жаль, на теперішньому етапі простежується лише намагання поступового припинення нераціонального використання природних ресурсів і декларування необхідності впровадження ресурсоефективних й екологічно безпечних технологій» [16, с.320].

Погоджуємося з думкою колективу науковців, що «Причорноморський регіон України має свій особливий природний та ресурсний потенціал, однак за багатьма показниками економічного, соціального та екологічного розвитку відноситься до зони можливого еколого- економічного ризику, а за рівнем депресивності – до групи екологічно депресивних територій, що повинно бути обов'язково враховано в концепції регіонального раціонального природокористування [17]. Це підтверджується дослідженнями, проведеними у 2 розділі дисертаційної роботи, що вказали на актуальність формування та реалізації регіональної концепції стратегічного сталого розвитку регіону на відповідній моделі управління сталим розвитком, що передбачає:

- урахування поточної соціально-економічної та екологічної ситуації в регіоні, виявлення основних проблем та розробка стратегій їх вирішення;
- адаптування регіональних (територіальних) стратегій відповідно до Загальнонаціональної Концепції та Цілей сталого розвитку на основі визначення відповідних цільових орієнтирів та окреслення стратегічних імператив розвитку регіону;
- аналіз ресурсного забезпечення процесів трансформації до моделі сталого розвитку регіону;
- розробку системи моніторингу процесів реалізації стратегій та дотримання оптимального балансу між забезпеченням реалізації ключових векторів розвитку (економічного, соціального та екологічного)
- формування дієвих механізмів управління сталим розвитком територій у контексті реалізації реформи децентралізації.

Як зазначено у Звіті про стратегічну екологічну оцінку Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, «Основними екологічними проблемами регіонів України залишаються забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств та автотранспорту; зміна клімату; забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин; деградація та забруднення ґрунтів; проблеми, пов'язані з експлуатацією надр; збереження біорізноманіття; поводження з відходами» [18].

У контексті євро інтеграційного шляху розвитку України та відповідних вимог, передбачених у підписаній Угоді, а також міжнародних конвенціях щодо зміни клімату та забезпечення екологоорієнтованого розвитку, розроблено Стратегію державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженої у відповідному Законі України № 2697-VIII, прийнятому Верховною Радою від 28 лютого 2019 року. Закон передбачає інтегральне запровадження принципів екологізації в усі сфери господарської діяльності та інтеграцію екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України та регіонів на всіх рівнях публічного управління. Згідно прийнятого закону, передбачається формування галузевих та регіональних стратегій щодо:

- «- покращення якості повітря;
- покращення якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище. Повне поступове припинення скидання у водні об'єкти неочищених та недостатньо очищених стічних вод і забезпечення відповідності ступеня очищення стічних вод установленим нормативам та стандартам, а також запобігання забрудненню підземних вод;
- збереження озонового шару;
- запобігання зміні клімату та адаптація до неї;

- повернення у господарський обіг ресурсоцінних матеріалів, управління відходами та ресурсами;
- використання окремих з пластику виробів у харчовій промисловості поступового обмеження;
- забезпечення захисту та охорони природи;
- зменшення ризиків промислових аварій та промислового забруднення;
- збереження ландшафтів та біорізноманіття;
- запобігання та контролю біологічному забрудненню;
- поводження з небезпечними хімічними речовинами;
- забезпечення обов'язковості інтеграції екологічної складової до політик та/або програм загальнодержавного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку, створення податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу у природоохоронну діяльність;
- усунення прямої залежності економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів і енергії та підвищення рівня забруднення навколишнього природного середовища;
- більш екологічно чистого, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій стимулювання впровадження суб'єктами господарювання, зокрема екологічної модернізації промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку);
- упровадження в Україні сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки» [19].

Сфера екологічної безпеки та ефективного природокористування залишається одним з найуразливіших сегментів економіки Причорноморського регіону. Сучасні екологічні проблеми регіону є наслідком екстенсивного типу виробництва та природокористування, що

характерне для промислового та сільськогосподарського комплексу регіону, переважання економічних детермінант щодо прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, залишкового фінансування екологічних програм, недостатнього рівня екологічної освіти населення.

Варто зазначити, що останнім часом питання екології стає одним з ключових на порядку денному публічної влади. Зокрема, у проектах Стратегій областей Причорноморського регіону, екологічні цілі та заходи щодо забезпечення екологічної безпеки регіону визнано одними з пріоритетних. Так, у Стратегії соціально-економічного розвитку Одеської області екотрансформація регіону виступає другим за важливістю з пріоритетів розвитку регіону на 2021-2027 роки і передбачає такі напрямки:

«1. Формування раціонального очищення води та водокористування:

- Із застосуванням новітніх технологій і обладнання забезпечення населення якісною питною водою, реконструкція та будівництво систем водопостачання;

- Зменшення забруднення поверхневих водних об'єктів регіону недостатньо очищеними стічними водами.

2. Екологічна енергія:

- завдяки розвитку власної ресурсної бази мінімізація імпорту електроенергії;

- Розвиток відновлюваних енергоресурсів;

- Підтримка інвестиційних проектів з енергоефективності;

- Формування енергоефективної свідомості у громадян;

- Енергомодернізація житлового фонду

3. Захищена та відновлена екосистема:

- розширення існуючих територій та створення нових та об'єктів природно-заповідного фонду бази;

- Розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду та проектів організації їх територій.

- Формування раціонального водокористування

4. Належне і відповідальне поводження з відходами:

- Розвиток нових потужностей з переробки та утилізації відходів;

- Впровадження роздільного збору відходів в населених пунктах регіону» [20].

Аналогічні цілі з певним коригуванням містяться також у пріоритетах стратегічного розвитку Миколаївської та Херсонської областей, що характеризуються схожими екологічними проблемами.

Важливим аспектом розробки моделей забезпечення синергії економічного, соціального та екологічного векторів у Стратегіях розвитку регіону є виявлення поточного профілю екологічного становища, окреслення найбільш проблемних питань та визначення вектору екологічної безпеки, що ілюструє напрям а також здобутки чи прогалини у сфері екологічної політики регіону. З цією метою, використовуючи пропоновані у розділі 4.2. методичні підходи проведено оцінку поточного профілю екологічного становища областей Причорноморського регіону та вектору досягнень у цій сфері.

Для проведення оцінки екологічної складової управління екологізацією регіонального розвитку запропоновано систему відповідних показників та індикаторів, наведених у таблиці 5.10.

Для здійснення порівняльної оцінки, аналізу та визначення екологічного профілю Причорноморського регіону здійснено збір та розрахунок наведених у таблиці 3.1. індикаторів за 2015 та 2019 роки. Результати розрахунків наведено у додатках (Додаток А Таблиця. Додаток до розділу 3.1.). Використовуючи дані таблиці розглянемо прогрес, досягнутий в Причорноморському регіоні у контексті екологізації

регіонального розвитку у розрізі основних груп показників та критеріїв за період 2015-2019 років.

Таблиця 5.10.

Показники та індикатори екологічного вектору сталого розвитку
регіону

Показники	Індикатори	Позначення індикатору
Раціональне використання природних ресурсів (П)	Використання свіжої води у розрахунку на одну особу за регіонами, м ³	п ₁
	Питома вага скидання забруднених вод у % до їх забору	п ₂
	Потужність очисних споруд, млн.м ³ у розрахунку на 1 м. ³ зібраних поверхневих вод	п ₃
Стан атмосферного повітря (А)	Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних на одиницю площі, кг	а ₁
	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення на одну особу, кг	а ₂
	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне від автомобільного транспорту на одну особу населення, кг	а ₃
Енерго-ефективність (Е)	Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії, %	е ₁
	Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону, т. нафтового еквіваленту	е ₂
	Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні, %	е ₃
	Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), %	е ₄
Ефективність поводження з відходами (В)	Утворення відходів I-III класу небезпеки у розрахунку на одну особу населення, кг	в ₁
	Утворення відходів IV класу небезпеки у розрахунку на одну особу населення, кг	в ₂
	Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), %	в ₃
	Питома вага утилізованих відходів, у відсотках до утворених	в ₄

Джерело: Систематизовано автором

Однією з провідних цілей забезпечення сталого розвитку регіонів є ефективне управління водними ресурсами. Це пояснюється тим, що

проблема забезпечення населення якісною питною водою є одним з ключових завдань місцевих органів влади, що впливають на якість життя та здоров'я населення й виступають важливими критеріями сталого розвитку. Зокрема, у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку Україна» визначено наступні рекомендації щодо управління водними ресурсами:

«- досягнення та підтримання належної якості природних вод шляхом запровадження системи інтегрованого басейнового управління водними ресурсами;

- забезпечення населення та інших користувачів водою належної кількості та якості;

- забезпечення доступу населення до належних санітарно-гігієнічних засобів, перш за все – до безпечних для довкілля систем водовідведення;

- підвищення ефективності водокористування в усіх секторах економіки» [21].

В цілому, забезпеченість прісною водою є однією в важливих проблем Причорноморського регіону, зокрема Херсонської області, в якість використовується понад 23% всієї зібраної води в Україні. Це пояснюється насамперед особливістю сільського господарства в області, в якому на зрошення використовується понад 90% всієї води. Попри скорочення чисельності населення та загальних обсягів промислового виробництва, обсяги використання прісної води в Україні зростають. Так, лише за період з 2015 по 2019 рік використання води зросло в Україні на 14%, а в Херсонській області на 78%. При цьому, регіон відноситься до найменш забезпечених прісною водою регіонів України. До проблемних питань регіону відноситься також втрата води при транспортуванні (найбільших % по Україні), застарілість водо каналізаційних мереж, питома вага зносу яких у окремих локаціях складає понад 68%.

Використовуючи методичні підходи, запропоновані у розділі 4.1. (формули 4.1.-4.3.) розраховано прогрес у досягненні цілей сталого

водокористування за такими індикаторами: використання свіжої води у розрахунку на одну особу населення, питома вага скидання забруднених вод у % до їх забору, потужність очисних споруд, млн.м³ у розрахунку на 1 м³ зібраних поверхневих вод. Результати розрахунків наведено на рис. 5.8.

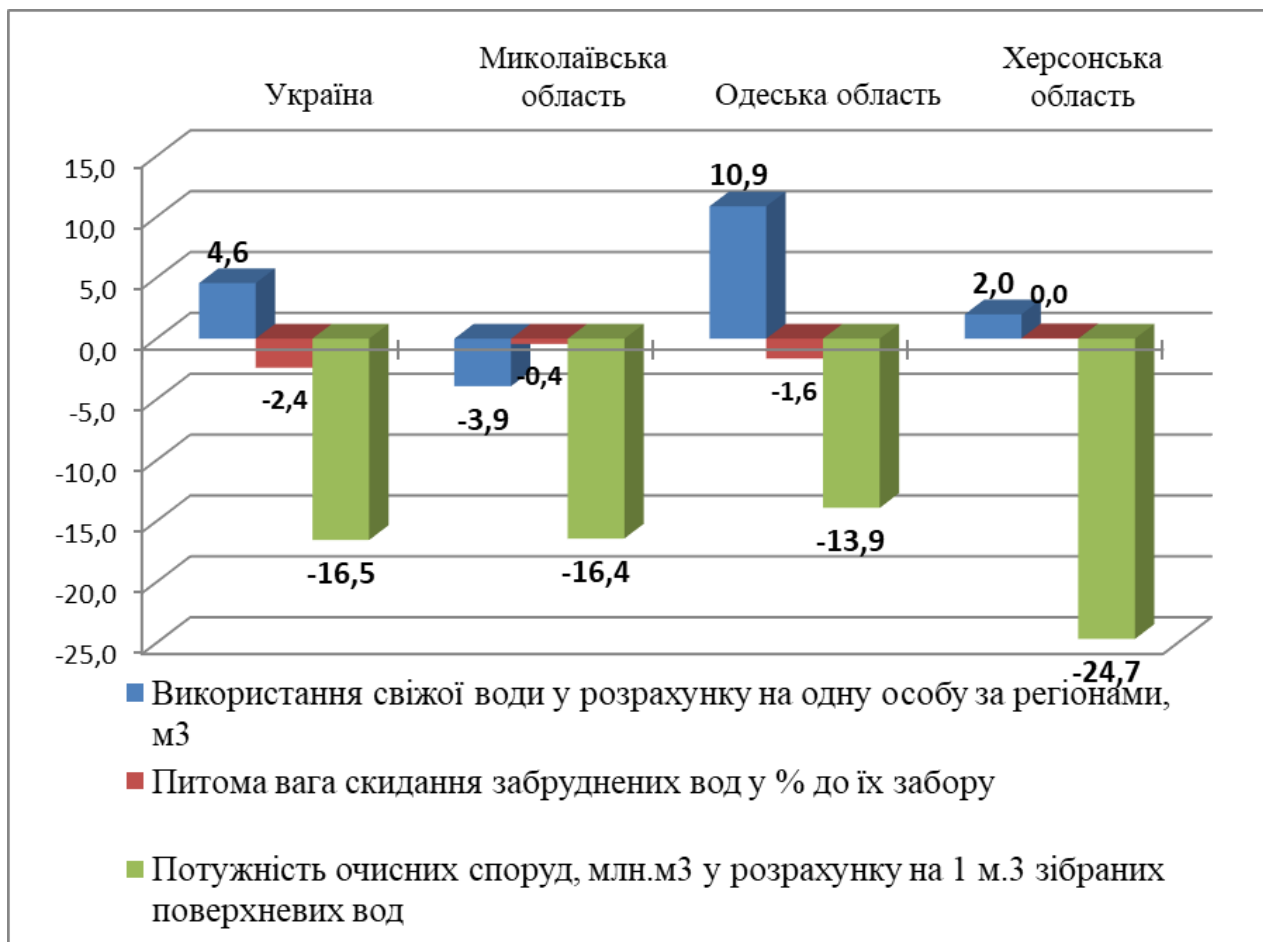

Рис. 5.4. Показники прогресу щодо використання водних ресурсів в середньому по Україні та у розрізі областей Причорноморського регіону за 2015-2019 роки

Джерело: побудовано автором

Наведені на рис. 5.5. дані ілюструють темпи приросту відносних індикаторів оцінки ефективності управління водними ресурсами регіону за період з 2015 по 2019 рік. Спостерігається зростання обсягів водоспоживання у розрахунку на одну особу населення як по Україні так і в Одеській та Херсонській областях. Зокрема, за 2015-2019 рр. обсяги використання свіжої води у розрахунку на одну особу населення у

середньому по регіонах зросли на 4,6%. В Одеській області показник приросту складає понад 10,9% а в Херсонській + 2%. На тлі загального збільшення обсягів водозабору знижується потужність пропускної спроможності водоочисних споруд, що пов'язано з виведенням з експлуатації частини потужностей у зв'язку з їх аварійним станом. Серед вказаних індикаторів позитивним є зменшення питомої ваги скидання забруднених вод в природні водні об'єкти у % до їх збору у середньому на 0,4-1,6%. Наведені тенденції показують, що у сфері управління водними ресурсами спостерігаються швидше регресивні тенденції, що не сприяють реалізації Цілей сталого розвитку регіону.

Провідне місце в екологічній політиці та Концепції сталого розвитку як на глобальному, так і національному рівнях займає охорона атмосферного повітря. Так, у Проекті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року дана сфера розглядається у контексті боротьби зі зміною клімату і, серед іншого, передбачає:

- включення заходів реагування на зміну клімату в політику, стратегії та планування на загальнонаціональному, галузевому та регіональному рівнях; узгодити національні підходи з міжнародними вимогами та стандартами.

- розроблення Стратегії низьковуглецевого розвитку України на період до 2030 року та забезпечення її впровадження.

- до 2030 року зменшення обсягів викидів парникових газів в усіх секторах економічної діяльності до рівня, який не перевищуватиме 60 % рівня викидів 1990 року.

- запровадження до 2020 року національної системи торгівлі дозвільними одиницями (квотами) на викиди з метою стимулювання зниження викидів парникових газів від великих стаціонарних джерел економічно ефективним і низьковитратним способом [22].

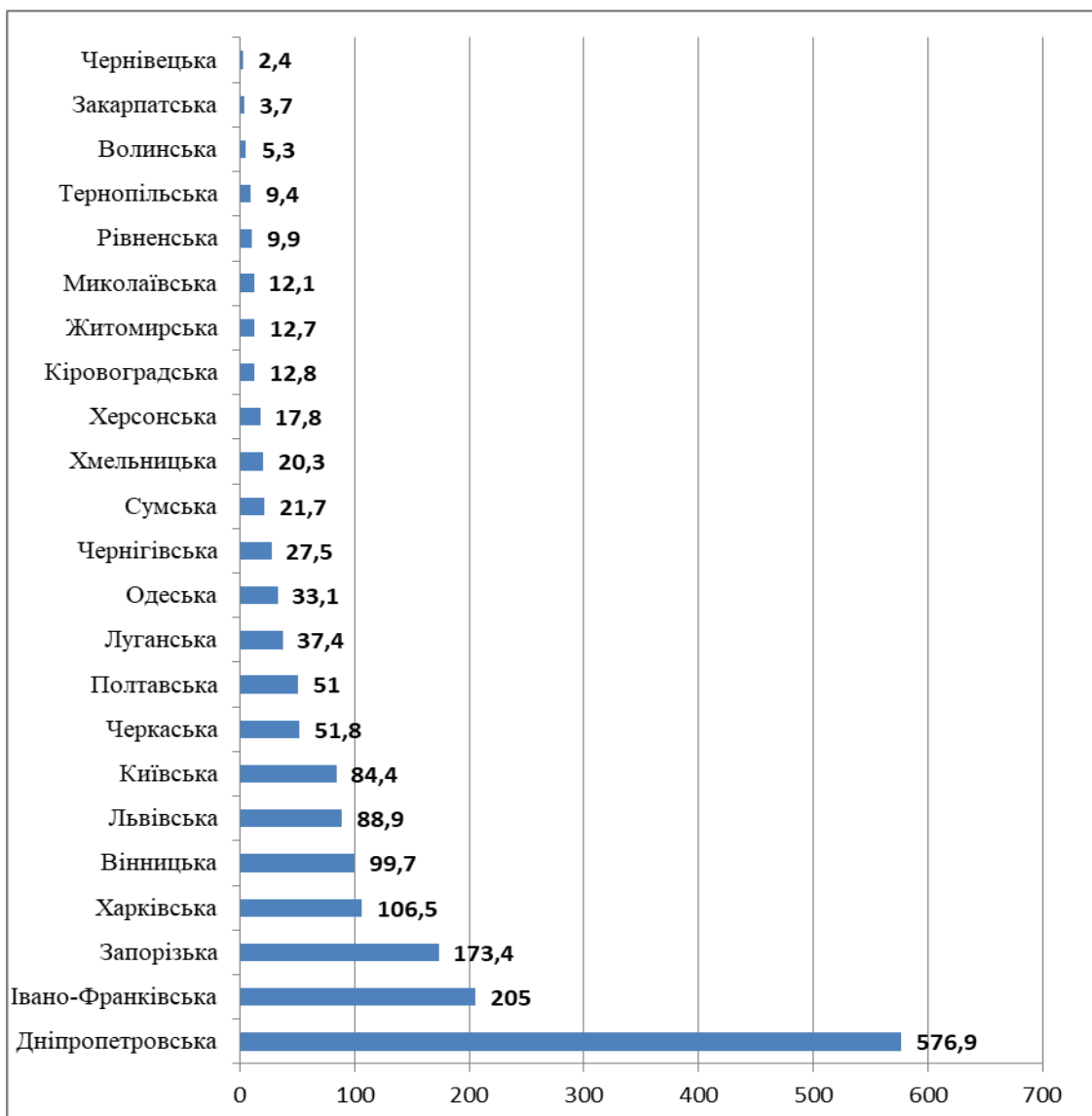

Рис.5.9. Рейтинг регіонів України за обсягами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, тис.т. у 2019 році

Джерело: Сформовано автором за даними Державної служби статистики України [23]

Аналізуючи тенденції у сфері викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря за період 2015-2019 рік слід відмітити, що в цілому по Україні їх обсяг скоротися на 14%. Цьому сприяло насамперед скорочення обсягів виробництва у промисловості, зокрема металургії та хімічній промисловості, поступове впровадження нових технологій та модернізація очисних потужностей. У рейтингу областей України за 2019 рік (Рис.3.5.)

щодо продукування шкідливих викидів в атмосферне повітря традиційно лідирує Донецька, Дніпропетровська та Івано-Франківська області, де зосереджено найбільший виробничий потенціал нафтової, переробної промисловості та металургії. Області Причорноморського регіону відповідно посідають 12 (Одеська обл.), 16 (Херсонська область) та 19 (Миколаївська область) місця. Тобто, ситуацію щодо небезпечних викидів в атмосферне повітря у регіоні можна назвати рівня середньої небезпеки.

Для визначення екологічного профілю областей Причорноморського регіону та порівняльного прогресу у сфері реалізації екологічної політики за показником «Стан атмосферного повітря» використано показники, наведені у таблиці (Додаток А). Результати розрахунків за основними індикаторами проілюстровано на рис. 5.10.

Результати розрахунків показали суттєві диспропорції тенденції щодо ефективності реалізації політики охорони атмосферного повітря серед областей Причорноморського регіону та у порівнянні з середнім значенням по Україні. Зокрема, в середньому по регіонах України за останні 5 років обсяги викидів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на одиницю площі 14%, а у розрахунку на душу населення на 12,3%. Схожі тенденції спостерігаються і в Миколаївській області, де наведені показники знижено на 16,7 та 21,3% відповідно. Водночас, в Одеській області характерним за цей період є збільшення викидів на 25% та 27,5 у розрахунку на одного проживаючого, що свідчить про зростання обсягів шкідливого для довкілля виробництва. Згідно статистичних даних, понад 46% шкідливих викидів в Одеській області формуються на підприємствах теплоенергетики, що посилює актуальність розроблення регіональних програм розвитку альтернативної енергетики. Окрім того, в Одеській області швидкими темпами зростають обсяги викидів вуглецю від пересувних джерел забруднення, зокрема автомобільного транспорту, що пов'язано з загальним збільшенням

кількості автомобілів у населення та зростанням ролі області в якості важливого транспортного вузла.

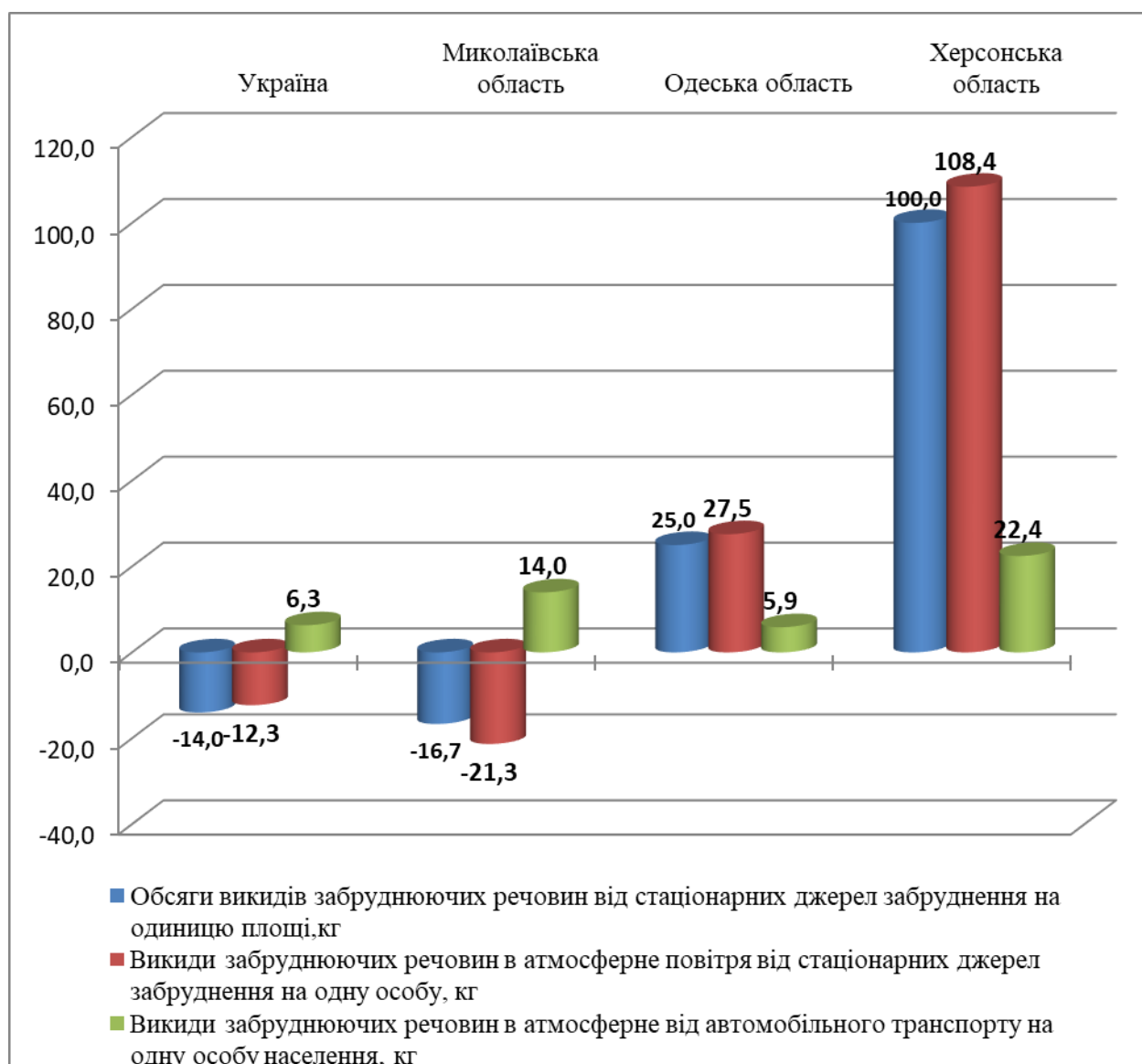

Рис. 5.10. Показники прогресу щодо охорони атмосферного повітря в середньому по Україні та у розрізі областей Причорноморського регіону за 2015-2019 роки

Джерело: побудовано та розраховано автором

Надзвичайно критично погіршується ситуація зі зростанням шкідливих викидів від стаціонарних джерел забруднення в Херсонській області, де протягом дослідженого періоду їх обсяг у розрахунку на одиницю площі та одну особу населення збільшився у 2 рази. Порівняно

швидкими темпами зростають в області і викиди забруднюючих речовин від автомобільного транспорту (+22,4% у 2019 порівняно з даними 2015 року).

«Основними факторами збільшення викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення є використання більш дешевих видів енергоносіїв, зношеність або відсутність пилогазоочисних систем, також об'єктивною причиною збільшення викидів забруднюючих речовин є значний відсоток зношеності виробничого обладнання. Від пересувних джерел стосовно збільшення викидів забруднюючих речовин є також зношеність дорожнього покриття, паливо низької якості, та застарілі двигун, затори на дорогах, особливо в «часи пік», а також щільна забудова довколо основних транспортних магістралей міста, перегруженість вулиць особистим автотранспортом, в зв'язку з неякісною системою системи громадського транспорту» [24]. Вказані проблеми свідчать про нагальність розробки регіональної екологічної стратегії та формування ефективних інвестиційно-інноваційних механізмів її реалізації.

Тісно пов'язаними з питанням забезпечення екологічної безпеки у регіонах є дієвість реалізації програм енергоефективності, що мають на меті з одного боку скорочення обсягів споживання енергії з одночасним забезпеченням високого рівня продуктивності виробництва та якості життя, а з іншого – матимуть позитивний вплив на збереження зовнішнього середовища, формування енергетичної безпеки регіону та економічної стійкості.

Для оцінювання ефективності публічної влади в забезпеченні енергоефективності виробництва і споживання у регіоні використано наступні показники: частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел; обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону; частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні; частка домогосподарств, які уклали

кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів). Вихідні дані для обчислення вектору енергоефективності у розрізі наведених індикаторів по областях Причорноморського регіону наведено у додатках (Додаток А).

Опираючись на методичні підходи, що пропонуються у дисертаційному дослідженні (розділ 4) визначено основні тенденції (вектори) енергоефективності регіону, проілюстровані на рис. 5.11.

До регресорів у даній вибірці показників слід віднести обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні у розрахунку на одну особу населення регіону. Даний показник протягом аналізованого періоду попри суттєве зростання цін на енергетичні ресурси та тепло для населення має тенденцію до зростання в усіх регіонах. Зокрема у середньому по регіонах України даний показник збільшився на 30%, а в Причорноморському регіоні спостерігається максимальне зростання – понад 43,7% в Одеській області. Мінімальне збільшення показника за цей період спостерігаємо в Херсонській області, що характеризується достатньо високим рівнем прогресу за показниками переходу на альтернативні види палива та впровадження заходів енергоефективності в житловому секторі.

Аналізуючи показники-мотиватори, слід відмітити певні позитивні тенденції щодо поступового переходу на альтернативні види палива та відновлювальну енергію у регіонах. Цьому сприяло впровадження державних програм та кредитування бізнесу у сфері енергоефективності та встановлення «зелених тарифів». Проте, темпи впровадження енергозберігаючих технологій та переходу на альтернативні види палива у теплоенергетиці є недостатніми для побудови енергоефективної моделі економіки та житлового господарства у регіонах.

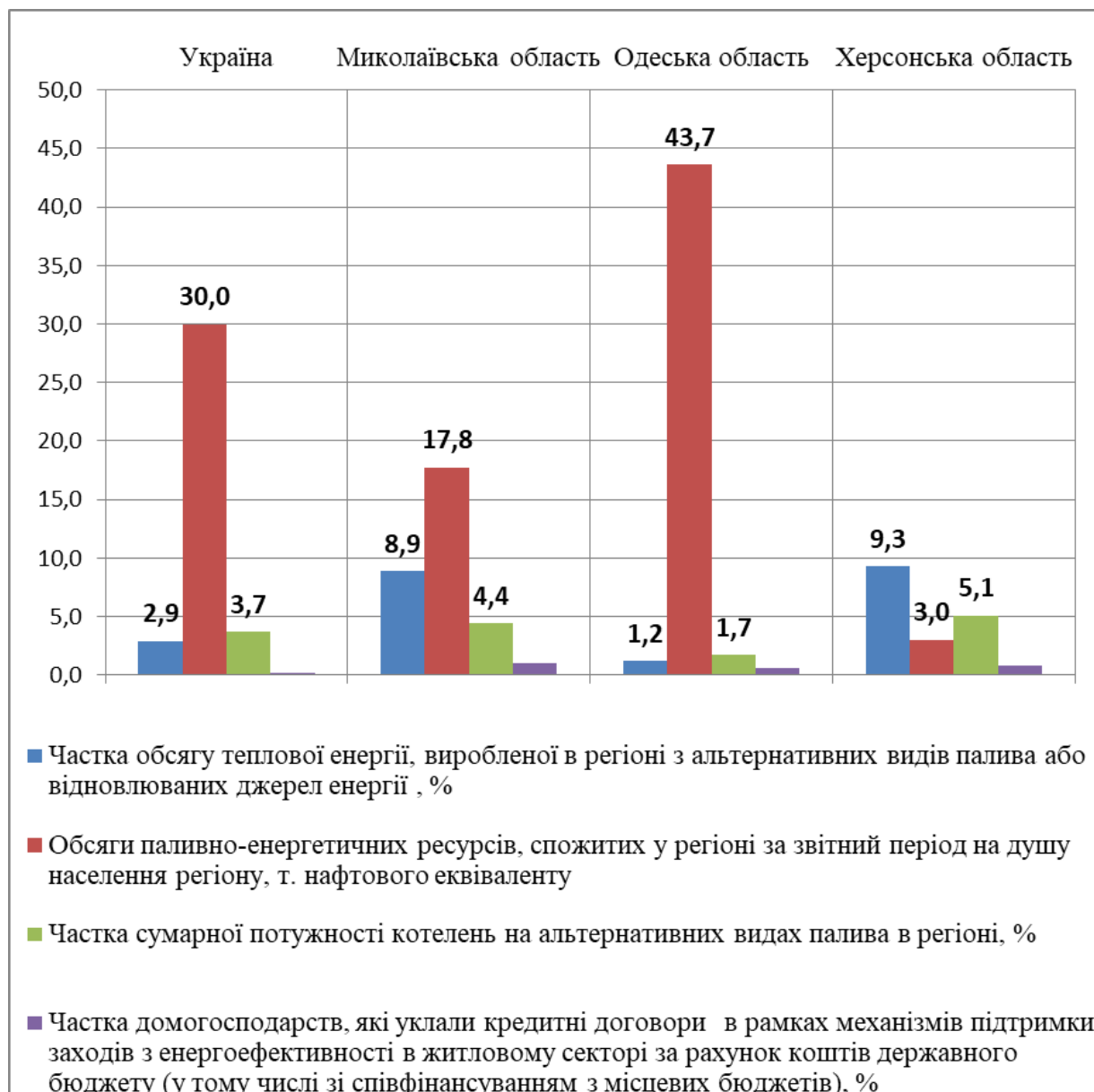

Рис. 5.11. Показники прогресу у розрізі індикаторів енергоефективності у середньому по Україні та у областях Причорноморського регіону за 2015-2019 роки

Джерело: побудовано та розраховано автором

Складною і гострою проблемою, що характерна майже для всіх регіонів України є проблема поводження з відходами. Як зазначають автори монографії, «вітчизняна система поводження з відходами покликана забезпечити відповідний вплив на навколишнє природне середовище і здоров'я людини, що передбачає виконання низки завдань: повне збирання і своєчасне знешкодження та видалення відходів,

дотримання правил екологічної безпеки при поводженні з ними; зведення до мінімуму утворення відходів та зменшення їх небезпечності; сприяння максимально можливій утилізації відходів шляхом прямого повторного чи альтернативного використання ресурсоцінних відходів; забезпечення безпечного видалення відходів, що не підлягають утилізації, шляхом розроблення відповідних технологій, екологічно безпечних методів та засобів поводження з відходами та інше» [16, с.381].

Нажаль, наразі в більшості регіонів та ОТГ, питання ефективного поводження з відходами, а тим більше розробка інвестиційних проектів щодо утилізації та переробки відходів знаходиться на етапі осмислення та пошуку найбільш ефективних моделей і ресурсів для їх реалізації.

Таблиця 5.11.

Утворення та поводження з відходами в Україні

Показники, тис.т.	2015	2016	2017	2018	2019	Темпи приросту, %
Обсяг утворених відходів	312267,6	295870,1	366054	352333,9	441516,5	41,4
Обсяг утилізованих відходів	92463,7	84630,3	100056,3	103658,1	108024,1	16,8
Обсяг спалених відходів	1134,7	1106,1	1064,3	1028,6	1059	-6,7
Обсяг видалених відходів у спеціально відведені місця та об'єкти	152295	157379,3	169801,6	169523,8	238997,2	56,9
Загальний обсяг відходів, накопичених протягом експлуатації, у спеціально відведених місцях та об'єктах	12505916	12393923	12442169	12972428	15398649	23,1

Джерело: дані Державної служби статистики України

Аналізуючи обсяги утворення відходів в Україні за період 2015-2019 років, слід відзначити негативні тенденції щодо їх зростання. Зокрема, обсяги утворених відходів збільшилися на 129248 тис.т. (41,4%). При

цьому спостерігається стійка щорічна тенденція щодо їх накопичення. У таблиці 5.11. наведено основні тенденції щодо утворення та поводження з відходами в Україні.

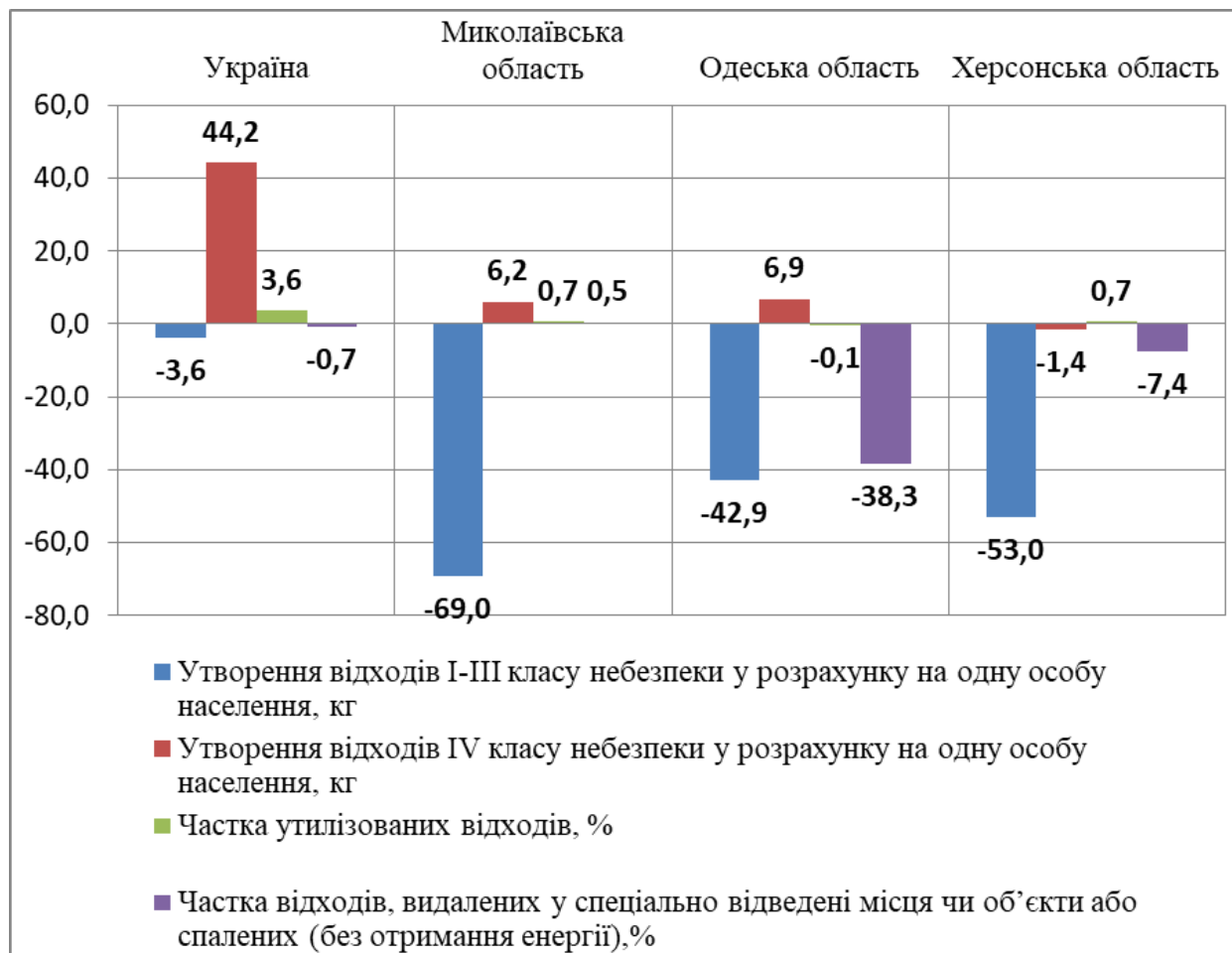

Рис. 5.12 Показники прогресу у розрізі індикаторів ефективності поводження з відходами у середньому по Україні та у областях Причорноморського регіону за 2015-2019 роки

Джерело: побудовано та розраховано автором

Дані таблиці свідчать, що попри збільшення обсягів утворених відходів певна робота щодо їх утилізації, сортування та видалення у спеціально відведені місця проводиться. Так, темпи приросту утворених відходів перевищують темпи приросту накопичених майже на 20%. Протягом аналізованого періоду зросла частка утилізованих відходів (16,8%) та видалених у спеціально-відведені місця на 56%, зменшилася

кількість стихійних сміттєзвалищ, проводиться організаційно-роз'яснювальна робота з населенням щодо поводження з побутовими відходами, зростає рівень екологічної культури.

У Причорноморському регіоні спостерігаються різноспрямовані тенденції щодо утворення та поводження з відходами, що свідчить про відсутність системної єдності в організації відповідних робіт не тільки в межах регіону, а також в окремих населених пунктах та ОТГ. На рис. 5.12. наведено вектори індикаторів системи управління відходами у розрізі областей Причорноморського регіону.

Позитивним є зниження в усіх регіонах обсягів утворення відходів I-III класу небезпеки у розрахунку на одну особу населення. При цьому найбільше скорочення (-69%) досягнуто в Миколаївській області. Обсяги утворення відходів IV класу небезпеки в регіоні зростають, проте набагато нижчими темпами, ніж у середньому по інших регіонах України. Незначного прогресу досягнуто в напрямку утилізації утворених відходів та видалення їх у спеціально відведені місця. Результати розрахунків показали, що в контексті утворення та управління відходами в динаміці області Причорноморського регіону досягнули певного прогресу порівняно з середнім значенням по Україні. Проте, цей прогрес є недостатнім і потребує проведення значного обсягу робіт на всіх рівнях публічного управління задля формування ефективної політики управління відходами, будівництва сміттєпереробних заводів, забезпечення населення якісними послугами щодо видалення побутових відходів з території поселень.

Використовуючи дані таблиці (Додаток А) визначено екологічний профіль Областей Причорноморського регіону в 2019 році, наведений на рис. 5.13.

Отриманий екологічний профіль областей регіону ілюструє середньозважені показники оцінки екологічного становища регіону порівняно з середнім значенням досягнутим по регіонам України у 2019

році за умови, що всім індикаторам надано однакового вагового значення із врахуванням їх позитивного чи негативного впливу на екологію. В цілому, всі показники окрім раціонального використання водних ресурсів мають позитивне значення. Тобто, враховуючи особливості використаних методичних підходів можна зробити висновок про наявність певних здобутків і переваг в контексті екологічної безпеки. Разом з цим, зважаючи на загальне екологічне становище України, вказані показники можна розглядати лише як відносно позитивні.

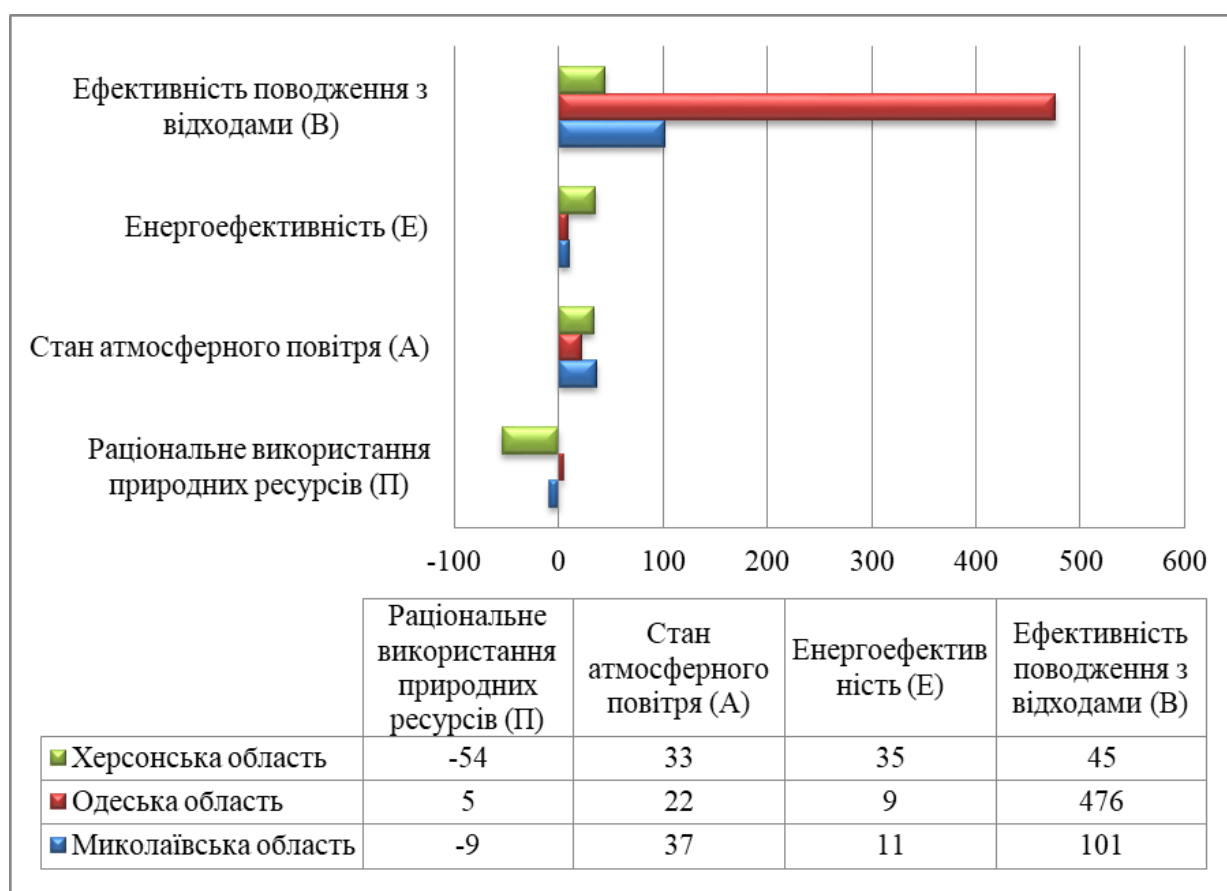

Рис.5.13. Екологічний профіль областей Причорноморського регіону (порівняння з середнім значенням по Україні), %

Джерело: побудовано та розраховано автором

Окрім розглянутих елементів екологічної безпеки в регіоні існує багато інших проблем, що потребують вирішення в рамках сталого розвитку. До найбільш значущих можна віднести: незадовільний стан та

використання земельних ресурсів; негативний антропогенний вплив на відновлення та збереження лісових ресурсів; відтворення і охорона рибних запасів та біоресурсів регіону; незадовільний технічний стан об'єктів житлово-комунального господарства, водогосподарських систем та теплоенергетики тощо.

Проведені дослідження показали, що регіоні існує ряд гострих екологічних проблем, що потребують розв'язання на шляху сталого розвитку, зокрема на основі збалансування векторів економічного, соціального розвитку та екологічної безпеки в Стратегіях сталого розвитку на всіх рівнях: національному, регіональному, обласному та окремих ОТГ.

На основі проведеного аналізу та узагальнення наукових праць щодо формування екологічної моделі розвитку регіону визначено стратегічні пріоритети екологізації сталого розвитку Причорноморського регіону, що необхідно імплементувати у відповідні регіональні стратегії на всіх рівнях публічного управління, а саме:

1) У сфері раціонального використання водних ресурсів першочергованими завданнями в Причорноморському регіоні є:

- вирішення питань щодо виділення коштів на відновлення систем водовідведення, що понаднормативно зношені, реконструкції очисних споруд та каналізаційних мереж;

- розбудова інфраструктури водопостачання, зокрема в сільських поселеннях;

- забезпечення населення якісною питною водою.

2) У сфері поліпшення стану атмосферного повітря найбільш актуальними завданнями є:

- розроблення регіональних стандартів та квот на шкідливі викиди від стаціонарних джерел, що максимально наближені до Європейських стандартів у цій сфері;

- пріоритетне державне інвестування проектів, що передбачають перехід на використання альтернативних джерел енергії, зокрема сонячної та вітрової;

- пільгове кредитування підприємств, що встановлюють обладнання для очищення викидів, газозуловлювальних установок, устаткування для нейтралізації вихлопів двигунів внутрішнього згорання; нейтралізаторів токсичних вихлопів та інших технологічних інновацій, що спрямовані на нейтралізацію шкідливих викидів в атмосферу, що продукуються виробничою та господарською діяльністю.

3) У сфері підвищення енергоефективності важливим продовження поступової термомодернізації житлового фонду та об'єктів адміністративної і соціальної інфраструктури; активізація співпраці між ОСББ та органами управління ОТГ в напрямку створення фондів та прозорого використання коштів на реалізацію проектів термомодернізації; реконструкція та будівництво нових котелень та інших теплоенергосистем в напрямку переходу на використання альтернативних джерел енергії, скорочення енерговитрат при транспортуванні енергії тощо.

4) У сфері поводження з відходами найбільш важливими зав даними слід виділити:

- будівництво сміттєпереробних та сміттєспалювальних заводів з електро- та тепло генерацією у передмістях адміністративних центрів, що дозволять вирішити одночасно дві проблеми, а саме – утилізацію віходів та забезпечення додатковими енергетичними ресурсами міста та великі селища;

- забезпечення сортування відходів, підвищення освіченості та відповідальності населення у цій сфері;

- організація ефективного вивезення побутових відходів на спеціально-обладнані території утилізації.

Не менш важливими залишаються питання щодо розробки дієвих інституційних, адміністративних, фінансових та організаційних

механізмів, спрямованих на формування синергетичних моделей розвитку і використання природно-ресурсного, людського та економічного потенціалу територій.

5.4. Моделі забезпечення синергії економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії сталого розвитку регіону

В умовах трансформаційних змін та турбулентності, що характерні для поточного періоду розвитку соціально-економічних систем, особливо на регіональному рівні, та водночас нагальної актуалізації потреб щодо збалансування економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії новостворюваних адміністративно-територіальних утворень одним з перспективних напрямків науково-практичного пошуку є дослідження можливостей формування соціально-економічних систем, в основі розвитку яких є забезпечення синергетичної взаємодії елементів та використання ресурсів як необхідної умови досягнення Цілей сталого розвитку.

Особливої актуальності питання забезпечення синергії набувають саме зараз, оскільки, як стверджують науковці, система найбільш придатна до змін тоді, коли вона перебуває на межі хаосу, що є характерним станом майже всіх регіонів на поточному етапі реалізації реформи децентралізації. Рівноважні і впорядковані системи піддаються змінам і реформуванню набагато важче.

Як стверджує С.А. Квітка, «процеси самоорганізації, саморозвитку у відкритих (і протилежні процеси в замкнутих) системах вивчає синергетика. Як нелінійна система суспільство постає, що визначається інтегруючим системоутворюючим фактором. В різних системах роль цього фактора можуть грати неоднакові підсистеми, у тому числі далеко не завжди економічна сфера. Багато що залежить від реакції соціуму на

виклик «зовнішнього середовища» і динаміки внутрішніх процесів. На досягнення максимального корисного результату реакція соціуму спрямована в рамках відповідних ціннісних орієнтацій. Можна розуміти як ефективність системи цей результат. Будучи інтегральним параметром системи, ефективність виступає мірою динаміки соціальної ентропії і негентропії» [25, с. 26].

Проведені дослідження показали, що основною особливістю синергетичного підходу у контексті сприяння самоорганізації складних систем є формування системи стимулів і мотивацій, що впливаючи а потреби і відповідну поведінку суб'єктів системи, спрямовували б їх в певному, необхідному для життєздатності системи напрямку.

Зокрема, у статті Альошкіна В.С. підтверджено, що «продуктивним є застосування синергетичного підходу до аналізу самоорганізації соціальних систем, узгодження їхніх рушійних сил – мотиваційних спрямованостей соціальних об'єктів на основі певних духовних та культурних цінностей задля досягнення економічної рівноваги між соціальними індивідуумами і державою, котрі разом утворюють цілісну систему. Комплекс синергетичних категорій про моделі самоорганізації у науках про людину й суспільство допомагає по-новому осмислити традиційні проблеми соціальної психології, економіки, політики, розкриваючи при цьому маловідомі причинні залежності. Не лише механізмів нестабільності, а й механізмів стійкості складних систем дає ключ до розуміння як теорія самоорганізації синергетика» [26, с.75].

Важливим чинником розвитку процесів самоорганізації в складних системах, як однієї з ключових основ синергії є зміна підходів до публічного управління. Орієнтація на побудову складних ієрархічних структур публічного управління з чітко вираженими лінійними процесами прийняття рішень, звітності та підпорядкування не здатні забезпечити ефекту синергії, оскільки в змінних умовах середовища у регіонах, як складних соціально-економічних системах відбуваються нелінійні зміни,

що можуть призвести до сталості системи лише із врахуванням самоорганізації.

Погоджуємося з думкою Загорського В.С., що «Самоорганізація є основним механізмом збереження компонентів при реорганізації відповідного рівня, а процес перетворення регулюється або управляється з боку вищого рівня шляхом встановлення певних обмежень або введенням примусових атракторів, тобто організаційно. Вибір параметрів забезпечується, враховуючи інформацію, наявну в розпорядженні центру управління. Треба відзначити, що надмірно жорстке управління не забезпечує оптимального регулювання і зменшує кількість організації в системі, а організуючий вплив, який не пригнічує самоорганізацію, збільшує кількість організації в системі» [6, с. 147].

Отже, однією з базових умов забезпечення синергетичного ефекту від використання ресурсів регіональних систем у процесі її функціонування є удосконалення систем публічного управління на всіх рівнях шляхом збалансування функцій безпосереднього управлінського впливу та запуску механізмів самоорганізації. Такий підхід вимагає нової якості публічного управління на основі реінжинірингу відповідних управлінських структур (перехід від лінійних до функціонально-орієнтованих мережевих), підходів до прийняття рішень (використання новітніх методів аналізу та проектного підходу, громадського та експертного обговорення), методів впливу (впровадження економічних стимулів та інструментів «м'якого впливу») нових управлінських компетенцій.

Практика регіонального управління у країнах ЄС, де спостерігається суттєвий прогрес у переході до моделей сталого розвитку показала, що важливими механізмами, які сприяють саморегуляції систем є механізми конкуренції, кредитування, соціального, екологічного та правового нормування, продуктивної кластеризації та інші. Саме визначення ефективних механізмів взаємодії та взаємного узгодження інтересів

суб'єктів регіонального середовища є важливим ключем для запуску механізмів самоорганізації.

Аналізуючи досвід ЄС в забезпеченні сталого розвитку територій слід зауважити, що наразі для цієї мети та вирішення окремих завдань у межах сталого розвитку функціонує ряд спеціалізованих фондів, що надають підтримку проектів сталого розвитку на всіх територіях. Серед найбільш системних утворень можна виділити:

- Європейський соціальний фонд, створений у 1958 році. Провідною місією фонду є фінансова програмна підтримка заходів, спрямованих на розвиток людського капіталу, скорочення безробіття та стимулювання безперервного навчання протягом життя. Таким чином, Європейський соціальний фонд виступає важливим інструментом інвестування у професіональні навички громадян європейського союзу для їх адаптації до нових умов та перспективних потреб у людському капіталі відповідної якості, що необхідно для реалізації загальної стратегії розвитку ЄС.

- Європейський фонд регіонального розвитку, що фінансує проекти розвитку інфраструктури регіонів для забезпечення транспортно-логістичної, економічної та інформаційної конвергенції територій.

- Фонд згуртування створений у 1993 р. для подальшого зміцнення структурної політики Спільноти. Завдання фонду полягає у фінансуванні розвитку транспортної інфраструктури та екологічних проектів. Фонд згуртування ставить за мету подальше зближення соціально-економічних показників розвитку на регіональному рівні ЄС, фінансування розвитку транспортної інфраструктури та екологічних проектів тощо. Право на отримання фінансування регіональних проектів ЄС за рахунок коштів Фонду згуртування мають лише ті країни ЄС, рівень ВВП на душу населення яких становить менше, ніж 90 % від середнього по Євросоюзу [27, с.209].

Отже забезпечення синергії і рівноваги в процесів сталого розвитку регіонів у країнах з розвинутою економікою є керованим та фінансованим

процесом, що визначає цілі, критерії та напрямки взаємодії всіх елементів регіональних систем.

Погоджуємося з думкою Загорського В.С., що «для розробки цілісного економічного механізму управління соціально-екологічною системою необхідні:

- формування системи екологічних інструментів і важелів впливів на сталий розвиток, що містить формування екологоорієнтованих національних рахунків;

- створення еколого-економічного механізму, заснованого на інноваціях;

- розробка та узгодження механізму міждержавних відносин щодо дослідження глобальних впливів на довкілля;

- формування системи економічних впливів на екологізацію виробництва;

- стимулювання створення ринків екологічних послуг, продукції, технологій та обладнання;

- облік факторів прийняттого екологічного ризику при прийнятті управлінських рішень [6, с.190].

Надзвичайно важливим аспектом у забезпеченні синергічного сталого розвитку країни, у тому числі на регіональному і локальному рівнях є формування нових вимог та якостей до суб'єктів управління, тобто перехід від моделі класичного адміністративного менеджменту до моделі «нового менеджеризму». За визначення американського ученого Д. Бостона, основними ознаками «нового публічного менеджменту» є такі:

- наголошення не на формуванні публічної політики, а на управлінських навичках;

- перехід від контролю за вкладеними ресурсами та бюрократичними процедурами й правилами до використання індикаторів кількісної оцінки кінцевих результатів і показників продуктивності;

- спрощення управлінського контролю у поєднанні з розвитку нових механізмів моніторингу і підзвітності;
- спрощення складних бюрократичних процедур, зокрема розмежування комерційних і некомерційних функцій;
- наданні переваги контрактуванню та конкурентності в наданні публічних послуг;
- копіювання певних управлінських методів приватного сектору, зокрема підписання короткотермінових трудових угод та угод, що залежать від результатів виконаної роботи;
- розвиток інформаційних управлінських систем і більша турбота про забезпечення іміджу регіону та органів управління зокрема;
- переважання матеріальних стимулів [28, с.25-26].

Попри важливість процесів самоорганізації, ринкові та соціальні механізми не здатні самостійно зберігати рівновагу, зокрема між забезпеченням екологічної, економічної та соціальної складової. Досвід розвинутих країн свідчить, що забезпечення сталого розвитку потребує синтезу методів самоорганізації із централізованими методами регулювання економіки на національному та регіональному рівні. У зв'язку з цим, важливим елементом моделей сталого розвитку регіону є інституції, що відіграють контролюючу, мотивуючу, координуючу та компенсаторну функції в процесах виробництва, споживання та нагромадження ресурсів. Ці функції виконує держава через діяльність відповідних інституцій публічного управління.

Інституції регулювання сталого розвитку формують «правила гри» господарських, економічних, соціальних та екологічних відносин у межах регіонального або локального простору. В цілому, можна виділити такі групи інституцій, що здійснюють вплив на процеси регулювання сталого розвитку у регіоні:

- законодавча база (закони та інші нормативно-правові документи), що регулюють суспільні відносини в державі;

- організаційна база, тобто органи публічного управління та місцевого самоврядування, наділені певними повноваженнями у сфері регулювання окремих напрямків та аспектів процесів сталого розвитку;

- суспільно-громадська база, що представлена недержавними організаціями та іншими суб'єктами громадянського суспільства, діяльність яких стосується різних напрямків сталого розвитку.

На сучасному етапі трансформації важливим завданням є налагодження ефективних механізмів розподілу повноважень, координації та співробітництва між наведеними групами інституцій. Саме конфлікти в цій сфері створюють суттєві бар'єри на шляху сталого розвитку регіонів.

До чинників самоорганізації та ефективності органів місцевого самоврядування можна віднести підтримку ініціатив громадськості щодо формування певних проектів територіального розвитку та створення сприятливих умов для їх реалізації. У тому числі шляхом налагодження міжрегіональних та зовнішньоекономічних комунікацій. До позитивних прикладів такої взаємодії можна віднести окремі ОТГ Херсонської області, що вже скористалися перевагами децентралізації та започаткували реалізацію певних проектів. Так, у Херсонській області активно розвивається фандрайзингова діяльність ОТГ. Громади активно отримують та використовують гранти для реалізації власних проектів. До цієї роботи також залучаються громадські організації. Найпоширеніший обсяг гранта – до 10 тис. грн. Такі гранти часто стають основою для започаткування партнерства між владою та бізнесом. Є також приклади вагоміших грантових проектів. Костянтинівська громада, де 4 тис. населення, створює третю поспіль громадську організацію. Ця ОТГ в рамках реалізації проекту USAID отримала понад 500 тис. грн на проєкт щодо розвитку альтернативного палива. Цей проєкт підтримали агропідприємства, що забезпечило безперебійне постачання сировини для виробництва брикетів [14].

Важливим етапом розроблення синергічної моделі у контексті сталого розвитку є дослідження міри поточної збалансованості розвитку регіональних систем з точки зору економічного, соціального та економічного становища. У попередніх розділах проведено багатокритеріальний аналіз та визначено за його результатами профіль економічного, соціального та екологічного становища областей Причорноморського регіону. Разом з цим, вважаємо за корисне провести експрес – аналіз збалансованості векторів сталого розвитку у розрізі всіх регіонів. З цією метою, обрано одиничні показники, що в цілому можуть слугувати індикаторами сталого розвитку у регіонах, а саме ВРП у розрахунку на одну особу населення (характеризує економічний вектор), валові доходи населення у розрахунку на одного проживаючого у регіоні (індикатор соціального забезпечення) та обсяг шкідливих викидів в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу населення (індикатор екологічності виробництва у регіоні).

Поточний стан кожного вектору визначається шляхом простого нормування індикаторів відносно медіанного значення у десятибальній шкалі за формулами:

$$Ekonomy = \frac{ВРП_r}{ВРП_{Me}} \times 10 \quad (5.1.)$$

Ekonomy - нормоване значення економічного вектору;

ВРП - валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу населення відповідно- r (регіону), Me(медіанне значення)грн.;

$$Society = \frac{ВДН_r}{ВДН_{Me}} \times 10 \quad (5.2.)$$

Society - нормоване значення соціального вектору;

ВДН – валовий дохід у розрахунку на одну особу населення, грн.;

$$Ekology = \frac{ШВ_{Me}}{ШК_r} \times 10 \quad (5.3.)$$

Ekology – нормоване значення екологічного вектору;

ШВ - обсяг шкідливих викидів в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу населення, кг.

У додатках (Додаток Б) наведено показники оцінки економічного (таблиця Б1), соціального (таблиця Б2) та екологічного (таблиця Б3) вектору розвитку регіонів України у динаміці 2015-2018 років. Такий часовий ряд обрано з метою забезпечення порівнюваності оцінок, оскільки на даний час відсутні статистичні показники ВРП для всіх регіонів за 2019 рік.

Аналізуючи обрані показники можна відмітити певні позитивні тренди майже в всіх регіонах України стосовно збільшення обсягів ВРП та наявних доходів у розрахунку на одну особу населення, а також загальне скорочення обсягів шкідливих викидів у розрахунку на одну особу населення. Так, в цілому по Україні, ВРП протягом дослідженого періоду збільшився на 81,5%. Найбільше зростання спостерігаємо у Житомирській (+104%), Чернівецькій (+98%) Волинській (+91,8) та Вінницькій (+90,8%) областях. Приблизно пропорційно зростають наявні доходи у розрахунку на одну особу населення. Зокрема, по Україні вони зросли на 84%, а в окремих областях – на понад 90%.

Що стосується викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря протягом аналізованого періоду в цілому по Україні їх обсяг у розрахунку на одну особу населення скоротився на 11%. У більшості регіонів також спостерігається певне скорочення, що зважаючи на зростання економічних індикаторів свідчить про певні позитивні зрушення в екологізації виробництва. Тобто, маємо певний, поки що незначний, прогрес у сфері формування моделі сталого розвитку економіки. Для оцінки збалансованості показників економічного, соціального та екологічного розвитку здійснено нормування оцінюваних показників по регіонам з використанням формул 5.1.-5.3. Результати проведених розрахунків наведені у таблиці 5.12.

Таблиця 5.12.

Нормовані показники економічного, соціального та екологічного розвитку регіонів України у 2015 та 2018 роках, бали

Регіони	ВРП на одну особу населення, грн.		Приріст	Наявний дохід на одну особу населення, грн.		Приріст	Обсяги викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря на одну особу населення, кг		Приріст
	2015	2018		2015	2018		2015	2018	
Вінницька	8,9	8,5	-0,4	9,8	10,0	0,2	5,7	7,0	1,3
Волинська	7,3	7,0	-0,3	8,3	8,3	0,0	105,2	88,0	-17
Дніпропетровська	15,7	13,7	-2,0	12,9	13,5	0,5	2,1	2,3	0
Донецька	6,4	5,5	-0,9	7,1	6,1	-1,0	2,2	2,3	0
Житомирська	7,3	7,5	0,2	9,2	9,5	0,3	66,1	40,9	-25
Закарпатська	5,5	5,0	-0,5	7,4	7,5	0,0	135,7	135,9	0
Запорізька	12,1	10,2	-1,8	12,0	11,7	-0,3	4,3	4,3	0
Івано-Франківська	7,9	6,8	-1,1	8,8	8,8	0,0	2,9	2,7	0
Київська	14,3	13,4	-0,9	11,2	11,8	0,6	10,5	9,3	-1
Кіровоградська	9,4	8,1	-1,3	9,0	9,1	0,0	32,7	33,9	1
Луганська	2,6	1,9	-0,6	5,2	3,8	-1,3	9,1	20,1	11
Львівська	8,9	8,4	-0,5	9,8	10,2	0,4	11,7	10,2	-2
Миколаївська	9,9	8,4	-1,5	9,7	10,0	0,3	34,9	37,6	3
Одеська	9,9	8,7	-1,3	10,7	11,4	0,7	43,5	27,5	-16
Полтавська	15,8	14,8	-1,1	10,6	11,1	0,5	12,4	11,7	-1
Рівненська	7,2	5,9	-1,4	8,8	8,7	-0,2	54,0	55,1	1
Сумська	8,9	7,5	-1,4	10,1	10,1	-0,1	30,4	22,7	-8
Тернопільська	6,0	5,6	-0,4	7,9	7,8	-0,1	59,7	44,6	-15
Харківська	10,9	10,4	-0,6	10,6	10,2	-0,5	24,2	26,0	2
Херсонська	7,2	6,3	-0,9	9,2	9,0	-0,2	56,9	36,5	-20
Хмельницька	7,6	7,1	-0,4	9,7	9,1	-0,6	33,7	24,9	-9
Черкаська	9,7	9,2	-0,6	8,9	9,1	0,2	10,3	9,1	-1
Чернівецька	4,9	4,5	-0,4	7,9	7,7	-0,2	134,8	145,1	10
Чернігівська	8,4	8,3	-0,1	9,4	9,2	-0,2	14,8	14,8	0
м.Київ	37,2	33,8	-3,4	25,3	25,9	0,6	51,3	43,4	-8

Джерело: розраховано автором

Наведені у таблиці нормовані показники відображають оцінку у 10-бальній шкалі відхилення регіону від середнього значення а також різницю

його положення у 2015 та 2018 роках. За даними таблиці можна зробити такі висновки:

1) Нормовані показники (бали) обсягів валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення у 2018 році майже у всіх регіонах зменшилися у бальному відношенні що свідчить про певне зростання медіанного значення даного показника і наявність тенденції до економічного вирівнювання регіональних диспропорцій.

2) За аналогією до ВРП, бальні показники середніх наявних доходів на одну особу населення у переважній більшості регіонів також зменшилися протягом даного періоду, що на тлі загальної динаміки зростання даного показника в абсолютному вираженні свідчить також про скорочення міжрегіональних диспропорцій.

3) Нормовані показники шкідливих викидів на одну особу населення у регіонах свідчать про наявність суттєвих (кратних) розбіжностей між регіонами. Зокрема, відношення між середнім значенням показника і його значенням у регіонах коливаються від 2 до 135 балів у залежності від регіону. Це пояснюється насамперед специфікою міжрегіонального поділу праці та концентрацією шкідливих виробництв на окремих територіях при майже їх відсутності на інших.

Протягом дослідженого періоду ситуація щодо збільшення шкідливих викидів погіршилася в Житомирській, Волинській, Одеській та Херсонській областях. В більшості інших регіонів ситуація суттєво не змінилася, окрім Чернівецької області де обсяги викидів відносно медіанного значення скоротилися на 10 балів порівняно з 2015 роком.

Результати проведеного аналізу також показали відсутність збалансованості регіонального розвитку у розрізі досліджених векторів майже в усіх областях. Рівень збалансованості векторів у розрізі регіонів України у 2018 році проілюстровано на рис.5.14.

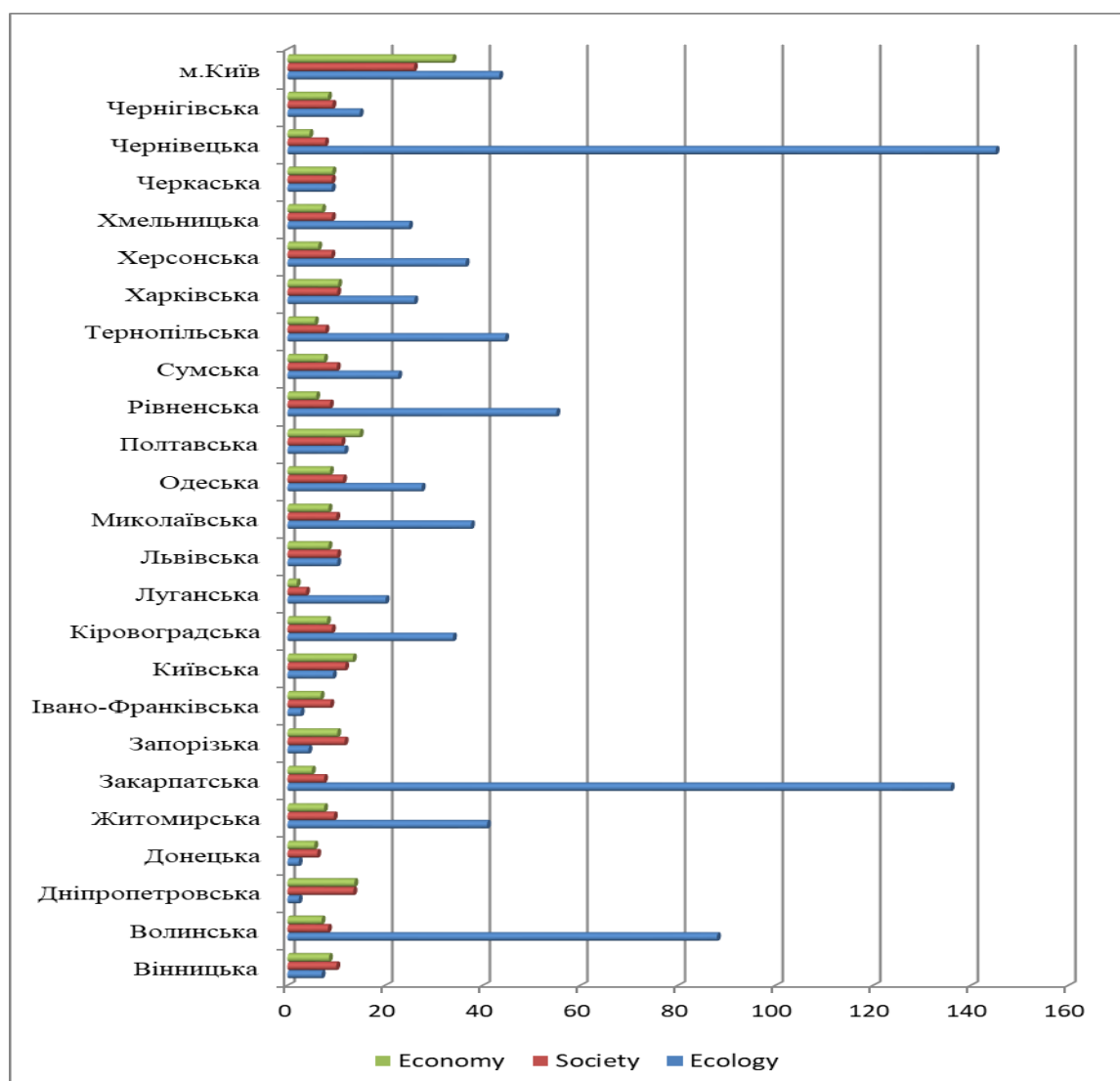

Рис. 5.14. Порівняльна оцінка рівня збалансованості векторів сталого розвитку в регіонах України в 2018 році

Джерело: розраховано автором

Як бачимо з рис.5.14., найбільш збалансованими з точки зору сталого розвитку у 2018 році є Черкаська, Полтавська, Львівська та Вінницька області. В областях Причорноморського регіону згідно проведеного дослідження домінує екологічний чинник, що свідчить про відносну екологічність ВРП, проте нижчі, ніж в окремих регіонах є показники економічно та соціальної складової.

Отже, проведений експрес-аналіз підтвердив наявність достатньо суттєвого дисбалансу щодо забезпечення розвитку регіонів у контексті екологічної безпеки, людського розвитку та економіки. Як правило, один

або два фактора переважають і розвиваються за рахунок інших. Наприклад, високий рівень екологічності, характерний для Закарпатської та Чернівецької областей пояснюється низьким рівнем розвитку промисловості, що у свою чергу, позначається на економічній ситуації та доходах громадян. І навпаки - високий рівень економічного і соціального розвитку в промислово-розвинутих регіонах забезпечується за рахунок погіршення екологічної ситуації.

Ефективність реалізації економічної стратегії, за умови формування дієвих і справедливих механізмів регулювання та перерозподілі доходів сприяє реалізації соціальної стратегії, зокрема у сфері розвитку ринку праці та зростання кількості робочих місць, зростання доходів громадян та скорочення питомої ваги малозабезпечених верств населення, розвитку людського потенціалу, зокрема за рахунок організації навчання та підготовки персоналу за рахунок коштів підприємств тощо. Соціальна складова, зокрема зростання чисельності населення та рівня платоспроможності сприяє розширенню внутрішнього ринку і створює поштовх до економічного зростання, наявність достатньої кількості трудових ресурсів підвищує рівень інвестиційної привабливості територій, рівень освіченості населення стимулює розвиток високотехнологічних виробництв та послуг тощо.

У свою чергу, екологічні чинники, позитивно впливаючи на соціальну складову, зокрема здоров'я населення, створюють певні обмеження для економічного зростання. Це вимагає пошуку моделей регіонального розвитку, що дозволили б забезпечувати певний баланс та підтримувати синергетичну рівновагу.

Звичайно, повного балансу та компромісу поміж забезпеченням векторів сталості в регіоні досягнути неможливо, проте наразі існують певні інноваційні підходи, технології та механізми управління, що можуть використовуватися для коригування напрямків розвитку та сприяти синергії. Можна виділити наступні механізми публічного управління,

рівень збалансованості яких відповідності до Цілей сталого розвитку сприятиме забезпеченню синергії у проєктованій моделі сталого розвитку регіону:

1) Нормативно-правовий механізм формує правове поле функціонування інституцій публічного управління і спрямований на гарантування дотримання прав громадян на забезпечення гідного рівня життя та участі у демократичних процесах на будь-якій території, захист прав власності та забезпечення умов безпечної взаємодії в суспільстві. Методами забезпечення виконання правових норм виступають: мотивування, заохочення, обмеження, застереження, примус та інші, втілені у відповідних нормативно-правових актах державного або регіонального рівня.

2) Адміністративно-інституційний механізм спрямований на забезпечення демократичного врядування з боку публічних органів влади для досягнення консенсусу інтересів різних соціальних груп та координацію їх взаємодії на шляху сталого розвитку регіону. До основних інструментів, що використовуються в рамках даного механізму належать: дозвільна діяльність, стандартизація, сертифікація, ліцензування, освіта та кадрова політика, інформаційне забезпечення та регулювання.

3) Фінансово-економічний механізм створює умови для реалізації відтворювальних процесів на територіях на основі перетворення капіталу в дохід шляхом акумулювання, розподілу та перерозподілу грошових, інформаційних та інших потоків. Основною метою реалізації фінансово-економічних механізмів є забезпечення конкурентоспроможності територій шляхом використання переваг стратегічного планування та прогнозування. До основних елементів фінансово-економічного механізму на рівні регіону є бюджетно-податкове регулювання, державне інвестування з бюджетів регіонального розвитку, територіальних громад, обласного бюджету, державні закупівлі та контракти, стимулювання інвестиційної активності шляхом надання певних пільг інвесторам,

підтримка малого підприємництва, реалізація регіональних проектів і програм.

Одним з інструментів збалансування пріоритетів сталого розвитку в регіональних системах ЄС є застосування концепції смарт-спеціалізації, що виступає наскрізним інструментом стратегічного планування та розподілу фінансування. На сьогодні дана концепція та можливості для її впровадження у регіонах визнано одним з пріоритетів державної регіональної політики. Про це свідчить розроблення на рівні Кабінету міністрів України керівництва зі стратегії досліджень та інновацій для смарт спеціалізації. Як зазначено у документі, «Концепція смарт спеціалізації може використовуватися в усіх регіонах, однак до застосування S3 слід ставитися з обережністю, оскільки економічний та інституційний контекст значно відрізняється в залежності від регіону. Це означає, що стратегія смарт спеціалізації має враховувати географічні особливості, щоб активізувати регіональний розвиток. Декілька положень мають бути враховані під час застосування S3 в регіональному контексті:

- Процес підприємницького відкриття буде працювати по-різному в кожному регіоні,

- Під час визначення галузей/секторів, що можуть досягти критичної маси необхідно враховувати “принципи регіональної інтеграції та дотичності”,

- Взаємозв'язок: смарт спеціалізація має забезпечувати поєднання між новими галузями, або галузями в процесі розвитку з учасниками процесу за межами регіону, проте така практика не завжди призводить до гарних результатів. Зв'язок між регіонами виявляється вигідним лише тоді, коли ідеї поглинаються та застосовуються на користь місцевих підприємств,

- Інтеграція політики на місцевому рівні: для збільшення привабливості регіону стратегія має враховувати соціальні, культурні та законодавчі аспекти на додаток до суто економічних міркувань» [29].

Використання інструменту смарт-спеціалізації в процесі стратегування регіонального розвитку наразі знаходиться на етапі адаптації та пілотних досліджень. Обмежуючими факторами для впровадження смарт-стратегування на даний час виступають: недосконале нормативно-правове забезпечення регулювання процесів інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у регіонах; низький рівень розвитку науки і технологій в більшості регіонів; брак персоналу, що здатний розробляти і впроваджувати проекти; опір змінам на різних рівнях; обмеженість фінансових ресурсів та високий рівень корупції.

Враховуючи обмеженість ресурсів, зокрема фінансових, що можуть бути задіяні на початкових етапах реалізації стратегій сталого розвитку регіону, актуалізуються питання вибору пріоритетних проектів і програм на які реально можливо залучити кошти місцевого та державного бюджетів а також інших джерел. Ураховуючи концепцію стратегічних трансформацій, згідно якою регіон поступово переходить до найбільш оптимальної моделі сталого розвитку відбір проектів і програм повинен здійснюватися за такими критеріями:

1. Масштаби впливу на процеси стратегічних перетворень у регіоні, тобто пріоритетними є великі інфраструктурні проекти, що дозволять вирішити триєдину мету сталого розвитку та створять передумови для розвитку потенціалу й реалізації цілей нижчих рівнів. Прикладом таких проектів для Причорноморського регіону є будівництво і розвиток транспортно-логістичної інфраструктури.

2. Обов'язкова екологічна експертиза проектів, що підтримуються державними чи регіональними органами публічної влади через механізми прямого бюджетного фінансування, державних закупівель, тендерів, державно-приватного партнерства.

3. Кластеризація та організація міжрегіонального співробітництва регіонів, окремих ОТГ дозволить більш ефективно використовувати

ресурси, інфраструктуру, людський капітал, сприятиме дифузії інновацій та підвищенню конкурентоспроможності територій.

4. Інвестиційне сприяння інноваційному розвитку проблемних та відсталих за рівнем економічного розвитку територій сприятиме конвергенції регіон і громад, забезпеченню рівних мов для соціального розвитку, забезпеченню екологічної та підвищенню рівня енергетичної безпеки.

5. Розвиток проектів смарт-спеціалізації, як дієвого інструменту оновлення спеціалізації регіону з урахуванням регіональних особливостей, тобто формування на території регіонів нових виробництв чи послуг на інноваційних та екологічних засадах, що є актуальними зважаючи на потреби місцевого ринку чи ресурси, проте не традиційні з історичної точки зору для даної місцевості. Такі проекти доповнюватимуть традиційні та найбільш конкурентні галузі розвитку економіки та сприятимуть розвитку малого бізнесу, збільшенню кількості робочих місць та підвищенню ділової активності у регіоні.

6. Комплексна діджиталізація управлінсько-адміністративних, бізнесових та соціальних процесів у регіонах, створення уніфікованих баз даних та додатків, що сприятимуть інформаційній конвергенції і таких площинах «публічне управління-бізнес-стейк-холдери», «бізнес-громада-публічне управління», «бізнес-наука- громадянське суспільство» та багатьох інших.

Список використаних джерел до розділу 5

1. Економічне прогнозування. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Економічне_прогнозування
2. Грабовецький Б.Є. Основи економічного прогнозування: навчальний посібник. Вінниця: ВФ ТАНГ, 2000. 209 с.

3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 12.04.2020 року)

4. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv> (дата звернення 10.04.2020 року)

5. Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>(дата звернення 28.10.2020 року).

6. Загорський В. С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 336 с.

7. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

8. Буряк В.В. Методичні підходи до формування стратегії сталого розвитку промислового міста. *Інноваційна економіка*. 2016. 7-8' [64], С.99-104

9. Методичні рекомендації для врахування Цілей сталого розвитку в стратегіях розвитку територіальних громад. URL:https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/human_development/development-strategies-of-the-territorial-communities.html(дата звернення 11.04.2020 року)

10. Стратегія Сталого розвитку Україна 2030. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6YF00A>(дата звернення 11.04.2020 року)

11. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : Постанова Кабінету Міністрів України № 932

від 11.11.2015. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF>. (дата звернення 13.04.2020 року)

12. Урядовий портал.URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-oficijno-rozpochav-stvorennya-nacionalnoyi-ekonomichnoyi-strategiyi-2030>(дата звернення 13.04.2020 року)

13. ЗВІТ про результати моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики у 2019 році . URL:<https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/zvit-za-rezultatamy-realizaciyi-derzhavnoyi-regionalnoyi-polityky-v-ukrayini-u-2019.pdf>(дата звернення 14.04.2020 року)

14. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.

15. Міністерство розвитку громад і територій. URL:https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BDi%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_10.09.2020.pdf(дата звернення 14.04.2020 року)

16. Стале ендегенне зростання регіонів України в умовах децентралізації: монографія / ред. д.е.н., проф. І. З Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України. 2019. 501 с.

17. Звіт про науково - дослідну роботу оцінка тенденцій в економічній і соціальній сферах приморських регіонів України з урахуванням екологічних критеріїв. Міністерство екології та природних ресурсів України НДУ «Український науковий центр екології моря». URL: http://www.sea.gov.ua/img/reports/2017/Theme_12.pdf(дата звернення 14.04.2020 року)

18. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року.URL:

<https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/zvit-seo-pidpys.pdf>(дата звернення 15.04.2020 року)

19. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 15.04.2020 року)

20. Стратегія соціально-економічного розвитку Одеської області на 2021-2027 роки. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/5e37ef526fbf7.pdf> (дата звернення 15.04.2020 року)

21. Цілі Сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>(дата звернення 15.04.2020 року)

22. Проект Стратегії Сталого розвитку Україна-2030. URL: <https://igu.org.ua/sites/default/files/Стратегія-сталого-розвитку.pdf>(дата звернення 15.04.2020 року)

23. Регіони України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2019 рік.

24. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Херсонській області у 2016 році. URL: https://merp.gov.ua/files/docs/Reg.report/Доповідь_2016_Херсонська.pdf (дата звернення 15.04.2020 року)

25. Квітка С.А. Синергетична модель державного управління. *Аспекти публічного управління*. 2015. №0 (24)/ С.25-33.

26. Альошкін В.С. Синергетичний підхід до моделювання соціально-економічної політики України на шляху до євроінтеграції. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2 (36). С. 74-79

27. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / [за ред. Віктора Чужикова]. К.: КНЕУ, 2016. 495 с.

28. Шпекторенко І.В. Методологія публічного управління. Навчальний посібник. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 120с.

ПІСЛЯМОВА

Систематизовано наукові засади публічного управління в процесі реалізації стратегії сталого розвитку. Обґрунтовано, що публічне управління виступає рушійною силою розвитку як держави в цілому, так і окремої територіальної одиниці, за рахунок системних відносин між державою та суспільством, забезпечуючи реалізацією суспільних цілей та стратегічних завдань. Охарактеризовано процес впровадження та моніторингу результативності Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. Обґрунтовано теоретико-цільовий підхід до оцінки системи публічного управління на підставі глибокого моніторингу та аналізу ефективності складових сталого розвитку. Він враховує цільові показники розвитку, безпеки та відповідальності, дозволить визначити ступінь впровадження та результативності стратегії як на національному, так і на регіональному рівнях.

Обґрунтовано методологічні підходи щодо публічного управління на макро-, мезо-, мікро- рівнях. Обґрунтовано методологію дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління. Авторська концепція дослідження стратегування розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління наведена в структурно-логічній схемі, що містить теоретико-методичний, аналітичний і концептуальні блоки, методи та завдання дослідження. Доведено необхідність обґрунтування організаційного механізму системи публічного управління територіальними громадами у складі регіонів. Наведено методичні підходи до оцінювання детермінант-факторів розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління.

Здійснено моніторинг сучасного стану регіонального управління в умовах децентралізації. Виявлено, що під здійснюваними реформами децентралізації в Україні слід розуміти усі можливі її прояви та різновиди, адже євроінтеграційні орієнтири України поставили вимогу здійснення системних реформ політичної, функціональної, адміністративної та

фінансової децентралізації. Політична децентралізація передбачає надання представникам громади більшої впливовості на розробку законів та формування політики розвитку, підвищує ефективність діяльності органів місцевого самоуправління та влади, перерозподіляючи більше повноважень на них, розширює можливості регіонального публічного управління за умови забезпечення можливості контролю національного рівня. Функціональна децентралізація передбачає чіткий розподіл повноважень між територіальним, регіональним та національним рівнями. Адміністративна децентралізація передбачає зміни адміністративно-територіального устрою у поєднанні із передачею повноважень у системі управління, використання ресурсної бази та здійсненні соціальної політики. Фінансова (фіскальна) децентралізація виступає чи не найважливішим різновидом децентралізації, адже є фундаментальною умовою забезпечення незалежного функціонування органів місцевого самоврядування та місцевих громад за рахунок передачі більшої частини фінансових надходжень (доходів) саме до місцевих бюджетів. Реформована (децентралізована) система територіальної організації влади дала можливість покращити ефективність управління територіальним розвитком за рахунок підвищення спроможності новостворених об'єднаних громад. Розвиток співробітництва територіальних громад на основі гармонізації визначених пріоритетів національних та територіальних інтересів і надалі буде забезпечувати стійкість економічного ефекту проведених структурних реформ.

Здійснено оцінку інституційного забезпечення сучасного стану публічного управління регіонами. Виявлено, що в Україні існувала і залишається думка щодо недоцільності популяризації інститутів регіонального розвитку, які б забезпечували підтримку і реалізацію державної регіональної політики і були б корисними у забезпеченні подолання міжрегіональних диспропорцій, що завжди мають місце в ринковій економіці. Доведено, що інституційне забезпечення публічного

управління регіонами формується під впливом глобалізаційних процесів, які зменшують роль держави у ході реалізації регіональної політики, надаючи перевагу демократичним засадам управління регіонами та посилюючи співпрацю влади з представниками бізнесу та громади. Результатом такої співпраці виступає складна система публічного управління, де усі повноваження та відповідальність розподіляються між органами державного управління, органами місцевого самоврядування, представниками бізнесу та громади. Визначено, що складовою інституційного забезпечення публічного управління регіонами виступає окрема інституція – структурна функціонально-організаційна одиниця системи урядування. Прикладом такої одиниці може бути орган державного управління або самоврядування, установа або організація, окремий господарюючий суб'єкт, громадська організація, окремий громадянин тощо. Розвиток інституційного забезпечення публічного управління регіонами запропоновано розглядати як комплексне явище взаємодії організаційних складових (окремих інституцій) системи регіонального урядування із застосуванням відповідних механізмів соціально-економічного територіального розвитку. Підсумковий результат взаємодії всіх ієрархічних структур в системі публічного управління регіонами повинен забезпечувати реальний моніторинг усіх явищ і процесів, що відбуваються в регіонах, на підставі чого повинні розроблятися програми і заходи спрямовані на сталий, збалансований, соціально орієнтований розвиток, підвищення рівня життя населення регіону.

Досліджено можливості самоменеджменту в системі публічного управління за рахунок використання цифрових технологій. Встановлено, що сучасні можливості самоосвіти та самоменеджменту у системі публічного управління суттєво розширюють пошукові системи в інтернеті. За допомогою використання інструментарію пошукових систем можна отримати багато знань та компетенцій, знайти всю необхідну

інформацію. На сьогоднішній день найбільше використовують два типи пошукових систем: із пошуковими роботами (ботами) та гібридні (із роботами та із роботою людини). Існує багато освітніх порталів, що можуть бути корисними для самоменеджменту системи публічного управління та місцевого самоврядування, зокрема Урядовий портал (єдиний веб-портал органів виконавчої влади, сайт Національного агентства України з питань державної служби та сайт (сайти е-навчання та електронні курси підвищення професійних компетентностей державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування) найкращих онлайн курсів України та світу Prometheus. Досліджено, що освітні курси для представників публічного управління та місцевого самоврядування сприяють поглибленню розуміння системної роботи сфери державного управління та ролі кожного окремого представника цієї сфери. В результаті проходження навчання відбувається підвищення рівня професійної та загальної компетентісної підготовки. До загальних професійних компетентностей відносять комунікативні, навички командної роботи, лідерські здібності та здатність до саморозвитку.

Здійснено оцінку фінансового забезпечення регіонального розвитку. Доведено, що організаційний механізм системи публічного управління територіальними громадами у складі регіонів повинен поєднувати адміністративний та ринковий способи регулювання фінансово-економічних взаємовідносин, базуватися на всеохоплюючій зацікавленості і відповідальності усіх учасників розвитку, використовувати методи безперервного моніторингу соціально-економічного розвитку, розподілу праці та диверсифікація виробничої сфери, мотивації та інформаційного забезпечення мешканців. Фінансово-економічні компоненти системи публічного управління територіальними громадами у складі регіонів володіють властивістю взаємної інтеграції та доповнення на етапах формування, акумулювання та використання фінансових ресурсів, що забезпечує розширені можливості розвитку публічного управління та

самоврядування на основі сучасних управлінських методів орієнтованих на досягнення цілей та використання інновацій. Кошти державного бюджету не слід ототожнювати із основним найважливішим джерелом публічного управління та сталого розвитку регіонів і територій. Важливим напрямом покращення ситуації з використанням природних ресурсів та розширення системи фінансового забезпечення сталого розвитку є широке впровадження рентних відносин в систему управління територіальним розвитком.

Здійснено моделювання фінансової самодостатності та добробуту населення в системі публічного управління. Встановлено, що, за рахунок здійснення реформ децентралізації в Україні відбулися позитивні зміни стосовно фінансової самодостатності громад та добробуту населення областей. Прогнозовані значення валового регіонального продукту, доходів та видатків місцевих бюджетів, наявних доходів населення у розрахунку на одну особу демонструють збереження попередньо виявленої за роки реформ децентралізації тенденції зростання. Збільшувати видатки місцевих бюджетів можливо тільки на основі збільшення їх доходів. Ще одним додатковим джерелом або резервом наповнення місцевих бюджетів є створення умов для розвитку малого бізнесу та самозайнятості населення, а також ретельний облік земель та встановлення адекватних ставок податків. Територіальні громади повинні прагнути збільшення кількості підприємців та залучення інвесторів, що буде сприяти покращенню умов для ведення бізнесу та виробленню чітких правил взаємодії бізнесу та влади. Таким чином, результатом реформ децентралізації стало покращення фінансової самостійності та самодостатності громад на основі закріплення стабільних джерел надходження фінансових ресурсів і розширення дохідної частини місцевих бюджетів. Процеси децентралізації, зміни податкового законодавства та Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації) дали можливість вирішити питання фінансового забезпечення територіального

управління громадами, районами та регіонами. Відбулося розширення прав об'єднаних територіальних громад щодо встановлення місцевих податків, платежів і зборів, які нараховуватися у процесі обігу товарів та послуг та формують фінансово-економічну ресурсну базу їх розвитку.

Систематизовано та конкретизовано Цілі сталого розвитку регіону у контексті розподілу повноважень органів публічного управління щодо їх реалізації. Запропоновано систематизовану адаптацію ЦСР на регіональному (територіальному рівні), вимірювання яких можливе на основі використання доступних статистичних даних щодо розвитку регіону та створює передумови для оцінювання ефективності публічних органів влади в контексті Сталого розвитку. З метою розподілу повноважень та відповідальності за реалізацію цілей сталого розвитку регіону запропоновано їх класифікацію за такими групами: імперативні цілі, що за умови відповідного правового забезпечення можуть бути закріплені як обов'язкові для виконання у всіх випадках при прийнятті рішень органами публічної влади; залежні цілі, що виконуються публічними органами влади у відповідності до умов, що сформовані на національному рівні та цілі посиленого сприяння, реалізація яких залежить від створених у регіоні відповідних умов.

Обґрунтовано методичні підходи та математичний інструментарій оцінки і моніторингу ефективності публічного управління у сфері реалізації стратегії сталого розвитку регіону. Методичні підходи містять систему показників та індикаторів сталого розвитку, що можуть бути визначені в якості цільових за напрямками: економічне зростання, людський розвиток та екологічна безпека та алгоритм розрахунку зважених стандартизованих показників на трьох рівнях: індикативному, критеріальному і векторному (інтегральному). Результати розрахунків дозволяють визначити поточний профіль регіону, що ілюструє стан економіки, людського розвитку і екологічної безпеки відносно еталонного (середнього, цільового, максимально-можливого за даних умов) стану та

вектору, що характеризує напрям і швидкість руху регіону до реалізації Цілей сталого розвитку.

Проаналізовано ефективність публічного управління у контексті реалізації вектору сталого людського розвитку регіону. Систематизовано показники та індикатори сталого економічного розвитку регіону, що характеризуватимуть досягнення регіону у забезпеченні економічної стабільності, розвитку та використання економічного потенціалу порівняно з іншими регіонами України. З використанням запропонованих методичних підходів здійснено ретроспективний аналіз та проведено порівняльну оцінку економічного розвитку у розрізі областей Причорноморського регіону за критеріями загальної економічної ефективності, ефективності бюджетного процесу, інвестиційно-інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності. За результатами проведеного аналізу визначено економічний профіль областей та обчислено вектор сталого економічного розвитку за період 2015-2019 років. Результати порівняльної оцінки відносно середнього значення по інших регіонах України показали, що області Причорноморського регіону відстають за всіма агрегованими показниками економічного розвитку. Найбільші негативні диспропорції характерні для Херсонської області, рівень економічного розвитку якої більш ніж на 20% є нижчим від середнього рівня за всіма групами показників. Одеська область лідирує за показниками загальної економічної (10%) та бюджетної ефективності (8%). В Миколаївській області достатньо розвинений потенціал зовнішньої торгівлі (81% вище середнього значення). Обчислений вектор економічного розвитку показав, що попри порівняно низький рівень економічного розвитку, у динаміці спостерігається певний прогрес у сфері економічного зростання. При цьому, темпи економічних перетворень за переважною більшістю показників є вищими, ніж у середньому по інших регіонах України.

Проаналізовано ефективність публічного управління у контексті реалізації вектору сталого людського розвитку регіону. Систематизовано показники та індикатори сталого людського розвитку регіону, що характеризують ефективність управлінських рішень та дієвість регіональної влади у сфері вирішення соціальних проблем. У контексті методичних підходів та системи індикаторів запропонованих автором, проведено порівняльний аналіз та визначено поточний профіль областей Причорноморського регіону за рівнем людського розвитку станом на початок 2019 року порівняно з середніми показниками, досягнутими в цілому по регіонах України. Встановлено, що більшість отриманих показників отримали від'ємне значення, що визначає слабкість позицій регіону в забезпеченні гідного людського розвитку порівняно з середнім значенням, досягнутим у регіонах України за переважною частиною індикаторів. Найбільш проблемними сферами в областях залишаються: доходи та рівень соціального захисту населення, що на 3,5-8,7% є нижчим, ніж в середньому по Україні та рівень доступності і якості медичного забезпечення, що у середньому відстає від аналогічних показників на 9,8% (Миколаївська обл.), 3% (Одеська область) та 7,6% (Херсонська область). Обчислено також вектори сталого людського розвитку по аналізованих областях, отриманий напрям та довжина яких відповідає загальним тенденціям, досягнутим по Україні. Результати проведених розрахунків, а також пропоновані методичні підходи з відповідною адаптацією до цілей дослідження можуть бути використані при розробленні регіональних стратегій та програм Сталого розвитку територій.

Запропоновано концептуальні засади стратегування сталого розвитку регіону в умовах децентралізації публічного управління. Досліджено теоретичні засади формування та основні проблеми у реалізації стратегій соціально-економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації, на основні чого удосконалено концептуальні засади стратегування сталого розвитку регіонів на сучасному етапі реформ. У цьому контексті

обґрунтовано методичні підходи до розробки дерева цілей сталого розвитку, напрямки удосконалення процесу формування регіональних стратегій та оптимізації системи стратегічного управління регіоном у контексті сучасних викликів та із урахуванням інклюзивних умов його функціонування. Запропоновано формування регіональних стратегій із урахуванням векторів сталого розвитку та розроблення системи відповідних забезпечуючих і функціональних стратегій, орієнтованих на збалансоване використання і розвиток природно-ресурсного, людського та економічного потенціалу для реалізації визначених у стратегії цілей.

Проаналізовано екологічне становище Причорноморського регіону та ефективність політики у сфері забезпечення екологічної безпеки і сталого природокористування. Запропоновано систему показників та індикаторів аналізу екологічної підсистеми регіонального господарства у розрізі таких складових: раціональність використання природних ресурсів, стан атмосферного повітря, енергоефективність виробництва та систем життєзабезпечення, ефективність поводження з відходами. Використовуючи пропоновану систему індикаторів визначено показники прогресу у розвитку кожної складової та поточний профіль екологічного становища областей Причорноморського регіону, що ілюструє основні переваги та проблеми його екологічного розвитку. Проведений аналіз показав, що в областях Причорноморського регіону існують спільні, проте в різній степені виражені проблеми щодо забезпечення населення й економіки водними ресурсами та ефективності їх використання, недостатній рівень ефективності поводження з відходами, порівняно низькі темпи впровадження енергозберігаючих технологій, підвищення обсягів шкідливих викидів в атмосферне повітря, особливо від пересувних джерел забруднення та аварійний стан об'єктів комунальної інфраструктури в значній частині населених пунктів. Вирішення вказаних проблем лежить у площині розробки і реалізації екологічної стратегії розвитку регіону, як однієї з провідних стратегій сталого розвитку.

Обґрунтовано основні напрямки та моделі забезпечення синергії економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії сталого розвитку регіону. В процесі дослідження встановлено, що умовах трансформаційних змін та турбулентності, що характерні для поточного періоду розвитку соціально-економічних систем, особливо на регіональному рівні, та водночас нагальної актуалізації потреб щодо збалансування економічного, соціального та екологічного векторів у стратегії новостворюваних адміністративно-територіальних утворень. У цьому контексті важливим завданням є пошук оптимального балансу між владним цілеспрямованим впливом на процеси сталого розвитку та стимулювання процесів самоорганізації у регіонах. Визначено, що основною особливістю синергетичного підходу у контексті сприяння самоорганізації складних систем є формування системи стимулів і мотивацій, що впливаючи на потреби і відповідну поведінку суб'єктів системи, спрямовували б їх в певному, необхідному для життєздатності системи напрямку. Опираючись на досвід країн ЄС в цій сфері до таких механізмів віднесено: цільове програмування та створення спеціалізованих фондів фінансування окремих напрямків сталого розвитку для забезпечення соціальної, економічної та екологічної конвергенції регіонів та окремих територій; застосування смарт-підходів при формуванні стратегій інноваційного розвитку регіонів; визначення та дотримання прозорих критеріїв відбору бізнес-проектів державної та регіональної підтримки у регіонах.

ДОДАТКИ

Індикатори екологічного профілю областей Причорноморського регіону

Показники	Індикатори	Позначення індикатору	Україна		Приріст, %	Миколаївська область		Приріст, %	Одеська область		Приріст, %	Херсонська область		Приріст, %
			2015	2019		2015	2019		2015	2019		2015	2019	
Раціональне використання водних ресурсів (В)	Використання свіжої води у розрахунку на одну особу за регіонами, м3	П ₁	166,5	174,1	4,6	143,3	137,7	-3,9	105,8	117,3	10,9	942,7	961,5	2,0
	Питома вага скидання забруднених вод у % до їх забору	П ₂	9,0	6,6	-2,4	9,0	8,6	-0,4	5,8	4,2	-1,6	0,0	0,1	0,0
	Потужність очисних споруд, млн.м ³ у розрахунку на 1 м. ³ зібраних поверхневих вод	П ₃	59,8	49,9	-16,5	28,8	24,0	-16,4	37,0	31,8	-13,9	7,0	5,2	-24,7
Стан атмосферного повітря (А)	Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних на одиницю площі, кг	а ₁	5,0	4,3	-14,0	0,6	0,5	-16,7	0,8	1,0	25,0	0,3	0,6	100,0
	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення на одну особу, кг	а ₂	66,7	58,5	-12,3	13,6	10,7	-21,3	10,9	13,9	27,5	8,3	17,3	108,4
	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне від автомобільного транспорту на одну особу населення, кг	а ₃	36,9	39,2	6,3	38,0	43,3	14,0	37,2	39,4	5,9	34,0	41,6	22,4

Енерго-ефективність (Е)	Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії, %	e ₁	10,1	13,0	2,9	14,1	23,0	8,9	3,4	4,6	1,2	16,9	26,2	9,3
	Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону, т. нафтового еквіваленту	e ₂	1,2	1,6	30,0	1,1	1,3	17,8	0,7	1,0	43,7	0,7	0,7	3,0
	Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні, %	e ₃	9,4	13,1	3,7	14,1	18,5	4,4	0,4	2,1	1,7	8,0	13,1	5,1
	Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), %	e ₄	0,9	1,1	0,2	0,6	1,6	1,0	0,5	1,1	0,6	0,9	1,7	0,8
Ефективність поводження з відходами (В)	Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії),%	v ₁	49,7	49,0	-0,7	84,5	85,0	0,5	85,0	46,7	-38,3	23,9	16,5	-7,4
	Утворення відходів I-III класу небезпеки у розрахунку на одну особу населення, кг	v ₂	13,7	13,2	-3,6	53,9	16,7	-69,0	1,4	0,8	-42,9	43,8	20,6	-53,0
	Утворення відходів IV класу небезпеки у розрахунку на одну особу населення, кг	v ₃	7274	1049	44,2	1931	2051,1	6,2	250,4	267,7	6,9	348,0	343,3	-1,4
	Частка утилізованих відходів, %	v ₄	20,9	24,5	3,6	1,9	2,6	0,7	0,5	0,4	-0,1	6,8	7,5	0,7

Джерело: розраховано автором за даними: [Регіони України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2019 рік.; Довкілля України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2019р.; Міністерство розвитку громад і територій. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/energoefektivnist-ta-energozberezhennya/>]

Динаміка ВРП у розрахунку на одну особу населення, грн.

Регіони	2015	2016	2017	2018	Приріст 2018/2015
Україна	46413	55899	70233	84235	81,5
Вінницька	37270	46615	58384	71104	90,8
Волинська	30387	34310	49987	58297	91,8
Дніпропетровська	65897	75396	97137	114784	74,2
Донецька	26864	32318	39411	45959	71,1
Житомирська	30698	38520	49737	62911	104,9
Закарпатська	22989	25727	34202	41706	81,4
Запорізька	50609	59729	75306	85784	69,5
Івано-Франківська	33170	37220	46312	57033	71,9
Київська	60109	74216	90027	112521	87,2
Кіровоградська	39356	47469	55183	67763	72,2
Луганська	10778	14251	13883	16301	51,2
Львівська	37338	45319	58221	70173	87,9
Миколаївська	41501	50091	60549	70336	69,5
Одеська	41682	50159	62701	72738	74,5
Полтавська	66390	81145	106248	123763	86,4
Рівненська	30350	33958	42038	49044	61,6
Сумська	37170	41741	51419	62955	69,4
Тернопільська	24963	29247	38593	46833	87,6
Харківська	45816	57150	69489	86904	89,7
Херсонська	30246	36585	45532	52922	75,0
Хмельницька	31660	37881	49916	59583	88,2
Черкаська	40759	48025	59697	76904	88,7
Чернівецька	20338	23365	31509	37441	84,1
Чернігівська	35196	41726	55198	69725	98,1
м.Київ	155904	191736	238622	283097	81,6

Джерело: дані Державної служби статистики України

Продовження додатку Б

Таблиця Б.2.

Динаміка наявних доходів у розрахунку на одну особу населення, грн.

Регіони	2015	2016	2017	2018	Приріст 2018/2015
Україна	31803	37080	47270	58442	84
Вінницька	29637	34931	45436	55734	88
Волинська	24980	30013	38514	46120	85
Дніпропетровська	39142	44366	57333	74755	91
Донецька	21346	20927	25278	33840	59
Житомирська	27801	32979	42684	52715	90
Закарпатська	22457	26856	33891	41418	84
Запорізька	36277	43462	54261	65065	79
Івано-Франківська	26540	31719	40580	48724	84
Київська	33956	40127	50664	65623	93
Кіровоградська	27383	32745	42227	50373	84
Луганська	15634	13793	16416	21252	36
Львівська	29542	35325	44981	56592	92
Миколаївська	29342	34971	45356	55469	89
Одеська	32385	39132	50111	63153	95
Полтавська	31997	37938	48663	61649	93
Рівненська	26708	31295	40325	48184	80
Сумська	30572	36084	45852	55829	83
Тернопільська	24040	28195	36204	43577	81
Харківська	32198	38197	48370	56421	75
Херсонська	27880	32968	41695	50195	80
Хмельницька	29292	34395	43638	50640	73
Черкаська	26970	32327	41854	50600	88
Чернівецька	23929	28361	36215	42762	79
Чернігівська	28440	33231	42501	51213	80
м.Київ	76514	92254	118208	143676	88

Джерело: дані Державної служби статистики України

Продовження додатку Б

Таблиця Б.3

Динаміка шкідливих викидів у атмосферне повітря у розрахунку на одну
особу населення, кг

Регіони	2015	2016	2017	2018	Приріст 2018/2015
Україна	66,6	72,0	60,7	59,2	-11,1
Вінницька	83,6	74,8	98,0	61,7	-26,2
Волинська	4,5	4,5	4,9	4,9	9,0
Дніпропетровська	220,9	255,9	203,5	190,1	-13,9
Донецька	213,5	230,1	184,9	188,1	-11,9
Житомирська	7,2	7,5	8,3	10,6	47,3
Закарпатська	3,5	3,9	2,5	3,2	-9,0
Запорізька	109,7	95,2	104,0	101,4	-7,6
Івано-Франківська	161,9	142,3	143,7	160,7	-0,8
Київська	45,2	56,7	27,8	46,3	2,6
Кіровоградська	14,5	12,1	12,6	12,8	-11,9
Луганська	51,9	70,5	34,2	21,5	-58,5
Львівська	40,3	40,7	43,1	42,2	4,5
Миколаївська	13,6	12,0	12,3	11,5	-15,4
Одеська	10,9	11,0	12,4	15,7	44,1
Полтавська	38,4	39,1	39,2	36,9	-4,0
Рівненська	8,8	7,8	8,3	7,8	-10,7
Сумська	15,6	17,8	18,4	19,0	22,0
Тернопільська	7,9	8,4	10,0	9,7	22,0
Харківська	19,6	36,9	16,7	16,6	-15,1
Херсонська	8,3	9,1	9,1	11,8	42,1
Хмельницька	14,1	16,8	16,4	17,3	23,3
Черкаська	45,9	42,1	39,2	47,4	3,3
Чернівецька	3,5	3,3	3,6	3,0	-15,3
Чернігівська	32,1	35,5	30,6	29,1	-9,3
м.Київ	9,2	11,8	15,6	10,0	7,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України